TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 67

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

AHMET MİTHAT EFENDİ

Müşahedat

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

AHMET MİTHAT EFENDİ
MÜŞAHEDAT

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
1308 [1891], İSTANBUL

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON
ADİL İZCİ

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM: ŞUBAT 2022, İSTANBUL

ISBN 978-625-405-936-0

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. 2622. SOK. NO: 6 / 31
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel. (0212) 445 32 38 Faks: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 44871

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: MEHMET KANAR

1954 yılında Konya'da doğdu. İlköğrenimini doğduğu şehirde, orta ve yükseköğrenimini İstanbul'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Şarkiyat ve Türkoloji eğitimi aldıktan sonra mezun olduğu bölümde asistan, doçent ve profesör oldu. Fars Dili ve Edebiyatı alanındaki çalışmaları dolayısıyla İran Cumhurbaşkanlığınca "Yılın Araştırmacısı" seçildi. Emekliye ayrıldığı 2007 yılından beri Yeditepe Üniversitesi'nde görev yapmaktadır. Kanar sözlük, gramer, tenkitli metin neşri, çeviri, sadeleştirme, öyküleştirme, dil öğrenim seti çalışmaları yürütmektedir.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 67

Roman

müşahedat

AHMET MİTHAT EFENDİ

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Mehmet Kanar

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Ahmet Mithat Efendi'nin aşağıda sunulan eseri, *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edildikten sonra 1891 yılında İstanbul'da basılan nüshasına dayanılarak hazırlanmıştır.

İlk olarak metnin çevrimyazısı (transliterasyonu) yapılmış, bu metin üzerinden sadeleştirme işlemine geçilmiş, açıklanması gereken hususlar dipnotta belirtilmiştir.

Romanın dil ve üslubu devrin özelliklerini yansıtacak şekilde bir hayli ağdalıdır denilebilir. Sadeleştirme çalışmasında mümkün olduğu kadar üslubun korunmasına gayret edilmiş, ancak dilin bugün anlaşılabilir olması için mümkün olan düzenlemelere başvurulmuştur.

Ahmet Mithat Efendi hem eserinin başında hem sırası geldikçe amacının natüralist (tabii) ve realist (hakiki) bir roman ortaya koymak olduğunu vurgulamış, öte yandan ilginç bir şekilde kendisi de romanın hem kahramanı hem anlatıcısı olmuştur.

Zaman, mekân ve kişiler bağlamında eserini sağlam ayaklar üzerine oturtmuş, okuyucunun zihninde soru işaretleri bırakmamıştır.

Ahmet Mithat Efendi hakkında geniş bilgi ve bibliyografya için bkz. M. Orhan Okay, "Ahmed Midhat Efendi" DİA, II/100-103.

Bu çalışmanın yararlı olmasını dilerim.

Prof. Dr. Mehmet KANAR
29 Ekim 2018, Bakırköy
profkanar@gmail.com

Okuyucularla Sohbet

Bu yaz romancılığa ve romanlara dair bir tartışma açılmıştı. Tartışanlardan bazılarının sergilediği tablonun doğru olması gerekirse, beş on asırda ve birkaç milyar insan arasında bir romancının bile çıkamaması lüzumuna hükmetmek gerekirdi. Bununla beraber yine o tartışanlar "natüralist" denilen romancıları nasılsa romancı olabilmeye yetenekli bularak roman denilen şeyin de o meslek üzerine yazılan eserlerden başka hiçbir eserde bulunamayacağına kanaat getirmişlerdi.

Doğal olarak bendeniz de bu tartışmaya katılmıştım. Hatta "Ahbâr-ı Âsâra Tamîm-i Enzar"[1] başlığıyla kapsamlı bir makale kaleme alarak romancılığın hangi asırda ne şekilde başlayıp ne gibi değişikliklere uğrayarak zamanımıza kadar nasıl geldiğini, günümüzde ne halde bulunduğunu, eleştiri denilen şeyin ne yol ve yöntemle yürütülmesi gerektiğini filanını açıkça yazarak her zaman bu yoldaki problemlerin çözümüne hizmet edebilecek pek güzel bir tarihi inceleme şeklini aldığı için ayrıca kitap olarak da basmıştım.

Şimdi bu sohbette muhatabım olan okuyucularımı anılan makaleyi okumuş, içindeki bilgileri öğrenmiş ve aklına yazmış kişilerden sayarak derim ki:

Meşhur Daniel Huet'nin dediği gibi hikâye ve rivayet denilen şey ya bir mevcudu tarif ya hayal edilmiş bir şeyi tasvir demek olup, mevcut şeyi tarife "tarih" ve hayal edilen şeyi tasvire "roman" yani masal derler. Asrımızda natüralist sı-

1 Edebi Eserlere Genel Bir Bakış.

nıfı oluşturan romancıların piri sayılan Émile Zola romanlarına "Bir Ailenin Doğal ve Toplumsal Tarihi" adını vererek işte Daniel Huet'nin bu hükmüne uymuş demektir.

Ya acaba natüralizm yani tabii denilen şekilde yazılan romanlar böyle "tarih" sayılabilecek kadar kesin doğruluğu bilinen bilgileri mi içinde bulundurur? O halde bunlara "roman" adı kesinlikle uygun değildir; tabiatı ve toplumsallığı bir yana bırakılırsa, "tarih" demek kaçınılmaz hükmünü alır.

Bu durumda natüralist denilen romanların günlük müşahedata –gözlemlere– uygunluğu, bunlarla örtüşmesi o kadar tam olmalı ki içerdiği olaylar mutlaka gerçek olmayıp hayali ise de bu olayların bir bir sıradan günlük gözlemlerle tamamen uyuşması kadar akla ve ihtimale de yakın olması gerektiği anlaşılır. Yani bu natüralist romanlar öyle bir zamanın sırf hayal üzerine kurulmuş, cinler, periler, sihirler, tılsımlarla dolu romanlarına benzemek şöyle dursun, şövalye romanları, âşıkane romanlar, sefihane romanlar, dini, tarihi ve bilimsel romanlar, politik romanlar ve filozofik romanlardan bin türlü adla, bin sınıfa ayrılan romanlara asla benzememesi, ait olduğu uygar toplumların gerçek halleri ve doğru vakaları neyse romanların da ondan ibaret olması gerekir.

Acaba Émile Zola ve arkadaşlarının romanları bu gereğe, bu şarta tamamıyla mutabık mıdır?

Burada da Madam Émile de Girardin ile meşhur Larousse'un ortak bir ifadesini hatırlatacağız. Bu ifadeye göre "hakikat" kelimesinden türemiş birçok sözcüğü kendilerine isim ve unvan edinenler bile eserlerini abartılarla değil hatta yalanlarla doldurmaya kadar varır, o yolda şan kazanmaya gayret mecburiyetinde bulunurlar.

Hükmü hepimiz üzerinde geçerli olduğu gibi hepimizden çok Émile Zola ve arkadaşları üzerinde geçerli olan bir söz!

Bu zamanın natüralist romancılarına bakılacak olursa, dünyada ve özellikle dünyanın Fransa denilen kısmında, hele Fransa'nın da Paris denilen yerinde insani erdemlerden hiçbir eser kalmamış olması gerekir. Genellikle meşguliyet

fuhuştan ibaret olarak cinsel hastalıklar siyasi amaçlara karışıp cinayet·kabiliyetinin de bunların rengini kızartmasıyla Paris'in dünya yüzünden varlığının kaldırılması en önemli ve elzem bir şehir olması gerekir. O Paris'in ki Émile Zola ve arkadaşları orada kokotlardan, bunlara tapan kişilerden ve bir de akşama yiyeceği olmadığı halde yine tembellikten vazgeçmeyerek her nereden gelirse gelsin velev ki karısının, kızının, kardeşinin iffeti pahasına elde edilsin, bir şişe şarap, konyak veya rakı ile o günlük yiyecek bekleyişinde bulunan sefillerden başka hemen kimseyi görmezler. Her biri medeniyet ışıklarının başlıca birer fanusu olan bunca bilim ve sanayi kurumları ile onların erbabını; insani erdemlerle süslenmek değil, belki kendi varlıkları insani erdemleri süsleyen bunca büyük şairi ve büyük ahlakçıyı tez geçerler. Bazı bazı hikâyelerini bunlara da uğratacak olurlarsa, insanoğlunun erdemi peşinde koşanları da özel yaşantı dünyalarının penceresinden bakarak diğer sefihlerden ve sefillerden beter gösterirler.

Evet! İnkâr edemeyiz; böyle medeni toplumun ve insani vasıfların en iğrenç, en fena köşelerini göstermek de bir hikmettir. Okuyanlara "İşte bu fenalıkları gör de ona göre geliş" demektir. Ancak kalemdeki tasvir gücünü sadece kötülükleri tasvir etme ve ayıpları işleme işinde kullanacaklarına, biraz o tarafı ihmal ederek güzellikler tarafını ele alsalar acaba doğal gerçekten büsbütün mü uzaklaşmış olurlar? Dünyada, Avrupa'da, Paris'te iyilik, güzellik denilen şey hiç mi kalmamıştır?

Bunlar iyilikleri, güzellikleri yazmak sırf hayaldir de sadece fenalıkları, çirkinlikleri yazmak gerçek ve doğanın kendisidir iddiasında bulunuyorlar. Oysa birçok tarafında erdem de bulunan bir âlemi bütünüyle ayıplar yurdu tarzında tasvir etmek de hayaldir. Gerçekten, tabiattan büsbütün uzak bir hayaldir. Bizse Balzac gibi, Victor Hugo gibi büyük ahlakçıların ve biraz güleceksiniz ama iddialı bir şekilde itiraf ederiz ki hatta Paul de Kock gibi şaklabanların bile anlattıklarından anlaşıldığı üzere çoğunlukla sefahat ve sefalet âlemlerinde de pek çok büyüklükler, pek çok güzellikler gö-

rüyoruz. İnsanlığı süsleyen yücelikler sefahat ve sefalet âlemlerinde bile büsbütün kaybolmuyor. Émile Zola ekolünün bu yücelikleri büsbütün kayıp halinde göstermesi işte tabiattan da gerçekten de genel anlamda uzaklaşma sayılabilecek eksikliklerdendir.

Zamanımızın natüralist hikâyecileri ise insani erdemleri sefillerin de erdemlilerin de kalplerinden tümüyle silinmiş göstermeyi tabiatın kendisi ve tamamen gerçek sayıyor ki işte en büyük hataları da budur.

Gerçi bir şimendifer katarının lokomotifinde, yük vagonunda istihdam edilen insanların nasıl bir yaşayışta, ne durumda bulunduklarına kadar inceleyici bakışlarını yayıyorlar. Büyük himmet! Övülesi gayret! Bunlar öyle tablolardır ki birçoğunun bir yerde toplanması insanlığın genel durumunu gösteren bir müze oluşturur. Romancılıkta en büyük maharet de bu sayılır. Çünkü "bakmak" başka, "görmek" başkadır. Her etrafına bakınan, etrafındaki gözlenmeye değer şeyleri göremez. Her gören de bunları başkalarına gösterip tarif edemez. Romancı, insanoğlunun düşünce ve bakışını bu manevi gezide arifane yol göstericiliğiyle aydınlatırsa, okuyucularına çok büyük hizmet etmiş olur.

Ancak bu şekildeki gözlemlerin her biri bir tabiat gerçeğini oluşturuyor diye o gerçeklerin parıltısıyla kamaştırılan gözler önüne birtakım da aldatıcı amaçları sunup söylemek tabiat düşkünlüğüyle uyumlu olur mu?

"Aldatıcı amaçlar" dedik. Bunu asıl "amaçlı yalan" diye tabir etmeliydik. Her durumda ikisi de bize bir şeyi öğretmiş olacaktır. Oysa sorun, Avrupalı ve özellikle Fransız romancıların her birinin bir amaca hizmet etme meselesidir.

Bunlardan bazıları sosyalist topluluğuna tabi olduklarından medeniyetin günümüzdeki şartlarının yıkılmasına çalışır, romanlarını da o maksat üzerine yazarlar. Diğer bazıları sadece Hıristiyanlık kilisesinin düşmanı ve diğer bazıları yalnız onun dostu olarak birinci sınıf, halkı Hıristiyanlıktan nefret ettirmeye; ikinci sınıf, bunun aksine özendirmeye yarayacak masallar söyler. Kimi mevcut hükümetlerin dostu,

kimi düşmanıdır. Bunların arasında yalnız insanlık erdeminden başka hiçbir şeye hizmet etmeyenler gerçekten nadir olup, o biçareler de "romantiklerdendir" diye hafife alınır ve alay edilirler.

Biz ki henüz eski medeni erdemi yabancı manevi hastalıklarla büsbütün değişmemiş Osmanlılarız. Avrupa romancılarının asıl ne gibi hastalıklara hizmet ettiklerini bilmediğimiz halde de romandan, romancılıktan bahsederiz. Bunların aynen tercümesi yararlı olmadığı gibi zevkli de değildir; Osmanlının tabiatına uygun olması için yeniden düzenleyerek tercüme yöntemini bile ileriye götürememişizdir.

Şimdi her milletin romanı kendi milli yapısına göre yapılmalı ve fakat ait olduğu asrın baskın özelliğinden ayrılmamalıdır. Bu durumda yabancılardan alınacak romanları da ona göre seçmeye ve seçtikten sonra yine gerekli düzenlemeleri yapmakta gaflet göstermemeye dikkat edebilecek olursak, bizim için romanı ve romancılığı kendimize gerekecek kadar anlamış olduğumuza hükmedilir. Ama anlayışın bu derecesi de bizden hâlâ epeyce uzaktır. Bu hikmet noktasından ayrılmamaya çok çaba gösterdiğim, gayret ettiğim halde roman tarzındaki eserlerimin onda dokuzunu yine bu eksiklikten kurtaramamış olduğumu itiraf ederim.

Bu sözü söylemekten amacım "Müşahedat" başlığıyla yazmakta olduğum şu romanın bütün eksikliklerden, kusurlardan arınmış ve uzak bir eser olduğunu hissettirme mukaddimesi yapmak değildir. Bu romanı okuyucularıma "natüralist" romanlardan bir örnek olmak üzere takdim ediyorum. Hatta "milli" de değildir. Öyle olsa sırf İslam toplumu arasında geçmesi gerekir ki bunda güzellik verecek renkler de bir araya gelemez. Böyle yazılmış eserler de nadir değildir. Beyinin, efendisinin maşukası, hanımının kıskandığı bir cariye veya komşudaki delikanlının âşığı ve meramını arz edip amacına ulaşamadığı için verem döşeğinin mağduresi olan bir kızcağız hakkında nasıl roman kurgulanabileceği zaten herkesin aklında vardır. Dolayısıyla bu romanı "yerli" olarak tasvir ettim.

Güzel olduğunu iddia edip şimdiden müjdeleyemem. Fakat ait olduğu zamana, âleme göre tamamı tamamına tabii –natüralist– olduğunu kesin olarak iddia edebilirim. Kurgulandığı olaylar günlük müşahedattan –gözlemlerden– oluşur. Onun için ismini de öyle verdim. Belki bazı kimseler buradaki haller ile kendi serüvenleri arasında büyük bir benzerlik bulacaktır. Hiç olmazsa böyle hallerin ve olayların başkaları tarafından işitilmiş olduğunu hatırlayacaktır. Zaten natüralizmin şanı da bu değil midir? Kendimin de bu roman dahilinde mevcudiyetimi natüralizminin en büyük sebebi bilirim.

Ahmet Mithat

BİRİNCİ KİTAP

BİR TAKİP

1

Malum ya, bu âciz yazar Beykozludur. Yaz kış, akşam sabah Beykoz'dan İstanbul'a gelir gider.

Kendimizi size böyle tanıttırmaya başlar başlamaz bizi de Şirket-i Hayriye'nin[1] en büyük şikâyetçilerinden diye mi algıladınız? Gerçi sanatımızın bir yönü de gazetecilik olduğundan Şirket-i Hayriye hakkında pek çok şikâyet bizim de kalemimizden çıkmıştır. Ama yalnız gazetecilik sıfatıyla kalsak, belki bizde de hiç insaf aranmaması lazım gelirdi. Lakin bizde sıfat bundan ibaret değildir. Kâh romancılık kâh filozofluk gibi özelliklerimiz olduğundan Şirket-i Hayriye'den şikâyetçi olduğumuz zamanlardan ziyade müteşekkir kaldığımız zamanlar da vardır.

Allah eksik etmesin, kaptanlardan, mevki memurlarından pek çoğu dostumuzdur. Hele yolcular arasında dostlarımız gerçekten çoktur. Yazı işlerimizin de pek çok olduğu günler yan taraflardaki küçük kabineleri bize açıvermek suretiyle memur efendiler gönül alır. Bazı kere vaki olur ki bu küçük kabineler bizden önce başkaları tarafından işgal edilmiştir. Bu zatlar Beykoz ile Köprü[2] arasındaki bir saat bir çeyrek zamanı bize boş geçirtmemek için lütfedip küçük

1 Şirket-i Hayriye, 1851'de kurulan ve 1854-1945 arasında Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşımacılığı yapan gemicilik anonim şirketi.

2 İstanbul'da Haliç'in iki yakasını, Eminönü ile Karaköy'ü birbirine bağlayan Galata Köprüsü. Eskiden vapurlar Galata Köprüsü'ndeki iskelelerden hareket ediyordu. 1994 yılında tamamlanan ve bugün kullanılan yeni Galata Köprüsü'nde vapur iskelesi yoktur.

kabineyi boşaltır, bizce pek büyük bir iyilikte bulunur. Çünkü biz oracığa sokulup seyahat sırasında dünyanın yazısını yazarız.

Ama küçük kabineyi işgale muvaffak olamamışız! Ne yapalım? O halde büyük salona ineriz. Kâğıtlarımızı, gazetelerimizi döşeyip, eğer pek mecbur olursak, yolcuların bazılarına, "Mazur görünüz efendim. Bizim kadar zaman fakiri olan adamlar için şu bir saat bir çeyrekten istifadeyi kaçırmak olmaz" diye sanki gazetehanemizdeymişiz gibi saldır saldır işimizi görmeye başlarız.

İşte görülüyor ya, Şirket-i Hayriye vapurları bir bakıma yazı işleri büromuzdur. Bir saat bir çeyrek gidişte, bir saat bir çeyrek de dönüşte bu vapurların içinde rahat rahat çalışabiliriz. Karşılaştırılacak olursa, böyle iki buçuk saatlik bir müddeti asıl matbaamızda geçirdiğimiz günler bile gereği gibi nadir rastlanan durumlardandır. Bu halden dolayı Şirket-i Hayriye'den müteşekkir kalmazsak nankörlüğümüze verilmez mi?

Çalışkanlığımızı adeta aşırılık derecesinde gösterdik. Böyle vapurlarda bile yazıdan baş kaldıramayacak kadar çalışkanlık bizde her gün olsa, yazdığımız eserlerin sayısı binlere varırdı. Aksine bizim de Köprü'den Beykoz'a kadar veya Beykoz'dan Köprü'ye değin yapacak başka iş bulamayarak sigara sigara üzerine ağzımızı zehirleyip, laf laf üstüne çenemizi yorduğumuz günler pek çoktur.

Ama sakın zannetmeyin ki bazı günlerimizin de böyle geçmesinden şikâyet edeceğiz! Hayır. Böyle olan günlerde olsa olsa on yedi numaralı vapur gibi bazı hızlı vapurları şirketin bizden alıp Rumeli tarafına vermesiyle söz konusu yirmi beş numaralı tembel vapuru bize göndermesinden şikâyet edebiliriz. Ama bu tembel ile bu hamarat arasındaki fark on dakika, nihayet bir çeyrekten ibaretmiş. Yapacak başka işimiz olmadıktan sonra biz bunu da şikâyet sebebi saymaz da ne yaparız? Güya İngilizler gibi bizim de vaktimiz nakitmiş!

Bir de vapurun kıç tarafında kadınlarla erkekler mevkiinin bir perdeyle ayrıldığı yerde oturan gençlere sorun. Yalnız

gençlere mi ya? Vücutları kocadığı halde gönülleri kocamamış ihtiyarlara da sorun. Şöyle bellerini küpeşte üzerindeki korkuluk demirlerine dayayarak arkadan arkaya denize doğru vücut sarkıtıp kadınlar tarafına özlemle bakarak edepsizlik edenlere sorun. Bakalım vapurun hızından veya yavaşlığından haberleri var mı?

Ne hacet? Beykoz'dan kalkıp Kandilli'ye kadar dört iskeleye uğradıktan sonra doğruca İstanbul'a giden vapurlar bir çeyrek yirmi dakika kadar vakit kazandırdığı için vakitlerini nakit sayanları memnun eder de aksine gençlerden ve genç mizaçlı yaşlılardan pek çoğunun canını sıkar. "Niçin" mi dediniz? Ya vapur Kandilli'den sonra Kuzguncuk'a kadar kaç iskeleye uğrarsa, kadınlar tarafından birtakım yolcular o iskelelere çıkacak ve o iskelelerden de birtakım kadın yolcular girecektir. Bu giriş çıkış ise söylediğimiz gözetleyicileri, özlemlileri memnun bırakacaktır.

"Yirmi kadar kadının on dokuzu dolmacı Arap, mısırcı, susamcı Kıptiye,[1] yazmacı dudu[2] cinsinden al da, bunlara nispetle pek de gelişmiş sayılamayacak takımlardan olduğu ve yalnız birisi, nihayet ikisi, üçü oldukça dikkat çekici takımdan görüldüğü halde bu kadar külfete ne hacet" mi dediniz? Vallahi bizden de alın o kadar. Velev ki yirmide on dokuzu rağbetle bakılabilecek takımdan bulunsun, bize ne? Bakalım bizim güzellik dilenciliği türünden ettiğimiz arsızlıkları beğenecekler mi yoksa ayıplayacaklar mı?

Ay efendim! Nasıl da çözüme kavuşturmamalı ya? İşte bu cümleden olarak âlemin örtülü kadınlarını böyle kendilerine özlemle bakan saldırganların girişte çıkışta dizleri dibinden geçirmek belasına otuz senedir çare bulamamış olan Şirket'in bu durumu da kınanmaya layık değil midir ya?

Ama işin bizcesi kolay. Biz görmek istemediğimiz bu durumu görmemek için çoğunlukla yan kamaralarına sığınırız.

---

1 Kadın Çingene.

2 Yaşlı Ermeni kadını.

2

Hayır, hayır! Sözü hangi ucundan kavrasak, hep suçsuzluğumuzu ispatta telaşımız anlaşılıyor. Sanki yan kamaralarına kapağı atıyoruz da orada gözlerimizi kadınları seyretmekten tümüyle engelleyebilmiş mi oluyoruz?

Heyhat! Orada da modacı dükkânını başlarına takınmış, üstlerine giymiş denilmeye layık birtakım süslü madamlar doğrusu ya insanın gözlerini meşgul etmekten uzak kalmıyor.

Gözler meşgul edildi mi fikrin de karıştırılmaya başladığını inkâr edersek taassup göstermiş oluruz.

İnsanın fikrinde başka bir şey olmamalı da insan düşüncesi bu gibi karıştırmalara uğratılmamalı. Ne bahtiyarca karıştırma! Çünkü bazen bu tesadüfler biraz da dil bilmekle karışarak, o dışardan seyri bile insana büyük büyük bahtiyarlıklar düşündürüp hayal ettiren güzellerle bir de konuşma imkânı açarak şu mini mini yan kamarasında geçirilen birkaç çeyrek saati insanın bütün ömründe en bahtiyarca geçirmiş olduğu saatlerden sayar.

Fakat bahtiyarlık denilen şey daima görecelidir. Öyle değil mi? İnsan olur ki başkalarının can attığı mutluluklara kendini ilgisiz bulur, nefret derecesine bile varır. Aynı şekilde insan olur ki bazı zamanlarda fazlasıyla hoşlanacağı birçok şeyden bazı zamanlar asla hoşlanamayıp ziyadesiyle bezgin kalır. Hele bizim gibi insanların bazısı da işte böyle gazeteci, yazar, filozof filan olur da zihninde, o gün için mevcut olan münazarada ne manevralar çevireceği veyahut hazırlayıp kurgulamakta olduğu bir romana ne kulplar takıp nasıl kubbelendireceği meselesi bulunur. Gözünü meşguliyetten ve fikrini karışıklıktan korumak için yan kamarasına girerse de belaya bakmalı ki kıç tarafında ya fesini ya kendisini denize düşürme tehlikesini göze aldığı halde aradığını bulamayan özlemli için aklını çilesinden çıkaracak bir afet-i devranla o daracık kamarada ya diz dize ya burun buruna denilebilecek bir mevki alıverir.

Şimdi siz olun da o gün tartışma sayfaları üzerinde yapacağınız manevrayı veya zihninizdeki romana takacağınız kulpu düşünebilin.

Diyelim ki dizinizin dibindeki veya burnunuzun karşısındaki varlık on sekizinden yirmi yaşına kadar değildir de altmışından seksen beş yaşına kadardır. Diyelim ki gençliğinin körpeliğini inadına mükemmel bir yüz güzelliğiyle süslemiş değildir de yaşlılığın kuruluğunu gençliğinde bile hatırı sayılan çirkinliğiyle bir kat daha nefret edilesi bir hale koymuştur. Böyle olsa bile güllere gıpta ettiren her gülüşü gönüllere ferah vermiyor da devleri korkutan her yüz buruşturması gözlere batıyor. Mesela her gülüşünde parıldayan güzel dişleri görenleri imrendirmiyor da ağzının şurasında burasında tek tük kalmış, kazıklaşmış, sararmış olan köhne kemikler insanı iğrendiriyor. Bu halde de gözün meşgul edilmemesi, fikrin karıştırılmaması mümkün müdür? Bunu görüp de insanın kendi kendine, "Senin bu dünyada ne işin kalmış ey biçare acuze! Tası tarağı toplayıp ebedi karargâha çekilip gitsen olmaz mı?" diye düşünmemesi mümkün olur mu? Elbette düşünür ve düşündükçe düşünür. Hatırında ne o günkü tartışmada çevireceği manevralar, ne de hazırlamakta olduğu romana takacağı kulplar, kubbeler kalır; belki yine kendi kendine, "Hey! Bunların da lüzumu var. Güzellik gururuyla kibir ve azamet göklerine başını kaldıran gençler, bunları görsün de bir gün kendilerinin de bu hale geleceğini düşünsünler!" diye insan hikmet derinliklerine daldıkça dalar. O zaman bir yandan bu hikmetlerin sonucu kendisini sıkar, diğer taraftan fikrini dağıtmış olması onu üzer; hiddetli bir "Of!" narasıyla "Ver elini kaptan yeri" diye yukarı mevkie fırlar. Havanın sertliği, serinliği orada kimseyi bulundurmuyorsa bile başı, beyni ateşler içinde kalan adamcağız nezleyi de göze alarak orada beynini sakinleştirip rahatlatmaya çalışır.

Bu hal üzerine Şirket'e şükür mü eder şikâyet mi? Onu bize sormayın.

Hayır hayır, sorun sorun. Asıl bize bunu sorun da size "Hayır!" girişiyle cevap vermeye başlayarak garipsemenizi

sağlayalım. Bunun ardından da izah ederek haber verelim, işte tıpkı böyle bir müşahede birkaç yıl önce "Yirmi Sene Evvel ve Yirmi Sene Sonra" başlıklı meşhur felsefi makaleyi kaleme almakta yol göstermişti. *Müntehebat-ı Tercüman-ı Hakikat*'te[1] yer alan bu makale dünyanın tahribinin ne acayip, ne garip hükümler gösterdiğini tasvir etmesi dolayısıyla bana okuyucularım tarafından büyük büyük aferinler kazandırmıştı. Zaten şu dünyada bence en büyük övünç kaynağı olan, beni en çok sevindiren şey de bundan ibarettir. İsterse bir nezle karşılığında başarılı olmuş bulunayım. O makale gibi bir makaleyi yazdırmaya ve okuyucularım tarafından o parlak aferinleri aldırmaya aracılık eden Şirket-i Hayriye vapuru benim için hakikaten minnet etmemi gerektiren iyilik yeri sayılır.

3

Şu kısa girişte bulunmaktan maksadımız, okuyucularımızın fikir ve hayallerini Şirket-i Hayriye vapurları içine yerleştirip ilerdeki hazırlıklarımızı iyi karşılama istidadına alıştırmaktır. Bu maksat gerçekleşmiştir diyelim de bir gün Şirket-i Hayriye vapurunun yan kamarasında rastladığımız bir, hayır bir değil, üç kadını ve bu kadınlardan duyup gördüğümüz şeyleri okuyucularımıza bildirelim.

Biz vapura Beykoz'dan binmiştik. Bu kadınları da yan kamarasına girdiğimizde orada bulmuştuk. Demek oluyor ki Tarabya yahut Büyükdere'den binmişler. Bunların ikisi genç, birisi yaşlıydı.

Malumdur; Şirket-i Hayriye'nin büyücek yan kamaraları bir dik üçgen şeklindedir ki hipotenüs kısmı yay biçimindedir. Kadınlar bu hipotenüs tarafındaki peykede oturuyordu. Üçgenin uzun kenarıyla kısa kenarının oluşturduğu dik açı alanı boştu. Biz de doğruca gidip o köşeye oturduk.

---

1 *Tercüman-ı Hakikat*'ten Seçmeler.

Taze kadınlar pek alafranga giyinmiş olduklarından alafranga usulünce kendileriyle tanışıklığımız olmadığı halde bile bir baş işaretiyle selamlamak lazımdıysa da yanlarındaki ihtiyar kadın gayet geniş bir siyah dibet[1] fistan giyip başına da siyah bir yemeni bağlamış olduğundan yerli oldukları anlaşılarak bu selama da gerek görülememişti.

Bizim oraya oturmamız kadınları gereği gibi ürküttü. Bunlar ağızdan kulağa birkaç söz fısıldaştıktan sonra ihtiyar kadın bir Ermeni şivesiyle bize, "Efendi! Burası haremlere mahsus mevkili yan kamarası değil mi?" demesin mi? Bize birdenbire bir irkinti, ürküntü geldi. Kadın ise iddiasını pekiştirmek için "Kapı üzerinde bir levha asılı. Osmanlı mürekkebiyle yazılıp, biraz da yağmur değdiğinden yazıları epeyce bozulmuşsa da *Rezerve aux harem* yazıldığı okunabilmektedir ki Fransızca olarak bu lakırdının tercümesi 'Haremlere tahsis olunmuştur' demektir" dedi.

Gerçekten de yan kamaralardan birisi kadınlara tahsis edilsin diye Türkçesi de Fransızcası da yerli mürekkebi ve pek fena bir yazıyla yazılmış bulunan söz konusu küçücük levhalara yağmur değdiğini, o fena yazıların da bozulmuş olduğunu derhal hatırladık. Dudunun böyle dikkatli kadınlardan olması bizim de dikkatimizi açtı. Bununla birlikte biz de aklımızı başımıza toplamakta dakika geçirmeyerek dedik ki:

— Evet dudu! Hakkınız var. Fakat benim de hesabıma kalırsa o levhayı karşıki kamaraya asmış olmalıdırlar.

— Hayır efendim. Bu kamaraya asmışlardır.

— Bu kamaraya asmış olduklarını reddedemem. Fakat karşı kamaraya asmaları lazımdı. Çünkü Şirket kadınlar için vapurların uğrayacağı iskele tarafındaki yan kamaralarını ayırmaz, deniz tarafında kalan kamaraları ayırır.

Bu sözüm üzerine genç kadınlar da kulak kabarttıklarını anlatacak bir tavırla gözlerini açıp yüzüme baktı. İhtiyar kadın şaşkınlığını sözle de itiraf ederek dedi ki:

---

1 Eskiden kullanılan dayanaklı bir kumaş türü.

— Acayip!

— Ne dereceye kadar şaşılacak şey olduğunu bilemem. Fakat gerçek böyledir. Anadolu vapurları yukarıdan aşağı inerken iskele tarafındaki yan kamaralarını ve aşağıdan yukarıya çıkarken sancak tarafındaki yan kamaralarını erkeklere tahsis eder, dediğiniz levhaları bunların karşısındaki kamaralara asarlar.

İhtiyar kadın tavrındaki şaşkınlık belirtilerini arttırarak dedi ki:

— İskele tarafını anladık. Fakat sancak tarafı ne oluyor?

Bize de istem dışı bir tebessüm geldi. Dedik ki:

— Galiba iskele tarafını da anlayamadınız. Gemici terminolojisine göre insan, yüzünü geminin baş tarafına doğru çevirdiği zaman sağ tarafa "sancak", sol tarafa "iskele" derler. Bu tabirlerden maksat vapura girip çıktığımız iskele olmadığı gibi gemilerin pupalarına dikilen gönderlere çekilen sancaklar da değildir.

Görünüyordu ki kadınlar şu "pupa" ve "gönder" tabirlerine de şaşıyorlardı. Fakat olacağa bakın ki o gün bir kalem tartışması meydanında yapacak manevralarım ve zihnimde hazırlanmış olan romana verecek kubbelerim bulunduğundan kadınlara denizci terminolojisi dersi verecek halde değildim. Hatta sözün bu kadar uzamasından bile sıkılmaya başlamıştım.

Ama kocakarıyı susturmak mümkün mü? Kadıncağız o yazısı bozuk levhayı kamaranın kapısı üzerinde görmüş! Bu kendisi için bir belge. Hele vapurun uğradığı iskeleler tarafındaki kabinlerin kadınlara ayrılmamasındaki sebebi bir türlü anlayamıyor ve "Sormak ayıp olmasın paşam!" girişiyle sürekli bunu soruyor. Sebepsiz şeye ne söz bulup da söylemeli?

"İskeleden vapura girecek olan erkekler, kamara içindeki kadınları görmesinler diye!" diyecek olsak, kıç taraftaki erkeklerin dizlerine sürüne sürüne kadınların geçmelerine

aldırış etmeyen Şirket'in pencere dışından atılan bakışlara önem verebilmesi kıyaslanır bir şey olmayacak. Dolayısıyla "Bilmem" ve hatta biraz daha dargınca "Ne bileyim ben!" manasını sezdirecek bir omuz kaldırmakla yetindik, zihnimizdeki kalem tartışması manevralarını, roman kulp ve kubbelerini düşünmeye başladık.

Karşımızdaki kadınların birisi ihtiyarsa da ikisinin genç olduğunu, hatta pek de alafranga ve mükemmel giyinmiş olduklarını söylemiş bulunduğumuzdan acaba okuyucularımız bize, "Elbette güzel de olmaları hayal edilebilecek olan bu kadınlar, evvelce dediğiniz gibi gözünüzü meşgul edip düşüncenizi karıştırmıyorlar mıydı ki o günkü kalem tartışmanızda çevireceğiniz manevraları ve romanınıza takacağınız kulpları kubbeleri düşünmeye başlayabildiniz?" diye sormaya davranırlar mı?

Eğer davranırlarsa isabet ettiklerini itirafa mecbur olduğumu şimdiden itirafa hazırım. Fakat bu konuda acele hareket etmemelerini rica ederim. Başlangıçta gerçekten de zihinsel uğraşılarımıza koyulmak için kadınlara karşı gerçekten bir aldırmazlık tavrı takınmış olduğumu kabul buyurmaları gerekir.

Bizdeki bu aldırmazlık hali üzerine ihtiyar ve genç kadınlar ağızdan kulağa birtakım fısıltılara başladı. Kendi kendimize, "Dur bakalım. Galiba bunlar burasının kadınlar kamarası olmadığını anlayarak bizi rahat bırakıp karşı tarafa gidecekler" diye epeyce umutlandıksa da kadınlar besbelli bizim şu umursamaz omuz kaldırışımızdan pek de öyle kadınları rahatsız edecek derecede kadın araştırıcısı, kadın inceleyicisi ve –asıl kadınların tabiriyle– kadın sarrafı bir adam olmadığımıza yani önemli olmadığımıza hükmederek yerlerinden kımıldanmadılar.

Ah! Hata ettiler. Sözümüz o ihtiyar duduya değil. Öteki iki tazeye nazaran hata ettiler. Hem de büyük hata ettiler. Zira ne kadar kadın sarrafı olmasak, kendileri her halde sarrafça fikir ve bakışımızı meşgul edecek şeylerdi.

4

Bunların birisi esmer, diğeri sarışın, ikisi de gerçekten müstesna dilberlerdi. Esmeri gereği gibi iriyarı, geniş omuzlu, o dar kollu fistanın örtmekten âciz kalacağı derecede kalın pazılı, fakat yaşça yirmiden ya biraz fazla veya pek az tahmin edilecek kadar genç bir kadındı. Gözleri normalden hayli iri olmasa, siyah üzüm gibi koyu kara olan gözbebekleri bütün göz yuvasını kaplayarak beyazına yer kalmazdı. Ama gözlerin böyle normalin dışında görülecek kadar büyücek olmasını kusur sayamazsınız ya! "Ceylan gözüne benzemiyor. Siyahı akına yer bırakmamış" derseniz, güzelin ne olduğunu bilmediğinize veririz. Gözlerin böyle normalin üstünde büyücek olmasının nasıl canlar yakar bir ağırbaşlı güzellik oluşturduğunu takdir edebilmeniz için o gözleri görmeniz lazımdı.

Kaşlar gözlerle uyumlu, ama nasıl? Renkleri kara ise de rastık boyası değil! Çatık değil. Fakat iki kaşın başlangıcı birbirine gayet yakın! Şairlerin "samuri" dedikleri tarzda ki ona biz avam lisanıyla "kıvırcık kaş" deriz. Tüyleri doğal ölçüsünden uzun ve adeta kıvırcık olarak kaşlara mahsus olabilecek güzellik ve letafette emsalsiz şeyler.

Burun gereği gibi iri, fakat burnun iriliği çehre züğürdü olan bazı bedbahtlarda sakil görünebildiği halde çehre sahibi olan vakurlar için yüce gönüllü bir ziynet olduğu fizyonomistler yani ilm-i kıyafet[1] sahiplerince onaylanmıştır. Burnun biraz irice olması –çehrenin de ona tenasübü şartıyla– erkekte, kadında ziynet yerine geçtiği gibi, yüce gönüllülüğe, kibar tabiata, yürekliliğe, kahramanlığa da alamettir.

Karşımızdaki esmer güzelinin çehresi tam o güzel buruna letafeti artıran zemin olacak beyzi çehrelerdendi. Onun altındaki irice dudaklar ve yumruluğu sivriliğine galip çene, yüz tablosunu gerçekten güzel bir hale koyduktan başka, tabiatında da haddinden fazla bir metanet, gerek dostluğunda,

---

1 İlm-i kıyafet: İnsanların yüzlerine veya dış görünüşlerine bakarak karakterleri hakkında çıkarım yapma bilimi.

gerek düşmanlığında sebat ve hele intikamında şiddet olduğunu açıkça göstermekteydi.

Bu esmer kadın gerçekten güzeldi. Ama güzelliği, öyle karşısındaki erkeği uzaktan yakından nice ümitlerle yılıştırıp gevşetecek güzelliklerden değildi. Onun karşısındaki erkek eğer şu değindiğimiz hususlara vâkıf erkeklerdense, o gönül çelen güzelliği gönülleri çalmaya kâfi ağırbaşlılığı, metaneti gösterecek güzelliklerden bulurdu.

Güldüğü nadir görüleceğinden ve hele bir zamana kadar karşımdaki esmer dilber gülmediği gibi ondan sonraki durum gülmeyi büsbütün imkânsız hale getirdiğinden dişlerinin nasıl olduğu görülemedi. Fakat her şeyi görmek zorunlu mu? Görmeden bilinemez mi? O anda yemine bile hazırdım ki kadının dişleri biraz büyücek fakat gayet sık ve sağlamdır. Çünkü çehrenin genel görünüşünden çıkarılan metanet, yüreklilik, sabır ve sebat, şiddetli azim, ciddilik, kararlılık manalarının büsbütün yalan ve yanlış olmaması için dişlerin de böyle olması gerekir.

Sarışın güzel ise esmerin büsbütün tersi bir dilberdi. Lepiska saçlar, kadınların "tahrirli mavi" dedikleri gözler ki mavisinin etrafı kudret kalemiyle siyah bir çizgi çekilerek süslenmiş! Bu güzel gözler küçük ve hatta pek küçük, lakin aşırı zekâya ve şen şakraklığa delalet etmek üzere mini mini gözyuvalarında fırıl fırıl döner.

Ten gayet beyaz. Hatta biraz solgunca bile! Burun küçücük. Ağız daha küçük. Çene yusyumru olduktan başka ucu bir de çene çukuruyla süslü. Genel görünüşünde öyle bir hal var ki gülmediği zaman dahi gülüyor sanılır. En büyük hüzün ve elem bu çehreyi değiştiremez. Ağlasa bile gözyaşları o çehre üzerinde fazladan bir ziynet olarak algılanır. Daimi gülümseme ince ve solgun dudaklarını daima açık bulundurduğundan taneleri küçük ve biraz da seyrek olan dişleri belki ressamların eleştiri dilini tahrik edebilirse de eğer tabir caizse, yaratılış kuralı böyle olmasını gerektirir.

Bu sarışın güzelin yaşı otuzdan aşağı tahmin edilemez. Tahmin eden kişi biraz daha yukarıya doğru çıksa bile engel-

lenemez. Fakat şöyle ilk bakışta on sekizden yirmiye kadar gençlik, şenlik, şuhluk buna layık görüldüğü halde esmerde otuz beşlik, kırklık kadınlarda bile çoğunlukla görülemeyen olgunluk, ağırbaşlılık dikkat edenlerin derhal gözüne çarpar.

Bunların yüzlerinde cildin tazeliğini korumaya biraz vesile olmak için kullanılmasında sakınca görülmeyen pudradan başka renkli renksiz hiçbir ilaç eseri görülemez. Ne yüzlerinde, ne kaşlarında, ne saçlarında! Zaten kendini bilen ve güzelin ne olduğunu tanıyan kadının böyle tabiatı değiştirme gibi bir cinayete eli varabilmeli midir? O değiştirmelerle sanki güzel mi oluyorlar?

Hak Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri her yüz tablosuna göre bir nakış tertip ederek sanat eseri göstermiş. Şimdi tutun da şu sarışın güzelin incecik açık kumral kaşlarına siyah rastık sürün. Hele bu cinayette biraz daha gaddarca davranarak kaşları güya daha enli göstermek için rastığı biraz da taşırın. İşte o güzel tabloyu berbat ettiniz gitti. Yahut şimdi çoğunlukla onların heves ettiği gibi diğer esmer güzelinin siyaha yakın koyu kumral saçlarını kimyevi sulardan birisiyle sarıya dönüştürün. O yüceltmelere layık olan cemali maskara ettiniz gitti.

Elbise tarafına gelince:

Bunların ikisi de giysilerini bir dikişçiye diktirmiş. Bir moda gereğince aynı ölçüde biçilmiş. İkisi de bir derece garnitürlerle süslenmiş, fakat ikisi de gizli gizli ve ayrı ayrı sorgulansa, mutlaka itiraf ederler ki bunların ikisi de şu elbise hususunda birbirine fedakârlıkta bulunmuştur. Esmer mutlaka o giysiyi kendi tabiatına göre pek hafifmeşrepçe bulmuş ve sarışın aksine pek ihtiyarca görmüştür. Çünkü tabiat bakımından sarışının çocuk ve esmerin olgun olduğunu anlatmıştık.

Fistanlar gayet açık yeşil renkli grondandı.[1] Garnitürleri ondan biraz koyuca dantelalarla kadifeden seçilmişti. Gündüzlük fistanlar dekolte olamazsa da boyunlarındaki madalyonlar birer çıplak gümüş renkli göğse doğru sarkıyordu. O zamanlar kısa kol moda idiyse de bu fistanların kolları mo-

---

1 Gron: Eskiden elbise ve ferace yapılan dayanıklı, parlak, makbul bir ipekli kumaş çeşidi.

dadan daha kısaydı. Eldivenler de lüzumundan pek çok kısa olarak bilekler adeta bütün bütün çıplaktı. Şapkalar matmazellere mahsus olan kurdelesiz şapkalardandı, fakat esmer için evli kadınların takındığı kurdelelerden birisinin şapkaya bağlı olmasını inceleyici göz arzu ediyordu da yokluğunu eksiklikten sayıyordu. Sarışın için bu kurdelenin yokluğunu pek muvafık bulduktan başka brigan[1] denilen moda gereğince epeyce hafifmeşrepçe olan bu şapkanın hafiflik derecesini de azımsıyordu.

İki şapkanın ikisi de türlü türlü yapma çiçeklerden birer kuş yuvası halinde olup ön taraflarına birer de kuş oturtulmuştu.

İkisinin de şemsiyesi, potini fistanlarının rengindeydi.

Yine mi kalbi bozukluk gösterdik?

Hani ya biz bu kadınların oradan çıkıp karşı kamaraya gitmelerini beklemiyor muyduk?

Hani ya biz bugün yapılacak kalem tartışması manevralarıyla ve zihnimizdeki romana verilecek kubbelerle ilgilenmeyecek miydik?

Heyhat! Buraya kadar yaptığımız tasvirler, gözlemlerimizin binde biri nispetinde kalamaz. Vapur Paşabahçe'yi geçip daha Rıfatpaşa Mahallesi'ne varmadan aklımıza o kadar şey geldi, aklımızdan o kadar şey geçti ki kalem tartışması manevraları, roman kulpları, kubbeleri unutulmuş gitmiş hükmüne girdi.

Belaya bakın ki "of" diye kaptan mevkiine de fırlayamadık. Olduğumuz yerde mıhlanmış gibi kaldık. Paşabahçe'den vapura giren yolcuların hiçbirisi bizim yan kamarasına girmediğinden pek memnun ve müteşekkir olarak ve Rıfatpaşa Mahallesi'nden güverte yolcusu bile hemen girmeyeceğini tahmin ederek, şayet Kanlıca'dan kamara yolcuları gelir de seyrimiz bozulur diye endişeye başladık.

Sebep mi soruyorsunuz? Sebep meylimizin esmere, sarışına mı olduğunu tayindeki hayretimiz değildi. Bunların Fransızca olarak yaptıkları sohbetti.

---

1 19. yüzyıl sonlarında bir moda tarzı.

5

Evet, Fransızca sohbet. Elbette! Hem de ne Fransızca! Öyle bazı zariflerimizin güya Ermenilerde Fransızca mükemmel olmadığını tasvir için, "Vule vu mösyö, dondurma?" "Non mösyö, karnım tok!" dedikleri şekilde değil. Adeta gerçekten Fransız şivesiyle Fransızca.

Ne eksik söylüyoruz! Sanki bunların Fransız olmadıkları malumumuzmuş da o lisanı pek iyi konuşuyorlarmış gibi hali beyan ediyoruz. İkisi de Fransız vesselam!

Bereket versin ki bizim bu lisana vâkıf olduğumuzu anlamadılar. Bazen elimizde Fransızca kitap ve gazete bulunur. O gün de öyle bir şey bulunsa, Fransızcayı bildiğimizi anlayarak o konuşmada bulunmazlardı. İhtimal ki kalkıp karşı taraftaki kadınlar kamarasına giderlerdi.

Giderlerdi de bizi memnun mu ederlerdi? Kalem tartışmamızı, romanımızı düşünmek için bizi rahat mı bırakmış olurlardı?

Biz onlardan çoktan vazgeçtik. Konuşmaları bize gösterdi ki zihnimizde aramakta bulunduğumuz hayali romanı maddi olarak karşımızda buluyoruz. Hatta biraz sonraki gözlemlerimiz bunun kesin olarak doğruluğunu da bize kanıtladı.

Hele şimdilik o biraz sonraki gözlemleri bırakalım da konuşmaya kulak verelim.

Söze en önce esmer başlamıştı. Demişti ki:

— Ne diyordun sevgilim? O gaddarın...

— Şişt! Karşımızdaki adamın dil bilmediğinden emin misin?

— Onda o surat yok. Baksana ne çolpa herif! "Babur, tribur" diye gemici lakırdıları söylüyor. İhtimal ki Türk pilotlarından[1] birisi.

— Pekâlâ, "o gaddar" dedin. Hani ya şu ilk zamanlar dünyadan kıskandığın kâmil insan değil mi?

— Allah belasını versin sevgilim! Vaktiyle bunu bana söylerdin de ben inanmazdım.

---

1 (Burada) Bir geminin rehberliğini, kılavuzluğunu yapan kimse.

— Evet azizim! Zannederdin ki onu senin elinden haince gasp etme hilesiyle böyle söylüyorum. Halbuki ben onun efendisi hakkındaki duygularına vâkıf olduğum günden beri nasıl alçak ve insan kıyafetinde bir çıyan olduğunu anlamıştım. Öyle bir efendi ki arada din farklılığı olduğu halde bile onu kendisine adeta evlat edinmişti. O Müslüman, bu Hıristiyan olduğu halde kendisine babalık görevini yaparak bahtiyar olmasını arzu etmişti. İtiraf et bakayım, itiraf et! Seni de onun tarafına çeken şey sadece o insan efendinin o derecelere kadar güven verici olması değil miydi?

— İtiraf ederim sevgilim. O gaddarın kendi şahsını beğendiğim gibi özel durumunu beğenmemde de Seyyid Muhammed Numan'ın onun hakkındaki teveccüh ve güveni ile babaca muhabbetinin çok büyük etkisi olmuştu. O zatın efendiliği, babalığı yalnız o nanköre mi özgü kaldı? Doğrudan doğruya işte ben de nimetine mazhar olmadım mı? Böyle bir zatın himayesi altında, görünüşteki meziyetlerine meftun olduğum adamla bahtiyar olacağımı düşünmekteki hatamı kim keşfedebilirdi?

Şu son sözü esmerin söylediği dikkate alınıyor ya! Demincek esmere "gülmez" demiştik. Şimdi demeliyiz ki esmer umutsuzluğa ve kedere mağlup olmaz. Halinde, tavrında umutsuzluk ve gevşeklik belirtileri de göstermez. Şüphe yok ki bu sözleri pek derin bir umutsuzlukla söylüyor. Nimetşinasça bir üzüntüyle söylüyor. Fakat dışardan görseniz sıradan şeylerden bahsediyor sanırsınız.

Aksine, bir an oldu ki asıl hiddet ve gazap sarışında görüldü. Dedi ki:

— Bari hınzır işin dış yüzünü olsun koruyabilseydi. Bari iki evi birden yıkmamış, iki ocağı birden söndürmemiş olmak için ikinizi de aldatmak yolunu tutsaydı.

— Öyle de daha fena olurdu!

— Vallahi dostum öyle bir adama kapılmaktansa, kırk yıl daha matmazel olarak kalmayı tercih ederim.

— İşte ben de hükmen o hali tercih etmiş oldum ya!

Bazı kadınlar görürsünüz, lafı birbirinin ağzından kapmaya gayret eder. Kendileri aralıksız söylesin de yanlarında bulunanlar ister dinlesin, ister dinlemesin iddiasında bulunurlar. İhtimal ki bizim sarışın da bu kadınlardan biridir. Fakat esmerin ciddiliği, ağırbaşlılığı söze girmekten onu da men ediyordu. Dolayısıyla bu konuşma gayet yavaş geçiyordu. O kadar yavaş ki biz bir yandan kadınları dinlemekle beraber, diğer taraftan kendi kendimize düşüncemizi de yürütüyorduk.

Öyle ya! Anlaşılıyor ki ortada bir gaddar var. Onun iki de mağduresi var; birisi bizim zavallı esmer. İşin içinde bir de baba makamında bir efendi var. Seyyid Muhammed Numan! Bir Arap ismine benziyor. Sözü edilen gaddar hem esmer dilbere hem başka bir kadına haksızlık etmiş, hem de bu efendisine hıyanette bulunmuş. Şimdi birbiriyle sohbet eden bu iki dost, besbelli ki vaktiyle birbirinin rakibiymiş. Sarışın esmere o gaddarın mahiyetini anlatmaya çalışıyormuş da esmer bundaki saflığı, içtenliği onaylamayarak o sıra pek rağbette ve makbul olan gaddarı kendi elinden kapmak için onu kötüleme yolunda hazırlıkta bulunuyor sanıyormuş.

Huuu! Koca roman tam da pek çok roman meraklımızın ya hayali veya sırf cinayetler üzerine kurgulanmış romanlardan usanarak mucidi Émile Zola olmak üzere arzu ettiği natüralist romanlardan birisi! Bir mükemmeli!

Roman yalnız şu işitilen sözlerden ibaret kalsa da bir plan yapılarak, eksikleri tamamlanarak yazılmaya layık da fazla bile!

Fakat acaba biz de söze karışsak mı? Şu Seyyid Muhammed Numan kim? O gaddar kim? Nankörlüğü, haksızlığı falanı neden ibaret? Bunları sorsak mı?

Hiç öyle şey mi olur? Hıristiyanlığa göre iki kişi arasında gizli söylenen sözlere bir üçüncü kişi kulak kabartmamalıymış. Hangi girişle söze başlayarak ilk gördüğümüz ve kendilerince çolpalık[1] ile ayıplandığımız kadınların özel durumlarına katılma arzusunu gösterebilelim?

---

1 Beceriksizlik.

Evet evet! Olmayacak iş. Adeta terbiyesizlik. Edepsizlik bile!

Gerçi terbiyesizlik, edepsizlikse de böyle ayağımıza kadar gelmiş olan bir natüralist romanı tepip def etmek de akıllı adam işi olabilir mi? Ne olursa olsun, bu konuşmaya katılmalı, ister terbiyesizliğimize verilsin, ister edepsizliğimize! Sormalı vesselam!

6

Biz kendi kendimize bu cüretkâr kararı verdiğimiz zaman vapur da Kanlıca iskelesinden kalkmıştı. Cüretimiz kesin olduğundan bir "pardon madam" girişiyle söze karışmaya adeta davranmak üzereydik ama bunların madam veyahut matmazel olduklarını kesin olarak bilmediğimizden ve evvelce matmazel kalmaları hakkında söyleştikleri sözü de hatırlamadığımızdan kendilerine vereceğimiz unvan hususunda tereddütte kaldık.

Fakat bu tereddüt süremiz içinde esmer dilberde de bir değişiklik başlangıcı görüldü. Ama bu başlangıç yalnız bizim tarafımızdan görülebildi. Sarışın güzelin de, ihtiyar kadının da bu değişimi fark etmediği, konuşmada hiçbir değişme olmaksızın edilen devamdan anlaşılıyordu.

Evet evet! Hiç şüphe yok. Esmer dilberde yeniden bir gazap belirdi. Burnunun kanatları öncekinden fazla kabardı. Kalınca dudakları evvel daha kırmızıyken şimdi solgunlaştı. Çehresi de evvelki kadar esmer değil. Nispeten ağarmış gibi görünüyor. Önceden de gereği gibi ateş saçan gözleri şimdi bir kat daha parlıyor. Ciğerlerini içinde barındıran göğsü, sanki korsesi içine sığamaz olmuş. Nefes aldıkça göğüs öncekinden fazla şişip iniyor. Nefes sıklaştı bile.

Bu yeni gözlemler, bu dikkat, evvelce vardığımız kararlılığı kuvvetten düşürdü, konuşmaya müdahale etmemizi erteledi.

Nasıl etmesin ya? Esmer dilber işte besbelli ki kendini zorlayarak gazabını yenmek istiyorsa da bir türlü yenemeyerek sık sık iri ve siyah gözlerini yan kamarasının o pirinç parmaklığı iç pencerelerinden ve vaktiyle vişneçürüğü rengindeyken artık tümüyle çürüme derecesine gelip kararmış olan kirli perdeleri arasından dışarıya doğru çeviriyor.

Dilber mutlaka dışarıda gazabını tahrik edecek bir şey, bir kimse görüyor. Fakat böyle bir şey gördüğünü arkadaşlarına göstermek istemiyor.

Konuşmanın akışını bozmamak için kendini tutuyorsa da gazap saniyeden saniyeye, saliseden saliseye artıyor.

Bu gözlem adeta kalbimizde bir dehşete yol açtı. Ya gördüğü adam pencereden dışarda olmayıp da içerdeyse? Ya o adam bensem?

Olabilir ya! Gözleriyle dışarıya bakar gibi bakar da göz ucuyla beni görür. Bana neden hiddetlenecek? Ne yaptım ki? İffetimle, edebimle oturuyorum. Lakin bu teselli edici görüşlerim para etmez. Olabilir ki esmer dilberin zihninde biraz bozukluk olsun. Olabilir ki bu bozukluk şimdi şu dakikada meydana gelmiş bulunsun. Buna olasılıklar âlemi derler. Her şey olabilir.

Biz tam bu düşüncedeyken esmer güzel ayağa kalkıvermesin mi? Gerçi kalkışı arkadaşlarının hiç de şüphesini çekmedi. Kalbine meram anlatmakta pek büyük iktidarı anlaşılan bu acayip varlık, sanki cebindeki mendilini aramak gibi bir azimle kalktığını gösterse de bir de benim gözlerime sorun! Bu kalkış bana hemen boğazıma sarılmak için yerinden fırlamış gibi müthiş göründü.

Yoksa gözlerim mi hata ediyor? Yoksa bu gözlem bence bir kuruntudan mı ileri geliyor? Bu da olabilir ya! İnsan ne kadar acayip, tuhaf şeylerin tecelli yeridir ki vehmin bu türlüsü nispeten hiç gibidir.

Hayır hayır! Ne zihnimde hata var, ne gözlerimde! Göstermemek, anlatmamak istiyor ama esmer dilberin adeta olanca öfkeyle yerinden fırladığına şüphe yok.

Olayların birbirini izlemesi çok kısa bir anda oluyor. Dolayısıyla yine bu an içinde ben de yerimden fırlayıp üzerime hücum edecek olan kadına direnme hazırlığını yapma ihtiyacını hissettim. Fakat kadın bana doğru gelmedi. İlk attığı adımda o daracık kamaranın kapısı önüne varmış olduğundan güzel elini kapının pirinç topuzuna uzattı, açtı. İkinci adımı kapıdan dışarıya attı.

Arkadaşlarında hâlâ aldırış yok. Fakat bizim gözler apaşikâr görüyor ki şu ilk adım ile ikinci adım arasında kadının gazabı beş on kat daha arttı. Üçüncü adımı vapurun kıç tarafına doğru yön değiştirmek için attığından biz kendi esenliğimizin gerçekliğinden emin olmakla beraber, bu kalkışın sonucunu görmek için kadını takip mecburiyetini bir türlü engelleyemedik. O kıça doğru yürüdü, biz de arkasından!

Kıç taraf gereği gibi kalabalık. İslam'dan da epeyce yolcu var, gayrimüslimden de! Sarıklılar da var, kılıçlılar da! Şapkalılar da var, fesliler de! Birkaç alafranga kadın bile var. Böyle iriyarı, süslü, güzel, genç bir kadının ansızın zuhur edivermesi herkesin bakışını kendi üzerine çekti. Esmer dilber hakkındaki takdirlerin derecesi yüzlerde beliren alametlerden anlaşılmaya başladı.

Kadın gitti gitti, başında genellikle İngiliz seyyahların giydiği kask yani beyaz renkli, kubbeli iri şapkalardan birisi olan zatın önünde durdu.

O zat tahminen otuz yaşlarında, kuzguni siyah palabıyıklı ve Napolyon sakallı, gereği gibi gösterişli, epeyce güzel bir adamdı. Gözde gözlük, elde eldiven ve baston, yelek ilikleriyle cepleri arasında altın kordon, boyunbağı üzerinde nohut kadar incili iğne ve son moda elbise filanla pek de süslü bir adamdı.

Esmer dilber bu adamın yanında dikilip durunca, adamcağıza tabii bir hayret geldi; bu hayret üzerine kendisi de ayağa kalktı. Aralarında henüz tek kelime konuşulmaksızın kadının önceden de bildirdiğimiz gibi kalın, adaleli, kuvvetli kolunun ucundaki mini mini güzel eli birkaç defa kalkıp indi. Her defasında "Çat! Çat!" gibi kesik kesik sesler çı-

karıyordu. Fakat anlamalı kuvveti, şiddeti ki her defasında da o güzel parmakların uçları çene üzerinde bırakılmış olan Napolyon sakalı dışında özenle tıraş edilmiş olan yanak üzerinde birer iz bırakıyordu. Bu izler önce açık pembeyken büyük bir hızla kızardıkça kızarıp morarmaya yaklaşıyordu.

Güzel esmer, herifi dövüyordu ha?

Daha anlayamadınız mı? Gerçi orada hazır bulunanlar bile ilkin işi anlayamadı. Gözlerine inanamayacakları geliyordu. Kadın ise ağzından tek söz çıkarmaksızın yedi sekiz kadar şamarı bir an evvel ve birbirinden şiddetli olarak indirmeye çalışıyordu. Kasklı, Napolyon sakallı süslü efendi, "Madam! Benden ne istiyorsunuz? Ben sizin tanıdığınız adam mıyım? Siz benim hiç görmediğim bir zatsınız!" diye mümkün mertebe eliyle, koluyla kendisini korumaya çalışsa da karşılık vermiyordu.

Evvelce kamaradaki konuşmayı işittiğimden tokatların ikincisinde ve üçüncüsünde sanmıştım ki güzel esmerin tokatladığı şu herif, kamarada sarışın arkadaşına haksızlığından şikâyet ettiği haindir. Fakat bu zannımda devam edemedim. Şamarları yiyen herifin sızlanırca sözleri bu zannı iptal etti. Herif güzel ve müthiş esmerin tanıdığı adam değilmiş. Kendisi de onu hiç görmemiş.

Edilen muamelenin bir darp olduğunu gören vapur halkı bir ara bedava komedya seyrinden zevk alır göründüyse de şamarlar yediyi sekizi bulunca ve dövülenin karşılık vermediği görülünce Müslümanlardan birkaçının İslam mürüvveti ve insanlık damarı kabardı. Kalktılar, işe müdahale etmeye başladılar.

Kadın hemen cellatça denilebilecek kaba bir tavır ve gazapla bunlara dönüp, "Efendiler! Sakın ha işe karışmayın! El kaldırmayın. Dayağı yiyen bile bir kadına, haklı bir kadına el kaldırma alçaklığında bulunmaya cesaret edemediği halde siz cesaret etmeyin. Terbiyelilik onda kalıp, terbiyesizlik size geçmesin!" deyince herkese korku derecesinde bir durgunluk geldi; ayağa kalkanların hiçbirisi kadına doğru bir adım daha atmaya kudret bulamadı. Dövülen de, "Karışmayın

efendiler! Madamın öfkesini bir kat daha artırmayın!" diye oradakileri müdahaleden alıkoydu.

Dövülen gerek önceki, gerek bu sözünü pek kaba bir Ermeni şivesiyle söylediğinden derhal anlaşıldı ki milliyeti kıyafetiyle mütenasip değildir. Bir Avrupalı olmayıp ona hevesli olan bir Doğulu Ermeni'dir.

7

Artık bizdeki hayrete nihayet mi olur? Gerçi bu gözlem orada bulunanların tümüne hayret verdiyse de bizimkine nispetle onlarınki bir şey sayılamaz.

Dehşetli esmer işin daha ilerisine gitmedi. Tokatların sayısı düzineyi geçmedi. Geri dönmeye davrandığını gördüğümde ben ondan önce davranıp kamaraya döndüm. İhtiyar kadın ile sarışın güzeli henüz kamaradan çıkar buldum. Dışardaki gürültü patırtı nihayet bunları da uyandırmış. Yerlerinden davranmışlar. Kapı önünde benimle burun buruna geldiklerinde ikisi birden "Ka, ne oldu ki?" sorusunu sormakta acele ettilerse de gazaplı esmer topuklarıma basarcasına arkamdan gelmekte olduğu için bu soruya cevap veremedim. Hemen yerime gelip oturdum.

Üç kadın da kamaraya girerek ayak üzerinde başladıkları telaşlı konuşmayı oturdukları zaman da bitirememişlerdi. Ama telaş yalnız sarışın ile ihtiyar dududa olup, esmerse hâlâ ağırbaşlılığını, temkinini korurken şişip inen göğsüne sığamayan nefesini hep burnundan alıp vererek sanki yavrusuna saldırılmış dişi bir kaplan gibi kükremişti.

Arkadaşları kâh Fransızca "Qu'est-ce que c'est ça?", kâh Ermenice "İnç e?", kâh Türkçe "Canım nedir ki?" sorularını yine bunları izleyen bin telaşlı sözle soruyordu. Esmerse o galip tavırla yerine oturarak eldivenini, şapkasını biraz düzelttikten sonra Fransızca olarak "Sizin nenize lazım? Bir edepsize edepsizliğini ispat ettim vesselam!" demekle yetindi. Sarışın güzel, soruları tekrarladığı halde esmerden başka bir cevap alamadığı gibi ihtiyar kadın da birçok Ermenice

soru sordu, hatta bu sorulara yine Ermeni lisanıyla sarışın da katıldı ama esmerin sessizliğini bozmaya ikisi de muvaffak olamadı. Bunlar Ermenice konuşmalarına devamla sebep ve hikmetini anlayamadıkları bu hale karşı birbirine yalnız şaşkınlık ve hayretlerini anlatmaya giriştikleri, o sözlerin kendi çehrelerinde oluşturduğu tavırlardan da çıkarılabiliyordu.

Ben de çıkarabiliyordum. Çünkü o halde bu olaylara karşı tepeden tırnağa kadar dikkat kesilmiştim. Zerre kadar bir belirtiden büyük büyük manalar çıkarıyordum. Yanımda söylenen belirsiz bir dile bu kadar dikkatli kulak kabartarak ve kelimelerden anlayamadığım anlamları tavırlardan, çehrelerden anlamak için gözlerimi fırlatırcasına açarak o dikkatte, o özende dört gün devam etsem, mübalağa olmasın ama o belirsiz dili mükemmel olarak öğreneceğim.

Yahu, hiddet ve gazap hali bu kadının yüzüne ne kadar da yakıştı! Öncekinden bin kat güzel oldu. Gerçi kalplerin üzerindeki etkisi bir kat daha dehşet saçsa da gerçekten resmi alınacak başka bir hoşluk kazandı.

Genellikle sessizliğinde güzel görünen bir kadın gazaplandığı zaman sanki içindeki fenalık ve çirkinlik yüzüne vurmuş gibi iğrenç bir şekil alır. Oğul Alexandre Dumas, ismini birdenbire hatırlayamadığım bir romanında bu hali pek güzel tasvir etmiştir. Fakat bizim güzel esmerin gazap hali ona benzemedi. Besbelli kadıncağızın içinde fenalık ve çirkinlik yokmuş da onun için olmalı. Besbelli davasında haklı, temiz kalpli bir şeydir de onun için gazap hali cemalindeki hoyratlıkla beraber o hoyratlıkta görülen letafeti de artırmıştır.

Kıç üstündeki "trajikomik" oyunu izlemeden önce bile bu kadının durumunu mutlaka öğrenmeyi kararlaştırdığım halde o vakanın da eklenmesiyle önemi, ciddiyeti bir kat daha artmış olan bu realist ve natüralist romana etrafıyla vukuf sardırmak arzusunun ne kadar büyümüş olduğunu okuyucularımız hakkıyla takdir etmelidir ki bu arzu ve merakla göze almış olduğum hareketlerde beni mazur görsünler.

O hareket, kararlaştırılmış olan açıklama istemeye hemen şuracıkta ne olursa olsun başlayıvermekten ibaret de-

ğildir. Karşımdaki esmer güzeli öyle burnundan soluyup dururken hemen soruya girişelim de kendi kendimizi göz göre göre tehlikeye mi atalım?

Ama işin şu tarafını itiraf etmeliyiz ki kararlaştırdığımız araştırmayı daha sonra roman yazmak için arzu etmeye henüz başlamamıştık. O andaki arzumuz bu gözlemi bir özel makale şeklinde gazeteye yazmaktan ibaretti. Fakat yalnız gözlemimiz derecesinde yazacak olsak durum belirsizlikte kalacaktı. Okuyucularımızın merakları giderilemeyeceği için olaya ait kişilerin isimlerini öğrenmek ve şu gaddar ile mağdur arasındaki haksızlık sebebini anlamak derecesinde bir araştırmaya muhtaçtık.

Ne bilelim ki işin içinden daha bin türlü sır meydana çıkacak da şöyle koskocaman bir roman halini alacak! Bir ara güzel, gazaplı esmer, arkadaşlarının soruları yinelemesinden bıkmışçasına bir tavırla yüzünü onlardan çevirip bize bakmasın mı? Ta gözlerimizin içine doğru öyle bir bakış baktı ki, "Bari siz merhamet edin. Bakın beni ne kadar üzüyorlar!" demek istediği bile anlaşıldı. İçimizden doğru bir cesaret geldi. Hemen söze başlamak için bir hazırlık içindeyken esmer dilberin bakışı yine bizden çevrildi. Hatta daha ziyade önem verilecek hallerden olmak üzere o güzel siyah gözler yaşla dolarak bir elifbalık kâğıt kadar küçük ve etrafı enli dantelalarla süslü, ince keten mendiliyle o elmas parçalarını gözlerinden almaya mecbur oldu.

Of! Artık işin bu derecesine de yürek dayanır mı ya? Ee, dayanmaz da ne yapar? "Ne oldu size zavallı güzel?" diye bir elimizi arkasına ve diğer elimizi göğsüne koyarak ve merhametle ve istirham edercesine bir tavırla eğilip yüzüne bakarak teselliye cesaret edebilecek miyiz?

Ne gezer! Ne olursa olsun, bir söz olsun diye başlamayı kararlaştırdığımız söze bile başlayamadık. Münasip bir dakikanın gelmesini beklemeye mecbur olduk.

Ha unutmayalım. Daha kıç üstündeki acıklı komedyanın yaşanması, vapurun Anadoluhisarı'ndan kalkıp Kandilli'ye doğru gittiği esnadaydı. Hatta şamarların sayısını düzineden

öteye geçirmeksizin güzel esmerin kamaraya dönüşü de tam vapurun Kandilli'ye yanaşmakta olması üzerine meydana gelmişti. Ondan sonraki durum Kandilli ile Köprü arasında yaşandı. Zavallı kadıncağızın ağlaması da tam Yedi Kardeşler'i geçtikten ve limandaki büyük posta vapurları görünmeye başladıktan sonra hâsıl olmuştu.

Bizim aradığımız münasip dakika, vapur Köprü'ye yanaşıncaya kadar gelmedi. Gariptir ki bugün Beykoz'dan Köprü'ye kadar bu kamaraya bizden başka yolcu da girmedi. Bir zamana kadar yalnızlığımız arzumuza uygun düşüyordu ama bir zaman sonra uygun düşmemeye başlamıştı. Çünkü bir başka yolcu bulunsa, belki soru sormaya o cesaret ederdi de biz de onun sayesinde merakımızı gidermiş olurduk.

Vapur yanaşıyor. Herkes gibi kadınlar da çıkmaya hazırlanıyor. Artık bu halde, "Şey! Biraz durun da size bir şey soracağım" gibi küstahça sözlerle soru mu sorulur?

İster istemez biz de ayağa kalktık. Hatta kamara kapısından çıkma hususunda kadınların önüne geçtik. Meraktan o derecedeyim ki kadın evvelki bakışı gibi bir daha yüzüme bakacak olsa, ne olursa olsun soruya başlayacağım. Hiç olmazsa o zamana kadar asla bozulmayan sebat ve metanetin en sonra ağlamak gibi bir zaafa niçin dönüştüğünü öğreneceğim.

Heyhat! Güzel esmer artık bizim tarafa hiç bakmıyor. Güya ne birlikte bir kamaradaymışız, ne o kadar vukuata şahit olmuşuz! Arkadaşlarının da yüzüne bakmıyor. Yirmi dakika önce tokatladığı tatlısu frenginin[1] olduğu tarafa da bakmıyor. Bu oyunu izleyen yolculara da bakmıyor. Yalnız elindeki mendile gözünü dikmiş.

Ama herkes kendisine bakıyor. Evvelce vakayı izleyenler, daha sonra Kandilli'den binip izlememiş olanlara parmak ucuyla bir esmer güzelini, bir de Napolyon sakallı, kasklı Ermeni'yi göstererek hayretle gülüşüyor. Kadın bunları görmüyorsa da dövülen görüyor. Gördükçe utancından kızarıyor, morarıyor. Ama hiç ses çıkarmıyor!

---

1 Avrupalılar gibi yaşamaya, giyinmeye özenen Hıristiyan.

8

Artık sebebini, hikmetini sormamanız şartıyla size haber vereyim ki bugün hemen herkesten önce vapurdan çıkan ben oldum. İskele merdivenlerinin birisinden çıkıp memura biletimi verdikten sonra Köprü üzerinde iki iskele kapısının arasında yer tuttum. Esmer ve arkadaşları hangi kapıdan çıkarlarsa göreyim diye!

Vapur halkının büyük kısmı çıktıktan sonra açık yeşil renkli brigan şapkalar merdivenin alt başından göründü. O anda başka bir hisse kapıldım. Kendimi bunlara göstermemek istedim. Bilet alacak memura yirmi adım kadar mesafede durup beş altı kişinin öte tarafına kendimi gizleyerek gözcü kaldım.

Kadınlar çıktı. Esmer ile sarışın kol kola vererek ve ihtiyar dudu arkalarına düşerek Galata tarafını tuttular. İnkâr ya da itiraf lazım mı ya? Tabii ben de arkalarından!

Köprü geçildi. Aziziye Karakolu önüne varıldı. Sağ tarafı Havyar Hanı, sol tarafı Komisyon Hanı'yla sınırlı olan Karaköy Caddesi'ne çıkan o kısa, güzel sokağa girildi. Fakat Galata yönüne yani sağ tarafa dönülmeyip sol tarafa dönülerek Tünel'e doğru yüründü.

Bu esnada bir iki ahbaba rastladık. Gayet kısa bir selamla geçip gitmeye ve on, on beş adım önümüzden yürüyen kadınları gözden kaybetmemeye mecburuz. Dostlar ise kolayca yakamızı bırakmak istemez. Bizde mazeretimizi anlatma cesareti yok. İşte bu halde Köprü başından Tünel'e kadar o kısa mesafeyi o kadar zahmetle geçebildik ki ömrümüzde bu kadar yorulduğumuzu bilemeyiz.

Gişeden kadınlar karton biletleri alarak dolaptan geçiyorlardı. Dolap memurunun bunlara iki pembe kâğıt verdiğini görünce anlaşıldı ki birinci mevkie binecekler. Artık "İşte vapurda sizi bıktırmam yetmedi, burada da yanınıza geldim" diye ben de birinci mevkie binecek değilim ya!

İkinci mevkiden bir bilet aldım. Hatta Tünel'in bekleme salonu olan şu koyun ağılı gibi parmaklıklı yerin kapıları he-

nüz kapalı ve yolcular beklediğinden ve Tünel içinden doğru gelen gırıltı ve gürültü vagonun henüz gelmediğini gösterdiğinden ben dönme dolaptan girip de bekleme mahallinde kendimi kadınlara göstermeyi doğru bulmadım. Biraz dışarıda bekleyip vagon geldikten ve yolcular binmeye başladıktan sonra ben de geçip ta ön tarafta kondüktörün bindiği önü açık yük vagonuna bindim.

Malum ya, birkaç dakikada Beyoğlu'na vardık. Ben kasıtlı olarak vagondan çıkmadım. Birinci sınıf yolcuları tümüyle çıktıktan sonra ben takip ettiğim kadınları önüme katıp yavaş yavaş yürüdüm.

O gün hava gayet müsait olduğundan kadınlar açık bir faytona bindi. Ben aksine bir kupaya[1] atlayarak arabacıya "Şu öndeki üç kadını takip edeceksin" emrini verdim. Herif manalı manalı güldü. Kim bilir beni kim sandı, ne sandı? Kim sanırsa sansın, ne sanırsa sansın! Meramımı anladı ya, siz ona bakın.

Hem de meramımı pekâlâ anladı. Beyoğlu'nda bu gibi takibat işlerinde tam vukuf sahibi bir arabacı olduğunu bir baş işaretiyle verdiği kabul cevabıyla anlatıp kanıtladı.

Ettiğim işten benim de utanmam gerekse de utanmak kimin aklına geliyor? Aklıma gelen şey yalnız korkudan ibaret.

Öyle ya, kadınları takip ediyoruz. Nereye kadar gideceklerse biz de oraya kadar gideceğiz. Girdikleri yeri göreceğiz. Ee sonra?

İşte korkumuz bu sonraki hatırlamamız üzerine hâsıl oluyor. Gerçi şüphe yok ki onların girdiği yere biz de girmeye çalışacağız. Ya koymazlarsa? Ya girebildikten sonra kadınları göremeyeceksek? Ya görmek de mümkün olduğu halde sorularımıza cevap alamazsak? Kadın bize durumunu anlatmak zorunda mı? Herhalde şu başladığımız iş, sonu çıkar işlerden değilse de bakalım ne olacak diye gidip duruyoruz.

Araba Rusya Elçiliği önünden dört yol ağzını bulup Beyoğlu Büyük Caddesi'ni tuttu. Açık yeşil renkli iki brigan

---

1 Dört tekerlekli, kapalı, oturacak yeri arkada olan, genellikle iki kişilik atlı araba.

şapkasının önümüz sıra kuş gibi uçup gittiğini bizim kupanın ön camlarından görüyorum. Gide gide Galatasaray önüne vardık. Hâlâ gidiyoruz. Nihayet Mektep Sokağı'na gelince öndeki arabanın sola bükülüp Karnavulo'ya doğru indiğini gördüm. Arabacıya ihtara hacet kalmadı. Bir dakika sonra bizim araba da o tarafa döndü.

Önümüzdeki araba Karnavulo'ya kadar inmedi. Biraz daha beride durup, kadınlar sağ taraftaki evlerden birisine girdi.

O anda bizim arabacı da durmuş olsa, adeta eşeklik etmiş olurdu, değil mi? Ama herif mahirdi dedik. Hiç durmayıp yolun alt başındaki Sakızlı Fırın'ın önüne kadar yürüdü. Orada durup bana dedi ki:

— Numara ...

Herife bahşişle birlikte ücretini verdik, arabadan indik. Araba gitti ama şimdi biz ne yapacağız? Artık ne yapacağımızı uzun uzadıya düşünmenin manası yok. Düşündükçe korkumuz artıp cesaretimiz azalacak. Bunun en iyisi kovulmayı, sövülmeyi ve isterse vapurdaki tatlısu frengi gibi dövülmeyi de göze alıp bir cüret göstermek.

Bereket versin ki yanımızda kartvizit bulundu. Kartvizitimizin bir satırı Türkçe yalnız "Ahmet Mithat" diye yazılı olup onun altında yine bu isim Fransız harfleriyle de yazılı olduktan başka üçüncü satır olarak Fransızca bir de *publisist* yani "yayıncı" kelimesi yazılıdır. Malumdur ki yayın hizmetlerinde bulunanlara Fransızca bu adı verirler.

Kartvizitimiz elimizde, güya bir dostumuzun evine kartvizit bırakmak görevini yapıyormuşuz gibi çekinmeden kapının çıngırak düğmesini çektik. Ardından kapı açıldı; yalnız pantolon ve yelek giyinmiş, önü kar gibi beyaz bir önlükle örtülü, temiz pak ve babayiğit bir uşak bizi selamlayarak karşıladı. Elimizde hazır gördüğü kartviziti gülümseyerek ve nezaketle eğilip bükülerek aldı, Rumların Fransızcaya hiç yanaşamayan şivesiyle "Kimin için mösyö?" sorusunu sordu.

İşin buraya kadar gidişi neyse ne, ama şimdi lazım geliyor ki "Madam filan için" yahut "Matmazel filan için" ya-

hut "Mösyö filan için" diye bir isim bildirmeli. Oysa bende bildirecek hiçbir isim yok.

Diyelim ki olmasın. Artık işi bu dereceye getirdikten sonra herhangi bir korku, saygı beni engelleyebilecek mi? Sonra iş tümüyle rezalet derecesini bulacak. Sonunda kepazelik muhakkak. Cesareti artırmak gerekti. Artırdık. Uşağa dedik ki:

— Şimdi giren kadınlar için.

Uşak garipseyerek yüzümüze baktı. Bu anda ciğerimizden akıp giden bir kaynar suyun sıcaklığını sormayın.

Acaba derhal kapı dışarı kovulacak mıyız? Yoksa sarışın dilberin şuhça tavırlarına bakılırsa ümitvar olacağımız bir karşılamayı ümidimizin üzerinde olarak mı göreceğiz?

Bu iki kesin sonuçtan birisini görmekte biraz daha gecikme oldu. Ama dikkat buyurmalı ki bu gecikmeler bizim için tahammülü güç bir işkencedir. Her salisesi, her anı yıl kadar geliyor.

Uşak sordu:

— Üç kadından hangisi için mösyö?

— Hangisi olursa olsun. Eğer o esmere takdim edilirse, asıl verilecek kişiyi bulmuş olur.

Uşakta garipseme tavrı daha çok arttı. Adeta görülüyor ki herif benim yanlış kapı çalmış olduğum kanısında. Bu eve, bu kadınlara öyle birçok yabancı tarafından kartvizit getirilmek âdet olsa uşakta bu garipsemelerin görülmeyeceğini hesap ediyorum.

İlk karşılaştığımızda adamcağız bizi velev ki yalancı nezaket eseri olsun bir tebessümle kabul ettiği halde, yarım dakika hatta on beş saniye geçmeksizin tebessümü ne çabuk kaybederek garipseme halini aldı? Hatta fazladan bir de ciddiyet eklendi. Bununla beraber nezaketini bütün bütün elden bırakmayarak kapıdan girildiği zaman sol tarafta ve zemin katında yer alan bir odayı işaretle "Buyurunuz mösyö! Ben de kartınızı takdim edeyim" dedi ve tam karşısındaki merdivenden üst kata çıktı.

9

Oh! İlk adımda bizi Allah'ın yardımı ve zafer karşıladı. Bundan sonrası ne olursa olsun, o kadar umurumuzda değil. Çünkü daha şu kapı önünde uşak tarafından kapı dışarı edilmek de muhtemeldi ya! Bu ihtimali atlattık. Güzel esmer tarafından nasıl kovulursak kovulalım, yine o kadar zararı yok. Elbette bu kovulma uşağınki kadar edepsizce olmaz. Kadın nezaketi ne kadar olsa başkadır.

Bu teselli edici düşünceler kalbimizdeki metaneti korumaya epeyce yardım etse de yürek çarpıntısını tümüyle yatıştıramıyordu. Ama ne çarpıntı! Ömrümüzde bu türlüsünü, bu derecesini hissetmemişiz.

Belaya bakın ki giden uşak gecikti. Acaba ne kadar gecikti? Birkaç saat olmalı. Bize öyle geliyor. Üst katta hiç ayak patırtısı filan da yok. Acaba olması ve uşağın gecikmeyip derhal dönmesi hayra mı alamettir, şerre mi?

Of! Akla bir anda bin şey gelip de hiçbirisine bir mana verememek ne zor belaymış!

Nihayet üst kattan başlayan ayak patırtısı merdivenden aşağıya doğru yaklaştı. Uşak döndü. Ağzından çıkaracağı sözü beklemek mümkün mü? Daha yüzünden anlaşıldı ki kabul müjdesi getiriyor. Eliyle merdiveni göstererek "Birinci kat, numara dört" dedi. Aman Yarabbi! Şu dört kelime benim için ne çeşitli müjdeleri içeriyordu!

Birincisi kabul. O pek belli bir şey. İkincisi, burası bir özel konak olmayıp, odaları, daireleri birer birer kiralanır bir tür misafirhane. Çünkü böyle görüşülmesi arzu edilen kişinin ikametgâhını şu surette haber vermekten bu anlaşılır. Üçüncüsü bizim esmer güzeli bir evin sahibesi, bir ailenin amiri filan değil. Anlaşılıyor ya? *Garni* denilen dayalı döşeli misafirhanelerde oturanlardan! Bu halde sarışın güzel kendi kız kardeşi değil. O zaten vapurda da anlaşılmıştı ya! Bir vakit rakibesiymiş bile. Ya acaba o yaşlı kadın annesi mi? Pek de benzer. O da esmer, yağız kocakarı.

Dikkat buyurmalıdır ki bu düşünceler uşağın dört kelimeyi söylediği zamanla benim oturduğum yerden ayağa kalkıncaya kadar geçen zaman arasında aklımdan geçmişti. İnsanın duyguları uyanık, kalbi çarpıntılı, zihni telaşlı olduğu zaman böyle akla gelen şeyler ne yaman sürat kazanıyor!

Artık muzafferce ve bir padişah tavrıyla merdivenden yukarıya çıkmaya başladık. Fakat çarpıntı eksilmeyip arttı. Hafakan derecesine vardı. Nefes nefeseyim. Merdivenin üst başına varıncaya kadar gözlerim karardı. Sendelemeye başladım. Düşmemek için koridora tutundum.

Merdivenin üst başı üç metre genişliği ve altı metre kadar uzunluğu olan dikdörtgen bir sofa olup sokak tarafındaki dört penceresi güzel perdeler ve pencerelerin önleri kanepeler, koltuklar ve zemini bir Uşak halısıyla döşeliydi.

Oda kapıları ikisi kanatlarda ve ikisi merdiven başının sağ ve sol tarafında dört kapı olsa da kararmış gözlerimle kapıların üzerinde yazılı olan ufacık numaraları seçemediğimden dördüncü numarayı bulabilmek için biraz aramaya muhtaç kalmıştım. Bereket versin ki o aralık kapının birisi açılarak güzel esmer levendane bir salınışla eşik üzerine çıktı.

Tuhaf be! Bu bendeki hal ne? Sanki kadına gönül vermişim. Sanki sevda ve aşkımı itirafla kulluk teklifine gelmişim. Çocuk mu oldum? Ne bu çarpıntı?

Oh! Güzel esmer vapurdaki kadar sert değil! Bir misafir kabulü için zorunlu şeylerden gördüğüne mi dayalı nedir, gözlerinde, yanaklarında, dudaklarında tebessüm hali görünüyor.

Birbirimizi ikimiz birden selamladık. Bendeki reverans pek saygılıca! Ondaki selam bir baş işaretinden ibaret ama pek zarifçe!

İlk karşılaşmada "Mösyö!" diye başladığı sözü bitiremedi. Kartvizitimde basılı olan ismi de hatırlayamıyormuş gibi davrandığı görüldü. Ben konuşmayı bir latifeyle açmış olmak için gülerek ve Fransızca olarak "Çolpa Türk pilotu!" dedim. Meğer vapurdaki sözünü unutmamış. Hâsıl olan mahcubiyetini tebessümünü artırmakla örtmeye çalışarak dedi ki:

— Ne yapalım? Şahsınız bizce bilinmiyordu.

Bu söz bana pek büyük bir ümit verdi. Hemen dedim ki:

— İsmimizi bildiğinizi bilsem, şahsımızın bilinmemesi hakkında endişem kalmazdı.

Kapıdan dışarı iki adım atıp bir koltuk sandalyeyi bana gösterdi, kendisi diğerine oturarak dedi ki:

— Meşhur Ahmet Mithat ismini bilmez olur muyuz?

— Osmanlılarca biraz bilindiğini ümit edebiliyorum.

— Acayip! Bizce neden tanınmasın? Eserlerinizden bazılarını *Tercüman-ı Efkâr* gazetesi Ermeni harfleriyle tefrika olarak basmıştır. Bunlar sizi Ermeni okuyucular nezdinde de tanıtmıştır. Keşke hepsi basılsa!

— Öyleyse cömertliğin hakikaten en büyük erdemlerden olduğunu kabul ederim.

— Şimdiye kadar kabul etmiyor muydunuz?

— Ediyordum matmazel! Ancak Andon Efendi o izni benden istediği zaman bazı dostlarım istifade yönünün de gözetilmesini nasihat etmişti de nasihatlerini kabul etmeyişimi cömertlikte aşırılığa vermişlerdi. İşte istifadenin en büyüğüne bugün nail oldum. Nezdinizdeki tanınma ve tarafınızdan gördüğüm kabul benim için o kadar büyük bir mükâfat, bir istifadedir ki eserlerimin tümünden nail olmuş bulunduğum mükâfat neticesiyle eşitlik sağlar.

Esmer güzel vapurdayken giydiği şapkayı, eldivenleri ve hatta amazonu[1] ve onun altındaki korseyi çıkarmıştı da yalnız açık yeşil gron eteklik üzerine genişçe, paltomsu bir şey giymişti. Bu da kendisine pek yaraşmış ve hele şapkanın çıkarılmasıyla kol kalınlığında saç buklelerinin ense tarafında büklüm büklüm yer alması ziyadesiyle göz alıcı bir görünüm kazanmıştı.

Konuşmaya Fransızca başlamış olduğumuz halde sonraları işi Türkçeye döktük. Hakkını veririz ki bu kadının Fransızcası gerçekten en edepli ve bilgili bir Fransız kadınından ayırt edilemeyecek mükemmellikte olduğu gibi Türkçesinde de azca bir Ermeni aksanından başka kusuru yoktu. Hatta lisanımızı epeyce de düzgün konuşuyordu. Bunun hikmeti-

1 Ata binen kadınların giydiği kıyafet.

ni açıklamakta hiç gecikme olmadı. Tarafımızdan gösterilen hayret üzerine dedi ki:

— Bence anadilim olan lisan Türkçedir. Sonradan öğrenilen lisan da Fransızcadır. Ermenice hemen hiç bilmem desem, abartı sayılamaz. Çünkü ev ihtiyaçlarının gösterdiği lüzum üzerine uşaklardan muşaklardan, konudan komşudan öğrenmiş olduğum biraz Rumca, Ermenicemden dahi iyidir.

— Halbuki Osmanlı dili kendileri için anadili olan asıl Türklerde bile bu lisanı sizin kadar muntazam konuşmak, ders görmeyenlere pek de nasip olamamaktadır.

— Vartan Paşa'nın,[1] Panosyan'ın[2] ve diğer Ermeni harfleriyle Türkçe yazan yazarların eserlerini tamamen okumuşumdur. Sizin bazı eserlerinizi de okuyabilişim bu münasebetledir. Ermenice bilmediğim ve tahsilini hem güç hem beyhude gördüğüm için Fransızcadan başka işletmek arzusuna düştüğüm diğer lisan olarak Osmanlıcayı seçtim. Fena mı ettim dersiniz?

— Estağfurullah madam. Öyle demeye dilim nasıl varabilir ki? Naçiz ismimin sizce de tanınmışlığı ancak bu sayede mümkün olabilmiştir.

10

İşte görüyorsunuz ya! Güzel esmerle sohbete koyulduk. Bu ise bizim için birkaç dakika önce ümidin de ihtimalin de fersah fersah ötesinde görülen bir nimetti. Fakat biz buraya dil tartışmasına mı geldik?

Bendeki merak arttıkça artıyor. Böyle güzelliği, terbiyesi gibi Fransızcası, Türkçesi de mükemmel bir zamanın biricik insanından araştırmaya muhtaç olduğum şeylerin önemi hayalimde büyüdükçe büyüyor.

---

1 Tam adı Hosep Vartanyan (1816-1879). Osmanlı devlet adamı, gazeteci, yazar. Ermeni harfli Türkçe eserleri arasında *Akabi Hikâyesi* (1851), *Boşboğaz Bir Âdem* (1852) romanlarıyla pek çok çevirisi yer alan Vartan Paşa, yine Ermeni harfli Türkçe olarak yayımladığı *Mecmua-i Havadis* gazetesini 1877'ye kadar çıkarmıştır.

2 Karabet Panosyan (1826-1905). Gazeteci, yazar, çevirmen. Ermeni harfli Türkçe olarak yayımladığı *Münâdi-i Erciyas* (1859-1863) ve *Manzume-i Efkâr* (1866-1896) gazeteleri ile Fransızcadan yaptığı çok sayıda edebi çevirileri vardır.

Nasıl büyümesin? Söz konusu gaddardan, kendi mağdurluğundan söze başlayarak nihayet koskocaman bir tatlısu frengini bir düzine şamarla donatmasından dolayı gözümdeki önemi dehşet mertebesine varmış olan bu kadın şimdi karşımda gayet halim selim, güler yüzlü, tatlı sözlü bir sohbet arkadaşı tavrını takınmış.

Ya bence istenilen sorulara girişecek olduğumda tehlikeli esmeri darıltacak olursam? Ya yine nazikçe bir ret cevabıyla şu tatlı sohbeti de kısa keserek bizi merdivenden aşağıya uğurlayıverecek olursa?

Ne? Ne? "Ne zararı var?" mı dediniz? Birkaç dakika evvel göze aldığım nazikçe kovulma gerçekleşecek olursa, zaten beklediğim şeye uğramış mı sayılacağım?

Affedersiniz efendim; benim şimdiki hal ve mevkiim birkaç dakika evvelki hal ve mevki değildir. Ben o zaman uşak tarafından bile bir alın kırışıklığıyla geriye çevriliverecek, kim idüğü, ne idüğü belirsiz bir adamdım. Şimdiyse şunun şurasında hamdolsun bir Ahmet Mithat'ım.

Buraya kadar ne olduysa oldu. Şu mevkii nasıl kazandıysam kazandım. Fakat şimdi kaybedecek olursam pek büyük zarara uğramış olacağım. Birkaç dakika önceki kovulmada ise hiçbir zarar düşünülüyor değildi. Acelem ne? Meydan bizim. Ne zaman olsa öğreneceğim şeyi öğrenebilirim. Bugün olmazsa yarın oluversin. Bu hafta olmazsa, gelecek hafta oluversin. İnsanın böyle bir ahbabının bulunması az saadet mi? Ama ahbabımın henüz ismini bile bilmiyormuşum. Hiçbir ziyanı yok. Yavaş yavaş ismini de öğrenirim, resmini de.

İşte bu görüş ve değerlendirme üzerine esmer güzeline hiçbir şey sormamaya kesin karar verdim. Bugünkü şu ilk görüşme kendi tabiatıyla bir sonuca varacaksa, varması için işi doğal haline bıraktım.

Sanki bugün buraya gelişimin asıl ne maksat üzerine olduğunu güzel esmer anlamamış mıdır? Gerçi sohbetin şimdiye kadarki akışına bakılırsa, anlamamış gibi görünüyor. Hep yayınlardan filandan bahsediliyor. Fransızca edebiyatla Osmanlıca edebiyatın karşılaştırılmasından dem vuruluyor.

Ancak o kadar zeki ve kavrayışlı bir kadın için buraya gelişten bence asıl maksadın ne olduğunu anlayamamak hatırlara gelebilecek kusurlardan değildir. Ahmet Mithat olduğumu gördükten sonra sarışın arkadaşıyla Fransızca ettiği sohbeti anlayamamış olduğuma nasıl ihtimal verebilir? Beni şuraya kadar çekmek için yalnız bu konuşma yeterliyken Napolyon sakallı, kasklı Ermeni'yi tokatlaması da eklenirse, bu ihtimal bir kat daha uzak görülmez mi?

Ama hiç oralara yanaşmıyormuş. Adi bir kadın olsa, o yanaşmadığı halde biz yanaştırmaya cesaret edebilirdik. Fakat kadın sınıflarının üzerinde bulunan bir kadını, kendi kendisine yanaşmak istemediği vadilere yanaştırmaya çalışmak büsbütün ürkütmeye, kızdırıp kaçırmaya vardırmasın diye haklı olarak korkulabilir.

Velhasıl kalem tartışması planları, roman kubbeleri filan gibi günlük görevlerle ilgilenmeye vakit kalmadı. Akşama kadar zamanımız esmer güzeliyle ilgilenmekle geçti. Ama bunu kayıptan saymayın. Keşke zamanın büyük kısmı böyle tatlı sohbetlerle geçse!

Bir ara malum yaşlı kadın üst kat merdiveninden aşağıda bizim olduğumuz sofaya inmiş, beni orada görünce şaşkın bir tavırla yılışmak istemişti. Ancak kocakarıcağızın "Ooo! Vapurdakidir ne?" şeklindeki sözü üzerine bizim esmer, "Dışarıya mı gidiyordunuz dudu? Gidin gidin. Şimdi sizden rica edecek başka bir hizmet yok. Bizim de efendiyle konuşacak bazı önemli sözlerimiz var" diye lafın önünü kestiriverererek gideceği yolun hangisi olacağını göstermek için de aşağıki merdiveni eliyle işaret etmiş, diğer eliyle de kadıncağızın arkasını okşayarak merdivene doğru gitmesini kolaylaştırmış olduğundan duducağız bazı kelimeleri belli belirsiz mırıldanarak merdivenden aşağıya inmiş gitmişti.

Görüşme ve sohbetimiz boyunca aşağıdan yukarıya birkaç kadın çıktığı görülmüşse de yukarıdan aşağıya dududan başka kimsenin indiği ve bu sofaya açılan diğer üç kapıdan kimsenin çıktığı görülmemişti. Hatta sarışından da bir haber alınamamıştı.

Vakit adeta ikindiye vardığından oturduğum yerden ayağa kalkarak dedim ki:

— Anlaşıldı ki beni kovmayacaksınız. Ben de kovulmaksızın gitmeyecek gibi göründüm.

— Estağfurullah! İki saatten fazladır sizi meşgul ve büyük bir ihtimalle rahatsız da ediyorum.

— Estağfurullah, aksine. Ömrümde pek tatlı geçirdiğim saatlere bunları da katacağım.

— Öyle olduğuna inansam, bu derecelerdeki bahtiyarlığıma benim de şaşmam gerekir.

— Bu iltifat ve inayetiniz beni pek teselli edemez. Teselli olabilmek için yalnız bir şey var ki o da makbul görülmeyecek adamlar gibi sizi buraya kadar izledikten sonra şahsınızla teşerrüfe kadar arzu etmeye beni mecbur eden sebeptir. O sebebi pekâlâ bildiğinizden bana söyletip de mahcup etmeyi ve mahcubiyetimi muzaffer bir tavırla seyretmeyi arzu etmezsiniz sanırım.

Bu söz, güzel esmerde bir durgunluğa sebep oldu. Acaba darılttık mı diye yüreğim oynamaya başladı. Fakat şu başlangıçtan sonra hemen geri adım atılacak olsa, zaafa verileceğini düşündüm. Pek ziyade kuvvet göstermek hiç de caiz değilse de, zaaf ve kuvvet derecemi dengelemeye de gücüm kalmamış halde yine ben söze devam ederek dedim ki:

— Matmazel! Sokak kapınızdan dışarıya çıkar çıkmaz hoş bir uykudan uyanacağım. Bu müddetteki rüya, ömrümde benzerini görmediğim bir bahtiyarlıkken daha sonra onun yalnız yâdıyla mutluluğumu tazelemeye çalışmak zorunda kalarak tekrarlanmasını bir daha hayalden bile geçiremeyeceğim, değil mi?

Esmer dilber sağ elinin işaretparmağını iki dudağı arasına soktu. Galiba ön dişleriyle parmağının ucunu ısırıp sıkıyordu. Ciddi ve biraz da dalgınca bir tavırla yüzüme bakıyordu. Hiçbir şey söylemiyordu.

İkinci adımı da attığımız halde reddedilmemiş ve kovulmamış olmak bizdeki cesareti artırdı. Biraz da ümit başlangıcı gösterdi. Dolayısıyla yine söze devam ederek dedim ki:

— Emrinize tamamıyla itaat, arzunuza uygun hareket beni pek büyük bahtiyar eden sebeplerden olacağı muhakkak olduğuna göre "Bugünkü gözlemleri unut. Onu unutmak istemeyen, diğerlerine de unutturur. Şu evin yolunu hafızandan sil" diye emredecek olursanız, bu emre uymayı ve uymakta sadakat ve sebatı da cana minnet bileceğim.

Parmağını ağzından çekti. Elini uzattı. Ben de derhal elimi uzattım. Elimi tutup sıkarak dedi ki:

— *Tercüman-ı Efkâr* gazetesinde Ermenice harflerle basılmış halini okuduğum romandaki Râkım Efendi misiniz?

Artık tepeden tırnağa kadar bir cesaret kesildim. Ama çekinmeyi, ihtiyatı yine elden bırakmıyorum. Dedim ki:

— Matmazel! O Râkım hayali bir kişidir. Yazarın onda tasvir ettiği mükemmelliği, bin türlü kusurumu görüp durduğum halde kendime nasıl mal edebilirim?

Elimi bıraktı. Başparmağıyla diğer üç parmağını yumup işaretparmağını dikerek uyarırcasına birkaç işaretin ardından dedi ki:

— Bir yazar büyüklük ve mükemmelliğin ne olduğunu bilmese, hayal ettiği kişilerde bunları tasvir edemez. Ressam, hayalinde yaratılmış ve resmedilmiş olan güzelliği tablosu üzerine resmeder, kendinde olmayanı resmedemez. Yaratılmış, yaratanının vasıflarına ne nispette katılır ve uyarsa, o nispette mükemmel sayılır. Siz yarattığınız ve tasvir ettiğiniz Râkım'ın vasıflarına katılma istidadını da kendinizden soyutlamak mı istiyorsunuz? Maksadınız alçakgönüllülükse, onun da bu derecesi çoktur.

Nasıl karşılık vereceğimi şaşırma derecelerine geldim. Birkaç söze başladım ki sonuçlandırmak gerçekten mümkün olamadı. Esmer dilber bir daha elini uzatıp elimi alarak ve sıkarak dedi ki:

— Serüvenimi Râkım'a anlatabilirim. Râkım'ın bana vaat edeceği dostluğa güvenebilirim. Rica ederim bir gün bana Râkım'ı getirin.

— Baş üstüne! Fakat Râkım'ı kime getireyim? Hangi zatın adına takdim edeyim?

— İşte bu evin şu birinci katında, şu dört numaralı odasında oturan Siranuş Hanım'a!

Bu sözü söyleyerek bu müsaadesiyle beni gerçekten ihya etti; elimi bir daha sıktı ve ilk selamından daha saygılı, daha dostça bir reveransla veda işaretini verdi. Ben de öncekinden daha saygılı bir selamla hem teşekkür hem veda ettim. Siranuş Hanım odasına doğru yürürken, ben merdivene doğru adım atarken hep gözlerimiz elimizde olmadan birbirine yönelikti. Ben kendi tavrımın ne halde olduğunu bilemem. Fakat Siranuş Hanım'ın tavrındaki tebessüm ve sevinç belirtileri tümüyle yok olmuştu. O belirtilerin yerine vapurdaki halinden bin kat fazla bir ciddilik, bir sertlik gelmişti. O çatkın tavırla bana yönelttiği bakışlar, hakikaten en metin kalpleri titretecek şekildeydi.

11

Okuyucularımız hatırlar; Siranuş Hanım'ın bahsettiği Râkım Efendi, bundan on beş yıl kadar önce Rodos'ta yazmış olduğum romanlar arasında *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* adlı romanın kahramanıdır. Aynı şekilde gerek İslam'dan ve gerek Ermeni'den olan okuyucularım hatırlar; bundan on, on bir yıl kadar önce yani *Tercüman-ı Efkâr* adıyla, dili Osmanlıca, harfleri Ermenice olarak kurulan gazetede tefrika şeklinde ilk basılan romanım da bu romandı; sonra kitap olarak da ayrıca basılıp Ermeni okuyucularım nezdinde özel bir ilgiyle karşılanmıştı.

İşte Siranuş Hanım'ın bundan sonra bir gün kendi huzuruna getirmemi emrettiği Râkım, bu hayali Râkım'dır. Bu emrinden maksadı ise bana "Râkım Efendi'de tasvir ettiğin tavrı takın da bir gün öyle gel" demektir. Eğer sabır ve tevazuu seçmemiş olsaydım da bugün bana "Râkım Efendi misiniz?" sorusunu sorduğu zaman iddiacı bir cüretle "Evet!" cevabını vermiş olsaydım, acaba serüvenini hikâye edecek, sırlarını, gizli yanlarını söyleyecek miydi?

Bunu bilemem. Fakat kendi ismini vermekle beraber Râkım sıfatıyla vasıflanmam üzerine hikâyesini söyleyeceği vaadini vermesi benim için umulan ve istenen muvaffakiyetin tamamı demekti.

Siranuş'un evinden çıktım. Derhal bir araba bulamadım ki binip Köprü'ye kadar geleyim. Tünel'e doğru yayan olarak yürümeye mecbur oldum. Anlamalı bendeki dalgınlığı ki Tünel meydanına geldiğim halde sağa sapacağıma Mevlevihane'ye doğru yürüyüvermişim. Koca Yüksekkaldırım yokuşunu yukarıdan aşağıya kadar inmişim de haberim yok. Köprü başına kadar gelerek para vermek mecburiyeti üzerine uyanıklık haline döndüğümde adeta korktum. Neredeyim, ne haldeyim diye etrafa bakındım. Evvelce Siranuş Hanım'a da demiş olduğum gibi hakikaten tatlı bir uykudan uyanmışa, güzel bir rüyayı kaybetmişe döndüm.

Beykoz'dan beri aralıksız altı saat kadar gördüğüm kişiyi tekrar hayalim önünde bulmak, canlandırmak istiyordum da başaramıyordum. Sanki o şekli büsbütün unutmuşum. Sanki şuracıkta tekrar karşıma çıkıverecek olsa yine tanıyamayacakmışım.

Kendimi pekâlâ biliyorum. Âşık değilim. Şöyle kartlık zamanımda değil a, gençlik zamanlarımda bile aşk kahramanı beni kolay kolay pençesinde zebun edememiştir. Adi istek ve heveslerden bahsetmiyorum. O gibi yenilgiler insan için genellikle seçime dayalıdır. Beni bugün şu hallere koyan şey sanatıma ait bir keyfiyettir.

Romancılık! Yirmi senedir meşgul olduğum sanat. Yalnız yazdıklarımı tamamen okuyan bir adam, çok roman okumuşlardan sayılır. Ben yazdığım kadarının belki otuz katını okumuşum. Eserlerimin sayfalarında tasvir edip yazdığım hayallerin belki üç yüz katını tasavvur etmişim de sırasını getirerek yazma aşamasında tasvir edememişim. Yazdığım şeylerin birçoğu cidden yaşanmıştır. Birazını kendim yaşadım, birçoğunu da ahbabım yaşamıştır. Artık kartalmış bir romancı sayıldığım halde bugün rastladığım şu roman beni bu derecelerde ele geçirebilmeli midir?

Hem durun bakalım. Bu romanın henüz ne kadarını gördüm? Bir güzel, sert ve cesur kadın bir gaddarın mağduru olmuş. Kıyafeti değişmiş bir Ermeni'ye on on iki şamar vurmuş. Mağduru olduğu adam da o değil! İşin içinde bir de Seyyid Muhammed Numan var! Başka? Hiç!

Oysa beş on günden beri benim kafamda bir roman dolaşıyordu. Ne güzel olaylar hayal ediyordum! Ne güzel entrikalar buluyordum! Siranuş'la karşılaşmam bunları büsbütün aklımdan çıkardı. O ete kemiğe bürünmüş romanı araştırma sevdası gönlümü, canımı istila etti.

Matbaaya kadar gittim. Biraz iş gördüm. Ama zihnim hep bu uğraşıda. Siranuş'un macerasından öğrendiğim şeyleri birer malum nokta sayarak bunları birbirine bağlamak için sabırsızlıkla birtakım olaylar hayal ediyorum. Ardından bu hayalleri reddederek kendi kendime diyorum ki: "Acele etmeyelim. Hayali hakikate tercihte mana ne? Maksat hayal ise Siranuş'u unutmalı. Hakikat ise sabırsızlığı, aceleyi terk etmeli. Metanet lazım, metanet!"

Evet, metanet lazım, sabırsızlık lazım değil. Ama ne zamana kadar? Olsa olsa yarın sabaha kadar. Hiç Siranuş'a gidip arzu ettiğim, özlemini çektiğim bilgileri edinmekte bir gün daha geçmesini doğru bulabilir miyim?

O akşam Beykoz'a da dönemedim. O zaman kardeşim Cevdet, matbaaya yakın olsun diye Hocapaşa'da bir ev kiralamış, orada oturmaktaydı. Geceyi kardeşimde geçirdim. Ertesi sabah erkenden soluğu Beyoğlu'nda aldım. Kartvizitin üzerine "Râkım'ı getirdim" cümlesini Fransızca olarak yazıp hazırlamıştım. Kapıyı çaldım; dünkü uşak çıktı. Herife, "Bu kadar erken gelişim Madam Siranuş'un dünkü verdiği emre dayanıyor. Ne zaman uykudan kalkar da bu kâğıdın verilmesi münasip düşerse, kendisine verirsiniz" dedim; bir de cebimden bir Osmanlı lirası çıkarıp uzatarak, "Şunu da tarafımdan kabul edersiniz. Ben şurada Lüksemburg Kahvesi'ndeyim. Madamın benim için vereceği emir ve cevabı oraya gelip bildirirsiniz" dedim.

Herif yerlere kapanırcasına reveranslarla emrimi kabul etti. "Altın anahtar her kapıyı açar" derler. Gerçi uşak benim hakkımda vereceği ayıplama hükmünü bir daha bozulamayacak şekilde verdi. Neme lazım? Bir lira bahşişimi kabul ederek emrimi uygulamaya itaatle boyun eğmiş, rıza göstermiş olan bir uşağın gözünde aklanmak zorunda mıyım? Ben kendi vicdanıma bakarım, kendi vicdanıma!

12

Okuyucularım dünkü halimle bugünkü halimi tartabiliyor mu? Dün şu kapının önünde korkumdan tir tir titriyordum. Bugün bu evin efendisiymişim gibi emirler veriyorum.

Uşağa dediğim gibi Lüksemburg Kahvesi'ne gittim. *İllustration* adlı Fransızca resimli gazeteyi alıp resimlerine bakmaya başladım. O bitti. *Le Mond İllustre* gazetesini aldım. O da bitti. İngilizlerin en ünlü resimli gazetesi olan *Grafic* de bitti. Bitti diyorum ama biten ne? Biliyor musunuz, yalnız gazetenin yapraklarını çevirişim bitiyor. Resimler şöyle gözümün önünden gelip geçiyor. Ama hiçbirisi belleğimde yer tutamıyor. Her gazeteyi bitirdikten sonra değil a, her yaprağı çevirdikten sonra diğer sayfada ne resim görmüş olduğumu soracak olsalar, bilemem.

İşte *İllustration* ve *Le Mond İlluste* ve *Grafic* gazeteleri bitti ama öylesine bitti. Daha sonra bütün Avusturyalıların *Kikiriki* adlı resimli mizah gazetesini elime almıştım ki camın dış tarafından uşak göründü. Hemen kahve parasını verip çıktım. Uşağın beni selamlayıp buyurun makamında eliyle yol göstermesi yetti, söze ihtiyaç kalmadı. Anladım ki matmazel gelmemi bekliyor. Aceleci adımlarla yürüdüm. Üç beş dakika sonra kendimi yine dünkü üç metre genişliğinde, altı metre uzunluğunda olan sofada buldum.

Ben merdivenden çıkarken Siranuş Hanım da odasından çıkarak beni karşıladı. Yukarıdan aşağı koyu mavi bir robdöşambr giymiş, saçlarını bir güzel taramıştı. Bu sadeliğin

dünkü külfetli süsten ziyade kendisine yakışmış olduğunu kabul etmelisiniz.

Dünkünden daha güler yüzle, daha dostane bir tavırla hem elini uzatarak hem birkaç adım atarak karşılamasına hayran kaldım. Ben de o güzel eli sımsıkı tutup gayet dostane ve safiyane salladım. Dedi ki:

— Ha şöyle! Şimdi inandım ki gelen Râkım'dır.

Bugün bana vereceği sırlar ve anlatacağı durum için bu dayalı döşeli sofa güvenilir ve mahrem yer sayılamadı. Beni kendi odasına götürdü.

Bu oda hem yatak ve hem oturma odası olarak kullanılan dayalı döşeli odalardan. Fakat yatak bir alkov[1] içinde saklı olduğu ve önü mükellef bir perdeyle örtüldüğü için alafrangada yatağını göstermeyi ayıp sayanları da mahcup etmez.

Oda, Beyoğlu'nda birinci derecede dayalı döşeli odalardan. Bir kadını rahat ettirmek için gereken her şey var. Piyanoya varıncaya kadar... Bir tarafta da karmakarışık bir hayli kitap yığılmış.

Siranuş dedi ki:

— Bugün sizi belki akşama kadar alıkoyacağım. Sanırım sabah kahvaltısıyla akşamı edemezsiniz. Bunun için kuşluk yemeğini burada yemeye mahkûmsunuz.

Bizde itiraza karşı gelmek düşünülebilir mi?

Bugün sohbet tarzında söylenen sözler neredeyse bundan ibaret kaldı. Bir de ta konuşmanın sonunda birkaç söz daha edildi. Onun dışında hep Siranuş'un anlattığı serüvendi; o söylüyordu, ben özel olarak yanımda getirdiğim not defterine birkaç kelimeden ibaret kısa kısa notlar alıyordum.

Benim de ortak sayılacağım bu roman gerçekten her külfete, her zahmete değdi. Okudukları zaman bunu okuyucularımın da onaylayacağını umuyorum.

Hikâyenin bitmesinden sonra Siranuş dedi ki:

---

1 Yatak için yapılmış yüklük.

— Gördünüz mü Râkım Efendi! Birçok vakitte hâsıl edilen bunca tatlı ümidin hemen bir anda nasıl mahvolduğunu gördünüz mü?

— Hakkınız var matmazel, hakkınız var.

— İşte bir gün evvel bahtiyarlığıyla gururlanan bir kız, bir gün sonra böyle yürekler acısı olup gitti.

Gerçekten kadıncağız çok doğru söylüyordu. Kendi halinde, tavrında kendi kadar yüce gönüllülükte bulunan bir kadın için gerçekten acınacak hal.

Dünkünden daha geç vakitti ki vedalaştık. Vedalaşırken Siranuş Hanım, "Râkım Efendi'yi bir daha roman sayfasında mı göreceğiz?" deyince, en parlak şükran tavrımı takınarak dedim ki:

— Bundan böyle Râkım Efendi, eğer kabul buyurulursa, en sadık bendeniz, her işte yardımcınız ve haminizdir.

— Teşekkürler ederim dostum.

Bugün şu evden çıkışım dünküne hiç benzemedi. İşittiğim acayip, tuhaf şeylerin beni asıl bugün sersem etmesi gerekirken aksine mizacımda öyle bir metanet belirdi ki zihnim yalnız duyduklarımı nasıl düzene sokup tasnif etme, nasıl yazma meselesiyle meşguldü.

İKİNCİ KİTAP

BİR TACİR ÇIRAĞI

1

Siranuş Hanım'la görüşüp hikâyesini dinledikten sonra bazı araştırma ve incelemelerin tamamlanması için bir tacir çırağıyla görüşmemiz gerekti.

Tacir çırağı dediğimiz zat, Galata'da bir ticarethane memurlarından veyahut İstanbul'da bir mağaza tezgâhtarlarından olsa, yani çalışanların çoğu gibi gündüzleri çalışır, geceleri rahat eder takımdan bulunsaydı, görüşmede hiç sıkıntı olmazdı. Fakat bu adamcağızın payına çoğunlukla gece çalışmak düştüğünden arzu ettiğimiz görüşme bizim için epeyce sıkıntıya yol açtı.

Çalışanlardan her biri, yirmi dört saatten ibaret olan gece ve gündüzün belirli saatlerinde çalışır. Dolayısıyla bazıları çalışırken bazıları dinlenir. Birtakımı için geceleri gündüz ve diğer birtakımı için gündüzler gece yerine geçtiğinden okuyucularımız elbette bu durumu dikkate almıştır.

İstanbul gibi büyük şehirler bu bakımdan incelenmek üzere bakanların gözünde ne garip bir izlenme yeridir! Çünkü bu izlemede yirmi dört saatin yirmi dördünde de şehrin bazı çalışanlarının iş başında olduğu görülür. Bunlar diğer sınıfın ihtiyacı olan şeyleri kendilerine ayrılmış zaman diliminde yetiştirmeye çaba gösterir. Böylelikle her işin saati saatine, dakikası dakikasına yetiştiği görülür.

Mesela sabah erkenden "Sıcak börek!" diye bir adamın geçtiğini işitirsiniz yahut bu ses kulaklarınıza "Sıcak simit!" şeklinde gelir. Bu satılan böreklerin, simitlerin dünden veya hemen o sabah yapılmış şeyler olduğuna ihtimal veremezsiniz ya! Unlarının elenmesinden, hamurlarının yoğurulmasından

başlayarak yufkalarının açılmasına, içlerinin hazırlanmasına, pişirilmesine filana kadar o ürünler için saatler geçirilmiştir. Bu saatler gecenin ikinci yarısına ait vakitlerdir. Şimdi satıldığını işittiğiniz bu ürünleri yapanlar uykudadır. Onların çalıştığı saatlerde de şimdi anılan ürünleri satanlar uykudaydı.

Birer birer sayılması, içinde yaşadıkları medeni toplumun durumunu öğrenme hususunda umursamaz olan okuyucularımızın başını ağrıtabilir, ancak hiç olmazsa genel anlamda şunu söylemeyi gerekli görüyoruz: İstanbul ve hele bize oranla çok gelişmiş milletlerin başkenti olan Londra ve Paris gibi büyük şehirlerde gece uyanık kalan ve kendi sanatlarıyla meşgul olanlar, dünyanın durumuna karşı kayıtsız kalan habersizlerin kolay kolay tahmin edemeyeceği kadar çoktur. Medeni toplumun günlük ihtiyaçlarının büyük bir kısmı geceleri hazırlanır. Sabahleyin ya uşağını arkasına takmış veya zembilini sırtına vurmuş halde evinin o günkü ihtiyaçlarını karşılamaya çıkan kişi, kasap dükkânına vardığı zaman kıç bacaklarından sıra sıra asılmış taze koyunlar görür. Bunlar dün akşama kadar arkadaşlarıyla beraber sıçrayarak, meleyerek, tos vuruşarak yaşarken o gece kesim yerine yatırılmış ve boyunlarını kasabın bıçağına uzatmış, şişirilmiş, yüzülmüş, temizlenmiş de oraya asılmıştır.

Hele bu kişinin manavdan aldığı sebzelerin oraya kadar ulaşım şeklini sormayın.

Fakat böyle engellememiz abestir. Bunu sormasanız da söyleyeceğiz. Çünkü görüşmeye mecbur olduğumuz tüccar çırağını böyle bulacağız.

Roman, hem de natüralist denilen şekilde yazılan roman okumaktan maksat, yalnız bir adamın serüvenini incelemek değildir. Dünyanın halleri ise gerçekten incelenmeye değer. Pek çok kimse vardır, büyük bir şehirde yaşar, yüz bin türlü ihtiyacı vardır ama anılan şeylerin nerelerden, ne şekilde üretilip hazırlandığını, getirildiğini de bilmez.

Bunları bilmek zorunda değiller mi dediniz? Bunları bilmedikleri gibi onlara bağlı olan şeyleri de bilmezler; bilemezler. Bilemedikleri içindir ki dünyada merak edilecek,

öğrenilecek, bu bağlamda ibret alınacak, eğlenecek şeyler bulunmadığını sanır, can sıkıntısından kurtulamazlar. Çalışanlar her gününü, her saatini bir meşguliyetle geçirdiğinden, onların zamanı işlerini hakkıyla yapmaya yetmez. Oysa işi gücü olmadığı gibi âlem denilen şu daimi tiyatronun her köşesini bir sahne olarak görüp de incelenmeye değer olduğu hakkında bilinçli olmayanlar için bu can sıkıntısının derecesi arttıkça artar.

Yiyecekleri, içecekleri, giyecekleri, kuşanacakları önlerine daima hazır gelerek kendilerini hiçbir şeye karşı sorumlu bilmemek, sakın insanlar için bahtiyarlık sayılmasın! Tam manasıyla tembelliğe denk görülecek bu hal, insan için gerçekten bedbahtlıktır.

Yalnız bedbahtlık demek de yeterli olamaz. Gitgide bir hastalık halini bile alır. Atasözü olarak derler ki: İşleyen demir ışıldar. Bu sözün tersi de doğrudur. Yani işlemeyen demir paslanır. Tembellik de insanı çürütür.

İnsanın her şeyi görüp öğrenmesi, onları kendisinin de uygulaması için olamaz. İnceleme başka, uygulama başkadır. Şöyle ki:

"Gezmeye çıkmak" dünyanın her yerinde alışılagelen hallerdendir. Mesela bugün işiniz yoktur yahut işleriniz müsaittir de gezmeye çıkarsınız. Mesela semtiniz Hocapaşa ise, şöyle Edirnekapısı'na, Fatih'e veya Eyüp'e doğru alıp yürüyüverirsiniz. Yirmi otuz adımda bir kere bir dükkânın önünde durup ya orada satılan ilginç, ufak tefek şeyleri seyredersiniz veya o dükkânda mesela tespih yapan veya bıçak bileyen, kitap ciltleyen, potin diken sanatkârı epeyce süre izlersiniz.

Niçin? Bu sanat dallarında çırak mı olacaksınız? Hayır. Böyle gezmeye çıkmaktan maksadınız dünyanın hallerini görerek hikmete dayalı düşünce dünyanızı aydınlatmaktır. Belki bu maksattan kendiniz de haberdar değilsiniz. Ama anılan maksat doğal hallerden olduğu için insan onu pek de hissedememekte mazurdur. Doğal hallerin çoğuna insan itaat eder, boyun eğer ama itaatinden, boyun eğmesinden haberdar değildir. İşte insanın bu incelikli gerçeklerden ha-

berdar olabilmesi derecesindeki uyanıklığına hikmet derler. Böyle uyanık ve haberdar olanlar hakîmlerden[1] sayılır. "Kulakları vardır ama onlarla işitmezler. Gözleri vardır ama onlarla görmezler" hükmünden kendilerini kurtarmış olurlar.

Ne diyorduk? Siranuş Hanım'ın serüvenini dinledikten sonra bir tacir çırağıyla görüşmek ihtiyacına düştüğümüzden onunla görüşelim derken İstanbul'un sebzesinin nasıl sağlandığını, nasıl getirilip dağıtıldığını da öğreniverdiğimizden bahsediyorduk. İzlemek gerçekten pek eğlenceli. Bir roman sayfasında okunması değil ya, aynen ve bilfiil tecrübesi bile insanı eğlendirir. Şöyle ki:

2

Beykoz'da Hünkâr İskelesi malumdur. Bunun adının iskele olduğuna bakıp da Limon İskelesi,[2] Yemiş İskelesi,[3] Zeytin İskelesi gibi geceli gündüzlü yüzlerce kayık, sandal, salapurya, mavna, çektirme, gemilerle işgal edilmiş yerlerden sanmazsınız ya? Burası güzellikçe İstanbul civarında benzeri gerçekten nadir olan Hünkâr Çayırı'nın giriş kısmı olup buraya yalnız gezintiye çıkanların süslü kayıkları, sandalları, istimbotları filanları yanaşır.

Kayıkları, sandalları, istimbotları diye türlerini çoğul olarak kaydettiğimiz deniz taşıtlarının sayısını o kadar çok sanmayın. Bu cümleden olarak, Kâğıthane'de yüzlerce seyirci kayık ve sandalın yarattığı izdihamı burada ummayın. İstanbul'a nispetle mevkii biraz ücra olan Hünkâr Çayırı çoğunlukla tenhadır. Bize sorarsanız asıl güzelliğini tamamlayan şey de bu tenhalıktır. Onun için Hünkâr İskelesi'nde de seyirci kayık ve sandalı bile seyrek görülür.

1 Hakîm: Hikmet sahibi bilge, filozof.

2 Eskiden Eminönü Balıkpazarı'nda bulunan iskelelerdendi. Meyhaneleriyle meşhurdur.

3 Eminönü Zindankapı civarında bulunan eski iskelelerden. İskeleye yaş ve kuru meyve geldiğinden bu ismi almıştır.

Taze bakla, taze bezelye gibi bolluk mevsiminin müjdecisi olan sebzeler yetişince akşamüstleri bu iskelede salapuryadan büyücek, pazar kayığından küçürek bir yük kayığı baştankara etmiş halde durur. Biraz uzaktan bakarsanız, içinde dışında kimseyi göremezsiniz. Ta yanına sokulmalıdır ki baş ve kıç altlarında üç dört kişinin çuval veya aba gibi şeylerden oluşan birer yaygı üzerinde veyahut çıplak tahta üstünde kıvrılıp horul horul uyumakta olduklarını göresiniz.

Saat akşamın ya beşi ya altısı.[1] Bu vakit uyku olur mu ya?

Hayhay! Demincek size ne demiştik? Bazı kimselerin gündüzünün bazıları için gece olduğunu söylememiş miydik? İşte görün; bu adamlar için en uzun gece bizim gündüzümüzün saat dördünden akşamdan sonra saat dokuz buçuğa, ona kadar altı saatlik bir müddettir. Şimdiki halde bunların şu gecelerini görün de yakında gündüzlerini de görürsünüz.

Akşam saat altı buçuktan, yediden sonra bir de bakarsınız ki Hünkâr İskelesi'nin o latif çayırı ortasından geçen muntazam şose üzerinden yüklü bir beygir geliyor. Ama nasıl yüklü? İki tarafında iki küfe ki kısarak boylu bir adam bu küfelerin içine girip ayakta dursa başı dışardan görünmez. Taze fasulye, bakla, bezelye gibi sebzelerden doksan, yüz okkasını[2] alabilir. Zavallı beygir bu yükün altında kımıldanabilip kendisini ileriye sevke sebep olsun diye burnunu yere dokunduruncaya kadar boynunu uzatmakta, sırtındaki yük çok sallanıp da sırtını ezmesin, belini kırmasın diye yürürken iki tarafa aralıksız kıç sallayarak yükü mümkün mertebe sarsmamaya gayret etmektedir.

Bilmem, tecrübe sahiplerinden misiniz? Bilmem, sırtınıza hiç ağır yük alıp da az çok bir mesafeye kadar götürdüğünüz var mı? Böyle ağır yükler altında bulunanlar öyle pek de serbest yürüyemez. Çünkü bir yükün kımıldanmaksızın sırtta durması, mesela altmış okka ağırlığı gerektiriyorsa, o yük

---

1 Orijinal metinde saatler, o dönem kullanılan ezani/alaturka saat sisteminde verilmiştir. Bu saatler anlama kolaylığı açısından günümüz değerlerine yaklaşık olarak dönüştürüldü.

2 1,282 kg'ye denk gelen eski bir ağırlık ölçüsü birimi.

altındaki adamın bir basamak merdivenden inmesi halinde aşağıya hızlıca basması, yükte sarsıntıya yol açarak o anda ağırlığının da bir hayli artmasını gerektirir. Yük hayvanları bunun farkındadır; zavallılar yüklendikleri ağır yükleri sarsmaksızın götürmek için kıçlarını sallayarak yürümeye mecbur olurlar. İnanmazsanız Acemlerin insafsızcasına yüklettiği eşeklere dikkatle bakın da görün.

Biz yine şose üzerinden gelen beygire gözümüzü çevirelim.

Beygirin arkasından bir de bahçıvan yürür. O iriyarı sakızlı şalvarının ağını toplayıp kıçı üzerinden kuşağına sıkıştırmış. Ayakları, baldırları çıplaktır. Ayaklarına diken batar, taş saplanır diye korkmayın. Ayaklarının altı kösele gibi yekpare nasır kesilmiştir. Baldırlarını boylu boyuna saran damarlar parmak kalınlığında ve adaleler taş gibi katılaşmış olduğundan bahçıvanın ne kuvvetli bir çift bacağa sahip olduğu şöyle bir bakışta açıkça görülür.

Bu adamın beygir sürmesi İstanbul'da gördüğünüz Türk'ten, Acem'den yük hamallarının "Dey! Ha!" diye çala kamçı, küfrün bini bir paraya bağırıp çağırmalarına benzemez. "Haydi gözüm! Haydi kırço! Gayret babam!" gibi teşvik edici sözlerle hayvancağıza gayret verirken sevgi belirtilerini de gösterir. Zaten bu beygir o sevgiye layıktır da. Çünkü beygir yükünün kural olarak yüz yirmi okkayı geçmemesi gerekirken, bahçıvan beygirinin sırtındaki yük iki yüz okka, belki de biraz fazladır.

Bu beygir gelir, gelir, iskelede gördüğünüz kayığın yanında durur. Bahçıvan yavaşça ipleri gevşetip küfeleri sıyırta sıyırta yere indirir. Küfeler hayvanın ayaklarına değip incitmesin, derisini sıyırtmasın diye dikkat eder. Küfeler indikten sonra ikinci ve belki üçüncü, dördüncü seferleri de yapmaya gider. Kayığın kıç ve baş altlarında uyuyan kayıkçılara hiç ilişmez, hiç rahatlarını bozmaz.

Saat yediden sonra Hünkâr İskelesi'nde bulunursanız, böyle bir veya iki beygirle sebze küfesi getiren bahçıvanların birden, ikiden ibaret kalmadığını da görürsünüz. Bir aralık dört veya beş küfe bir öküz arabasına yüklenmiş halde ge-

tirilir. Bazı kere birkaç bahçıvan iskelede birleşip o zaman aralarında:

— Bugün Eminönü'nden ne haber? Piyasa ne halde?

— Fena arkadaş fena! Baklanın kilosu sekiz, bezelyenin on bir paraya[1] tartılmış. Kimin turfanda yer fasulyesi varsa iş onun. Bugün altmış üç paraya kadar yer fasulyesi tartılmış. Koçu'nun bir küfe yer fasulyesi her masrafından sonra yüz kırk beş kuruş getirmiş.

— Ah! Dün gönderdiğim dört küfe bakla topu otuz yedi kuruş getirdi. Hamallığına değmez.

— Benim beş küfe yirmi üç kuruş getirdi ya! Toplamasına değmez.

— Biz çalışıyoruz, paraları madrabazlar[2] kazanıyor.

tarzında sözler edilir.

Küfelerin gelmesi saat dokuza, dokuz buçuğa, zamanına göre ona kadar devam eder. Yapacak başka sefer olmayıp da küfeleriyle beraber İstanbul'a gidecek olan bahçıvanlar şöyle birer ağaç altına çekilir; bazısı tuz ve bibere ekmek batırarak akşam yemeğini yerken, bazısı eski okkasını on on iki kuruşa aldığı kaçak tütünden sigarasını yapıp çekiştirirken sohbete girişir.

Kimisi hâlâ geçen yılki gübre parasını verememiş. Kimisi bu yıl bahçe sahibinin peşin istediği kirayı nereden bulup verebileceği hususunda şaşkın. Bazısının öküzleri ihtiyar ve zayıf ise de değiştirmekten âciz. Bazısı patlıcan tarlalarını hazırlama zamanı gelmiş çatmış olduğu halde henüz yanaşma[3] bulamamış olmasından dolayı umutsuz. Birtakımı bezelyeden, bakladan ettiği zararı yer fasulyesinden, diğer birtakımı patlıcandan çıkarabilme umudunda. Ancak hepsi bu yılların kesat yılları olduğu hakkında hemfikir.

Hakları da yok mu? Mevsimine göre okkası yirmi paraya, on beş paraya, hatta on paraya kadar sebzeyi küfeciden satın alabiliyoruz. Küfeci kazanacak. Eğer küfeciyle bahçı-

---

1 Eskiden kuruşun kırkta biri için kullanılan birim.

2 Toptancı hali komisyoncusu.

3 Gündelikçi işçi.

van arasında madrabaz varsa o da kazanacak. Gerisi bahçıvana kalacak. Bahçe kirası, gübre bedeli, yanaşma ücreti, tohum parası gibi nakden keseden çıkacak masraflara bir de ekme, çapalama, sulama, toplama, nakletme zahmetini eklemeli de bir mevsimde bunca masraf ve zahmetten sonra birkaç yüz kuruş da zararlı çıkan bahçıvana ona göre acımalı. Bazı kere gelirini, giderini uç uca getirenlere gıpta bile ederler. Hiç olmazsa yediğini, içtiğini kâr sayarlar.

Ne yemiş? Külde pişirdiği patlıcan, biber yahut sade suya kaynattığı fasulye filan. Ne içmiş? Deredeki sudan başka pazar veya yortu akşamları okkası üç buçuk kuruşluk sert murdar rakıdan kırk paralık yahut iki kuruşluk rakı!

Yatsıdan sonra kayıkçılar uyanır. Bir yandan esneyerek gözlerini ovuşturur, diğer taraftan da küfeleri saymaya başlarlar. Çünkü küfeler derhal sayılıp kaç tane olduğu, beheri şu kadar paradan kaç kuruş navlun[1] kesecekleri ve o da altı pay edilip ikisi kayık sahibine verildikten sonra dördü dört kayıkçıya isabet edeceğine göre her payın neye varacağı derhal bilinmelidir. Bilinmelidir ki pay on kuruşu tutmayacak olursa hiddetini birkaç "gamato"dan[2] alsınlar veya pay on beşi geçecekse, hemen "Mavra Matiyamu" şarkısını çağırmaya başlasınlar.

Kayıkçıların uyanması, bahçıvanların da sohbetine son verdirir. Kayıkçılar küfeleri yükletmeye, bahçıvanlar da onların boşalttığı baş ve kıç altlarında yatıp uyuyacakları yerleri aramaya başlar.

Öyle ya! İşte şimdi de kayıkçıların gündüzü başlarken bahçıvanların gecesi gelmiş oldu.

Bu kayıkların her biri yetmiş, seksen ve bazıları yüz kadar küfe alabilir. Onları istiflemek özel bir sanattır. Çünkü domates gibi ezilmeye yatkın olanları alta konmayacak, kayık yalpa ederse küfeler sallanıp denize düşmesin ve hatta kayığı da devirmesin diye ihtiyat elden bırakılmayacak.

---

1 Deniz taşıtlarında yük taşıma ücreti.

2 Küfür.

Bahçıvanlar çoktan uykuya daldı. Rüyalarında ya gübre parasını tedarikle uğraşıyorlar ya hastalanan öküzü tedaviyle! Kayıkçılar ise bir buçuk iki saat kadar çalışarak kayığı yükler. Daha sonra avara ederek[1] denize açılırlar. Poyraz rüzgârını her zaman nerede bulmalı da yelken açmalı? O nadir görülen bir nimettir. Gelsin kol kuvveti! Gelsin kürek! Sular bazı kere "orkos" dedikleri şekilde aşağıdan yukarıya doğru akıyorsa vay haline! İstanbul'a kadar inebilmek için beş saat ister. Hava durgun, akıntılar yolundaysa bir buçuk iki saat kürek çekmekle inilebilir.

Ey taze fasulyenin okkasını yirmi beş paraya almak istemeyen okuyucu! Hiç aklınıza getiriyor musunuz ki bahar gecelerinde saat iki, üç sularında siz tatlı uykudayken yarın mutfağınıza girecek sebze için böyle baş, kıç altlarında sekiz on bahçıvan sizin gibi rahat rahat uyumaya çalıştığı halde üç kişi kan tere batmış kürek çekerek ve dördüncüsü olan dümenci ise gecenin sertliğinden üşüyüp titreyerek deniz üstünden geliyorlar?

Bu kayıklar birden, beşten ibaret değil. Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli sahillerinden Kartal'a ve Ayastefanos'a[2] doğru Marmara kıyılarından yüzü aşkın kayık o saatlerde deniz üstündedir. Yalnız kürek çekenler dört yüze yakın, gerisini siz düşünün. Düşünün ki âlemin şu seyir yerinin gerçekten izlenmeye değer hallerini görmemiş, hiç olmazsa düşünmemiş olmayasınız.

Siranuş Hanım'la sohbetim üzerine görüşme ihtiyacını duyduğum tacir çırağını bulmak için işte bu sebze kayığına binmek gerekti. Çünkü aradığım adamı Eminönü'nde bulacaktım.

Ama kayığa binişim ne mecburiydi, ne tesadüfi! Mecburi değildi. Çünkü akşam İstanbul'da kardeşimde kalarak gece beklenen vakit gelince Eminönü'ne gidebilirdim. Tesadüfi de değildi. Çünkü beşeri ve medeni hallerin bu kısımlarını

1 İskeleden veya kıyıdan uzaklaşarak.
2 Yeşilköy'ün eski adı.

görmek için pazar kayığı, su kayığı, sebze kayığı, balık kayığı filan gibi şeyleri ziyaret, araştırma ve izleme merakımdır, zevkimdir. Bu defa da kendi isteğimle şu Hünkâr İskelesi'nden kalkan sebze kayığına binmiştim.

Fena mı ettim? Mevsimimiz bahar mevsimi. Hem de baharın gayet kuvvetli olduğu mayıs ayı! Gece hava gayet açık. Gök kubbe milyarlarca ışıklı gök cisminin parıltısıyla donanma şenliği halinde. Anadolu ve Rumeli sahillerinde akşam sayıları çok olan ışıkların büyük bir kısmı sönmüş. Dünya uyku ve istirahat yatağına gömülmüş. Yalnız bülbüller uyanık. Kayık akıntılara uyarak kâh Anadolu kâh Rumeli sahiline yaklaştıkça yalı bahçelerinden, arka taraftaki dağlardan yüzlerce bülbül hazin nağmeleriyle âşıkane uyanıklıklarını ilan ediyor. Kayık tam orta yerden gittiği zaman sahillerin ikisinde de bülbül sesleri bize kadar geliyor. Bu zevk, bu sefa her zaman her yerde bulunur mu?

Bir aralık reisle kendi işlerine dair bir sohbet açmak istedim. Halbuki bu kayıklarda en işe yaramayanı dümene oturtuyorlar. Bazılarında reislik yerinde bir çocuk bulunuyor. Reislik, başka işlerin hemen tümünde en şerefli şeyken bu kayıklarda en önemsiz iş sayılıyor.

Kürek çeken üç kişinin yanına sokulup onlarla konuşmak istedim. Zavallı adamlar ellerinden gelen nezaket derecesinde bana cevap vermeye gayret gösterdi. Ancak bu adamların zahmeti, çektikleri küreğin her defasında harcadıkları kol ve bel kuvvetinden başka, bir basamağa, bir de oturağa basarak kâh ayağa kadar kalkıp kâh arkaları üstüne yatacak kadar birbirini izleyen düzenli hareketlerle artıyordu. Nefes nefese, tıkana tıkana, alınlarından, burun hizalarından bıyıkları üzerine inip ağızlarına girmeye çalışan terleri birer kol darbesiyle silmeye çalışa çalışa verdikleri cevaplar beni yararlanmaktan ziyade üzdü. Ta baş üstüne çıkıp kendi düşüncelerimle ilgilenmeyi tercih ettim.

Sarayburnu'na yaklaştığımız zaman bizim kayığa benzer bir kayığa rastladık. Kayıkçılar birbirine selam verdi. Ufacık bir filo düzeninde Eminönü'ne vardık. Ne bakalım! Bizden

önce elli altmış kayık oraya gelmiş. Bunların da başı, kıçı altında uyuyan bahçıvanlar uyanmış. Her kayığa üçer beşer hamal girmiş. İskele tarafında birçok küfeci, birçok sebzeci, birçok madrabaz.

Gümrük ambarıyla Köprü arasındaki yetmiş seksen arşından[1] ibaret sahil ile tramvay vagonlarının durduğu yere kadar o meydancıkta tahminen en az iki bin kadar adamın bir bahar gecesi saat birden sonra toplandığını ve meşgul olduğunu hiç hatırladığınız var mı?

Kayıklardan yol bulup da yanaşabilmek zor iş! O kalabalığa meram anlatabilmek imkânsız bir iş! Hamallar küfe kapma gayretinde. Bahçıvanlar küfe kaybetmeme mecburiyetinde. Arkacılar, sebzeciler, madrabazlar zavallı bahçıvanları boğmacaya getirip mallarını yok pahasına kapatma kurnazlığında.

Yeni Cami'ye doğru yer yer, küme küme küfeler konulmuş. Her küme bir dükkân farz edilsin. Fakat edilen pazarlıklar pazarlıktan ziyade kavgaya benzer şeyler. Beyaz Acem gömlekli kantarcılar omuzlarına vurdukları kantarların sapı öne doğru bir buçuk arşın uzanmış olduğu halde, kâh oraya kâh buraya başvuruyor. Kimisini bir bahçıvan eteğinden çekip kendi küfeleri tarafına götürmeye, kimisini bir madrabaz kolundan yakalayıp aksi yöne çekmeye çalışıyor.

O zamanlar pul vergisi vardı. Yalnız şehir girişlerinden giren eşyaya değil, bir belediye dairesi sınırlarından diğerine geçen arkacılardan, küfecilerden, filanlardan da "toprak bastı parası" alınırdı. Bunun için de küfe ve sandık gibi şeylerin üstüne birer pul yapıştırılırdı. İşte bu gece şu topluluğu ilginçleştirmek hususunda kantarcılardan ziyade yolcuların hükmü olduğu unutulamaz. Yer yer yolcuların ellerindeki paketlerden kopardığı pulları yalayıp yalayıp küfelere yapıştırmaları şeklindeki manzara bir türlü gözümüzün önünden gidemez. Hele arka küfecilerinden bazıları arka taraftan küfesine pul yapıştırıldığını pekâlâ hissettiği halde hiç aldırma-

---

1 Bir arşın 68 cm.

yıp yoluna devam etmek istediği zaman yolcu küfeye sarılıp çekince ikisinin de yere yıkılması kabilinden olan tuhaflıklar mümkün değil unutulamaz.

Bu mahşerin içinde yer yer, zaman zaman "Sıcak pideler!", "Gözlemeci!" ve "Sütlü çay!" gibi sesler de işitilir. Şurada seyyar kahveci kendi etrafında kimisi ufak iskemlelere, kimisi yerlere oturmuş olan bahçıvan, hamal, kayıkçı ve madrabaz karışımı topluluğa kahve pişiriyor, burada bir seyyar berber yine bu topluluktan birisinin ya kafasını ya çenesini tıraş ediyor. Ya Langa, Yedikule ve başka taraflardan yük getirmiş veya Aksaray, Beyazıt, Fatih gibi semtlere yük götürecek olan birtakım beygirler kuyruk salladıkça yanlarına fazlaca yaklaşanların yüzlerini kamçılıyor.

Bazıları birer kazık, bazıları küfeler üzerine konulmuş olan birçok fenerin kimisinde petrol lambaları alevlenmiş, patlama tehlikesinde. Bazısındaki petrol bitmiş, sönme halinde. Birtakımının camları kırık, mumları eriyor. Birçoğu da pek güzel yanıp meydanı süslüyor.

Koca bir memleket! Koca bir panayır! Henüz görmemiş olanlar için gerçekten görme zahmetine değen bir hal.

Pek çok dikkatli gözden gizli kalabilecek durumlardan olmak üzere şunu da bildirelim: Buraya sebze küfesi getiren kayıklar gümrük ambarıyla Köprü arasındaki iskelede durup kalamaz. Yüklerini çıkarır çıkarmaz alargaya açılmak zorunludur. Bazıları Köprü'nün öte tarafına geçip Valide Hanı önündeki iskeleye bağlar. Boşalan küfeleri kaybettirmeyip yine kayığa kadar getirmek veya hamallara getirtmek kayıkçıların görevi. Kayıkçılardan birtakımı da sahillere yakın ahırlardan gübre satın almış olarak kayığı yarıya kadar gübreyle doldurmaya çalışır. Dibi dar, ağzı geniş seksen okkalık gübre küfesi altında biçarelerin belleri kırılıyor. Velhasıl bir çalışma, bir iş ki hikmetli bakışları kendine çekmeye cidden layık!

Beni bu gece buraya çeken şey bir tacir çırağıyla görüşme maksadı değil miydi? Aradığım zatın ismi Refet Bey. Evet, Refet Bey. Birçok Petroların, İboların, Artinlerin, Yakoların

içinde Refet Bey'i bulmak pek kolay oldu. Kantarcılardan bazılarına yalnız bu ismi söylemek yeterli oldu. Kimisi şimdi şurada göründüğünü, kimisi hemen şu tarafa gitmekte olduğunu söyledi. Ben de kâh gümrük ambarına, kâh sebzeciler çarşısına, kâh Yeni Cami'ye doğru birkaç semte başvurduktan sonra nihayet önüme çıkan epeyce temiz pak bir delikanlının birkaç bahçıvanla alışverişe dair konuştuğunu görünce mutlaka aradığım adamın kendisi olduğuna hükmettim.

Hükmüm yanlış çıkmadı, çünkü "Birader! Refet Bey adında birini arıyorum. Tahminime göre siz olacaksınız" der demez gayet güler yüzle ve nazik bir tavırla "Evet efendim, bendenizim. Fakat görüyorsunuz ya, ne kadar meşgulüm! Bir saat kadar müsaadenizi rica ederim" dedi. Nasıl? Siz olsanız biraz kızar mısınız? Nazik dediğimiz adam hemen elindeki işi bırakıp da sizinle meşgul olmadığından biçareye hınçlanır mısınız?

Eğer iş adamının ne demek olduğunu bilmezseniz belki böyle bir hoppalıkta bulunabilirsiniz. İş sahibi olan adamı işinin dışındaki işlerle meşgul etmeye çalışmak kadar muzır hoppalık olamaz.

Refet Bey'in sözü üzerine bir saat sonra kendisini nerede bulabileceğimi sordum. Yine o güler yüzlü tavrıyla "Şurada, işportacılar içinde Ohannes'in kahvesinde" cevabını verdi.

3

Refet Bey'den ayrıldıktan sonra Eminönü'nün şu panayırlık halini biraz daha seyrederek bir de Gümrükönü'nden[1] Sirkeci iskelesine doğru uğramayı hatırladım. Malum ya, buraları da meyve iskelesidir. Zamanına göre bu cadde kiraz küfeleri, çilek sepetleri, üzüm, incir sepet ve işportalarıyla hıncahınç dolar, adeta geçilecek yer bulunmaz. Oranın hali de Eminönü'nden aşağı kalmaz. Ama şu mevsimde bu

1 Osmanlı döneminde Gümrük Eminliği'nin (Deniz Gümrüğü) o bölgede bulunması sebebiyle Gümrükönü (Eminönü) ismini almıştır.

tarafın kalabalığı henüz Eminönü derecesini bulamamıştı. Eminönü'nü görmeden önce orayı görseydim belki gözüme daha kalabalık görünürdü, fakat Eminönü'nü gördükten sonra orası bana pek tenha göründü.

Bu geceyi işte sabaha çıkardığımız halde uykusuz geçirdiğime dikkat buyuruluyor ya? Öyleyse karnımın ne kadar acıktığına da hükmedebilirsiniz.

Gerçi Gümrük Arkası caddesinde döner kebaplar fırıl fırıl dönüyor, şiş kebapları cızır cızır pişiyor, havaya mis gibi kebap kokusu yayıyor ama kıvırcık etinin okkasının sekiz dokuz kuruş ettiği bir zamanda kırk paralık kebapla karın doyurmak mümkün olan şu yerde kebap edilen etlerin mahiyetinden emin olmak mümkün mü?

Bilen birinden doğruluğunu onaylatarak işittim ki İstanbul'da toplam sayısı elli binden aşağı tahmin edilemeyen kira, yük ve arabacı beygirleriyle beş bini aşkın eşek arasında eceliyle ölenler nadirdir. Bir hayvan artık çalıştırılamayacak hale geldi mi böyle sokak kebapçıları onu satın alır, müşterilerine ucuz ucuz kebap yedirirmiş.

Muhbir verdiği haberin doğruluğu hakkında garanti verdiği halde inanmakta tereddüde düştüğümüzden demişti ki:

— Hamdolsun şimdilerde her yerin süprüntüleri çöp arabalarıyla taşınıp çöp mavnalarıyla denize nakledilmektedir. Bunların hiçbirinde bir beygir veya eşek naaşı görüldüğü var mı? Elli altmış bin hayvan çalıştırılan yerde günde en az yirmi otuz hayvan telef olmalıdır.

Gerçekten de bu hesap zihnimizi durdurmuştur. Her halükârda olur olmaz kebapçının kebabı hiçbir zaman bize güven vermediğinden bu sabah karın doyurmak için biraz sıcak pide ile biraz da kaşar peynirini her şeye tercih ederek yenilecek yer olarak işportacılar içinde Ohannes'in kahvesini seçtik. Her ne kadar Refet Bey'in henüz oraya gelmiş olması umulmazsa da hem yiyeceğimizi yemiş hem kendisini beklemiş olacağımızı hesap etmiştik.

Refet Bey "bir saat kadar" diye belirlediği sürede isabet edemedi. Bizi bir buçuk saatten fazla bekletmiş oldu. Ondan sonra gelip "Affınızı rica ederim beyim. Ticaret hali malum

ya! Galiba sizi biraz fazlaca beklettim" diye özürler diledi. Tabiidir ki bizim tarafımızdan da özürlerin kabul edildiğine dair gereken karşılıktan başka bir şey söylenmedi.

Bu delikanlı yirmi dört yirmi beş yaşlarında, orta boylu, tıknazca, kumral tüylü, koyu ela gözlü, sevimli yüzlü bir genç. Görüşme maksadının ne olduğunu sorma tavrıyla yüzüme bakıp beklediği bir zamanda dedim ki:

— Sizi meşgul edişim bendenizce gayet önemli ve ciddi bir meseleyi halletmek içindir.

— Buyurunuz efendim.

— Önce kendimi size tanıtayım. İsmim Ahmet Mithat, sanatım yazıcılıktır.

— Arzuhalcilik mi?

Hoppala! Yazıya ait işlerin hepsini tasavvur edebilsem de arzuhalciliği bütün ömrümde aklıma bile getirdiğim yoktu. Yazı işleriyle tanınmam bir Siranuş Hanım'a kadar yayılmış olsun da bir Refet Bey nezdinde bilinmez kalayım!

Fakat bu dakika garipseme dakikası olmadığından Refet Bey'e hiç garipsememden renk vermedim. Dedim ki:

— Hayır efendim, arzuhalci değilim. Gazete, kitap falan yazarım.

— İyi ya işte!

Sevimli genç "İyi ya işte"yi de o kadar kayıtsızca bir tavırla söyleyip yine evvelki gibi yüzüme bakıyordu ki gerek arzuhal yazayım, gerek kitap telif edeyim, bunların kendisince hiçbir önemi yoktu; yalnız kendisine soracağım şey neyse, onu sormamda acele ettiğini sezdiriyordu.

İnsanlık haliyle bu kayıtsızlıktan biraz üzülür gibi olmaya başladım. Ama yine derhal kendimi toplayarak meramımı anlattım. Dedim ki:

— Hani ya şu Köprü başında satılan gazeteler yok mu? Bir tanesi de geçen yıl yeni çıkan *Tercüman-ı Hakikat*'tir.

— Evet; bazı bazı Ermenilerin Köprü başında öyle isimlerle gazete sattıklarını görürüm, işitirim.

— Alıp okumazsınız değil mi?

— Bizim işimize gelmez ki.

— Efendim, biz gazeteci kısmı malum ya her türlü havadis yazarız. Pek çok yerden bize yazılı kâğıt gelir. Gelen kâğıtların birisinde Siranuş adlı bir kadının durumundan bahsediliyor.

Bizim sevimli delikanlının yüzü değişti. Tavrında pek açık bir ciddilik belirdi. Kaşlarını çatıp gözlerini büzerek öncekinden ziyade dikkatle yüzüme bakıp dedi ki:

— Siranuş mu? Siz onu tanıyor musunuz?

— Hayır efendim, henüz tanıdığım yok. Tanımak zaten görevim de değil. O kadın hakkında bazı önemli havadisler söylüyorlar da doğru olup olmadıklarını öğrenmedikçe gazeteye yazmak istemiyorum. Çünkü kadın sağlam ayakkabı ise...

Refet Bey'in tavrı daha da önem kazandı. Oturduğu yerde bir kımıldanıp vaziyetini bir kat daha sağlamlaştırdı. Dedi ki:

— Sağlam ayakkabı değil mi diyorlar?

— Aksine! İyi halinden bahsediyorlar. Başkalarının ona ettiği işleri anlatıyorlar da...

— Ha şöyle! İyi halinden bahsedişlerinin doğru olması gerekir. Daha ne diyorlar bakalım?

— Bir de Seyyid Muhammed Numan diye bir tacirden bahsediyorlar.

Ooo! Refet'in tavrı bayağı insanı ürkütecek dereceye vardı. Ne kabadayı şeymiş! Bıyıklarını okşayarak ve öncekinden fazla çatınarak dedi ki:

— Seyyid Muhammed Numan mı? Tanıdığınız adam mı?

— Hayır efendim, adını yeni işittim.

— Acayip! O kadar meşhur bir tüccarın adını yeni mi işittiniz?

— Şaşırmayın birader! Şöhret denilen şey insanların sanatlarına göredir. Bendeniz de âcizane epeyce meşhur bir adamsam da işte gördüm ki siz de benim adımı hiç işitmemişsiniz. Bir sınıfın meşhurları diğer sınıfın bilinmezleri oluyor.

— Hakkınız var ama birader Seyyid Muhammed Numan pek meşhur, pek muteber bir tacirdir.

— Zaten aldığımız yazıda da böyle tarif ediliyor. Müsaade ederseniz durumu size kısaca anlatayım da nereleri doğru, nereleri yanlış, lütfen söyleyin. Çünkü iş gazeteye geçeceğinden... Bilirsiniz ya, bütün dünya görecek, okuyacak demektir.

— Evet, evet, biliyorum. Gazeteler bir tür destan demektir.

Siranuş'la dünkü görüşmede aldığım bilgileri özetleyerek Refet Bey'e anlattım. Gayet saygılı bir tavırla dinledi. Kadıncağızın geçmişine ait sözleri henüz yeni işitmiş gibi dinledi fakat son durumuna ilişkin maddelerden her cümle söylendikçe birer baş işaretiyle onaylıyordu. Hikâyeyi bitirdiğim zaman dedi ki:

— Beyefendi, bu hikâyenin yalanı yok, fakat eksiği çok. Şimdi vaktim olsa size eksiklerini tamamlayabilirdim, lakin yatsı ezanında uykudan kalktım. Avrupa'ya gidecek sandıkları hazırlattım. Ondan sonra da satın alınacak sebzeyi aldım. Şimdi sandıklar yerleştiriliyor. Biraz yatıp kestirdikten sonra öğleüstü kalkarak sandıkları Rusya acentesine yazdırıp manifestolarını yaptırarak vapura teslim etmeliyim. Bugün ikindiden sonra vapur kalkacak. Ama yarın mağazaya gelirseniz, sizinle istediğiniz kadar konuşabilirim.

4

Bu delikanlının bazı sözlerinden anlaşılan fikir ve görüş kıtlığı bir yana, tavrı gayet merdane, sözleri tok ve sağlamdı. Kalbinde de büyük bir saflık olduğunu bana temin etmekteydi.

Düşünceleri, görüşleri sınırlı dediğimize bakıp da kendisini cahillerden, eblehlerden sanmamalı. Düşüncesi, görüşü yalnız uğraştığı işlere özgü kalarak kendine ait olmayan şeylere kafa yormadığı için zihninde bu sınırlılık meydana gelmiş.

İnsan zaman olur, öyle yüzler görür ki sebebini, hikmetini kendisi de bilmediği halde sever. O yüzü süsleyen dudaklardan çıkan sözlerin doğruluğunu kabul için kanıt bile

istemez. Sanki o yüzün sahibini pek çok zamandan beri görmüş, tanımış, sevmiş, beğenmiş de tecrübe ettiği bir adamla muhatap olduğunu sanır. İşte bu sabah gördüğüm Refet Bey bende bu etkiyi uyandırmıştı.

Mağaza dediği şeyin kendi dükkânı, kendi mağazası, kendi ticarethanesi olmadığını, Seyyid Muhammed Numan'ın ticarethanesi olduğunu bana semtini de tarif ettiği sırada söyledi. Refet, bu Seyyid Numan'ın çıraklarındanmış.

Her halükârda bugün kendisiyle olan görüşmeden memnun olarak kalkıp matbaaya gittim. Bir köhne kanepemiz var; onun üstüne uzanıp ben de uykuya vardım. Çünkü güneş henüz doğmuş ve uykusuzluk adamakıllı üstüme çökmüştü. Zaten gazeteci kısmının sabahları ne işi olur? İşlerin başlangıcı olmak itibarıyla gazetecilerin sabahı da öğleden sonra gelir.

Üç dört saat uykudan sonra kalkıp o günkü hizmeti yerine getirdikten sonra saat on vapuruyla Beykoz'a, oradan evime geldim. Öncelikle Siranuş'tan dinleyerek yazdığım kayıtlara Refet Bey'le görüşmemden çıkarabildiğim az çok malumatı da eklemek o geceki işim oldu. Ertesi gün İstanbul'a indim. Öğleden biraz evvelce Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasına giderek Refet'i aradım.

Bu mağaza altlı üstlü iki katlı bir şeyse de öyle Asmaaltı mağazalarına, manifaturacı dükkânlarına filanlarına benzemez. İçinde mal adına bir şey yok. Üst katta efendiye mahsus bir oda, onun yanında kalem odası gibi bir yer, alt katta mağazanın dibinde ayrıca bir oda gibi kasahane ile onun sokağa kadar uzanan ve çıraklar, hizmetkârlar mahalli sayılan önü, yani anılan yerin genel durumu gözden geçirilecek olsa ya bir ufacık bankaya benzetilmek veya bir acentehane olduğunu kabul etmek gerekir.

Ben mağazanın kapısından girerken kimi genç, kimi yaşlı yedi sekiz kadar adam içinde Refet Bey ayağa kalkarak beni karşıladı, selamlaştık. Daha sonra orada bulunan yaşlıca bir adama döndü, "Ben beyefendiyle şuraya, berber dükkânına kadar gideceğim. Fakat konuşmamız biraz uzun sürecek.

Önemli bir iş için bana ihtiyaç duyulmazsa, olur olmaz şey için çağırmamanızı rica ederim" dedi. O adamın kabul ettiğini bildiren bir baş sallaması üzerine beni alıp berber dükkânı dediği yere götürdü.

Burası gerçi gösterişli, süslü bir berber dükkânı, fakat bir tarafındaki odada kahve de pişirilmektedir. Bir köşeye oturduk. Refet Bey Siranuş Hanım hikâyesinden bildiklerini anlatmaya başladı. Ancak sürekli bu hikâyeye devam edilmiyordu. Arada bir tabii söz kendisine de geçiyor, kendi durumundan bahsettiği gibi bazı kere bizim durumumuzdan da bahsedilmesi icap ediyordu. Yani konuşma öyle bir şekilde geçti ki ben Refet'i epeyce tanımış olduğum gibi o da beni epeyce tanımış oldu. Hatta beni ve bendeki yazarlık sıfatını tanıdıkça dün sabah gördüğüm düşünce ve görüş darlığı yavaş yavaş genişliyor gibi geldi bana.

İki saat kadar konuştuktan sonra ikimizin de karnı acıktı. Meğer o civarda Hacı İzzet adlı gayet temiz bir aşçı varmış. Refet "Mağazaya bir daha uğrayalım. Bir haber daha verelim de Hacı İzzet'e öyle gidelim" deyince mağazaya bir daha uğradık.

Kendisi bir şey demese de habersiz, izinsiz berbere, aşçı dükkânına kadar bile gidilemeyecek derecede disiplin ve düzen bulunması her halükârda dikkatimi çekiyordu.

Bu aşçı Hacı İzzet bir zamanın Müslüman aşçılarından kalma nadir kişilerden biriydi. Meğer bir zamanlar bizde çarşı aşçılığı şimdikiyle kıyas bile kabul etmezmiş. Şimdi Rum'dan, Ermeni'den birtakım zevksiz, temiz olmayan heriflerin elinde bulunan lokantacılık denilen şey, eskiden yalnız "aşçı" tabiriyle ne temiz bir haldeymiş!

Hacı İzzet'te pamuk gibi ak sakal! Başta abani,[1] ayakta beyaz dizlik, idare bezi[2] gömlek, Şam kumaşı yelek ve şal kuşakla öyle temiz bir kıyafet var ki gören zevk sahibinin öpeceği gelir. Yalnız kendisi değil, bir kalfası ile iki çırağı da

---

1 Genelde sarık, bohça ve kundak yapmak için kullanılan ve turuncu işlemeleri olan sarımtırak bir kumaş türü.

2 İki pamuk, bir ipek iplikle dokunmuş gömleklik, ucuz bir kumaş.

böyle temiz. Dükkânı da temiz. Tencereleri, sahanları, kapakları, kaşıkları, peşkirleri tertemiz. Adeta kadın kadıncık bir hanımın idaresindeki ev gibi.

Hacıya selam verip yiyeceğimiz şeyleri söyleyerek bir sofraya oturduk. Hem karnımızı doyurup hem sohbetimize devam ettik. İki saat kadar zamanı da bu dükkânda geçirip nihayet birbirimizden ayrılacağımız zaman geldi. Vedalaşırken Refet Bey dedi ki:

— Kendisine bir sorup iznini alabilirsem, sizi kadıncağızın evine kadar götürmek, tanıştırmak isterim.

Yüreğim hopladı. Dedim ki:

— Siranuş'un evine mi?

— Evet. Bakın Ahmet Efendi! Yaşım küçük görünürse de pek genç başlayarak haylice gezmiş tozmuşum.

— Halbuki pek uslu görünüyorsunuz.

— Şimdi pek usluyum. Fakat pek çok gezmiş tozmuşum dediğime bakın. Gereği gibi insan sarrafı olmuşum. Tanıdım ki siz mertliğine güvenilecek adamlardansınız. Onun için Siranuş'u sizle tanıştırmakta hiçbir sakınca göremem.

Okuyucularımız bizden evvel düşündü ya! Siranuş'la geçen gün tanışmış olduğumuz halde evine bir de Refet Bey'le gidecek olursak delikanlının gözünde yalancılığımız adeta sabit olacak. O ise bizdeki mertliğe güveniyor. Mertlikle yalancılık bir yere sığar mı?

Biz başladık terlemeye. Ettiği teklifi reddetmek de münasip düşmeyeceğinden ister istemez muvafakat gösterdik. Gayet dostane bir şekilde vedalaşarak ve bir gün matbaamıza geleceği vaadini de kahraman Refet'ten alarak ayrıldık.

Ayrıldık ama iş fena. Ya çocuk bu akşam Siranuş'un evine gidip durumu anlatırsa? Ya Siranuş gafletle kendisiyle yaptığımız iki görüşmeyi söylerse?

Gerçi başka türlü bir sebep ve mecburiyet yok; hatta olmadığı içindir ki Siranuş'un görüşmemizi kendisine söyleyivereceğinden korkuyorum.

Ne ettim de delikanlıya yalan söyledim! Ne halt ettim de işi doğrudan doğruya anlatmadım? O kadını tanıyıp ta-

nımadığımı sorduğu zaman durumu itiraf etsem, delikanlı bana bıçak mı çekecekti? Of, şu yalancılık ne fena şeymiş! Zaten malum iken şimdi bir kat daha tahakkuk etti.

Refet'ten ayrıldıktan sonra matbaaya geldim ama şu merak içimi yiyip bitiriyor. Bugün dört saat süreyle mağazadan uzak kalmasının ardından biraz daha uzak kalarak Refet'in hemen gidip Siranuş'tan alacağı izni alması gerçi muhtemel değildi. Bu yüzden yüreğim rahattı. Lakin akşam mağazadan çıktıktan sonra giderse? Gidebilir ya. İşte o zaman da bizim yüzümüz utançtan kızarır. Mert sanıldığımız halde yalancı bir namert olduğumuza hüküm verilir.

Bunun başka çaresi yok. Akşamdan önce gidip Siranuş'u görerek haber vermeli. Mutlaka gitmeli.

5

Elimizde olmadan başımıza dert çıkarttık. Hemen hemen işlerimizden avare kalma derecesini bulduk. Matbaada bir iki saat günlük hizmetle ilgilendikten sonra şiddetlice bir de yağmur yağmaya başlayınca ta matbaanın kapısına kadar bir araba getirtip bindik. Köprü'den Okçu Musa Caddesi'yle Beyoğlu'na vardık.

Siranuş'un kapısını çalıp uşak açtığı ve beni gördüğü anda büyük bir saygıyla selamlayarak hemen merdivene doğru buyur etti. Biraz tereddütle "Matmazele haber verseniz" demek istedimse de uşak "Sizin için verilen emir zaten verilmiştir efendim. Her ne zaman teşrif ederseniz izin almadan yukarıya çıkacaksınız" dedi. Güzel ama böyle dünyanın beğendiği bir kadının her ne zaman gelse ve her ne kadar samimi dostu da olsa, bir adamı izinsiz kabul edebilmesi daima mümkün olabilir mi?

Bunu hatırlayarak uşağa, "Kabul için matmazelin bir engeli yoksa pekâlâ" demiştim. Adam güngörmüş, devran geçirmiş kodamanlardan olduğundan meramımı anladı. Anladığını gülümser bir tavırla bana da anlattı. Hem de dedi ki:

— Matmazelin sizin gibi dostları kabul etmek için hiçbir zaman, hiçbir engeli olamaz efendim. Durumunu biraz daha öğrenirseniz bu sözümdeki ciddi doğruluğu o zaman onaylarsınız.

İnandık. Merdivenden yukarıya çıkıp dört numaralı kapıyı çaldık. Bu gibi genç kadınlar, kapıları çalındığı zaman genellikle yavaş yavaş gelerek ve kapıyı aralayarak tek gözüyle baktıktan ve kim olduğunu anladıktan sonra girmeye izin verirler. Öyle değil mi? Zira kapısını çalan adamların kimler olabileceğini kendileri de bir çırpıda zihinlerinde bulamazlar.

Siranuş'ta böyle bir ihtiyat eseri görülmedi. Odanın ta içerisinden "Antre!"[1] emrini kapıya doğru fırlattı.

Kapının topuzunu çevirip içeriye girdik. Vay! Bizim sarışın dilber de orada!

İkisi birden yerinden fırlayıp bizi karşıladı. Siranuş, "Biz de şimdi sizden bahsediyorduk" demekle beraber epeyce şen bir tavırla elimden tutarak ve gülerek "Çolpa Türk pilotu!" diye sarışın dilbere takdim etti. Siranuş'un yüzündeki gülümsemeye karşın sarışındaki kahkahaları görmeliydi. "Kah kah kah"lar epeyce çoğaldıktan sonra son "kah" o kadar uzadı ki adeta şaşırmama sebep oldu. Ardından Siranuş, sarışın dilberi de bana, "Matmazel Agavni. En candan dostum" diye prezante etti. Biz sarışın Agavni'nin hafifmeşrepçe kahkahalarına ağırbaşlı temkinle karşılık vererek gayet saygılı bir reverans yaptık. Tokalaştık. Güzel sarışın "Mösyö, meğer o gün siz vapurdan çıktıktan sonra adeta bizi takip etmişsiniz ha?" demesiyle tereddüt etmeden ve çekinmeden dedik ki:

— Takibe layık olmayan, yüzlerine bakılamayan, görenleri hayran edemeyen mahlukları takip etmedik ya!

Şu dalkavukluk sarışın Agavni'yi pek keyiflendirdi. Bununla birlikte sanki yapmacık bir tekdir tavrı takınarak dedi ki:

— İyi ama bu cüreti size kim verdi?

— O cüretler kimse tarafından verilmez. İnsan o cüreti kendi kendisine alır. Sonuçta ya başarılı olur ya kahrolur.

---

1 (Fr.) Antre: Giriniz.

Ama liyakatli kadınlar tarafından kahra uğramak da bir bahtiyarlık sayılır.

— Ne galanteri!

Agavni'nin bu son sözünü Osmanlı dilimize hakkıyla tercüme edecek tek kelime bulunamaz. Frenkler kadınlara yaranmak gayretinde bulunan adamlara "galan", bu adamların yaranmak için gösterdikleri tavırlara ve söyledikleri sözlere de "galanteri" derler. Olgun insanlar arasında kullanılması pek de açıkça uygun değilse de o kadar mutaassıp olmayan toplulukta kullanılması yasak olmayan tabirlerdendir.

Böyle başlayan latifelerde bir parça daha devam edildikten sonra sıra ziyaretin sebebini anlatmaya geldi. Bunun için de "Matmazel! Biz bir diplomatlık yapalım derken elimizde olmadan bir hilekârlık, yalancılık yapmış olduk" mukaddimesiyle söze başladık. Siranuş da "O dediğiniz şeyler diplomatlıkça ayıp şeylerden sayılmaz" sözüyle dinlemeye başladı ve Refet Bey'le olan macerayı anlattık.

Birçok noktada kâh Siranuş Agavni'nin, kâh Agavni Siranuş'un yüzüne bakarak bazı manidar tavırlarda bulunuyorlardı. Ben bu manaları hakkıyla çıkaramadığım için acaba bir çam mı deviriyorum diye korkuyordum.

Hikâyeyi bitirerek sonuç olmak üzere, "Bizim ettiğimiz hilekârlığı gördünüz ya! İşte utanmaksızın hilekârlığın bir türlüsünü de sizin kabulünüzü ricaya geldim. Şayet Refet'in beni buraya getirmesine müsaade buyuracak olursanız, beni ilk görüyor, ilk tanıyor gibi davranmak hilesini kabul edebilecek misiniz?" dedim. Siranuş darılmadı. Zaten şu üç görüşmede münasebetimizin vardığı derece artık öyle olur olmaz şeyler üzerine darılıvermek korkusundan beni kurtarmıştı.

Ettiğim teklife darılmadı ama derhal kabul cevabı da vermedi. Arkadaşı Agavni'yle yine manidar bir bakışmadan sonra bana dedi ki:

— Şu Refet hakkında aldığınız malumatı kendi görüşlerinizle karıştırarak bize anlatmalısınız. Ben de görüşümü ona göre bildireyim.

— Hem de ihtiyatsızca ve çekinmeden dosdoğrusunu söylemeliyim öyle değil mi?

— Bu şarta neden lüzum gördünüz?

— Şu mesele meydana çıkalıdan beri sık sık birbirinizin yüzüne bakmanızdan kuşkulandım da.

Bu defa söze Agavni atıldı. Dedi ki:

— Oo! Meğer siz gerçekten diplomat bir adammışsınız.

Siranuş koyduğumuz şartı kabul ettiğinden Refet Bey hakkında kendisinden almış olduğum malumatı kendi görüşümle karıştırarak aşağıda olduğu gibi anlatmaya başladım.

6

Efendim bu delikanlı gayet soylu aileden gelen bir çocuktur. Henüz ilkgençlik çağındayken babası vefat etmiş, külliyetli miras bırakmış. Kendisinden başka vârisi var mı yok mu, öğrenemedimse de böyle külliyetli miras yiyenlerin adeta tümünde görüldüğü gibi Refet de çocukluktan kurtulur kurtulmaz heva ve hevese yakasını kaptırmış. Kendi itirafına göre çok gezip tozmuş, çok düşüp kalkmış.

Fikir ve bakışını pek sınırlı gördüm. Kalemi en bereketli Osmanlı yazarlarından olduğum halde beni tanımıyor. Neredeyse ismimi de işitmemiş. Gazete okumanın kendi işi olmadığını itiraf etti. Fakat bana kalırsa babası sağ olduğu sürece eğitim öğretimine ziyadesiyle gayret etmiş. Çünkü lisanı pek düzgün. Çocukluktan çıkar çıkmaz heva ve hevese uyuverdiği için basılı eserleri okumaya zaman bulamamış.

Dirayetine, zekâsına söylenecek söz yok. Gerçekten pek zeki bir adam olduğu ilk görüşmede anlaşıldığı gibi sohbet ve konuşmasında bir iki saat zaman geçirilince zekâ ve dirayeti daha ziyade açıklıkla kendisini gösterir.

Ahlakının da dürüst olduğundan şüphe etmemek isterim. Zaten yüzü o kadar güzel olan adamın kalbi de çok defa güzel olur. Hele tavırları kahraman tavrıdır. Böyle yüce gönüllüler için alçaklık mutlaka onlardan uzak görülür. Onun ge-

çirmiş olduğu ömür gibi başta kavak yelleri eserek geçirilen zamanların en büyük zararı, kese ile vücuda dokunur. Ahlak yüceliğine, zekâ ve kabiliyete zarar vermez. Belki bunları bir kat daha geliştireceği bile tekrar tekrar yapılan incelemelerin sonucundan anlaşılıyor. Yüce gönüllü olan bir adam hovardalık âleminde de yüce gönüllülüğünü yitirmiyor, hatta artırıyor. Zekâsı, dirayeti bu heves düşkünlüğü içinde yaşayış âlemine mahsus olan hallerde de kendisini gösteriyor.

Birisi keseye ve diğeri vücuda olan zararlara gelince, Refet Bey'in mirasyedilik âleminde servet kesesinin gereği gibi yıpranıp delinmiş olduğuna hükmedebilirim. Çünkü tacir Seyyid Muhammed Numan'ın hizmetinde çalışmayı kabule mecbur olmuştur. Vaktiyle kendisi gibi hizmetkârları, dalkavukları olan adamın bu tenezzülü servetçe büyük bir gediğe delalet eder.

Vücut ve sağlık bakımından o kadar zarar görmüş görünmüyor. Bu da aklını tez başına almış olmasındandır diyebilirim. Haşarılıktan, uslulukta bir nebzecik bahsettiğimiz zaman, önceleri pek haşarıyken şimdi pek uslu olduğunu itiraf etti. Haşarılığı zamanında çok defa kötüye kullanmış olsa bile gençliğin vücuda her gün verdiği yenilenip artan kuvvet o kötüye kullanmaların yol açtığı yorgunluklara baskın çıkmıştır derim. Çünkü şimdiki beden sağlığını pek mükemmel gördüm.

Çocuklukta pek haşarıyken şimdi tamamıyla uslanmış olduğuna dair verdiği teminatı kabulde mütereddit değilim. Çünkü hizmet ettiği efendinin mağazasından bir perukar[1] dükkânına ve daha sonra bir lokantaya kadar gitmek için bile mutlaka kendilerinin amiri olması gereken bir adamdan izin istedi. Pek mühim bir iş olmazsa çağırılmaması ricasında bulundu ki mühim bir iş zuhurunda hizmetine yine hazır bulunuyor demektir. Gerçekten kendini ıslah etmemiş bulunan bir gençte görevli olduğu işine bu kadar özen görülemez.

İşte görüyorsunuz ya, yalnız okumaktan mahrum ve felsefe, edebiyat ve siyaset bakımından görüşünün, fikrinin sı-

1 Berber.

nırlı olmasından başka bu delikanlıda kusur bulamıyorum. Mirasyedilik ve hovardalıkla servetini telef ve mahvetmiş olmasını kendisi için bir eksiklik saymak isterseniz, reddinde inat etmem, ama ben bunu da Refet'le dostluğumu engelleyecek önemli sebeplerden saymam.

Bir adam bir serveti idarede kabiliyetsizmiş. Kabiliyetsiz olduğu için onu telef ve mahvetmiş. Bunun nesine acımalı? Kendisine bir vasi tayin edip de malını telef olmaktan koruyamamışlar diye neden kahrolmalı? Anılan servetin bir vasi elinde bulunması demek sahibinin elinde bulunmaması ve sahibinin ona sahip olmaması demektir. Vasi tarafından idaresine yetecek kadar verilecek maaş kendisini daimi bir çocukluk halinde bulundurup istenen kabiliyetin oluşmasına engel olmak demektir.

Böyle olmaktansa bırakın malını telef etsin, her halükârda kendisine mal olmayacak şey elinden çıksın gitsin. Başlı başına kalsın. İki elin bir baş için olduğunu düşünsün. Belki bu halde çalışkan bir adam olur. Belki kendisi yeniden bir servet elde eder.

Ama edemeyecekmiş. Öyleyse varsın sürünsün. Hangi taş daha katıysa başını o taşa vursun. Başkaları da kendisinden ibret alsın.

Ben kesinlikle umuyorum, Refet Bey böyle başkalarına ibret olacak mirasyedilerden değildir. Babasından kalan serveti mahvetmiş bile olsa, iki eliyle bir başına derman bulabilecek kabiliyettedir. Çünkü parası kalmamış dahi olsa, henüz yirmi üç yirmi beş yaşında bir adam olduğundan bu yaşta aklını başına alabilmesi yine mümkün olamazdı. Bir Seyyid Muhammed Numan'a hizmetkârlığa mümkün değil tenezzül edemezdi. İyi haline hüküm vermek için yalnız bu şekilde halini düzeltmiş olması bence yeterlidir.

İşte sözümü özetliyorum: Refet Bey soylu bir gençtir. Güzeldir, zekidir, iyi ahlaklıdır. Mirasyedilikle babasından kalan malı telef etmişse de heva ve hevese karşı ettiği pişmanlık tövbesi gerçektir. Şimdi pek iyi bir yola girmiştir. Bu halde geleceğinden de ümit kesilmiş değildir.

7

Refet Bey hakkında şu sözleri başından sonuna kadar söylediğim müddet zarfında esmer ve sarışın dilber hiç sözüme söz katmaksızın dinledi. Hatta en sonraki özette "Şimdi pek iyi bir yola girmiştir" diye verdiğim haberi de biraz açıklama ricasında bulundular. Aşağıdaki açıklamayı yaptığım sürece sözüme söz katmayarak dinlediler. Dedim ki:

— Seyyid Muhammed Numan kendisini türlü ticari işlerinde kapı çuhadarı[1] gibi istihdam ettikten başka İstanbul'un bahçıvanlık ürünlerini Avrupa'ya ulaştırma hizmetini de ona havale etmiş. Kapı çuhadarlığı şeklindeki hizmeti için ayda beş altı altından ibaret bir maaş veriyormuş. Bahçıvanlık ürünlerinin alışverişi ne kâr bırakırsa onu da yarı yarıya bölüşüyorlarmış. Çünkü sermaye ve ad efendisinin, çalışma ve özen kendisininmiş. İş şimdiki halde pek iyi işlerden olduğu için yılda iki üç yüz liradan ibaret bir kâr bırakıyormuş ki bunun yarısı Seyyid Muhammed Numan'ı pek de tamahlandıracak şeylerden değilse de bizim Refet Bey'i ziyadesiyle müteşekkir ve memnun etmekteymiş. Bu ticaretin birisi Odessa, diğeri Varna'dan ibaret iki yolu olup İstanbul'un sebze, meyve ve çiçekten ibaret bütün turfanda ürünleri bu yollardan Rusya içlerine, Bükreş'e, Peşte'ye, Viyana'ya kadar sevk edilebilirmiş. Refet Bey Rumeli hatları Avrupa şimendiferleriyle birleşecek olsa, anılan ticaretin uygulama alanının daha fazla genişleyeceğini görerek o günün, o mesut günün bir an önce gelmesini bekliyor. Ticaret fikrine bir kere bu kadar genişlik ve metanet vermiş olan adam için gelecek daima emin ve daima yüze güler, ümit artırır bir yardımcıdır.

Kadınlar işte bu sözümü dinledikten sonra biraz daha yüz yüze bakıştı. Ben dedim ki:

— Ee?.. Beni böyle takdir ettiğim delikanlı yanında mahcup bırakmamak için demincek teklif ettiğim hileyi kabul buyuracak mısınız?

---

1 Başhademe.

Hâlâ kabul cevabı yok. Ama ondan fazla umut veren bir tebessüm var. Siranuş bu tebessümle dedi ki:

— Refet Bey hakkındaki bilginizi tamamlamalıyım. Bunu arzu etmez misiniz?

— Hayhay matmazel!

— Öyleyse bizim sizi dinlediğimiz gibi siz de beni dinleyin, diye Siranuş durumu anlatmaya başladı.

Onun tamamladığı bilgilerden anlaşıldığına göre Refet'in babası vaktiyle Anadolu'da, Rumeli'de aşar iltizamı[1] işlerinde bulunmuş Bedrettin Bey'miş. Bu adamın aslı Kürtlerdenmiş. Bundan beş altı yıl önce vefat edince kabiliyetsiz bir eşle iki kız, bir de oğul bırakmış. Kızlar Refet'ten daha büyükmüş. Birisi daha babasının sağlığında, diğeri vefatından sonra evlendirilmiş. Birisi kocasıyla pek bahtiyar, diğeri bedbaht olmuş. Ama Siranuş hikâyenin bu taraflarını hemen şundan ibaret olmak üzere kısa kesti.

Refet Bey'in haşarılığı pek müthiş bir şekildeymiş. Bir avcunda lira, diğer elinde kama, o genç halinde bile etmediği yaramazlığı bırakmamış. Kendi parasını bitirdikten başka annesinden de para çekmeye başlamış. Gerek kendisinin, gerek annesinin paraları baba dostu olan Seyyid Muhammed Numan'ın idaresi altındaymış. Seyyid Numan, Refet'in parası bitinceye kadar ettiği israflara ses çıkarmamışsa da tam annesinin parasını da tüketmeye başlayınca, yine bir gün para için mağazaya gelen Refet'i kapı dışarı ederek annesini çağırtmış. O sefih ve savurgan oğlanın binlerce kese akçelik mirası telef etmesine karşın kendi hissesinin bir meze yerine bile geçmeyeceğini anlatmış.

Evlat bu! Kadıncağız ağlamış sızlamışsa da Seyyid Muhammed Numan, "Hanım! Paranız benim idaremde kalacaksa ben o çapkına zırnık vermem. Oğlunuza para verecekseniz, paranızı benden alın da kime teslim ederseniz edin. Ama birkaç ay içinde o çapkın sizi meteliğe muhtaç bırakınca kocanızın biraderi yerinde bir Seyyid Muhammed Numan dostu var diye sakın ha buraya gelmeyin!" deyince

1 Vergi toplama.

kadıncağızın aklı başından gitmiş; daha doğrusu aklı başına gelerek amana düşüp[1] Seyyid Numan'ın görüşünden ayrılmayacağına kesin güvence vermiş.

Refet Bey'in bu mirasyedilik ve hovardalık halleri içinde bir hali var ki tek başına bir roman oluşturmaya yeter. Şöyle ki:

On altı ila yirmi bir yaşları arasında bulunan genç, bünyesi kuvvetli, zengin, cesur delikanlı zamanın hangi dilberi olsa kendi hamlesine direnemeyeceği görüş ve iddiasında bulunur. Gerçekten de tesadüf ettiği her dilber onun bu görüş ve iddiasını destekler. Bir gün tesadüf kendisini öyle bir afetle buluşturup tanıştırır ki ilk hücumda gönül kalesini fethetme gururunda bulunan delikanlı, geri çekilmek zorunda bırakılır; ne olduğunu anlayamaz, şaşar kalır.

Bir ara bu ilk reddedilişi işveli bir nazlanma olarak değerlendirerek bir hamle daha yapar. Yine yenilince, gençlik gururu bu mukabeleyi inatlaşmaya kadar vardırır; hamlelerin üçüncüsünden, dördüncüsünden, hatta bunlarda da yenilmesine bakmaz, beşincisinden, altıncısından bile yılmaz.

Hayır, hayır, imkânı yok. O taş yürekli de işi inatlaşma derecesine vardırmış. Refet'in bütün servet kesesini değil, bütün altın madenlerini önüne dökseler rağbetle bakmayacak. Refet'in kaması değil a, birkaçar yüz binlik ordunun süngüsü göğsüne çevrilse göz bile kırpmayacak.

Bari kendisi namus eteği heva heves dikenine hiç ilişilmemiş takımdan olsa neyse ne. Gerçi aslı nesli belli bir şey değildi, ama çocukluk çağını ... rahibelerinin manastırında geçirmiş, orada iyi bir eğitim görerek dil öğrenmiş. Daha sonra Beyoğlu'nda en büyük yabancı ailelerin kızlarına son eğitimi veren mükemmel bir pansiyonda yıllarca kaldığından İstanbul'da mümkün olabilen eğitimin en üst düzeyine ulaşmış, ondan sonra şu âlemde istediği gibi gönül eğlendirmek için hareketlerinden, davranışlarından kimseye hesap ve cevap vermek mecburiyetinde bulunmamak şartıyla eğlence âlemine dalmış.

---

1 Amana düşmek: Sığınıp af dilemek, merhamet istemek.

Özel durumunu bilmeyenlere göre adeta "aşüfte" türünden bir sefil! Fakat özel durumunu bilenlere göre o sefalet haliyle birlikte irfanı, kemali de tartışılmaz olduğu gibi hele düşünce serbestliği ve davranışlarında özgürlük bakımından asla kayıt altına giremeyen özgürlerden. Fazla olarak pek de güzel.

Bizim Refet birkaç yıl bu iddiadan yüz çevirmemiş. Gerçi diğer taraflarda heves düşkünlüklerine yine devam ediyor ama bu işveli inatçıyı takipten bir türlü vazgeçmiyor.

İşin en fena tarafına bakmalı. Mesele başlangıçta bir çocuk inadından ibaretken sonraları gittikçe değişmiş, ciddiyetini artırarak çılgıncasına bir sevda şeklini almış.

Bundan daha kötüsü var. İşin başlangıcında Refet'in kesesi olur olmaz iffet sahiplerini bile ikna ve razı etmeye yeterken sonraları kese de boşalmış. Aşk artmış, para tükenmiş.

Nihayet Refet tamamen iflasını açıklayarak annesinin evinden de kovulmuş. Akşamı eski dostlarından hangisinin evinde geçirebileceğini umutsuzca düşünerek serseriliğe başlamış. Bir gün Şişli taraflarında dalgın dalgın gezerken uzaktan hızla gelen bir arabanın içindekiler, bir ucu arabacının koluna bağlı olan kordonu sertçe çeker çekmez araba durmuş.

Refet baksın ki arabanın içindeki kadın bunca yıldır uğraştığı halde bir bakış lütfuna nail olamadığı o taş yüreklidir.

Refet'te bir mağlubiyet! Refet'te bir mahcubiyet! Zavallı çocuk yer yarılsa yere girmek ihtiyacında. Kadın aksine en büyük yüce gönüllülüğe delalet edecek en ciddi tavırla Refet'i çağırıp demiş ki:

— Bu akşam bize gelin. Size söyleyecek ciddi bir sözüm var.

Refet bu söze hayır ve evet diye cevap verememiş. Fakat o akşam davet edildiği yere gitmemeye de muktedir olamamış. Çünkü oraya gitmese, başka gidip barınabilecek hiçbir yer kalmamış.

Kadının evine varınca kadın, "Refet Bey, beni hâlâ seviyor musunuz?" sorusunu sorunca gerçekten yürekler acısı haline gelmiş olan o güzel delikanlı mosmor kesilmiş, dizleri titreyerek hemen en yakındaki koltuğa yığılıvermiş. Kadın olanca iyilik ve merhametiyle Refet'in ayakları hizasına diz çökmüş, delikanlının dizleri üzerine kollarını dayatarak demiş ki:

— Ben seni hâlâ seviyorum. Sen beni sevmiyor musun?

Bu söz Refet'in canını acıtmış. O acıyla "Zalim! Hiç senin beni bir dakikacık olsun sevdiğin var mı ki hâlâ o muhabbetten bahsedebilesin?" deyince ve kadın tarafından "Ben seni ilk tanıdığım günden beri beğenmiştim" cevabı verilince zavallı Refet'in gözlerinden yaşlar boşanmış. Demiş ki:

— Ceplerim altın dolu olduğu zaman bunu itiraf etmeyip de şimdi meteliğe muhtaç olduğum zaman mı itiraf ediyorsun?

— Evet, bugünü bekliyordum. Senin o zamanki halinden yakında bu sonuca varacağını biliyordum. Şimdi sana sevgimi göstermek için engel kalmadı. Sen beni kabul edersen, ben de seni kabul ederim.

Refet bir dakikalık derin bir düşünceye dalmış. Ardından olanca gurur ve nefretle o sevgili afet-i devranı kollarından iterek:

— İstemem! Benim ismime hiçbir zaman Alfons denilemeyecek! diye yerinden fırlamış.

Bazı özel âlemlerin tabirlerine vâkıf olanlar bu kelimenin manasını bilir. Edep dairesinden dışarı çıkmaksızın biz de anlatabiliriz. Bir erkeğe göre bir kadına "metres" demek ne anlama gelirse, bir kadına göre bir erkeğin Alfonsluğu da o anlamdadır. Yahut sevdiği kadının hiçbir hal ve hareketine karışmamak şartıyla kendisine vereceği güzellik sadakasıyla yetinmeye mecbur bir âşık demektir.

Kadının Refet'e açıkladığı muhabbet gerçekten ciddi muhabbetmiş. Dolayısıyla Refet o aşağılayıcı yüce gönüllülükle kendisini reddedince anılan kadının gözünde bü-

yüklüğü bir kat daha artmış. Kadın kendisini bir kat daha sevmiş. Üzüntüsünden onun da gözleri yaşararak demiş ki:

— Refet! Seni bir Alfons olarak görmek beni kendi tabiatımdaki yücelikten iğrendirecek bir görüştür. Benim sana olan muhabbetim gerçek. Teklifimi kabul edersen, ben sana sahip olmayacağım, sen bana sahip olacaksın. Hareketlerinde, davranışlarında tamamen özgür kalacaksın. Vaktiyle sen beni istediğin, hatta tehdit derecesine vardığın zaman ben seni kabul etmiş olsam, servetini yok eden ben olacaktım. Hele o zaman sen bana baskın çıkarak başarılı olsaydın, beni kendi muhabbetine mağlup olmuş saymazdın. Altınlarına meftun olmuş sayardın. Başka bunca sefil biçareyi hangi gözle görüyorsan beni de o gözle görürdün. İşte sana direnmemin sebebi buydu.

Bu teminat Refet'te biraz soğukkanlılık sağlamış. Hâlâ meftunu olduğu o güzel yüze bakakalmış. Kadın sözüne devamla demiş ki:

— Bir sefili bunca yıldır düştüğü rezilce sefaletten kurtaracak kadar merhametin, yiğitliğin, yüce gönüllülüğün kalmadı mı Refet?

Aman Yarabbi! O zamana kadar Refet'in damarlarında buz gibi donmuş kalmış olan kanına, o mübarek mertlik kanına yeniden bir hararet, yeniden bir galeyan gelmiş. Demiş ki:

— O kurtarılacak sefil kim?

— Ben!

— Ben seni nasıl kurtarabilecekmişim?

— Teklifimi kabul ederek.

— Ee, teklifini kabul edersem?..

— Senden başka insan yüzü görmeyeceğime yeminle, kasemle kendimi bu pislikten arındıracağım.

— Öyleyse ver elini!

İşte bu el ele tutuşmak bir kesin anlaşma hükmünü almış. Aradan biraz zaman geçmiş. Bu kadının Karnik adında bir dostu varmış. Ama bu tür yaratıklar nezdinde "dost" kelimesine verilen manaya göre değil. O Karnik başka bir kıza bağlıymış.

Kendisi de ünlü tüccar Seyyid Muhammed Numan'ın hizmetinde bulunurmuş. Kadın tarafından edilen rica ve talimat üzerine bu Karnik Refet'i alıp Seyyid Muhammed Numan'a götürmüş, elini öptürerek barıştırmış. Refet orada derbederlik haline son vermeyi, Seyyid Numan tarafından verilecek talimattan ayrılmamayı taahhüt etmiş. Seyyid Muhammed Numan gerçekten insanoğlu insan, hikmet sahibi bir pirmiş ki delikanlıya "Oğlum, senin bir aşüfteye verdiğin vaatten bile dönmeyeceğine emin olacak kadar yüce gönüllülüğüne güvenim var. Bana verdiğin vaatten hele asla dönmeyeceksin. Bu dakikadan itibaren evladımsın" demiş, gerçekten de öyle olmuş.

Nasıl, Refet'in bu hikâyesi ibret verici bir roman değil mi?

Bu işin üzerinden üç dört yıl geçmiş; Refet hâlâ o kadınla ettiği anlaşmaya bağlıymış. O kadının kim olduğunu anlayabildiniz mi? Sizi üzmeden söyleyelim; sarışın dilberdir. İsminin Agavni olduğunu şimdi öğrendiğimiz kişi!

8

Siranuş Hanım Refet'in elinden tutan kadının Matmazel Agavni olduğunu hikâyenin sonunda açıklayınca elimde olmadan yerimden fırlayıvermişim. Hemen kadının üstüne atlarcasına bir hareketle yanına gidip elini tutmuş, öyle bir sıkmış ve sallamışım ki "Ay!" diye çıkardığı şikâyet edercesine ses beni ancak uyandırabilmiş.

Şirket-i Hayriye vapurunda bu kadını gördüğüm zaman hal ve tavrında hissettiğim hafifmeşrepliği pek de sevememiştim. Meğer yüce gönüllülük ile meşrebin hafifliği ve ağırlığı arasında bir münasebet yokmuş. Meğer hiç ummadığımız ormanda aslan yatabilirmiş.

Bu konuşma üzerine Siranuş Hanım önceden kendisine teklif etmiş olduğum hileyi kabul etti ve "Refet Bey sizi bana getirip prezante etmeyi teklif ederse, biraz nazla müsaade verebileceğim. Onun da sizin hakkınızdaki duygula-

rını ve görüşlerini öğreneceğim, ona göre kabul edeceğim. Hem ilk görüşmede ne ben ne Agavni hiç işin ekini belli etmeyeceğiz. Emin olun" diye güvence verdi. Ben de memnun ve müteşekkir olarak kalktım. Artık Beykoz vapurunu kaçırmış olduğum için biraderin evine gelip geceyi orada geçirdim.

Önce de söylediğim gibi biraderin evi matbaaya pek yakın olduğundan ve birkaç gündür işlerimi elimde olmadan gevşetmiş bulunduğumdan o geceden başlayarak işe koyuldum. Ben söyleyip birader yazarak dört saatten fazla çalıştık. Ertesi sabah da erkenden matbaaya gidip gerek idari işlerle, gerek yazı işleriyle ilgilenmeye başlayarak üç dört günlük tembelliğin acısını çıkardık.

Öğleden sonraydı ki idare memuru odama gelip Refet Bey adında hiç tanımadığı bir adamın beni sorduğunu haber verdi. Çabuk yanıma getirmesini emrettim. Birkaç dakika sonra koca Refet odamın kapısından girdi.

Refet bana bugün daha güzel göründü. Kendisine daha ciddi bir içten ilgi duydum. Kahraman çocuğu daha fazla güvenle dostluğa layık buldum.

Evet, Refet'in birkaç kusuru varmış, hepsi geçmiş. Mirasyediymiş. Hele parayı bitirip onun yol açtığı sefaletlerden, rezaletlerden kurtulmuş. Bir ara serseriymiş. Başını makul bir sevdaya yakalattırmış; ondan da yakayı sıyırmış. Annesi, baba dostları tarafından kovulmuş, reddedilmiş bir şeymiş. Ciddi pişmanlığı onlara da güven vererek gereken münasebeti eskisinden kuvvetli bir şekilde yenilemiş. Şimdi olsa olsa bir kusuru olabilir; o da bir Agavni'si bulunmasından ibarettir. Bu ise önceki kusurlara nispetle yüzsuyu ve erdemin ta kendisi sayılabilir.

Refet servet sahibi olan gençlerin hemen tümü için açık bulunan geçitten geçmiş, öte tarafa varmış. Bundan sonra önünde çalışma meydanından başka bir şey kalmamış. Öyle bir dosttan tehlike beklenmez. Belki henüz bu geçitten geçmemiş olanlar yüzünden tehlike öngörülür. O geçit öyle bir geçittir ki er geç insanın bir kere oraya başvurması,

engellenmesi imkânsız insani gerekliliklerdendir. Geç olmasından erken olması tercih edilir. O geçitte başını vurur vurmaz aklını başına alıp, ilerisini görüp ürkerek hemen geriye dönmesi en beğenilir olanıdır.

İşte delikanlıyı görür görmez bu düşünceler yıldırım gibi zihnimde parladı. Özlemini duyduğum samimi bir eski dost karşılarcasına yerimden kalkıp karşıladım. O bana elini uzattı, ben de elimi uzattım. Dedi ki:

— Sizi çok meşgul etmeye gelmez. Alacağım izni aldım. Bu akşam benimle Beyoğlu'na kadar gelebilir misiniz?

— Hayhay! Fakat bizi çok meşgul etmeye neden gelmez?

— Sizin işiniz çoktur da onun için.

— Çok olduğunu nereden biliyorsunuz? Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah anlayabildiğime göre siz ne gazete okursunuz ne kitap. Öyle değil mi?

— Öyle ama ben biraz araştırdım. Sizin sanatın ne demek olduğunu, bu sanatta ne denli usta olduğunuzu öğrendim. Hatta bundan sonra gazete kitap filan da okuyacağım.

— Kimden öğrendiniz?

— Kimden öğrendimse öğrendim, size ne?

— Hele hele! Dost dosttan bir şey saklamamalıdır. Umarım ki dost olacağız ha?

— Bu akşam göreceğimiz kişiden öğrendim.

— Tahminimde hata yoksa o kişi, serüvenine dair sizden bazı bilgiler aldığım Siranuş Hanım olabilir.

— Evet, sizinle görüştüğümüzü, kendi hakkındaki konuşmamızı anlattım. Meğer o sizi biliyormuş. Sizin bazı kitaplarınız Ermeniceye de tercüme edilmiş.

— Tercüme değil, yine Türkçe olarak Ermeni harfleriyle basılmıştır.

— Neyse; şu saatlerde benim de işim var. Varna postası için yapılacak sandıklar gecikti. Sandıkçıya, onları yoklamaya gideceğim.

— Akşam nerede buluşacağız?

— Bizim mağazaya gelir misiniz?

— Saat kaçta?

— Paydos saati yedi. Ama yarım saat kadar önce izin alabiliriz.

— Hayır, benim için görevinizde kusur etmeyin. Yedide gelirim.

Şimdi bu kadar görevine düşkün bir delikanlı nasıl sevilmez? Paydos saatine uymakla beraber yarım saat önce çıkmak için bile izne muhtaç olduğunu aklından çıkaramıyor.

Refet oturup bir kahve bile içmedi. Ayakta şu sözler konuşulduktan sonra veda edip çıktı gitti.

Bu dakikada kalbimde hâsıl olan gizli ve fazladan bir memnuniyeti okuyucularıma da bildirmeliyim. Anlaşılmıştı ki Siranuş, Refet'in benim hakkımdaki duygu ve düşüncelerini sormuş, mutlaka iyi cevap almış da ona göre beni kendisine prezante etmek için Refet'in istediği izni vermiş. Hatta bizim sanatı öğrenmesi de Siranuş'un bizim hakkımızda Refet'e övgü dolu sözler etmesinden ileri geldiği ortadadır.

9

Kalbimdeki ferahlıkla o gün akşama kadar makine gibi çalıştım. Birkaç günden beri oluşan zararı karşıladıktan başka daha birkaç güne kadar oluşabilecek zararı bile peşin olarak karşıladım. Güzel güzel birkaç özel makale yazdım ki bunlar havadise ilişkin şeyler olmadığı için hiç eskimez. Birkaç kitabın prova tashihleri birikmişti. Başmürettip "Harfler bağlandı kaldı" diye şikâyet ediyordu. Hepsini yaptım. Taşralardan geldiği halde henüz cevap verilememiş bir hayli mektup vardı. Hepsinin cevaplarını verdim. Bugün içten gelen bir şevkle o kadar çalıştım ki her gün bu kadar çalışacak olsam koca bir yazı ve idare kurulunun hakkıyla yetiştiremediği gazeteyi başlı başıma kendim idare edebileceğim.

Nasıl şevklenmeyeyim? Okuyucularıma natüralist türden bir roman sunmak için hayli zamandır düşünüp durduğum halde roman, hem de daha mükemmeli, tasavvura sığamayacak bir doğallıkla fiilen ve maddeten ayağıma

kadar kendi kendisine geldi. Daha garibi şu ki güya ben de romanın kahramanlarından birisiymişim gibi romana karıştırılmaktayım. Böyle yazarın, velev ki yalnız seyirci ve tanık şeklinde olsun, romana karışması Avrupa'da da emsali görülmüş şeylerden değildir. Bu romanı kaleme aldığım zaman okuyucularım ne kadar beğenecek, memnun olacak diye düşündükçe sevincimden coşuyorum.

Saat yediye çeyrek kala kalktım. Gece ne vakit döneceğimi, nereye gitmekte olduğumu biradere anlatarak Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasına vardım. Oraya varıncaya kadar saat yedi olmuş. Herkes dağılmış da yalnız Refet beni beklemekteymiş.

Koca Refet! Giysileri değiştirmiş, gündüzlük iş kıyafetini çıkarıp koyu lacivert, gecelik, kaliteli bir kostüm giymiş. Gömlek taze. Fes yeni. Potinler ruganlı. Bir de incecik ipek bükmeyle boynuna altın gözlük asmış. Geçen sabah Eminönü'nde bahçıvanlar, madrabazlar, yolcular, kantarcılar, hamallarla uğraşan Refet nerede!

Köprü'den yürüyerek geçtik. Tünel'in ikinci mevkiine bindik. Oradan arka sokaktan Tepebaşı'na sarkıp İngiliz Sarayı[1] önünden Balıkpazarı'ndan Rum Sillogosu[2] sokağından hem kestirme hem arka sokaklardan gideceğimiz yere vardık.

İstanbul'dan[3] oraya kadar yavaş yavaş yürüyerek gidişimiz, Refet'le başlı başına özel bir görüşme halini aldı. O gün öğleüstü matbaaya geldiği zamana kadar mevcut olan münasebetimizi bir kat daha artırdı. Zira kol kola giderken ettiğimiz sohbet hep ticaret düşüncesine ilişkin olup Refet'le bu konuda fikirlerimizin örtüşmesi bizi birbirimize yaklaştırdıkça yaklaştırmıştır.

Refet'in babası kendisini mülkiye memurluğu mesleğine yönlendirmek arzusundaymış. Bu arzuyla oğlunu rüştiye

---

1 İngiliz Konsolosluğu.

2 Kulübü.

3 Burada kastedilen Tarihi Yarımada ya da Suriçi de denilen İstanbul'un ilk kurulduğu ve geliştiği bölgedir.

mektebine[1] verdikten başka birisi Arapça ve Farsça, diğeri Fransızca ders vermek için evinde iki de öğretmen bulunduruyormuş. Bunlar sabahları okula gitmeden önce ve akşamları okuldan geldikten sonra çocuğu sınava çekiyormuş.

Hatta rüştiye mektebini bitirip diplomasını aldıktan sonra babası kendisini ... kalemine[2] bile yazdırmış. O zaman da öğretmenler görevlerine devam ediyormuş. Fakat Refet'in tahsile meyli, hevesi olmadığından bu kadar özene rağmen yine öyle iftihar edilebilecek bir tahsile muvaffak olamamış. Dedi ki:

— Eğer beni askerliğe vermiş olsalar, belki daha hevesli bulunabilirdim. Yaradılışımda askerlik sevgisi olduğundan askeri bilimleri daha güzel öğrenebilirdim. Fakat kâtipliği, mülkiye memurluğunu bir türlü sevemedim. O sınıfta bulunanların vaziyetlerini tabiatıma uygun bulamadığım için mesleklerini de sevemiyordum.

Babasının vefat ettiği günden itibaren kalemine devamı kesmiş. Çünkü artık çocuğun önüne mirasyedilik yolu açılmış. Mirasyediliği süresince pek çok kimseyle düşüp kalkmış. Kafadar arkadaşlarının birçoğu kâtiplerden, mülkiye memurlarından olduğu için bunların vaziyetlerini iyice inceleyerek daha etraflı öğrenmiş. Dedi ki:

— İnsan, bu mesleğe fevkalade hevesi olmakla beraber ilmi, yazma gücü, devletin kanunlarına, yönetmeliklerine ve yönetim usulüne vukufu da mükemmel olarak yirmi beş otuz yaşında devlet ileri gelenlerinden sayılma mertebesini kazanabilecekse ne âlâ! Hem din ve devletine yararlı bir hizmetkâr olur, hem devlet sayesinde kendisi de bahtiyarlık bulur. Fakat benim gibi tahsili eksik, kalemi âciz, vukufu noksan, dirayeti olmayan bir adam kaleme gide gele potin paralamaktan ne umacak? Oralarda yedi sekiz yüz kuruş maaşa kavuşma büyük başarı sayılıyor. Oysa en küçük memurların bile geçim bakımından heveslerini en büyüklere

1 Osmanlı Dönemi'nde Tanzimat sonrası açılmış ortaöğretim kurumlarıdır.
2 Kalem: Resmi kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer.

denk görüyorum. Onlara sekiz yüz değil ya, bin beş yüz, iki bin beş yüz, üç, dört bin kuruş maaş verseler bile yine istedikleri gibi bahtiyar olamayacaklar. Fakat bu adamlar sanayiye, ticarete girecek olsa daha fazla başarılı olabilirler. Hiç olmazsa geçim heveslerini öyle kendi sınırları dışında büyültmezler de kazançları dahilinde iyi veya kötü hallerinden kimse haberdar olmaksızın bir şekilde yaşayıp giderler.

Yine hovardalık âleminde Rum'dan, Ermeni'den hatta bazı yabancı gençlerden bizim Refet ticaret hakkında epeyce bilgi alabilmiş. Gerçek servetin bu yoldan edinildiğini iyice öğrenmiş. Memurluktaki amaçlar arasında zengin olmak yoktur. Memurların namuslarıyla, dürüstlükleriyle çalışması ve onun bedeli olarak devletin kendilerine verdiği maaşla geçinmeleri lazımken, ticaret yolunda pek çok kolpoların,[1] ani kârların, yararlı rastlantıların insanı birdenbire zengin edebileceğini de öğrenmiş.

Doğru değil mi ya? Hükümet her memura haddince bir geçim sağlamıştır. Maaştan artırıp zengin olabilmek memurlar için akla bile getirilmemelidir. İhtiyarlıkları, vefatları halinde bile çoluklarının çocuklarının hep hadlerince geçimleri sağlanmıştır. Dolayısıyla memur nereden zengin olacak?

Ticaret yolunda ise aslında eli satırlı bir kasabın, endaze endaze zarif basma satan bir çerçinin, nalbur türünden bir öteberi satanın milyonlar kazandığı gözümüzün önündedir. İsim vermeye ne hacet! Zenginlerden hangisinin asılları ve ortaya çıkış şekilleri biraz araştırılacak olursa görülür ki zenginlik ticarettedir. İnsan eğer doğuştan gelen ve sonradan kazandığı güçle din ve devletine hakkıyla iyi hizmet edebilecekse memuriyet yolunu tercih etmelidir. Yoksa hem kendi başına bağımsız bir geçimle yaşamak hem de namus dairesinde zenginlik ihtimallerinin yolunda bulunmak isterse, mutlaka ticaret yolunu tercih etmelidir.

---

1 Fırsatların.

Refet'in bu şekildeki görüşlerinin kendi görüşlerime uyduğunu söylemiştim. İşte bu uyumdan dolayı bu akşam kendisini Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasından alarak Köprü başına doğru yollandığımız zaman ne kadar dosttuysak, Siranuş'un evine vardığımız zaman dostluğumuz birkaç kat daha kuvvetlenmiştir.

10

Kapıyı çaldığımız zaman kapıyı açan uşak bundan evvelkilerle kıyas edilemeyecek saygılı bir güler yüzlülükle bize kapıyı açtı. Artık izne mizne gerek yok. Adeta kendi evimizdeyiz vesselam!

Şu kadar ki birinci katta Matmazel Siranuş'un odasına gidilmedi. İkinci kata çıkılarak Matmazel Agavni'nin dairesine gidildi.

Evet, "dairesine!" Zira Matmazel Agavni'nin ikametgâhı birinden diğerine geçilir iki odadır, iç taraftaki ufarak bir yatak odası, dış taraftaki ise ondan büyücek bir oda olup salon olarak kullanılmaktadır.

Bu oda da Siranuş'un odası gibi pek mükemmel ve mükellef döşenmiş. Fakat bu akşamki hali bir salondan ziyade bir yemek odası görünümünde. Zira odanın orta yerine dört kişilik mini mini bir de sofra kurulmuş.

Kadınların ikisi de gerçekten pek mükellef giyinmiş olarak bizi karşıladı. Refet gayet ciddi bir tavırla bizi ikisine birden prezante etmeye başlayarak "Dün akşam özelliklerini size anlattığım yeni dostum Ahmet Efendi!" diye bir girişe başlamıştı. Ancak Agavni'nin şuh meşrebi ciddi şeylere dayanır mı? Gözlerinin parıltısından anladım ki bizim hilenin ekini belli etmemek elinden gelmeyecek. Hele Refet Bey prezantasyona pek ciddi bir tavırla başladığından çocuğun bu ciddiyetiyle alay etmiş olmak terbiyeye de sığmayacak. Dolayısıyla ben de ciddi bir tavır takındım. Dedim ki:

— Azizim Refet! Hanımların izniyle işin bu tarafındaki sırrı da açarak söylemeye mecburiyet hissediyorum. Ben hanımlara takdim edilme şerefine zaten mazhar oldum.

Bu söz Refet'te bir hayreti, Matmazel Agavni'de bir kahkahayı, Matmazel Siranuş'ta da epeyce gazaplı bir somurtkanlığı gerektirdi. Önce Siranuş'a özrümü kabul ettirmek için dedim ki:

— Matmazel! Verdiğimiz kararı ilk bozan ben olduğum için affınızı rica ederim. Refet Bey'le dostluğa pek az zaman içinde pek büyük ciddiyet verdik. Hatta bu akşam Köprü'nün öte tarafındaki dostluğumuz buraya gelinceye kadar kat kat arttı. Bu kadar safiyane bir muamele içinde şu kadarcık bir latife olmasını da doğru bulamadım.

Siranuş'un yüzünde beliren gülümseme belirtileri bana bir af müjdelediyse de Refet'in ilk hayreti biraz da kızgın bir şekil aldı. Yeni dostuma güven vermek, onu rahatlatmak için Şirket-i Hayriye vapurundaki görüşmeden başlayarak ta dün akşamki ziyarete kadar her şeyi anlatmak gerekti.

Buradaki bir araya geliş epeyce alafranga olduğu için öyle mastika[1] muhabbeti filan yoktu. Böyle ayakta biraz sohbetten sonra sofraya oturuldu. Şişman bir besleme kadın sofrada hizmet ediyordu. Lezzetlerine pek de laf edilemeyecek yemeklere bir yandan rağbet gösterirken diğer taraftan biz başladığımız hikâyeyi anlatmaya devam ediyorduk. Hikâyenin bazı yerleri Agavni'yi kahkahalarından bayıltacak dereceye getirdiği halde Siranuş'ta gayet latif, hafif tebessümler uyandırıyordu. Bazı yerleri ise kadınların ikisinde de üzüntü yaratıyor, hatta bu üzüntüye Refet Bey bile katılıyordu.

Sofra son bulmadan bizim açıklama son buldu. Ondan sonra sofranın nihayetine kadar Siranuş'un serüveninin tamamlanması gereken bazı yerleri gerek kendisi, gerek arkadaşıyla Refet Bey tarafından tamamlandı.

Hatta bunları kaleme almak için bize izin verildikten başka ne şekilde kaleme alacağım bile soruldu. Kendilerini

---

1 Sakız rakısı.

ilk gördüğüm dakikadan başlayarak geçen durumun hikâyesiyle beraber asıl olayları şöyle veya böyle yazma arzusunda olduğumu söyledim. İkinci görüşmede Siranuş kendi yaşamöyküsüne dair epeyce bilgi vermişse de Agavni'nin yaşamöyküsünü hiç bilmediğimden münasip görürler ve arzu ederlerse ona ilişkin de bilgi verilmesini gerekli gördüm.

Kabul ettiler. Hatta Siranuş da birtakım ek bilgiler vereceğini vaat etti. Ancak o akşam için bu işle zaman geçirmektense biraz eğlenmek tercih edildi. Çünkü biçare Siranuş'un kendi serüvenine ait hususlarda fazlaca meşgul edilip yorulmasına ne arkadaşının ne Refet'in rızası vardı; mümkün mertebe eğlendirilmesi, teselli verilmesi bunlar tarafından isteniyordu.

Biz yemekten kalktıktan sonra şişman besleme sofrayı kaldırdı. O zaman odanın içi gerçekten mini mini bir salon halini aldı. Evvela telife, yazmaya, edebiyata, felsefeye dair bazı sözlerle sohbete başlandı. İki kadının da Refet'in zihnini bu tarafa yönlendirmek için böyle bir sohbeti gerekli gördüğü anlaşılıyordu.

Ha bakın, az kaldı işin en önemli tarafını unutacaktık! Meğer bizim Refet Fransızca da konuşmuyor muymuş? Gerçi epeyce yanlış konuşsa da serbest konuşuyor. Hatta Rumca bile konuşuyor. Hem Matmazel Agavni'nin verdiği garantiye göre Rumcayı Fransızcadan daha doğru konuşuyormuş.

Zavallı Refet bu lisan aşinalığının da sebep ve hikmetini bize izah için şöyle bir itirafta bulunup dedi ki:

— Vaktiyle pederin bizi nasıl okuttuğunu söylemiştim ya. İşte o zaman biz epeyce Fransızca okumuştuk. Sonra da okuduğumuz başka şeyler gibi Fransızcayı da unutmuştuk. Tekrar bu kadar öğrenmem Matmazel Agavni ile Siranuş Hanım'ın sayesinde olmuştur. Agavni'den adeta ders alıyorum. Hâlâ da çalışıyorum.

Agavni:

— Aa, hocasıyım zahir!

Refet:

— Evet matmazel, öğrencinizim.

Ben:

— Ya Rumcayı?..

Refet:

— O da mirasyedilik zamanının en güzel yadigârlarındandır. Rumcayı o zaman vur patlasın çal oynasın âlemlerinde öğrendik.

Agavni gülerek:

— Anlıyorsunuz ya? Kadınların hatırı için!

Her saatte bir sırrın ortaya çıkmasıyla gerek Refet'in gerek Agavni ile Siranuş'un gözüme girdikçe girmeleri şaşkınlığımı da artırdıkça artırıyordu.

Ne garip hal! Bir kadın düştüğü sefihçe yaşamı nihayet hikmetli bir düşüncenin ikazıyla beğenmeyerek, velev ki kısmen olsun, halini düzeltmekteki başarısını kendinden beş beter bir sefih ve sefilin himayesi sayesinde temin edebilsin... Bir sefih böyle pişman olmuş bir kadının irşadıyla vaktiyle kovulduğu baba dostu ve reddedildiği annesiyle münasebetini yenileyip düzeltsin. Bu birliktelik ahlakiyat ve maneviyatta müşkülpesent filozofların pek de beğenemeyeceği meşru olmayan bir birliktelikken hiç olmazsa makullüğünü teyit için sözleşen iki tarafın ahde vefadan başka bir de birbirinin hocası, öğrencisi olma halini alsın... İnsanın inanamamak isteyeceği gariplikllerden değil mi?

11

Yayın ve edebiyata dair başlanan sohbet epeyce ilerledikten sonra, biz erkekler tarafından yapılan rica üzerine kadınlar bize biraz da piyano dinletti.

Önce Siranuş Hanım hüner gösterdi. Hem de gerçekten göstermeye layık bir hüner gösterdi. Sonra Matmazel Agavni piyanoya geçerek birkaç parça çaldı. Mahareti arkadaşının derecesinden pek aşağıda olsa da olur olmaz piyano çalan kadınlardan pek de yukarıydı. Üçüncü hamlede dört el yani ikisi beraber çalmaya başladı. Bu çaldıklarının tümü alafrangaydı.

Beşinci hamlede Agavni piyanoyla akompanye ederek Matmazel Siranuş gayet güzel bir romans okudu. Göründü ki piyanodaki mahareti kadar müzik ve vokalde, yani şarkı söylemede de mahareti var.

Her defasında tarafımızdan edilen alkışlar hatırlatılmaya muhtaç değil ya!

Konsertomuzun alafranga tarafı bittikten ve sanatkârlarımızın takdirine, övgüsüne ve alafranga müzik ile alaturka müzik arasındaki farka filana dair biraz da sohbetten sonra alaturka bir şeyler varsa onun da inayet ve ihsanını ricaya kadar cüret gösterildi.

Bu da esirgenmedi. Fakat asıl meşkleri alafranga olmak ve Osmanlı müziğine alafranga bassoları pek de uygulayıp uyarlayamamak bakımından alaturkaları o kadar dinlenmeye değer değildi. Zaten çaldıkları şeyler de birkaç meşhur peşrevle notaya çekilmiş birkaç basit şarkıdan ibaret olup öyle kârlar, besteler, semailer gibi alaturka müziğimizin yüksek tabakalarına çıkışılamıyordu.

Ne dersiniz, saat bir buçuğa kadar zamanın nasıl geçtiğinden haberimiz bile olmasa garipser misiniz?

Daha sonra dönüş hazırlığına başlandı. Refet de benimle beraber İstanbul'a dönme isteğini gösterirse şaşılmaz mı?

Aramızda bilinmedik sırlar, gizli şeyler bulunmadığından evinde istirahat etmesini gayet ısrarla rica ettim. Mümkün değil kabul ettiremedim. Bu akşam döneceğini annesine söylemiş olduğu için dönüşünü engelleyecek olursam annesini bekletmiş ve kendisini yalancı çıkarmış olacağımı ileri sürünce ben de üstelemedim.

Neredeyse saat ikiyi geçiyordu ki gayet dostça ve safça vedalarla oradan çıkarak İstanbul yolunu tuttuk.

Bu geceki sohbetin bende yarattığı memnuniyet ve gönül huzurunu hiçbir zaman unutamam. Ömrümün en iyi gecelerinden birisi olduğunu itiraf edersem, teşekkür etme görevini yerine getirmiş olurum.

Bu kadar terbiyeli, yüce gönüllü, nazik insanlarla gayet safça ve içtenlikle beş altı saat sohbetle, müzikle vakit geçiri-

lir de hoşlanmamak, memnun kalmamak, bu saadeti unutmak insanoğlunun elinden gelir mi?

Agavni'nin yaşamöyküsü hakkında bilgi verileceğini vaat etmişlerdi, değil mi? Yolda Refet Bey bu malumattan vâkıf olduğu kadarını bana vermeye başladı. Fakat kızın yaşamöyküsüne dair on söz ettikçe on birincisinde onun tarafından gördüğü lütuftan, vefakârlıktan, yüce gönüllülükten dolayı minnettarlığını dile getiriyor.

Refet'in Agavni hakkındaki takdirleri gözümde yalnız o hoppa mizaç, hafifmeşrep sarışın güzelin önemini artırmakla kalmıyor, Refet'in de önemini artırıyor. Çünkü söz konusu takdirler delikanlının kadirşinaslığını gösteriyor ve erdemlerin en büyüklerinden birisinin de bu olduğu daima zihne geliyor.

Yine geldiğimiz yoldan dönerek, yalnız Tünel yerine Yüksekkaldırım'ı inerek Köprü başına geldik. Bir de baraka önüne yakılan kırmızı fener, bize Köprü'nün açık olduğunu ihtar etmesin mi?

Öyle ya, saat üçe geliyor. Beyoğlu'ndan dönecek sefahat düşkünlerinin hatırı için Köprü'yü sabaha kadar kapalı tutacak değiller ya! Gece Haliç'e girmek için ta gündüzden beri Kurşunlu Mahzen önünde kırk elli pare yelkenli gemi bekliyor.

Çaresiz Köprü'nün sol tarafındaki sandallardan birine binmek lazım geldi. Malum ya gece bunlar bir adamı kırk paraya karşıya geçirmek için Köprü'nün açıldığı zamanı bekler. Bir sandala da sekiz on kişi doldururlar. Şu görünür kazadan kendimizi korumuş olmak için bir sandala on kuruş vererek yalnız ikimiz bindik. Benim yolum daha yakın olmak üzere Sirkeci'ye çıkmak aklımıza geldiyse de orada biraderin evine kadar fenersiz gitmekteki idari yasak bizi yine Köprü başına çıkarttı. Kırk paraya birer kâğıt fener aldık. Arkadaşımın yolu Süleymaniye yönü olduğundan o Balıkpazarı'na, ben de Bahçekapısı'na doğru yollanmak için gayet dostça ve arkadaşça bir tavırla selamlaşarak ayrıldık.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ANTUVAN KOLARİYO

1

Hikâyemizden buraya kadar görülen kısımdan okuyucularımız takdir etmiştir ki biz bu hikâyede sıradan romancılar gibi yalnız bilgi veren ve anlatan sıfatıyla hareket etmiyoruz. Belki kendimiz de hikâyenin kahramanlarındanmışız gibi bir mevki işgal ediyoruz. Hatta bundan önce de bir münasebet düşürerek roman vadisinde bu yolun gidilmemiş yol olduğunu söylemiştik. Gidilmemiş yola girmek her ne kadar makbul sayılmasa da o yolun sonu güzel bir yere çıkacaksa neden makbul sayılmasın? Her yol başlangıçta gidilmemiş değil miydi? O yola ilk defa biri girip, ulaştığı yer de beğenildiği için girenler çoğala çoğala girilmemiş yol iken bilinen bir ana yol şeklini almıştır.

Biz bu hikâyede kendimizi olayın kişilerine kattığımız gibi olaydaki kişileri de bir bakıma yazarlık görevimize ortak ediverdik. İsterseniz bunu istemdışı ediliveren hareketlerden sayın. Çünkü bu kitaba başlık yaptığımız bir Antuvan Kolariyo hikâyesi kaleme alarak nasıl yazıldığını görüp görüşlerini bildirmeleri için yeni dostlarıma okuduğum zaman gerçekten o kadar tamamlamada bulunmuşlardır ki hikâyeyi doğrudan doğruya kendime isnat etsem, "kendi eserimdir" desem, hakikaten haksızlık etmiş olacağım. Eserim adeta müşterek bir eser halini aldı.

Dolayısıyla birinci kâğıdın üzerine "Antuvan Kolariyo" başlığını yazar yazmaz "Filan vakitte İstanbul'da bir Antuvan Kolariyo vardı. Aslen Maltız[1] iken İstanbul'da yerleşip kalan

1 Maltalı.

ve haliyle Levanten denilen bir ailedendi vs." diye hikâyeye girişivermeyeceğim. Ben bu hikâyeyi yazdıktan sonra yeni dostlarımın yanına giderek kendilerine nasıl okuduğumu, onlar tarafından ne yolda bilgi eklendiğini ve görüş bildirilerek tamamlandığını hikâye suretiyle okuyucularıma anlatacağım.

Antuvan Kolariyo hikâyesini yazmak için yalnız bir gece çalışmıştım. Fakat onu yazdığım gecenin ertesi günü yahut akşamı hemen dostlarıma giderek okuyuverememiştim. Son görüşmemiz üzerinden bir hafta kadar zaman geçmişti. Bu süre içinde yalnız bir kere bir öğleüstü Refet Bey matbaaya gelerek Agavni ve Siranuş tarafından selam getirmiş, halimi hatırımı sorarak bir de kahvemi içmişti. Antuvan Kolariyo hikâyesini yazdığımı, müsaade ederlerse yanlarına gidip okuyacağımı Refet'e söylemiştim. Refet o akşam ve hatta ertesi akşam da Beyoğlu'na gidemeyeceğinden daha ertesi akşam gittiği zaman söyleyeceğini vaat etmişti.

İşte bu vaadini yerine getirmişti. O akşamın ertesi bir cuma günüydü. Seyyid Muhammed Numan'ın mağazası cuma günleri kapalı olduğundan, yani o günler diğer memurlar gibi Refet Bey'in de tatili olduğundan sabahleyin erkenden matbaaya gelmişti.

O gün benim Beykoz'dan inmem gereken gün olduğu için sabahleyin o kadar erken matbaada olamamıştım. Refet bunu haber alınca Köprü'ye gidip Anadolu sahilinden gelecek vapuru beklemiş. Dolayısıyla vapurdan çıkar çıkmaz ilk gördüğüm tanıdık yüz Refet'in yüzü oldu.

Dedim ki:

— Vay azizim! Vapurla bir yere mi gideceksin?

— Hayır, seni bekliyordum.

— Hayrola?

— Yazdığın hikâyeyi gelip okumak için en münasip gün bugündür de onu haber vermeye geldim. Hazır cuma tatili.

— Cuma tatili mi? Ha, gerçek, sen daha o kadarını öğrenmedin. Ayol bizim tatilimiz cumartesi günüdür.

Refet elinde olmadan güldü. Meramını anlayıp dedim ki:

— Evet, Yahudiler gibi biz de tatili sebt[1] günü yaparız. Çünkü biz yarın çıkacak gazeteyi bugün yazarız. Pazar günü gazetemiz çıkmadığından cumartesi günü görecek işimiz olmaz.

— Demek oluyor ki bugün gelemeyeceksin.

— Hayır, öyle değil. Koynumda yazılmış yazılar var. Onları matbaaya bırakırım. Sonra seninle gidebilirim.

— Öyleyse sen matbaaya kadar yorulma. Beni şurada Köprü başında Cenyo Kahvesi'nde[2] bekle. Yazıları ben götürüp matbaaya bırakırım. Sonra gelip oradan seni alayım.

— Ne zahmet? Sen beni orada bekle. Matbaaya ben gideyim.

— Hayır, benim için hiç zahmet olmaz. Başka bir işin varsa, ona diyeceğim yok.

— Başka bir işim de yok. Yalnız nerede bulunduğumuzu biradere haber vermek lazım.

— Ben o haberi de veririm.

Refet kendisine verdiğim evrakı alarak İstanbul tarafına gitti, ben de Galata yönüne doğruldum.

Aradan yarım saat geçmeden gelip beni kahveden aldı. Bugün de geçen defaki gibi Tünel'le Beyoğlu'na çıkarak arka sokaklardan istenilen yere vardık.

Artık bu evle gereği gibi alışıklık kazanmış olduğumuzdan bugün Matmazel Siranuş ve Matmazel Agavni'yle görüşmemiz teklifsiz tekellüfsüz, kırk yıllık dost görüşmesi gibi oldu. Bugün Siranuş'un odasında toplanıldı, zira kuşluk sofrası oraya kurulmuş.

Böyle arkadaşlık ve sohbetlerde dostlara yük olmak asla zevkim olmadığından ve kimseyi yedirip içirme işinde kendime borçlu görmediğimden payıma düşen şeyleri ben de yapmayı çok arzu ediyordum, ama bu noktanın ne kadar nazik olduğunu bildiğimden bir kimsenin izzetinefsine dokunurum diye ihtiyatlı davranıyordum.

Evet! Teklif ve tekellüf tümüyle aradan kalkmakla birlikte "Bugünkü kuşluk yemeği de benden olsun" diyecek

---

1 Cumartesi.

2 19. yüzyılın sonlarında Karaköy'de, ana cadde üzerinde, Köprü'ye yakın bir noktada bulunan tanınmış meyhane.

olurum da mesela bu yemeğin pişirildiği mutfak bunların kendi mutfağıdır, "Biz lokantacı değiliz. Yemek satmayız" deyiverecek olurlarsa mahcubiyetinden insanın yerlere geçeceği belli değil midir?

Gerçi böyle dayalı döşeli kira odalarında oturanların genellikle kendi tencerelerinin kaynamadığını, yine misafirhanenin genel mutfağından yiyip içtiklerini bildiğim halde bu nokta üzerinde ihtiyatlı davranmak gerektiğini bir türlü göz ardı edemedim.

Oraya girdiğimizde gerçi Siranuş'un odasına sofra kurulmuşsa da yemek vaktine daha iki saatten fazla zaman vardı. Yazdığım hikâyeyi bu sürede kendilerine okuyup bitirebileceğimden vakit kaybetmemek için hemen işe başlamayı teklif ettim.

Refet yemekten sonra da bu işin görülebileceği görüşünde bulundu. Siranuş işi bize bıraktı. Fakat Agavni geciktirmenin hiç lüzumu olmadığını söyleyerek hemen okumaya başlanmasını önerdi. Ben de bu teklifi tercih ettiğimden hikâyemi okumaya başladım.

2

"İstanbul'da gayrimüslim cemaatler arasında bir de Latin cemaati vardır.

Osmanlılarımızın çoğu yalnız bilinen Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerini dikkate alarak bir de Latin cemaati olduğunu neredeyse akıldan bile geçirmez.

Bu cemaatin aslı Avrupalıdır. Fakat ihtimal ki bunlar da fetih zamanından beri İstanbul'da bulunduklarından Osmanlı uyruğuyla müşerreftir. Mezhepleri Katolik'tir. Rumca ve İtalyanca konuşurlar.

Bunların daha yenilerine Frenkçe Levanten, yani doğulu denilir. Onlar yabancı uyruklarını da korur. Levantenlerden bazıları Latin cemaatinden kız alır. Bazıları da yine Levanten ailelerinden kız aldığı halde eşlerini Osmanlı uyruğuna sokar. Gerçi şimdilerde yeni emlak tasarrufu kanunu yaban-

cılara da emlak tasarrufu hakkını vermişse de o zamanlar yabancılar emlak edinemediğinden bizde mülk alan yabancılar eşleri adına senet çıkartırlar, bu tedbiri onun için gerekli görürlerdi. Yabancıyken Osmanlı uyruğunu kabul eden kadınlar Fransız, İtalyan, İspanyol, Nemçe[1] gibi Katolik mezhebine girenlerdense yine Latin cemaatinden sayılır.

Bundan otuz beş yıl kadar önce Antuvan Kolariyo adlı bir Maltız, Latin milletinden bir kadınla evlenmişti. Beyoğlu'nda..."

Ben okumayı bu noktaya getirmiştim ki Matmazel Agavni başını kaldırarak sözümü kesti. Dedi ki:

— Maltız milletinden değil, İtalyan milletinden. Hatta memleketi de Ceneviz olacak. Aldığı kız Latin milletinden olmayacak, Ermeni Katoliği milletinden olacak.

Ben:

— Ya! Daha başlangıcında hataya düşmüşüz ha?

Böylelikle kusur itirafının ardından kızın uyardığı hataları kâğıdın kenarına işaret ettim. Malum ya böyle bir işaret koyulduktan sonra ilerde müsveddeyi istediğim gibi düzeltebilirim. Ondan sonra okurken şifahen düzeltilmesi gereken yerleri düzelte düzelte okumak şartıyla yine okumaya devam ettim:

"Antuvan Kolariyo'nun aldığı kız zengin ailelerden değildi. Eski servetini yitirmiş bir aileden olduğundan kocasına drahoma verememişti. Hatta kız öyle pek genç, körpe bir şey de değildi. Nerdeyse yirmi beşini geçmiş bir kadın olsa da gayet güzeldi. Kolariyo'yu âşıkane bir meftunluk bu evliliğe zorlamıştı. Ancak kendisi yirmi yıllık bir ticari çabayla epeyce zenginleştiğinden alacağı kızın drahomasını sermaye etmeye mecbur olacak ihtiyaç sahiplerinden de değildi.

Aldığı kız pek güzeldi dedik. Hakikaten pek güzeldi. Beyoğlu'ndaki yabancıların, yerlilerin arasında güzellikten anlayan pek çok kişi bu kızın aşkıyla dertlenmişse de serveti yok olmuş bir aileden olması dolayısıyla evlenmeye rağbet

1 Avusturya.

ve cesaret eden çıkmamıştı. Çünkü gerek kız, gerek annesi kendisinden büyük bir biraderi el darlığına düşmekle birlikte zengince gösterişleri ziyadece seviyorlardı. Hayliden hayli kibirli şeylerdi. Özel yaşamlarına dikkat edilince savurgan bile denilebilir. Nereden bulup da israf edebildiklerini mi düşündünüz? Bunu düşünenler nadir de değildi. Hatta kızın yirmi beş yaşına kadar kocasız kalmasına sebep olan bir şey de işte bazı dikkat sahiplerinin şu düşüncesi olmuştur."

Agavni:

— İsminin Novart olduğunu söylemek lazım değil mi?

Siranuş:

— Lazım ya! Lazım ya!

Ben:

— Tamam işte buracığa ilave ediveririz ki kızın ismi de Novart'tı.

Agavni:

— Tülbentçi kızı Novart!

Ben:

— Baş üstüne efendim! Na işte: Tülbentçi kızı Novart.

Bu tashihi de yaptıktan sonra yine aşağıda olduğu gibi okumaya devam edildi:

"Antuvan Kolariyo bu kızı sevdikten sonra onun başka sevdazedelerini ürküten, korkutan hallerine önem vermeyerek hemen evlenme talebinde bulunmuştu. Drahoma filan istemek şöyle dursun, hazırlıklarını tamamlaması için kendi kesesinden kıza beş yüz Kremiç[1] altını vermişti. Bu cömertçe muameleye ne demeli? Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık, on beş günlük güvey olarak bir gün güzel zevcesiyle oynaşıp sevişirken karısının karnının gereken orandan fazla büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de eliyle dikkatlice dokunup bakar ki içindeki cenin gümbür gümbür oynuyor. Üç aylıktan fazla!"

Bu söz kadınlarda velev ki mahcubane olsun bir tebessümü mucip oldu. Hatta Agavni'nin tebessümü gülme derecesine bile vardı.

---

1 Avusturya altını.

Yine bu esnada Agavni dedi ki:

— Siz Kaptan Kolariyo'nun ismini Antuvan diye yazmışsanız da asıl İtalyanca telaffuzu Antonyo'dur. Fakat İstanbul'da herkes Antuvan diyordu.

Siranuş:

— Yine herkesin dediği gibi Antuvan yazmak tercih edilir.

Refet:

— Yalnız Kolariyo demiş olsaydınız bu ihtilafa da lüzum kalmazdı.

Siranuş:

— Okuyalım okuyalım! O kadarcık ihtilafta bir sakınca yok.

Biz müsveddemizi okumaya devam ettik:

"Biçare Kolariyo karısında bu hali görünce çıldırmak derecesinde âşıkane bir umutsuzlukla açar ağzını, yumar gözünü. Nikâhın feshi davasına kalkışırsa da..."

Agavni yine sözü kesti. Dedi ki:

— Katolik mezhebinde nikâhın feshi mümkün değil ki davaya kalkışsın. Hem kalkışmamıştır da, sesini bile çıkarmamıştır. Gördüğü hali karısına anlatmak dahi istememiş ama Novart Dudu[1] pekâlâ anlamış. Artık ne kadar mahcup olduğu bilinemezse de o da kocasına karşı hiç sesini çıkaramamış.

Ben:

— Ya! Öyle mi? Öyleyse buraları ve bundan aşağı bir hayli yerler büsbütün değişecek.

Siranuş:

— Kolariyo'daki tahammüle "Ne büyük tahammül!" demeli değil mi?

Refet:

— Büyük cömertlik diyemiyor musunuz?

Siranuş:

— Yok artık cömertliğin bu derecesi de aşırılık demektir.

Agavni:

— Cömertlik etmeyip de ne yapacak? Nikâhlarının kı-

---

1 (Burada) Kadınlara verilen bir unvan, hanım.

yılmasından önce Kaptan Kolariyo, Matmazel Novart'la üç beş ay kadar münasebette bulunmuş. Gerçi pek iffetli bir münasebet. Hatta Matmazel Novart cenapları da şu başlangıcı bir nikâhla sonuçlandırmak için bir kat daha iffetli görünmeyi gerekli görmüş. Adamcağıza parmakları ucundan öpücük alma iznini bile vermemiş. Lakin adamcağız bir davaya kalkışacak olsa, Novart kendi karnındaki mahsulün aşk ilişkisinde bulunduğu esnada Kolariyo'dan meydana geldiğini açıklamak değil, ima bile eder etmez Kolariyo derhal mahkûm olacak! Emsali nadir değil ya! Yüzlerce emsali var.

Ben:

— Bense ilk hikâyemiz üzerine bu muhakemeyi olmuş diye kaydetmiştim. Novart Dudu mahkemede böyle bir itirafta bulunduğu için Kolariyo'nun ayrılma dilekçesinin reddedildiğini yazmıştım.

Agavni:

— Hayır azizim hayır! O gün aralarında hiçbir kelime konuşulmamış. Fakat o günden sonra Antonyo Kolariyo eşi Novart'la yalnız sofralarda birleşip başka vakitler kendi odasından çıkmaz olmuş. Novart'ın anası ve biraderiyle hizmetkârlardan ibaret bulunan ev halkına bile eşine olan dargınlığını, nefretini belli etmemeyi gerekli görmüş. Hele halk yanında güya birbirini çok seven karı kocaymışlar gibi bulunuyorlarmış.

Siranuş:

— İyi ceza.

Agavni:

— Yalnız bir kere evde işin üzerinden iki buçuk ay kadar zaman geçmesinden sonra Novart Dudu kocasının ayaklarına kapanarak af ve merhamet dilemişse de Antonyo Kolariyo "İnsanoğlunun gücünün yetmeyeceği bir şey istiyorsunuz madam!" diye karının istirhamını reddetmiş.

Ben:

— Öyleyse müsaade buyurun efendim, şunları bir güzelce kaydedeyim. Galiba ilk hikâyede buraları pek de böyle mükemmel olarak açıklanamamıştı.

3

Yeni tarifler üzerine birkaç kâğıt müsveddeyi büsbütün çizmek ve onların yerine yenilerini yazmak lazım geldi. On dakika kadar ben bu işle meşgul olurken arkadaşlarım Novart Dudu'nun zavallı Kaptan Kolariyo'yu bu şekilde aldatmasının ne yaman melanetlerden sayıldığına dair görüş bildiriyorlardı.

Değişiklikleri yaptım, bitirdim. Arkadaşlarıma da okudum. Onaylayıp beğendiler. Fakat bunları tekrar okuyucularımın görmesi beyhude yorgunluk yerini tutmaz mı? Dolayısıyla o kâğıtları bertarafla dostlarıma da okuduğum sonraki kısmı görmeleri gerekir. Okudum:

"Madam Kolariyo yani Novart Dudu, kocası tarafından af ümidini kestikten sonra sanki intikam hakkı kendisindeymiş gibi bir fikir ve gayrete düşer. Adamcağızdan intikamını da israf ve sefahat yolunda almaya karar verir. İlk gebeliğinden bir oğlan doğurarak onun bakımı için sütnine filan tedarikiyle kendi yakasını çocuk bakma meşguliyetinden kurtardıktan sonra en son modaya göre giyinmek, her gün sokağa çıkarak gezip tozmak madamın günlük uğraşısı halini alır.

Antuvan Kolariyo hiç oralı değil. Novart'ı kendisine eş saymıyor ki gezip tozmasına ilişsin. Hatta dilber Novart öyle karda gezip izini belli etmeyecek ihtiyat sahiplerinden olmayıp gezip tozduğu yerlerde fena fena izler de bıraktığı halde Antuvan Kolariyo yine oralı olmuyor. Bir aralık Novart şu gezip tozduğu âlemlerde sır saklama yeminleriyle ketumluklarından emin olduğunu sandığı arkadaşlarının gittikçe çoğalmasından dolayı epeyce dile düşmüş. Ahlak hususunda hiç şakaya gelmeyen birkaç aile tarafından uşaklara, "Madam Kolariyo gelirse burada bulunmadığımız cevabını verip savın!" emrinin verilmesine lüzum görülmüştü. Bazı dostlar Mösyö Kolariyo'ya güya haberdar olmadığı bu hali imzasız mektuplarla ihbar ettikleri halde Kolariyo'nun sabrı, metaneti yine bozulmamıştı.

Şu biçare Kolariyo halindeki bedbahtlardan bazıları hain eşlerine bu müsaadeyi bir hesap üzerine verir. O hesap da haine müsaade meydanını büsbütün açık bırakarak cüretini tamamıyla artırır. Eşi artık dikkate, ihtiyata da lüzum görmez, dolayısıyla tam cinayet işlemekteyken yakasını ele geçirebilmeyi hesaplar. Bu şekilde yakasını ele geçirebilecek olursa, o zaman tümüyle nikâhı feshederek tam manasıyla ayrılık mümkün olabilir.

Bu hesap Kolariyo'da yok değildi. İlkin adamcağız tam bunu hesap ediyordu. Fakat aradan sekiz on ay kadar zaman geçip de karısı bir daha hamile kalınca biçarenin bu hesabı da şaşaladı. Ondan sonra Novart'tan tümüyle nefret etti, hatta nefretini ev halkından da esirgemez oldu. Neden esirgeyecek? Ev halkı karı koca arasındaki sırlara çoktan vâkıf olmuştu. Novart bunlara karşı umursamazlığa, pervasızlığa bile alışmıştı.

Madam Kolariyo ikinci hamileliğinden bir kız doğurdu. Zavallı kocasını hiç ilgisi alakası olmadığı halde iki çocuk babası etti. Bu hal Kolariyo'yu fazlasıyla üzdü, bezdirdi. Bütün ömrünü böyle bir işkence halinde geçirmektense kiliseye ve İtalya elçiliğine başvurarak *séperation du corps* denilen ve yalnız vücutça ayrılıktan ibaret olan ayrılma talebinde bulundu. Bu talebin yerine getirilmesi için ya karısının da talebe katılması ya da kilise ve elçilikçe meşru ve makbul görülebilecek bir sebep göstermek gerekirdi. Bu iki şartın ikisinin de mevcut olmaması biçare adamcağızı bu teşebbüste de mecalsiz bırakmıştı.

Ekseriya Kolariyo'nun düştüğü bela gibi bir belanın sonucu intihara varır. Biçare umutsuzlar hayatlarına son vererek kendilerini bu beladan kurtarır. Hatta bunların miktarı az da değildir. Avrupa'da pek çok kimse bu yolda tekerlenip gitmiştir. Ancak Kolariyo kırk beş, elli yaşına gelmiş, fikrine metanet vermiş kâmil bir adam olduğundan kendisini bu zaaftan kurtarabilmiştir."

Buraya kadar hiçbir taraftan müdahale edilmediği halde şu söz üzerine Agavni bir itirazda daha bulundu. Dedi ki:

— İntihar hatırına gelmemiş değil, gelmiş. Gelmiş, daha doğrusu adamcağıza bir mektupla onun durumunda olan bir bedbahtın ya kafasına bir kurşun sıkarak yahut yüreği üzerine bir bıçak saplayarak namusunu kanıyla yıkamayacak olursa alçaklardan sayılacağı ihtar edilmiş.

Ben:

— Ee?.. Evvelki hikâye ve anlatışta bu hiç yoktu.

Siranuş:

— Yoksa bile şimdi tamamlamalı. Çünkü hikâyenin en önemli noktalarından biri de bu.

Agavni:

— Öyle ya! Çünkü Antonyo imzasız mektubu evirip çevirmiş, yazının pek fena bir yazı olmakla ve İtalyanca yazıldığı halde gayet yanlış yazılmış bulunmakla beraber bu mektubun kendi eşinin kaleminden çıktığını keşfedebilmiş. Hem de yine o yanlışlardan bu keşfe muvaffak olmuş. Çünkü eşi genellikle hangi kelimeleri yanlış yazıyorsa yine o kelimeler yanlışmış. Sonuçta ortaya çıkmış ki mektup eşi Novart tarafından yazılarak bir çocuğa temize çektirilmiş.

Ben:

— O halde mektubu elçiliğe göstererek eşinin diğer el yazılarındaki hatalarla bu mektubun kendisi tarafından yazılmış olduğunu ispat edebilirdi. Bununla da vücutça ayrılık mümkün olabilirdi.

Agavni:

— Hayır, öyle yapmamış. Vücutça ayrılık yine gerçekleşmiş ama elçilik vasıtasıyla değil. Antonyo Kolariyo bu mektubu yine karısına verip "Şunu sizin yazmış olduğunuzu hiçbir zaman kurtulamadığınız yanlışların aynen bunlarda da bulunmasından anladım. Demek oluyor ki bu evde varlığım sizi bezdiriyor. Bundan sonra beni bu evde göremezsiniz. İntiharımla elde etmek istediğiniz tam özgürlüğü cismen ayrılıkla size kazandırmış oluyorum. İdarenize yetecek kadar maaşınız da verilecektir. Âlemden ne dereceye kadar hayâ

edebilirseniz o nispette olgunca yaşamanız size son içtenlikli nasihatimdir. Adiyo!" deyip çıkmış gitmiş.

Ben:

— Doğruca metresinin evine değil mi?

Agavni:

— Hayır, doğruca bir otele gitmiş. Birkaç ay sonra bir ev kiralayarak metresini de o eve getirmiş.

Bizim müsveddenin buralarında da bir hayli değişiklik yapılması gerekti. Söz konusu değişiklikler yapıldı. Arkadaşlara okunarak onayları alındı.

Yapılan değişikliklerle beraber bu kâğıtların hükmü işte demincek de denildiği gibi Mösyö Antuvan Kolariyo'nun hain eşinden ayrılarak önce bir otele çekilmesinden ve metresini de o otelde bir odaya oturtmasından ve daha sonra güzelce bir ev kiralayarak oraya taşınmasından ibaretti.

Kolariyo hikâyesinin bundan sonra aldığı şekli bildiren bir bölüm başından başlayarak dostlarıma hikâyeyi aşağıda olduğu gibi okumaya başladım.

4

"Kolariyo'nun bir metresi olduğunu, eşinden ayrıldığı zamana kadar neredeyse hiç kimse bilmiyordu. Lakin adamcağızın karı denilecek bir karısı olmadığı için bir metresi bulunduğu velev ki yayılmış olsun, kim ne diyebilecek? O yaştaki olgun bir insan, gençler için bile ayıplanacak yerlerde düşüp kalkacak değil ya?

Hey canım hey! Hikmetten dem vurmak lazım gelince insanoğlu ne kadar hikmetli konuşur, ama insaf ve insaniyetin gereği gösterilmek lazım gelince insanda insaf ve insaniyet pek kıt görülür.

Kolariyo'nun karı yüzünden ne kadar bedbaht olduğunu bilenler az değildi. Önceden bildirdiğimiz gibi en samimi dostlar buna dair adamcağıza bazı uyarılarda bulunmuştu. Fakat adamcağızın güzel bir metresi olduğu ve hatta o

metresten bir de kızının doğduğu eşinden ayrılmasıyla birlikte yayılınca diller değişti. Antuvan'ı eşinden ayıran metresidir denildi. Herkes eşi Novart'a acımaya başladı. Hatta Novart'ın hareket ve davranışlarındaki disiplinsizliğe vâkıf olanlar bile onu haklı görmeye başladı. 'Herif evlilikten sonra da çapkınlıktan vazgeçmez ve eşiyle yaşamazsa kadıncağız ne yapsın?' dediler. Bazı daha insaflıları Novart hakkındaki dedikodular gerçek bulmadı. Bunların hep kendi çapkınlığını mazur göstermek için Kolariyo tarafından uydurulmuş yalanlar olduğuna hükmettiler.

İşte dünyada el âlemin verdiği hükümler genellikle böyledir. Kimi nalına vurur kimi mıhına! Fakat o mıhın ucu da daima bir masumun ciğeri üzerindedir. Vuranlar mıhın nereye saplandığını bilmez.

Karı kocanın ayrılışında yegâne sebep olarak görülen metresi, fakir bir Ermeni duluydu, taze bir dulcağız. Hatta Madam Kolariyo'nun dikişlerini dikmek için evine de girer çıkardı. Antuvan Kolariyo bu kadınla gizli bir ilişki kurmak zorunda hissettiği ve bunu da münasip bir dille kadına anlattığı zaman kadıncağız mahcubiyetinden mosmor kesilmişti. Bir renk ki iffetin açık delili! Aşikâr kanıtı! Hatta Kolariyo'ya ret yollu bile cevaba gücü yetmemiş, bütün vücudu gibi dudakları da titreyerek korkusundan, utancından bayılacak gibi olmuştu. Kolariyo ilk defasında kadının daha fazla üstüne varamadı. İkinci, üçüncü görüşmede 'Maryam! Seni kötü gözle görerek bu teklifi ediyorum sanma. Başkalarından esirgemediğin şeyi bir korkuya kapılarak benden de esirgeme demiyorum. Hiç şüphem yok, sen iffetli bir kadınsın. Beni de açgözlü bir evli sanma. Belki sen de anlamışsındır, ben görünüşte evli, hükmen bekâr bir adamım. Gizli eşim sen ol demek istiyorum' yollu ikna etmelere girişmişti. Gerçekten de Novart bazı ayıplanacak haberleşmelerinde o fakir kadıncağızı da kullandığından Kolariyo'nun evliliğe, bekârlığa dair söylediği sözün doğruluğu Maryam nezdinde kesindi.

Evet, Maryam, Kolariyo'nun dediği gibi iffetli bir kadındı. O zamanlar Beyoğlu'nda onun gibi iffetli kadın çokça bulunurdu. Zira..."

Bu noktada Siranuş söze karıştı:

— Vay, şimdi azca mı bulunur?

Siranuş'un bu sözü pek manidar, itiraz edercesine bir tavırla söylenmişti. Adeta bu sözü kendilerinin istisnası gayretiyle söylemiş olduğunu anladım. Tereddüt etmeden, çekinmeden dedim ki:

— Evet matmazel, şimdi azca bulunur. Hatta pek az bulunur. Pek az bulunduğu içindir ki kıymetlerinin pek büyük görülmesi lazım gelir.

Siranuş:

— Ya! İyi tamir!

Ben:

— Rica ederim, tamir olarak değerlendirmeyin. Meşgul olduğumuz işin ciddiyetini azaltmayın.

Refet:

— Efendinin hakkı var. Şimdi Beyoğlu'nda iffetli kadın enderdir. Henüz şeytana uymamış bulunanların bundan sonra da uymayacaklarına güvenmek kesinlikle güçtür.

Agavni:

— Eee! Şeytana uyduktan sonra tam manasıyla pişman olanlar?..

Refet:

— Benim koyacağım kaydı siz koydunuz. Tam manasıyla pişman olanlar kesinlikle güvenilirdir.

Kısa bir kahkahacık bu meselede cümlenin tatmin edici olduğunu gösterdi. Biz de müsveddenin alt tarafını okumaya devam ettik:

"Zira o zamanlar İstanbul'umuza şimdiki kadar yabancı dolmuş değildi. Şimdi Beyoğlu, Galata gibi yerlerde yabancıların yerli Hıristiyan ahaliden fazla çoğalmış oldukları gerçektir. İstanbul'umuzda bir milyon yüz bin kadar nüfus tahmin ediliyor. Yedi yüz bini İslam olmak üzere tahmin edilerek yabancı nüfusunun miktarı da yüz yirmi bine yaklaştırılıyor. Bunların yoğun olarak yerleşik olduğu bazı yerlerde asıl Hıristiyan ahaliye galibiyetleri uzak görülemez. Yabancıların çoğaldığı yerlerde Avrupa ahlakı da asıl ahlaka baskın çıkıyor. Kötüye kullanmalar, fuhuş ve rezaletler artıyor.

Maryam yirmi yedi yirmi sekiz yaşında bir taze ve hakikaten ak pak bir yosma olduğu halde dikişçilik, işçilikle kanaat etmesi, altmış paralık basma cinsinden bir fistanı canfesler,[1] gronlar derecesinde şükran bakışıyla karşılaması, işte iffetinin en büyük delilidir. Kadın meziyetleri bakımından onun kapasitesine varamayan bazı sefiller gronlar, dantelalar içinde boğulmuş görünüyor. Antuvan Kolariyo bu karşılaştırmada, bu dikkatte kusurlu olmadığından işte Maryam'ın iffetine olan güvenini itiraf etmiştir.

Maryam'a teklifini kabul ettirdikten bir zaman sonraya kadar bunlar arasındaki münasebet tümüyle gizliydi. Hiç kimse bu sırra ortak değildi. Zaten Maryam'ın kimi kimsesi yoktu. Bir de aradan bir süre geçtikten sonra Maryam hamile kalmasın mı?

Zavallı kadıncağız mahcubiyetinden, korkusundan, umutsuzluk içinde kâh düşük yapma kâh kendini öldürmeyi göze alma tereddüdüne düştü. Dikkatli Kolariyo bunu anladı. 'Sakın ha, ne kendine ne çocuğa bir suikastta bulunma! Evlat benimdir!' diye mertçe ve yüce gönüllülükle güvence vermişti. Maryam kolayca ikna edilebilir mi? Her halükârda âleme karşı bir yüz karası olup kalacak olan o masum bebeği yanında koruyabilir mi? Bunun için de Kolariyo çocuğu başka yerde baktıracağı vaadiyle nihayet Maryam'ı ikna edebildi.

Kadıncağız güzel bir kız doğurdu. Feriköy taraflarında bir Rum karısı bulup çocuğu ona emanet ettiler. Nihayet Kolariyo Novart'tan ayrıldıktan sonra Maryam ile münasebetinin açığa çıkmasından kendisi endişe etmediği gibi bu konuda Maryam'ın da tereddütlerini yavaş yavaş giderdi. Çocuğu sık sık sütannesinden getirtip görürler, okşarlar, severlerdi. Aradan dört beş yıl geçti. Çocuk büyüdü. Hatta Kolariyo tarafından ... rahibeleri yanına konularak eğitim ve terbiyesi de onların himmetlerine emanet edildi.

Aradan dört beş yıl geçti dedik. Bu zaman zarfında Novart'ın halinin ne olduğunu düşünmemeli mi? Novart eski

---

1 Üzeri desensiz, ince dokunmuş, parlak renkli ipekli bir kumaş.

aşinalar nezdinde unutuldu bile. Çünkü kocasından almış olduğu son dostça nasihatin de tesiri yavaş yavaş, sonra daha hızlı bir şekilde yok oldu, eskiden tanışıklığı olan ailelerin tümü Novart'tan yüz çevirdi, yeniden yeniye beliren aşinalar ise insan tabakalarının gittikçe aşağılarından oluştu. İşte bu münasebetle Novart da unutuldu."

Agavni:

— Novart'ın ilk doğurduğu çocuğu, Kolariyo bir gün sokakta görmüş, yanında bulunan bir dostu işte bu çocuğun kendi oğlu olarak tanındığını haber vermişti de babası sayılan Kolariyo tanıyamamıştı.

Siranuş:

— Oo! İşte bu pek parlak! Bunu mutlaka kayıt ve ilave etmeli.

5

Gerçekten de bu kayıt pek mühim, pek parlak kayıtlardandır. Adamcağızın kendi nikâhlı eşi olacak aşüfteden doğmuş olması dolayısıyla hatta kendinin tanıyamadığı hakir görülmüş bir çocuk, meşru çocuğu sayılsın!

Hıristiyanlık medeniyetinin bu türlü gariplikleri kendi yazarlarının da garipsemesine yol açmıştır. Buna dair pek çok şey yazılmıştır. Onların bir haylisi de bu âciz yazarın kalemiyle tercüme edilerek okuyucularımızın eline ulaşmıştır. Dolayısıyla burada tekrar ayrıntılı olarak anlatılmasına gerek yoktur.

Antuvan Kolariyo hikâyesinin diğer bir bölümüne daha geçerek aşağıdaki gibi okuduk:

"Antuvan Kolariyo elli beş yaşını aşmışken bir hummaya yakalanarak dokuz gün içinde vefat etti. Son nefesini de Maryam'ın kucağında verdi. Gariptir ki, ölüm yatağında olsun, eşiyle son bir görüşmesi gerçekleşmedi. Kimsenin aklına gelmedi ki icabının yerine getirilmesine lüzum görülsün. Beş altı yıllık bir açık birliktelik üzerine Maryam hemen hemen Kolariyo'nun gerçek eşi hükmünü almıştı.

Kolariyo'nun büyüklüğü vefatından sonra aşağıda görüleceği gibi önemli ve ciddi bir şekilde ortaya çıktı. İtalya elçiliği bu adamın durumunu bildiği için vefatının ardından Maryam'ı kapı dışarı ederek evini mühürlemişti. Zavallı Maryam'ın beş altı yıldır güzel bir birliktelikle benimsemiş olduğu evden böyle kovulması üzerine ne kadar gözyaşı döktüğünü düşünmek gerek.

Ama bu ıstırap gözyaşının akışı çok vakit devam etmedi. Hemen o akşam dindi. Çünkü Kolariyo'nun önemli evrakı içinde elçiliğe hitaben bir zarf çıktı. Bu paket adamcağızın vasiyetnamesiydi. İkamet ettiği evin bütün eşyasıyla servetinin tam yarısını Maryam'a terk etmiş, diğer yarısını da Novart'a vermiş. Bundan başka, biri Maryam'a ve diğeri Novart'a olmak üzere iki mektup yazmış. Maryam'a olan mektubunda kızının ... rahibeleri mektebinden çıkarılmamasını, öğrenimini tamamlayıncaya kadar orada bırakılmasını, evleneceği zaman kendisine verdiği servetin yarısının kızına drahoma olarak verilmesini beyan edip bu arzularının, bu vasiyetlerinin uygulanması hususunda da elçiliğin vasi olduğunu bildirmiş. Novart'a yazdığı mektupta kendi vefatıyla hareket ve davranışlarında büsbütün özgür kaldığını tebrikten sonra, eğer sefahat ve sefalet âleminde yaşamaktan artık yorulmuş, bıkmış, usanmışsa işte kendisine terk ettiği servetle rahat rahat geçinebileceğini gayet olgun ve bilgece bir lisanla anlatmış. Her ne kadar kendi soyundan değilse de, her halükârda kendi adını takınacak olan çocukların eğitimlerinde kusur edilmemesini rica etmiş. Hatta Novart için fazla bir izin olmak üzere bu vasiyetlere elçiliğin nezaret etmesi şartını da koymamış.

Novart'ın çocukları talim ve terbiye mi edilecek? Heyhat! Büyüğü olan oğlan işte sekiz yaşına girmekteyken hâlâ öğretmen yüzü görmemiş. Yedi yaşına yaklaşan kız da o halde. Bunların en büyük hüneri annelerinin sefahat ve melanet meclisine devam edenlere mini mini elleriyle hizmet etmekten ibaret. Neuzübillah![1]

1 Allah korusun.

Novart'ın bundan sonraki halinin ne olduğunu artık bilen kalmamış. Kolariyo'nun tanıdıklarından tümü Novart'ı da, çocuklarını da unutmuş. Hoş bunlar Maryam ile kızını da daha çabuk unutmuş ya! Ama biz Kolariyo hikâyesinde devam için Maryam ile kızını unutamayacağız. İkisini de inceleyici gözlerimizden uzak tutamayacağız. Kolariyo'nun vefatı esnasında Maryam, otuz üç otuz dört yaşında hâlâ taze, hâlâ hoş bir kadındı. Müteveffanın kendisine bıraktığı servet de öyle büsbütün azımsanacak şeylerden değil. Kızının eğitim ve geçim masraflarından başka ayda yedi sekiz altın da kendisine geliyor. Hem de anılan servet en az faizle en emin bir Fransız bankasında saklı olarak.

Böyle hâlâ genç, hâlâ güzel, hali vakti de epeyce yolunda olan bir kadına rağbet eden mi bulunmaz? Sadece bir âşık maşuk ilişkisi kurmaya can atanların bini bir paraya olduktan başka, züğürt olan geçim düşkünlerinden bir haylisi de Maryam'ı tamahlanmaya değer bir Tunus gediği[1] sayarak izdivacına bile talip! Hali vakti yolunda, para keseleri dolu, çocukçasına heves peşinde koşmaktan usanmış, kâmilane eğlenmek ister bazı kimseler Maryam'ı hediyelerle, paralarla cezbetmeye, kandırmaya bile hevesli.

Hayır hayır! Maryam zaten böyle ayıplanan heveslerden kendisini alıkoymuş bir kadındı. Kolariyo'ya mağlubiyeti âşıkane olmasa bile ciddi bir gerçek hesap, bir derin düşünme üzerine gerçekleşmişti. O mağlubiyet içinde yoksulluğun da etkisi vardı. Kâh iğnenin kıçıyla parmağını kâh ucuyla elini, dizini delerek, gece uykularını terk ederek kıt kanaat geçinebilmekten yorulması üzerine Kolariyo gibi safça teklifte bulunan olgun bir adamın sayesinde edeceği rahata kapılmıştı. Ayıplamak bunun neresine sığar?

Şimdi ise yaşamak için endişesi yok. Müteveffa hakkında sonradan oluşan muhabbetini ömrünün sonuna kadar gönlünde saklayarak zevk alacağını görüyor. Olanca muhabbetini kızcağızı üzerinde toplayabilecek. Evvelki gibi hiç kimsesiz değil. Kızcağızı var.

---

1 Yağlı kuyruk, kârlı gelir kapısı.

Kızcağızı var, kızcağızı! Başka hiç kimsesi olmayıp da yalnız kızcağızı olsa bile onun hatırı için yaşayış tarzında ziyade disiplin ve intizama kendini muhtaç görüyor. Zavallı kızcağız zaten babasız; annesinin beş altı senelik yaşayışı el âlemin gözünde makbul mü, değil mi, zaten şüpheli.

Maryam artık bir genç ve rağbet edilen kadın gibi yaşamaktan tümüyle uzaklaşıp da kendisini âleme unutturursa belki bu unutulmuşluk kızcağızı için menfaatli olabilecek. Beş altı yaşında olan kızcağız on sekizine, yirmisine varıncaya kadar kimin nesi olduğu belki de artık araştırılmayacak. Filancanın kızı denilecek bile olsa, o filanca büsbütün unutulmuş olacağından kızcağızın utançtan yüzü kızarmayacak.

Bakın, Maryam nerelere kadar ne mükemmel düşünmüş! İşte bu düşünce üzerine ömrünün kalanında siyah dibetten başka fistan giymeme kararlılığıyla Hasköy tarafında ufacık bir eve sokulup sessizce, sakince yaşamaya başlamış. Beyoğlu denilen o uğursuz diyara ayak atmamak için tövbe etmiş.

Arada bir analık hasret ve iştiyakı kabardıkça ... rahibeleri mektebine giderek kızını görürmüş. Bazı yortu ve diğer belirli günlerde kızcağızı kendi yanına da gönderilirmiş. Rahibeler bu gibi hususlarda ne kadar mutaassıptır! Eğer Maryam'ın yaşayış tarzı onlara göre güven verici olmasa, mektebe geldikçe kızını görebilmesini engellemeseler bile kızı kendi evine göndermezlerdi."

6

Müsveddeyi buraya kadar okuduğum halde dostlar tarafından hiçbir görüş bildirilmedi. Gerek Agavni gerek Siranuş derin derin düşünüyor, pek üzgün, pek mahzun görünüyordu.

Bu bölümü okuyup bitirerek teneffüs ve istirahat sebebi olsun diye bir de sigara sarmakla meşgul olmaya başladığım zaman yalnız Refet Bey dedi ki:

— Efendi! İlk görüştüğümüz gün sanatının yazıcı olduğunu söylediğin zaman seni arzuhalci sandığımdan dolayı asıl şimdi mahcup oluyorum.

Ben:

— Ne zararı var? Neden?

— Nasıl ne zararı var? Bu sizin sanatınız ne ince sanatmış! Şu hikâyeyi en iyi bilenlerden birisi de ben olduğum halde bunu bana anlattıracak olsalar, neresinden başlayıp neresinde bitireceğimi bilemeyerek kekeler yatardım. Sen ne güzel sırasına koymuşsun! Her noktanın önemini ne güzel vurgulamışsın!

Ben:

— Övgüne teşekkür ederim dostum. Fakat bu da diğer sanatlar gibi bir sanat.

Siranuş:

— Affedersiniz efendim, o kadar da alçakgönüllülük istemez. Bu sanat bir güzel sanattır, güzel sanatlardandır. Güzel sanatların da en şereflisidir.

Ben:

— Darılmayınız matmazel; sizin takdirlerinize de teşekkür ederim. Eğer matmazel Agavni cenapları da beğenmişse, memnuniyetim bir kat daha artar.

Agavni titrek bir sesle:

— Gerçekten pek âlâ olmuş. Tebrik ederiz.

Bu sözler konuşuluncaya kadar ben de birkaç nefes sigara çekiştirmiş ve epeyce dinlenmiş olduğumdan aşağıdaki bölümü okumaya başladım:

"Maryam'ın kızı on iki yaşına kadar ... rahibelerinin mektebinde kaldı. Ondan sonra mektepten çıkarılmış diyeceğimiz beklenmesin. Zavallı çocuk o yaştayken annesini kaybetti. Sert bir kışta biçare Maryam yakalandığı zatürreeden kurtulamayarak henüz kırk kırk iki yaşında turp gibi bir kadınken gürledi gitti.

Artık büsbütün öksüz, kimsesiz kalan kızcağızın bu anne acısını takdir edebilecek bir yaşta bulunması dolayısıyla ne kadar ağladığını biz hakkıyla tarif ve tavsif edemeyiz. Oku-

yucularımız hakkıyla tasavvur edebilirlerse kutlamaya değer görülürler."

Agavni'nin gözlerinden pırlanta parçaları gibi yaşlar dökülmeye başladı. Refet de birdenbire nezleye tutulmuşçasına burnunu çekerek "Off! Beni de ağlattın be!" dedi. Siranuş Refet'in bu haline karşı gülümsemek için kendini zorlamaya, o gayretle gülümsemeye çalışsa da onun da kara güzel gözleri yaşarmıştı.

Ben bu duruma göz ucuyla dikkatlice bakarak okumamı kesmedim. Aşağıda olduğu gibi müsveddemi hep okuyordum:

"Bereket versin ki İtalya elçiliği vesayet hakkını yerine getirmede zerre kadar kusur etmedi. Yetimin servetinden bir para eksiltmek şöyle dursun, mektep masraflarından başka artık gelirlerini ana sermayeye katıyordu. Kızcağız on altı yaşına kadar ... rahibeleri mektebinde kalarak artık oraca tahsilin daha üst tarafı mümkün olmadığından bazı kibar yabancı ailelerin kızlarına edebiyat dersi veren ihtiyarca bir Fransız muallimesinin yanına pansiyoner verildi. Malum ya, pansiyoner diye yemesi, giydirilmesi filanı hep karşılanan yatılı öğrencilere denilir.

Madam C. uzun yıllardır İstanbul'da ikamet eden itibarlı bir muallimedir. Hatta yaz mevsimleri gelince öğrencilerinin ailelerinden çoğu Büyükdere ve Tarabya taraflarında ise, oralarda, yok Büyükada'da ise orada bir ev tutup kendisi de yazlığa çıkar. Çünkü yatılı pansiyonerleri sekizi, onu geçmezse de gündüz öğrencileri her zaman yirmi beşten, otuzdan aşağı kalmaz. Kendisi Fransız edebiyatını güzel öğrettiği gibi ayrıca bir Alman müzik muallimesi vardır ki gitar, keman, arp ve piyano sazlarını pek mükemmel öğretir. Birkaç ay müddet öğrencilerini dersten kesmemek için bu gayretli muallime dediğimiz gibi yazlıklara da gitmek mecburiyetinde bulunur. Hatta Boğaziçi'ne gitmişse adadaki ve adaya gitmişse Boğaziçi'ndeki öğrencilerini büsbütün boşlamaz da. Haftada bir iki gün mutlaka gidip bir yoklama yapar ve öğrendiklerini unutmamaları için öğrencilerine sıkı tavsiyelerde bulunur.

... rahibeleri yanında bulunduğu müddet bizim yetim kız çocukluk halinde kaldığı gibi rahibelerin mutaassıpça terbiyeleri, biçarenin büsbütün masum kalmasını gerektirmişti. Ama Madam C. mektebinde iş değişti. Orada kendisinden bir yaş küçük olan kızları bile yüzleri gözleri açılmış bir halde buldu. Halbuki on sekizinde, on dokuzunda kızlar da vardı ki bunların içleri kurcalanıp araştırılacak olursa cilt cilt roman çıkar. Hem de nasıl romanlar! Émile Zola'nın da yazdıkları bir şey mi? Paul de Kock acaba o kapasiteye ulaşmış mı? Bu mektepli matmazeller henüz cismen değilse de kalben *Manon Lescaut*'ya[1] nazire olabilecek romanlarda kahraman diye tasavvur edilebilir.

İtirafa mecburuz ki bizim yetim bön, safderun gibi tabirlerle mahiyetleri belirlenmek istenilen hissiz, gönülsüz şeylerden de değil. Henüz on altı yaşında bulunmakla beraber mini mini kalbi duygu yüklüydü. Bu dünyaya gelmekten maksat o yaşa kadar eğitimleri altında bulunduğu rahibe kızlar gibi dört duvar arasına sıkışıp kalmaktan ibarettir itikadında hiç değildi. Yaşamın gerçeklerini kimseden öğrenmeye ihtiyaç dahi görmeksizin kendi kendine keşfediyordu.

Hele mektepte bulduğu kız arkadaşlarla kaynaşmaya başlaması üzerine gözü bir kat daha açıldı. Zihin gücüne bir kat daha genişlik geldi.

Malum ya, böyle eğitim yurtlarındaki kızların roman okuması kesinlikle yasaktır. Fakat bu yasak yine buralara paket paket roman girmesini imkânsızlaştıramaz. Muallime ya bundan haberdar değildir yahut haberdar olduğunu göstermez. Kızlar her halükârda romanları okur.

Bu romanlara rağbet hususunda bizim yetim diğer arkadaşlarını da geçti. Çünkü yetim olmakla beraber öğrencilerin arasında eli en ziyade para tutan kendisiydi. Analı babalı zengin kızlara bile anaları, babaları zaruri ihtiyaçlardan fazla harçlık verir mi?

---

1 *Manon Lescaut*, Fransız yazar Abbé Prévost'un (1697-1763) operalara da konu olan ünlü romanı. Romanda iyi aileden gelen genç bir adamla Manon adlı hayat kadının aşkları anlatır. Osmanlıcadaki çevirileri, eserin o dönemde de oldukça popüler olduğunu gösteriyor.

Maryam'ın kızı beş yıldan fazla bir zamanı Madam C'nin evinde geçirdi. Orada bir iki sene zarfında edindiği fikre ve genişlik kazandırdığı istidada kalsaydı beş sene değil ya, beş ay bile sabredemezdi. Fakat İtalya elçiliği yirmi bir yaşına gelmedikçe yetimin rüştünü tanımamak ve bağımsızlığını eline vermemek kararından ayrılmadı.

Elçiliğin arzusu yetime bir de koca bulmaktı. Eğer o seneler içinde yetim evlenseydi rüştü, bağımsızlığı kocası yüzünden tamamlanmış sayılarak pansiyondan çıkabilirdi. Hatta bazı gençler, Madam C'nin müsaade ettiği kabul günlerinde pansiyona gelerek diğer kızların arasında bizim yetimle de şöyle resmen görüşür ve sonra kızın müsaadesiyle gizlice ve yazılı haberleşmeye de girişirlerdi. Diğer kızlar gibi yetim de bu haberleşmelerden pek büyük zevk alırdı. Ancak iş öyle evlilik gibi ciddi dereceye varamazdı.

Evvela evlendirecek oğlu olanlar alacakları kızın hangi aileden olduğunu araştırmayacaklar mı? Bizim zavallı yetimde aile yok. Aman Yarabbi! Babasız kız! Adsız kız! Onu kim alır?

Alafranga âlemlerinde böyle babasızlığa, adsızlığa verilen önem, bizim alaturka âlemlerince pek güç takdir edilebilir. Biz asıl ve nesil denilen şeyi o kadar aramaz olmuşuz. Vaktiyle bizde de çok ararlarmış. Sonra buraları önemden, hükümden düşürülmüş. Avrupa'da ise bunu hâlâ pek mühim, pek sağlam tutarlar.

İkincisi, bizim yetim de bu eğitim yurduna girdikten sonra birdenbire filozof kesilivermişti. Kendisi gibi aslı nesli belli olmayan bir kızı olsa olsa yine asılsız nesilsiz, ipsiz sapsız bir adamın kabul edebileceğini, şayet liyakat sahiplerinden birisi kabul edecek olsa, bunu kendisi hakkında bir merhamet eseri sayacağını, ihtimal ki o merhamette bile cimri olarak sadece mini mini servetçiğinin hatırı için evliliğine talip olacağını öğrenmişti.

Roman okumuştu demedik mi ya? Hem de pek çok roman okumuştu. Okuduklarını da özel bir dikkatle okumuştu. Her birinden kendi felsefesince birer ibret dersi çı-

kararak okumuştu. Artık böyle bir kızın kolay kolay kanıp güvenebilmesi mümkün mü olur?

Bir defa orta yaşlı ve gereği gibi halli vakitli bir İngiliz bizim yetime cidden talip çıktı. Aslını neslini de hakikaten aramıyordu. Heyhat! Maryam'ın kızında gönül var, his var!

Yaşı geçmiş, ihtiyarlığa dönmüş bir adama varmak mecburiyetine neden uğratılsın? Varmadı vesselam! Hele bir defasında genç, epeyce güzel fakat epeyce de züğürt bir adam Maryam'ın kızına adeta âşık olmak mertebesini buldu, fakat kendisi epeyce soylu olduğu için eğer birisi kızı evlatlığa kabul edecek olursa, almak kararını ortaya koydu. İtalya elçiliği mahkemesinde resmi avukatlık hizmetinde bulunan babayiğit bir yaşlı adam kızı evlatlığa kabul etme büyüklüğünü göstermeye razı oldu. Ne yazık ki kız bunu kendisi için küçüklük görerek yine kabul etmedi. Malum ya Avrupa kanunları gereğince *adoption*[1] denilen şekilde, bir adam diğerini evlatlığa kabul edince öz evladı sayılır. Avrupa'nın her halinde garabet mi ararsınız? Bu garabeti de işte bu hususta gösterelim ki faraza yirmi beş yaşındaki bir kişi otuz beş yaşındaki diğer bir kişiyi *adopté* etse, yine evladı sayılır. Bizim filozof yetim kendisini bu garabetlere uğratmak istemedi."

7

Dostlarda demincek hâsıl olan üzüntü geçti. Hikâyenin buralarında herkesin yüzünde gülümsemeler belirdi. Siranuş dedi ki:

— Hakkı da yok mu ya? Medeni kanunların bazı gariplikleri böyle Antuvan Kolariyo'nun gerçek kızını zina çocuğu saydırarak hiç kendi dahli olmayan zina çocuğunu öz evlat saydırma derecelerine varırsa o medeniyete tapmak mümkün olabilir mi?

---

1 (Fr.) Evlat edinmek.

Refet:

— Zannedersem böyle haller bizim İslam medeniyetinde olmaz.

Ben:

— Evet, çünkü nikâhlanmalarda öyle çözülememek şartıyla düğümler akdi ve meşruluk şekline çıkarılamayacak tarzda odalık alma münasebetlerinin olduğu yoktur. Şeriat hükümleri herkesin hukukunu da görevlerini de akla, hikmete ve işin tabiatına gayet uygun olarak tayin etmiştir.

Agavni:

— Şimdi bu hikâye İslam âleminde geçmiş olsa ne olurdu?

Refet:

— Ne olacaktı? Antuvan Kolariyo, Novart'ı o halde ilk gördüğü gün "İraden elinde olsun" deyip kapı dışarı ederek kıçına bir de şamar indiriverirdi. Daha sonra Maryam Dudu'yla bir nikâh kıyarak onun kocası oluverirdi.

Agavni:

— Bu kadar kolay ha?

Ben:

— Öyle ya! Vuku bulan akit en ciddi sözleşmedir. Şartı da iffet üzerine dayanır. Şartın bulunmaması halinde akit yapan iki taraftan zararlı çıkanı derhal akdi fesheder.

Refet:

— Halbuki Antuvan Kolariyo'nun yerinde ben olsam, o yüzsüz karıyı inadıma boşamazdım. Hürriyetini niçin eline vereyim? Murdar varsın sürünsün. Bir nikâh da Maryam Dudu ile kıyar, kendisinden doğan öz kızımı gayrimeşru olmak utancından kurtarırdım.

Siranuş:

— Novart hâlâ eşiniz olduğu halde ha?

Ben:

— Öyle ya! Bir Novart değil, üç zevcesi daha olduğu halde bile Maryam'ı dördüncü eş alabilirdi.

Agavni:

— Bir kere bağlandık diye bir daha her kepazeliğe katlanarak çözülemememektense vallahi bu pek âlâdır.

Ben:

— Şeriat şartları dahilinde kötüye kullanılmalara uğratılmamak hükmüyle hakikaten kanunun bundan âlâsı tasavvur bile edilemez.

Sıra yine müsveddenin alt tarafını okumaya geldi. Aşağıda olduğu gibi okudum:

"Yirmi bir yaşını bekliyordu. Yirmi bir yaşını! Bunu *l'heure de délivrance* yani kurtuluş saati diye bekliyordu. Toplumun kendisini gayrimeşru çocuklardan sayarak ebedi bir hakaretten affetmeyeceğinden dolayı zaten topluma küskün olduğu gibi özgürlüğünü yirmi bir yaşına kadar kendisinden esirgediğinden dolayı da hıncını artırıyordu. Bu güzel filozofun zihninden neler geçerdi neler ki hepsi yazılacak olsa ilginç bir mecmua olur. Fakat biz o ilginç mecmuayı beğenenlerden olamayız.

Pek çok yazar rahibe manastırlarına, böyle kız pansiyonlarına meraklı romancılık fikrini yönlendirerek ne yaman romanlar için oraları zemin edinmiştir. Bunların pek çoğu sırf yalan hayalden ibarettir. Pek çoğunda da aşırı ve müthiş abartılar yapılmıştır. Fakat bazı yönleri büsbütün de yalan değildir. Doğrudur, hakikatin kendisidir. Hatta Madam C'nin pansiyonu dahilinde de bu yoldaki realist ve natüralist romanlardan hiçbirisi geçmemiştir diye iddia edilemez. Pek muhtemeldir ki geçmiş olsun. Daha da muhtemeldir ki o romanlardan birinin ve belki birkaçının kahramanı da bizim yetim olsun. Çünkü duygulu bir kız için yirmi bir yaşına kadar hapis kalmak kolaylıkla katlanılabilecek belalardan değildir. Ancak hikâyemizin bu yönünde açıklamaya girişmek bizce matlup ve gerekli değildir.

Bir gün bizim yetim sandığını, çantasını filanını en alt katın merdiveni aşağısına, yani sokak kapısının karşısına indirip bir de hamal çağırttı. Sonra şapkasını giyip paltosunu koluna takarak, şemsiyesini eline alarak Madam C'nin yanına gitti. Dedi ki:

— Adiyo madam!

— Aa nereye kızım?

— Bugün rüşt kanunu günlerinin birincisine girdim. Yıllardır beklediğim özgürlük gününe girdim. Beş yıldır sizden gördüğüm lütuf ve terbiyeye ömrümün sonuna kadar minnettar kalacağım. Fakat bugünden başlayarak kendi istediğim gibi yaşayacağım.

Biçare muallimede bir hayret! Hayret ama ne faydası olacak? Yetimin, hayır hata ediyoruz, bugünden başlayarak reşit oldu; reşidin sözü uzatmaya da zamanı yok. Muhterem kocakarıyla kucaklaşarak veda etti. O anda gözlerinden birkaç damla yaş süzüldüyse de üzüntü gözyaşından ziyade sevinç gözyaşı olmasına inanılabilirdi.

Kapıdan çıkıp hamalı önüne kattı. Doğruca ... oteline gidip en güzel oda hangisiyse kendisine açılmasını emretti. Bakınız matmazelde yaşam işinde acemilik var mı? O kadar roman okumuş.

Odayı açtırıp eşyasını bıraktıktan sonra bir araba çağırtarak kendisini doğruca İtalya elçiliğine götürttü. Rüştünü orada da iddia etti ve *acte de naissance* yani doğum belgesi ve pasaport göstererek iddiasını ispatladı. Servetinin kendisine iadesi için gereken resmi işlemler tabii o anda icra edilemez ya! Fakat o andan itibaren hareket ve davranışlarındaki bağımsızlığının elçilikçe de kabul edilmiş olduğu cevabını alıp kapıdan çıktı. Yine arabasına binip oteldeki odasına gelirken doğum belgesiyle pasaportunu cayır cayır yırtarak fakat parçalarını pencereden dışarıya atıp da insanların bakışını üstüne çekmemek için cebine tıktı. Kendi kendine, 'Bunlar da benim için bağlılık demektir. İtalyan uyruğu demek ne oluyor? Babam Antonyo Kolariyo'nun bile vatanı terk etmesi üzerinden kırk yıl geçmiş. Hem bu medeni kanunlar beni kendi babamın kızı tanımadığı halde neden İtalyan olacakmışım? Ben Maryam'ın kızı Agavni'yim.'"

8

Sanki bu yetimin, yani yeni reşidin bizim sarışın güzel, bizim Agavni olduğunu şimdiye kadar okuyucularımız anlamamış mıdır ki kızın son sözü olarak "Ben Maryam'ın kızı Agavni'yim!" demesi üzerine garipsemiş olsunlar?

Velev ki bilmiyorlarmış da şaşmış kalmışlar. O şaşkınlık birkaç saniye bile sürmez. Biz işimize bakalım.

Müsveddeyi buraya kadar okuduğum zaman Agavni göğüs geçirir gibi geniş bir nefes aldı. Güya *l'heure de délivrance* dediği kurtuluş saati bu anda gelmiş gibi yerinden davrandı, oturduğu sandalyesi üzerindeki vaziyetini bir kat daha sağlamlaştırdı, gülerek ve başıyla bizi selamlayarak işveli bir tavırla dedi ki:

— Evet, işte o ismi anılan kişi ben cariyenizdir. Fakat bugünden başlayarak ta Refet Bey'le antlaştığımız güne kadarki yaşamöykümün geçiştirilmesini rica ederim.

Siranuş:

— Neden?

Agavni:

— Bari sen sorma a sevgilim!

Refet:

— Ben de sorarım. Neden?

Agavni:

— Oo! Hücum çoğaldı. Pekâlâ sebebini de söyleyeyim. O günden başlayarak kazandığım hürriyetten memnun kalamadım da ondan. O özgürce yaşamı düşündükçe hâlâ tüylerim ürperiyor da ondan. Kendimi o halde görüyorum zannıyla beni kendimden nefret ettiriyor, iğrendiriyor da onun için!

Siranuş ve Refet, üçümüz de birbirimizin yüzüne bakakaldık. Kızcağız bu sözleri yavaş yavaş öyle heybetli bir şekilde söyledi ki heybetinin etkisinden bir süre üçümüz de donakaldık.

Oysa ben Agavni'nin ta Refet'le anlaşma yapıncaya kadar devam ettiği özgürce yaşayışı etrafıyla, yolu yordamıyla

yazmıştım. Agavni bu yazdıklarımı okumaya kesinlikle izin vermediği gibi bir zaman gelip de şu romanı yayımlayacak olursam, bu bahsin neşrine asla izinli olmayacağımı da pek ciddi bir biçimde ileri sürdü.

Kıssadan maksadın hisse olduğunu ve böyle vukuatın okunmasının okuyucular için ibret verici olacağını anlatmak istedim. Dedi ki:

— Maksat ibret değil mi? İşte asıl benim şu halimden ibret alsınlar, düşünsünler ki o özgürce yaşayış denilen şey nihayet yaşayanı anmakla, hatırlamakla bile elemlendiren acı bir musibettir. Pis bir felakettir. Hikâyeleri okuyarak ibret arayanlar için yalnız bu kadarını düşünmek yeterlidir.

Kadıncağızın bu sözü beni çok etkiledi. Kendisine hak verdim. Fakat Refet biraz inatçı davrandı. Dedi ki:

— Ama senin ömrünün o kısmında benim de ilgim var. Sana o kadar musallat olduğum halde bana boyun eğmeyişin isterim ki bu kitaba girsin Agavni! Zira bunda da senin için bir büyüklük var. Hem bana meylin varmış, hem servetimi mahveden sen olmayasın ve bana olan meylini paramdan dolayı sanmayayım diye gizlemişsin, kendini tutmuşsun. O zaman senin halinde bulunan bir kız için bu hal büyüklüktür Agavni!

Agavni:

— Büyüklük de olsa istemem, küçüklük de olsa istemem! Kadınlara "saçı uzun aklı kısa" derler. Pek doğru bir sözdür. Kadınların pek çoğu sırf saçları uzun, akılları kısa olduğu için o birtakım sefillerle pis birlikteliğin ne dehşetli, ne iğrenç olduğunu takdir edemeyerek kendilerini o bela girdabına yaklaştıracak hatta mutlaka düşürecek olan aldatma girişimlerine karşı direnç gösterememektedir. O sefihçe yaşama insan bir kere düştü mü, türlü türlü kötüye kullanmalarla sağlığı bozulmaya, dişleri çürümeye, sesi kısılmaya başladı mı, artık uzun saçları da dökülerek kısaldıkça aklı uzamaya başlıyor. Yemin ederim, temin ederim ki o sefillerin tümü o murdar, pis yaşayıştan tamamen ve kesin olarak pişmandır. Sırf bir Refet bulamadıkları, birer kahramanın galip kudre-

tiyle kurtarılamadıkları, bir babayiğidin himaye kanadı altına sokulup sığınamadıkları için kurtulamıyorlar.

Zavallı kadıncağızın bu son kelimeleri gayet titrek bir sesle söylenmeye başlamıştı. Sesteki titreme arttıkça arttı. Sözün sonlarına doğru ses halinden de çıkıp "hırıltı" denilebilecek bir şekil aldı. Nihayet kadıncağıza bir hafakan geldi. Bereket versin ki onu takip eden şiddetli bir ağlama zavallı Agavni'ye nefes aldırabildi. İki gözünden bela seli gibi yaş boşandığı halde yerinden fırlayarak ve Refet Bey'e dönerek dedi ki:

— Refet, şu dizlerin üzerine kapanarak yalvardığım gün söylediğim sözlerdeki ciddiyetin derecesini acaba şimdi olsun takdir edebildin mi?

Off! Kadıncağızın bu hali bana da tesir etti. Gözlerimin yaşarmasını engellemek için dudaklarımı ısırmaktan morartmak derecelerine vardırıyordum.

Refet haliyle benden daha çok üzüldü. Agavni'nin elini alıp saygıyla sıkarak, öperek dedi ki:

— Agavni, emin ol ki şu andaki inanışım, takdir edişim o zamankinden zerre kadar fazla değil. O zaman bana söylediğin sözdeki mertçe ciddiliğe canı gönülden inanmamış olsam, teklifini kabul eder miydim? Aç, çıplak, serseri, avare, yersiz yurtsuz, ana ve baba dostlarım tarafından kovulmuş, reddedilmiş gezmek, sürünmek bence pek makbul olabilirdi de bir aşüftenin lütuflarına mağlup olmak mümkün değil kibrime, azametime yedirilemezdi.

Kahramanca bir atılışla birbirine sarıldılar, öpüştüler. Agavni hâlâ gözü yaşlı olarak bana dönüp dedi ki:

— Gazeteci efendi! Gazeteci efendi! Gördüğünüz şu haller üzerine şaşırıp kalmayın. Şu noktayı pek büyük bir ehemmiyetle düşününüz ki Refet'in beni kurtarması göreceli bir kurtarıştır. Kısmen bir kurtarıştır. Ben Refet'in nesiyim? Eşi mi? Heyhat! Yarın Refet benden yüz çeviriverecek olsa kendi üzerinde ne hakkım vardır ki yakasına sarılayım da "Beni terk etme Refet! Beni tekrar o pislik çukuruna düşürme. Düşüremezsin. Terk edemezsin. Sen beni terk etsen şu hakka istinaden ben seni terk etmem" diyebileyim. Fakat

benim için tamamen arınma bahtiyarlığına dönüş ve kavuşma ne kadar uzak! Ben işte o açıklamamanızı rica ettiğim serbest pis yaşantıyla kendimi kadınlık için "iffet" denilen ve bir kere Hak Teala Hazretleri tarafından inayet ve ihsan buyurulduktan sonra zerre kadar bir hatayla bir kere de bozulunca bir daha tekrarı mümkün olamayan nimetten tümüyle mahrum bırakmışım. Hiç olmazsa bu kadarcık bir kurtuluşu da tam kurtuluş derecesinde değerlendiriyorum.

Agavni'nin izin vermemesi üzerine serbest yaşantısı hakkında yazmış olduğum kâğıtları birer birer çizmeye başladım. Aradan çıkan sözlerden sonra yukarı taraftaki sözlerin nihayetiyle aşağı taraftaki sözlerin başını birbirine bağlamak için gereken onarıma giriştim.

Fakat çizdiğim yazılar çıkarıldıktan sonra sözün alt tarafında bir şey kalmadı. Yalnız Agavni'nin Refet'le anılan anlaşmayı yapması ve ondan sonra hakikaten kendini düzeltmiş pişman bir kadın gibi yaşaması meselesi kaldı.

Ben bu meşguliyetteyken Siranuş, Refet ve Agavni arasında konuşma hâlâ devam ediyordu. Hatta Agavni'nin sözleri Refet'ten ziyade Siranuş'a tesir etmiş gibi görünüyordu. Çehresinde tebessüm zaten pek nadir görülerek mahzunluk ve kederlilik doğal ve daimi hali olan Siranuş, bu anda bir kat daha mahzun ve kederli görünüyordu. Kâh Agavni'ye kâh Refet'e o güzel, iri ve kara gözlerini çevirdikçe dalıp giderek bir müddet kendini alamıyordu. Kendisine soru soruldukça, söz sırası kendisine geldikçe söz söylüyordu. Ama zihninin mutlaka başka şeylerle meşgul olduğu da anlaşılıyordu.

O sırada kuşluk yemeği vakti geldi. Ben yazı işini, onlar konuşmayı bırakarak birlikte sofraya oturuldu. Yemekte bu evin yönetim ve birlikte yaşam usulüne dair bir sohbet açıldı.

Frenklerin *maison meublé* yani dayalı döşeli ev dediği kiralık evlerden olup odaların ayrı ayrı kiralandığını daha ilk gününden beri anlamıştık ya! Kiracıların tümünün kendi halinde, güvenilir, saygın kişilerden olduğunu ve öyle komşuluğu doğru bulunmayacak kimselerin kabul edilmediğini ve kiracıların bir bakıma birbirine kefalet göstererek onların

kabul etmediği yeni kiracıyı ev sahibinin de kabul etmediğini filanı da anladık.

İş mutfak hususuna gelince Refet dedi ki:

— Mutfak doğrudan doğruya aşçının yönetimindedir. Bazı kiracılar abonedir. Bazıları da akşam sabah sırasıyla burada yemek yemese de akşam için daha sabahtan emir verdikleri surette akşam yemeklerini hazır bulur. Bazı fevkalade sofralar kurulması gerekirse, yine yedi sekiz saat önce aşçıya haber verilmesi gerekir. Fiyatı şikâyet edilecek derecede değil. Alelade kuşluk yemekleri iki buçuk ve akşam yemekleri için dört frank alır ki geçen akşam bulunduğunuz akşam yemeği dört kişilik olarak on altı franga pahalı bulunamaz.

Hakikaten o yemek on altı franga pahalı sayılamazdı. Bugünkü kuşluk da on franga hiç pahalı sayılamaz. Yalnız temizliğine değer.

Bu açılan söz üzerine bence öteden beri halli gereken bir meseleyi de halle başlangıç olmak üzere sordum:

— Ee, burada kiracı olmayan birisi yemek ısmarlayacak olsa?

Refet:

— Hiç olduğu yoktur. Hem burası umumi lokanta hükmünde de değil.

Ben:

— Hayır, onu demek istemiyorum. Mesela buranın kiracılarıyla münasebeti olan bir adam yine buradaki dostlarına bir ziyafet verecek olsa?..

Refet:

— Ha! O da kiracılardan sayılır.

Ben:

— Demek ki mümkün? Aşçı da o arzuyu reddetmez, dostları da değil mi?

Refet:

— Hayhay!

Bu son onay cevabını verirken kadınların da yüzüne baktım. Hepsi meramımı anlamış olduğundan gülümseyerek onayladı.

Yemekten sonra müsveddenin kalan kısmını da okudum. Önce de dediğim gibi bu da Agavni'nin Refet'le anlaşıp birlik olarak kendini düzeltme başarısıyla beraber Refet'i Seyyid Muhammed Numan'a kabul ettirmesinden, onun da durumunu düzeltmeye çalışmasından ibaretti.

Okuyucularımız hatırlar; Agavni'nin Refet'i Seyyid Muhammed Numan'ın yanına göndermekte aracılığına başvurduğu zat, Karnik adında biridir. Bunu Refet'in özel durumuna dair verdiğimiz malumat sırasında belirtmiştik. Durumun daha etraflı olanı şimdi okumakta olduğum müsveddedeydi.

Birkaç satırlık yer okudukça dinleyenlerin yüzlerine bakmak, beğenip beğenmediklerini tavırlarından anlamaya çalışmak her okuyucunun doğal hallerindendir. Bense eserimin herkesten çok Siranuş tarafından beğenilmesi arzusunda bulunduğumdan hemen her defa satırlar üzerinden kaldırdığım gözleri Siranuş'a çeviriyordum. Eserin kendisinde yarattığı etkileri dikkatle kontrol ediyordum.

Hikâyenin sırası Karnik'e gelince Siranuş'un halinde gazap izleri görünmeye başladı. Birçok belirti bu esmer dilberi Şirket-i Hayriye vapurunda ilk gördüğüm günkü hale yaklaştırıyordu.

Sebep ve hikmeti belki okuyucularımızca bilinmiyorsa da bence meçhul değil. Derhal kendilerine haber verebilirim ki Şirket-i Hayriye vapurunda haksızlığından, hıyanetinden bahsedilen herif, işte bu Karnik'tir. Bizim müsveddelerde Karnik'in zikri geçmeye başlar da Siranuş gazaplanmaz olur mu?

Fakat ben henüz Karnik'in bahsini tamamıyla okuyup bitirmemiş olduğum bir zamanda Agavni, tavrında pek nadir görülen ciddiyetle Siranuş'a dönerek dedi ki:

— Sen o sırada Karnik'i benden kıskanırdın değil mi?

Siranuş olanca nefretiyle:

— Allah belasını versin! Bırakın şu habisi! Bir kere ismi geçti mi yılan gibi kırka kadar varır.

Agavni:

— Hayır hayır, seni bir sırra daha vâkıf edeceğim. O zaman sana teminat verirdim de inanmamak isterdin, değil mi?

Siranuş:

— Bırak dedim a!

Agavni:

— Bırakamam. Mademki bir yazar karşısında bulunuyoruz, mademki her şey sonraki kuşaklara yadigâr olarak sayfalara kaydedilecek, asıl bu sır kaydedilmelidir. Onun da tam şimdi sırası. Yalnız senin değil, Refet'in de bilmediği bir şey!

Refet:

— Öyleyse söyle bakalım, o nasıl şeymiş?

Agavni:

— Ne olacak? İşte o Karnik, babam Antonyo Kolariyo'nun eşi Novart'tan doğan ilk çocuktur.

Siranuş:

— Aman Yarabbi!

Refet:

— Acayip!

Ben:

— Gerçek, ne garip sır!

Şu üç söz üçümüzün ağzından bir anda çıktı. Hepimiz birbirimizin yüzüne bakışakaldık.

9

Bizdeki hayret geçtikten sonra Matmazel Agavni "Hikâyenin seyrinden anlaşılmıştır ki çocukluğumuzda Novart'ın çocuklarıyla hiç görüştüğümüz olmadı. Onlarla bizim aramız zaten açıldıkça açılmış bulunmaktan başka, ben ... rahibelerinin ve daha sonra Madam C'nin pansiyonuna girince onlarla görüşme imkânı büsbütün ortadan kalkmıştı" girişiyle meselenin bu yönünü de açıklamaya başladı.

Agavni için dünyada Kolariyozadeler adına mensup bir erkek ve bir kız bulunduğu tümüyle bilinmezlerden değilmiş. Annesi Maryam kızıyla görüştükçe her hali hikâye ettiği ve anlattığı gibi bunları da söylemiş. Ancak on iki yaşına

kadar bir çocuğun bellediği şeylerin, gerçi bir hatırlama vesilesi olması üzerine derhal hatırına gelebilecekleri söz konusu olmakla beraber, o hatırlama vesilesi ortaya çıkmadıkça tamamen unutulmuş hükmüne gireceği de insanlığın doğal hallerindendir.

Hele Madam C'nin pansiyonuna gelerek kendi akranı ve daha büyük kızlarla dünyanın maddi manevi yaşamına, sefasına, cefasına dair filozofluklara koyulduktan ve özellikle bu pansiyondan çıkarak vur patlasın çal oynasın âlemlerine daldıktan sonra Agavni'nin hatırında babasının eşi tarafından babasının dahli olmadan doğmuş iki mahluk mu kalacak? Agavni kendi annesini bile unutma derecelerine gelmiş.

Bir ara sefahat ve sefalet âleminde Karnik adında bir adama rast gelmiş. Ne güzel ne çirkin, ne iyi ne fena, ne âlim ne cahil, pek orta, pek sade bir Karnik.

O zamanlar Agavni sefahat düşkünleri âleminin en yüksekten uçan kibar meşhurlarından olduğu için kendisiyle ilk kez tanışanlar hatta kendini yalnız şöyle bir görenler, bu kadının kim olduğunu, nereden türediğini araştırmaya mecbur olduğu gibi o mecburiyet Karnik'e de gelmiş.

Agavni'nin gereği gibi hali vakti yolunda bir sefih olması, o servetin kendisine bir gerçek baba tarafından bırakılmış olması filanı öteden beri seçkin tanıdıkları arasında ağızdan kulağa dolaştığından bu hikâye Karnik'e de anlatılmış. Karnik'in hikâyeyi diğer dinleyenlerle karşılaştırılamayacak bir ehemmiyetle dinlemesi tabiidir. Bir de Agavni'nin gerçek babasının Antuvan Kolariyo adında, ta yirmi yirmi beş sene evvel vefat etmiş bir adam olduğunu da söylemeleri üzerine Karnik'in dikkatli gözleri bir kat daha açılarak Agavni'ye hızla yaklaşmaya gayret etmiş.

Nihayet bir gün sırasını düşürerek "Matmazel, biz sizinle kardeşmişiz de haberimiz yokmuş" diye bir girişle kendisinin kim olduğunu Agavni'ye anlatmış. Fakat Agavni için bu sırrın ortaya çıkmasının hele hele o zamana göre ne önemi olacak? Sarışın şuhmizaç dilber bir sürekli kahkaha koparıp "Aman Yarabbi! Ne ciddi kardeşlik! Ne seni doğuran anne

annemdir, ne seni doğurtan baba babam! Ebeveynden hiçbirisince aramızda münasebet yok!" diye Karnik'in burnuna gülüvermiş. Karnik kendi doğumuna ait sırlara adeta vâkıf değilmiş. Annesinin halinden ebediyen mahcup ise de baba tarafı meçhulmüş. Agavni'nin bu sözünden dolayı şaşırarak "Matmazel, bu iş hafifmeşrepçe bir kahkahayla önemsiz sayılacak işlerden değil!" diye kendisini Antuvan Kolariyo'nun meşru çocuğu, Agavni'nin de gayrimeşru çocuğu olduğunu ve fakat bu meşruluğun, gayrimeşruluğun kilisece geçerli bir tabirden ibaret olduğunu, aslında ikisinin öz kardeş sayılacağını anlatmaya çalışmış. Halbuki Agavni, Karnik'in bu sözlerini alayla dinledikten sonra Novart ile Antuvan Kolariyo arasındaki münasebeti kendi annesi Maryam'dan işittiğine biraz da kendi alaycı eleştirilerini katarak yolu yordamıyla anlatınca Karnik şaşkın bir halde boynunu eğivermiş.

Gerçi bir Agavni'nin bu yoldaki hikâyesinden dolayı Karnik hiç de mağlup olmayabilirdi. Ancak Agavni, bu komedya vaktiyle Beyoğlu'nda herkesin dilinde dönmüş dolaşmış olduğu gibi, buna vâkıf olanların pek çoğunun hâlâ hayatta olduğunu hatırlattığı gibi, Karnik de annesinin ne halde bulunduğunu bilmez olmadığından ve mini mini elleriyle her gece başka türlü misafirlere hizmet edişi hâlâ hatırında, hâlâ gözünün önünde bulunduğundan işte Karnik'e asıl boyun eğdiren şey bu hatıra ve onun sonucu olan mahcubiyet olmuş.

Bununla beraber Agavni Karnik'i zararsız bir adam görmüş. Şu dünyada büsbütün kimsesiz olmaktansa, böyle sonradan edinilmiş bir biraderin kız kardeşi olmayı yeğlemek istemişse de ortaya yeniden öyle bir kardeşlik çıkarmak ikisinin de yenilenmesini istemeyeceği hikâyelerin tekrarlanmasını gerektireceğinden bu sırrın ikisi arasında gizli kalmasına kesin karar vermişler. Yalnız aralarında dostça bir bağ kalmasını yeterli görmüşler.

Karnik bu bağdan çok memnun kalmış. Çünkü para denilen şey Karnik'in cebinde bol bol şıkırdamadığından Agavni tarafından arada bir estirilen imdatlar pek ziyade

işine yararmış. Karnik ile Siranuş arasında uzaktan uzağa başlayan münasebet, yavaş yavaş yakınlaşma sağlayıp pekiştikçe Siranuş'un Karnik'i Agavni'den kıskanması da işte böyle zamanda, bir harçlık ile Karnik'in hatırının sorulmasını öğrenmesinden kaynaklanmış.

Biz Karnik, Siranuş ve Agavni arasındaki bu mesele ve münasebeti sırası gelince kendi yerinde ele alacağımızdan bugün şurada okuduğumuz müsveddelere bunu zaten yazmamıştık. Yalnız Karnik'le olan tuhaf kardeşliğini Agavni'nin şimdi meydana koyması yine burada kayıt ve işarete layık olduğu için o keyfiyeti müsveddemize eklemiştik.

Karnik'le görüşme şeklini Agavni anlatıp bitirdikten sonra ben dedim ki:

— Novart ile çocuklarının hallerini Madam Siranuş ve Refet Bey biliyorsa, diyeceğim yok. Fakat biz onların hikâyesini ele almadık. Yazacağımız romanda okuyucularımız onları da hatırlayacaktır. İşin bu yanını eksik bırakmamalıyız.

Siranuş:

— Evet evet, hikâyenin o yanı izah edilmezse yeri boş kalmış olur.

Agavni:

— İşin bu yanı Siranuş'un da Refet'in de malumudur. Yalnız...

Siranuş:

— Hayır, benim malumum değil. Karnik'in ortaya çıkış şekli bence son vakitlere kadar meçhul kalmıştır.

Refet:

— Benim de malumum değil. Ben Karnik'i mirasyediliğim esnasında hiç görmedim. Sen onunla olan münasebetini herkesten saklardın. Nihayet beni Seyyid Muhammed Numan'a getirdiği zaman ilk kez gördüm. Ondan sonra da kimin nesi ve nasıl adam olduğunu araştırmaya ihtiyaç hissetmedim. Hissedecek kadar zaman olmadı değilse de Karnik'i burada senin yanında gördüğüm kadarıyla tanımaktan fazlasına ne lüzumum olabilir? Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasında o da benim gibi bir hizmetkâr. Görevli olduğu-

muz işlerden başka bir şeyden dolayı aramızda münasebet olamamıştır.

Agavni:

— Pekâlâ, bu ayrıntıyla yorulmaya gerek yok. Zaten o kadar da önemli sayılmaz. İşte hikâye edeyim de dinleyin:

"Kocasından ayrıldıktan sonra Novart'ın istediği gibi yaşamasına hiçbir engel kalmamıştı. Kocasının verdiği aylık olmasa bile, Novart en şık, en âlâ moda bir madam gibi yaşayabilirdi. Hele kocası vefat ettikten sonra kendisine kalan servetin yarısıyla Novart "*grand* şık"[1] derecesine varmaktan da geri durmadı. Böyle *grand* şıkların salonunda kumar da oynanmak gerekeceğinden Novart'ın şaşaası Beyoğlu'nu doldurmuştu.

O zamanlar kocasının vasiyetini yerine getirmek için değil, sadece yanından uzaklaştırmak için çocukları bir pansiyona göndermişti. Novart'ın bu şıklığı bir buçuk iki sene kadar sürebildi. Çocuklar da o süre içinde ne öğrenebildilerse hemen hemen onunla kaldılar.

Diğer savurganlıklar ve sefihliklerden ziyade Novart'ı asıl kumar yıktı. Kâh kazanıp kâh kaybetse de kazançlar hemen keseye girmeksizin tükenip savrulduğu halde zararlar bir daha geri dönmemek üzere keseden çıkıyordu. Günün birinde Novart Dudu beş parasız kaldığı gibi borçlarının toplamına nispetle ev eşyası da yüzde iki civarında görülemedi.

Nihayet alacaklılar tarafından haczedilen eşya müzayedeye konuldu, Novart bir bohçasıyla kapıdan dışarıya çıktı. Bundan sonra pansiyonlara kim ücret verebilecek? İki çocuğunu da yanına alarak Parmakkapı Sokağı'nda bir eve sokuldu. Novart'ın ondan sonraki yaşamı benim avarelik zamanıma da benzeyemedi. Ben o sefahat âleminin prensesi sayıldığım halde Novart beslemesi bile sayılamayacak dereceye düştü. Birkaç hastalık geçirdi. Nihayet bir tanesi ağzını, burnunu, dudaklarını çürütüp dökecek kadar ileri gitti; o hırçın karı ispitalyada[2] helak oldu gitti.

---

1 En şık.

2 (İt.) İspitalya: Hastane.

Novart öldüğü zaman Karnik on üç yaşından büyükmüş. Kız kardeşi Takuhi kendisinden bir buçuk yaş kadar küçükmüş. Onu bir ailenin yanına beslemeliğe almışlar. O ailenin erkeği, Karnik'i de Seyyid Muhammed Numan'ın yanına yanaştırmış.

Karnik o zamandan beri Seyyid Muhammed Numan'ın yanından ayrılmamış. Gençlik dolayısıyla birçok kusurdan kendisini kurtaramamışsa da büsbütün de rezil takımından sayılmayarak bir tacirin mağazasında alınabilen terbiyeyle herhalde işe yarar bir adam olmuş. Bu tarafını biliyorsunuz.

Takuhi'ye gelince... On bir on iki yaşından başlayarak Beyoğlu'nda beslemeliğe çıkan öksüz kızların hali ne olursa, Takuhi'nin hali de öyle olmuş. Yani büyüyüp meydana çıktığı zaman madaması kendisini kocasından kıskanmaya başlamış. Bir ara kıskançlığını haklı gösterecek gözlemlerin tekrarlanması üzerine kocasına bir şey yapamayan madam intikamını beslemeden almak için kapı dışarı etmiş.

Böyle kızlar nereye gidebilir? En uslusu, en akıllısı şuraya buraya besleme kapılandırmaya tellallık eden kocakarılara değil mi? Takuhi de işte bu en uslu ve akıllı takımdan sayılmışsa da daha sonra hiçbir kapıda uzun uzadıya dikiş tutturamamış; bazısından 'Eli uzun!', bazısından 'Pek aşüfte!' gibi mahkûmiyetlerle kovulmaya başlamış.

Gerçekten de ikinci mahkûmiyet şekli Takuhi için daha doğru olup iki defa düşük yaptıktan sonra üçüncüsünde maharetsiz bir ebe karıya düştüğünden cenini düşüreyim derken kendisini mezara düşürüvermiş."

Şu Takuhi hikâyesi hepimizi üzdü. Üzüntü belirten "Vah, vah vah!" ünlemi hepimizin ağzında birçok kez tekrarlandı.

Şu Beyoğlu ne yaman memlekettir! Avrupa romancıları Paris'e göz dikmişlerdir ama bizim Beyoğlu birçok bakımdan Paris'ten de yamandır. Hangi tarafa bakılsa bir roman görülür. Hangi adama rastlansa, mutlaka bir romanla ilgisi vardır. O romanların da çoğu insana rahatlık verecek şekilde değil, insanın içini kanatacak şekildedir.

Batı'nın aklı başında insanları bizdeki esareti eleştirir ha? Esaret kelimesindeki hüküm bizim İslami yaşantı âleminin neresinde görülmüştür? Hangi cariye esaretten dolayı sefalete düşmüştür? İçlerinde kaç tanesi kocasız kalmaya mahkûmdur? Aksine bizdeki cariyelerin ev bark, çoluk çocuk sahibi olmak sayesinde nail olageldikleri bahtiyarlık Beyoğlunca değme bahtı açık aile kızlarında bile görülemiyor.

Hele cariye çalıştırmayı yaygınlaştırmak esarettir diye reddederek besleme çalıştırmak medeniyete uygundur diye kabul eden alafrangalık âleminin besleme biçareleri arasında kendisini o sefaletten kurtarabilip ev bark sahibi olabilenleri güç hatırlanacak, parmakla sayılacak kadar azdır. Bunların birtakımı Karnik'in kız kardeşi Takuhi'nin, birçoğu annesi Novart'ın izinden gitmekte, birçoğu da sefalet âlemlerinde sürüne sürüne yakasını veremin pençesine kaptırarak eriyip gitmektedir.

Dikkat sahibi biri, eski İslam âdeti olan cariye çalıştırılması ile yeni Avrupa âdeti olan besleme çalıştırılması arasındaki fark üzerine ciltler doldurabilir. Bunu okuyanların da Avrupa âdeti hakkındaki nefretleri tam bir usanç derecesine varır.

Marmara adalı bir Rum dostum vardı. Bir gün sohbet esnasında dedi ki:

— Beslemelik mi? İstanbul aileleri yanında birkaç yıl beslemelik ederek alacakları aylıkları biriktirip çeyiz parası edinmek için vaktiyle bizim adadan İstanbul'a gelen birkaç kız nasılsa emeline ulaştığından Marmara'nın bütün yoksul kızları bu tamahla İstanbul'a gelmeye başlamış. Bir de dikkat edilmiş, görülmüş ki İstanbul'a gelenlerin yüzde on beşi vatana geri dönüyor. Seksen beşi İstanbul'da kalarak türlü felaket ve sefaletler içinde mahvolup gidiyor. Memlekete dönebilenlerin de ahlakı, tavrı bozulmuş. Eş olup da kocasına, anne olup da evladına hayrı olabilme istidadından uzaklaşmış. Azizim nihayet bütün ada ahalisi görüş birliğine vardık. Kiliselerde yeminler ederek bir daha beslemelik etmek için İstanbul'a kız gönderilmesine bütün ahalice onay verilmemesini kesin karar altına aldık. Bu kesin karar olmasa, bir zamana kadar Marmara ahalisinin mahvı bile mümkün olabilirdi.

10

Bugün saat dörde kadar Beyoğlu'nda kalındı. Mevcut müsvedde okunup bittikten sonra, gereken değişikliklerin hemen mümkün olabilenleri yapıldı; büyücekleri daha sonra geniş zamanlarda yapılmak için kayıt ve zapt edildikten başka şu içine girdiğimiz romanın diğer kısım ve yönlerine dair olarak da bir hayli bilgi alındı.

Bugün cuma olup Refet Bey'in tatil günü olduğundan kendisi Siranuş ve Agavni'yle beraber Zincirlikuyu'ya doğru bir gezinti yapmak için Beyoğlu'nda kaldı. Hatta bu gezintiye beni de katmak istediler. Tekliflerinde üstelediler. İşlerim müsait olsa belki kabul ederdim. Fakat akşamüzeri bir kere matbaaya uğramak mecburiyetini anlatıp ellerinden kurtulabildim.

Gazetecilik hali bu. Son havadisler, son telgraflar akşamüstü gelir. Siyasi özet ne kadar geç yazılırsa o kadar taze ve mühim olur.

Matbaada akşam görevini yerine getirdikten sonra altıyı beş geçe vapurla Beykoz'a evime geldim. Cuma akşamı cumartesi gazetesini yapmış olduğumuzdan ertesi cumartesi günü İstanbul'a inmeyeceğim gibi çok defa pazar günleri de biraz yazı gönderip inmemekte ve asıl yazı işlerinin en büyüğünü evimde kitaplarım arasında görme alışkanlığında olduğumdan o akşam istirahat ve çoluğumla çocuğumla sohbet ettikten sonra ertesi sabah dünkü müsveddeleri tamamlamaya başladım.

O ek müsveddelerin işte okuyucularımın okumakta olduğu bu sayfalar olduğunu söylemeye hacet yoktur ya! Roman yazma tarzında tuhaf bir yenilik olarak bu kitabı da böyle yazmayı tercih etmişimdir.

Bu asır, bu devir romancılıkta natüralizm denilen tarzın rağbet görme devridir. Gerçekleşme imkânına hayalen bile yanaşılamayan hayali romanlar rağbetten düşürülerek doğal âlemden gerçek olay ve havadislerin alınmasıyla roman yazılmasını istiyorlar.

Oysa bir romancı için evrendeki olayları dışardan seyredip inceleyerek yazmak ne kadar tabii olabilirse, o romancının söz konusu olayların içine girerek ve serüven sahiplerinin arasına karışarak ona göre düşüncelerini tasvire girişmesi daha tabii düşmez mi?

Natüralist denilen romanlar böyle kaleme alınsa, olaydaki kişilerin çoğu hayatta olduğu için romanlarda kendilerini görürler. Sırlarını gizlemeyecekleri dostlarına bu romanlarda edinmiş oldukları yerleri gösterip bildirebilirler. Dolayısıyla roman hikâye halinden çıkıp adeta herkesin katıldığı bir sohbet şeklini alır.

Cumartesi ve pazar günü evimde müsveddeler üzerinde gereken düzenlemeleri yaparak eserimi bu yola dökebilmek için hayli uğraştım, hayli güçlük çektim, pek çok çizdim bozdum. Çünkü yeni tarz olan şeylere bunu uygulayanın da kendini alıştırıncaya kadar güçlük çekmesi doğaldır.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

SEYYİD MUHAMMED NUMAN

1

Şu hikâyede ilk dikkatimizi çeken isim bu Seyyid Muhammed Numan ismidir. Ondan sonraki işittiklerimiz, gözlemlerimiz de Seyyid Muhammed Numan ismini gözümüzde büyüttükçe büyüterek adeta romanımıza ait işlerin neredeyse tümü bir ara Seyyid Muhammed Numan etrafında toplanma derecesine varmıştır.

Bu zatın Refet'ten de övgüsünü işitiyordum. Yalnız övgüsünü mü?.. Refet, Seyyid Muhammed Numan hakkındaki minnettarlığını pek ziyade büyütüyordu. Baba dostu, hami, velinimet filan olmasından başka kendisini adeta mürşidi yerinde tutuyordu.

Seyyid Muhammed Numan'la ben de görüşme emeline düştüm. Bu emelimi Refet Bey'e açtığımda, "Ah ne âlâ olur! Adeta bir antika görmüş olursun. Sen Seyyid Muhammed Numan'ı görürsen sanatın dolayısıyla ondan ne kadar hükümler çıkarır, kim bilir neler yazarsın!" diye fevkalade memnuniyet gösterdi. Hem dikkat buyuruluyor mu? Bizim Refet yazarlık sanatının önemini de takdire başladı. Birkaç hafta önce bizim sanatı arzuhalcilikten ibaret sanan zeki çocuk, şimdi Seyyid Muhammed Numan gibi bir antika adamı görürsem, sanatım dolayısıyla ondan ne hükümler çıkarıp neler yazacağımı da takdire kafa yoruyor. Bunlar hep Matmazel Agavni'nin irşadı, öğretimi, eğitimi sayesinde mümkün olan zihinsel gelişmelerdendir, ama bu irşadı değerlendirmek için gereken istidat da mükemmel halde mevcut olmalıdır.

Arife yalnız bir işaret yeter derler. Gerçekten çok doğru bir sözdür. Çünkü o arif olanca Allah vergisi istidadıyla işaret edilen noktayı gözden geçirir, enikonu gerekli düzeltmelerle onu büyük bir hikmet ve gerçek sahasına dönüştürür. İnsan arif olmazsa böyle geniş bir bakış açısına sahip olamaz; kendisine her şeyi ayrı ayrı gösterip hatırlattıkları halde bile bunların birkaçını bellerse, birçoğunu unutur; dibi delik küp gibi bir yandan doldurulduğu halde yine dolmak bilmez. "Anlayana sivrisinek sazdır, anlamayana davul zurna azdır" atasözü işte bu gerçeğe dayanır.

Neyse! Refet, Seyyid Muhammed Numan'la görüşme hususundaki arzumu pek büyük bir memnuniyetle karşıladı ama bu görüşmeye kendi aracılığı hususunda ikircikli kaldı. Dedi ki:

— Efendiyle olan münasebetimin adeta bir velinimetle bir kul arasındaki münasebet olduğunu sana anlatmıştım. Görüşmeniz için yapacağım aracılık konusunda önce izin almalıyım. İzin almadan böyle bir harekete cesareti haddimin dışında bulurum.

İzin almanın doğal olduğunu ben de kabul ettim, hatta dedim ki:

— Birader, izin alma ve aracılık sence güç olacaksa ben Seyyid Muhammed Numan'la görüşmeyi kendim de talep edebilirim. Seninle tanışıklığımın efendi tarafından anlaşılmamasını istiyorsan anlatmamaya da muktedirim.

— Yok, benim için bir şeref, pek büyük bir şeref olan tanışıklığımızın efendi tarafından anlaşılması neden çekinmemi gerektirsin? İftihar bile ederim.

— O halde eğer münasip görürsen bir mektup yazayım. Onu Seyyid Muhammed Numan'a sen götürüver. Böylece görüşme talebine birlikte teşebbüs etmiş oluruz. Mektupta aramızdaki tanışıklık ve münasebeti de zikrederim.

— Hah, işte bu daha âlâ olur.

Tercüman-ı Hakikat gazetesi matbaasına özgü damgalı kâğıttan birisine bir mektup yazdım. Yazdım değil, yazdırdım. Çünkü bizim yazımız nice yıllardır onu okumaya

alışmış olan dizgicilerden başka olur olmaz okuyanın kolayca okuyabileceği yazılardan değil. Zavallı yazımız "Hayrü'l-hatti mâ-yukra"[1] övgüsüne pek az hak kazanabilir. Onun için yazımıza alışık olmayanlara yazacağımız mektupları genellikle arkadaşlardan yazısı güzel olanlara dikte ederek yazdırırız. Seyyid Muhammed Numan'ın mektubunu da işte böyle yazdırdık.

Mektubun özeti ticaret âlemince iyi şöhretiyle beraber dostum Refet Bey'den de daima övgüsünü işittiğim kişiyle görüşmeye şöyle özendiğimden, böyle heveslendiğimden ibaretti. Refet'in mektubu götürmesinden iki saat sonra güzel giyinmiş bir uşak cevabını getirdi. Hatta cevabı güzel damgalı bir hususi kâğıt üzerine gereği gibi dört dille yazılmıştı ki bizim tüccarımızın arasında düzenin bu derecesi henüz yaygınlaşmamış, oturmamıştır.

Seyyid Muhammed Numan cevabında kendisinin de benimle tanışmayı arzu ettiğini beyanla cumadan başka herhangi gün arzu edersem sabahın saat dokuzundan akşamın yedisine kadar mağazasına müracaat edebileceğimi anlatıyordu. Ben de ertesi gün öğleden sonra gidip iki tarafın arzu ettiği görüşmeyi gerçekleştirdim.

Bugün Seyyid Muhammed Numan rahmetle anılan ölmüşler zümresine dahildir. Bundan dokuz on yıl önce ben kendisiyle karşılaştığım zaman yaşı yetmiş beşi hayli geçmiş bir ihtiyardı. Ancak ak Araplardan öyle sağlam vücutlu bir ihtiyar ki sakalında siyah kıllar hâlâ beyazlara galip, bedeni hâlâ kayış gibi kuvvetli, hareketleri hâlâ çevik ve zinde.

Muhterem ihtiyar beni pek büyük iltifat ve ikramla karşıladı. Şivesi Mısır halkının konuştuğu şekilde. Yani "canım"lar "ganım" ve "pare"ler "fare" veya dudaklarını biraz fazlaca zorlayarak "bare" olarak telaffuz ediliyor. Ama söylediği sözlerin tümü önemli ve manidar.

Mısırlılardaki zekâ ve kavrama hızı asla inkâr edilemez. Seyyid Muhammed Numan ise Mısırlıların arasında da zekâ

---

1 En güzel yazı, okunabilendir.

ve kavrama hızıyla meşhur olmaya layık adamlardan olduğunu şu yaşlılık halinde de gösteriyor. Mısır Arapçasına vâkıf olanlar, bunların her sözden bir rumuz çıkararak zarifçe bir yorumla karşısındakinin dikkatini nasıl çektiklerini bilir. Seyyid Muhammed Numan, Türkçesi kıt olmakla beraber Türkçeden de nice mecazlar, kinayelerle zarif yorumlarda bulunmayı başarıyor.

Ticaret işlerine vukufu pek ziyade. Doğrudan doğruya zahireci, yağcı filan gibi tek çeşit ticaretle meşgul değil; her türlü ticaretle uğraşan bir tür acente. Mısır'dan Marsilya'ya, Trieste'ye, hatta Londra'ya pamuk satar. İstanbul'a pirinç getirir. Bunun bir miktarını Rusya taraflarına gönderir. Taygan'dan yağ ve un getirerek Cezayir-i Bahr-i Sefid'e[1] gönderir. Sırasını düşürürse Tuna tarafından birkaç gemi zahire yükleyip Akdeniz'e ve oralarda müşteri bulamadığı zaman Fransa'ya, İngiltere'ye kadar gönderir. Renkli ve nakışlı olmamak, yani modası geçeceği tehlikesinde bulunmamak şartıyla salaşpur, Amerikan, patiska, madampol gibi düz beyaz kumaşlar getirerek Anadolu içlerine gönderilmek için Muğla, Antalya, Mersin gibi iskelelere çıkardığı bile nadir değildir. Manifaturacılığın bu şekline tüccar arasında "beyazcılık" denilir.

Alışverişinin bu şekildeki çeşitliliği Seyyid Muhammed Numan'da bir tür acentelik hali oluşturur. Çünkü her nevi malı toptan alıp toptan satar. Hiçbir tür malı mağazaya koymaz. Mesela Girit'ten getirilip Rusya taraflarına gönderilecek olan yüzlerce çuval sabun bir gemiden çıkarılıp diğerine nakledilmek suretiyle idare edilir. Gerçi bu kavançalardaki[2] güçlük ortadadır. Hatta bazen güçlüklerin daha büyüğü ardiye ambarlarında ve gümrük işlemlerinde görülür. Ama işte Seyyid Muhammed Numan'ın en büyük zekâ eseri olarak, anılan güçlüklerin tümü göğüslenilerek işler kronometreli saat gibi düzgünce yürür.

---

1 Ege adaları.

2 Aktarmalardaki.

Seyyid Muhammed Numan'ın poliçeleri her piyasada gayet muteberdir. Hatta pek zengin bir adam olduğu için değil, Refet'in ifadesine göre Seyyid Muhammed Numan zengin unvanına o kadar müstahak bile değildir. Mesela Midilli zeytinyağcılarının kendisine açtığı krediyle İzmir'deki kuru üzümcü veya meşe palamutçusunun hesabını görür veya Fiume'den İskenderiye'ye gönderttiği kâğıt ve mukavvanın bedelini Akkâ, Ladikya, Antakya taraflarından toplatıp Trieste'ye sevk ettirdiği yapağı bedeliyle ödettirir. Bir mübadeledir gidiyor, bir dolaptır dönüyor ki değme sağlam düşünce sahibi gençlerin bile apışacağı ortadayken Seyyid Muhammed Numan'ın o ihtiyar kafasıyla bu işlerin tümünü güzelce idareye gücü yetiyor.

Ticaret işlerine vâkıf olanlar için Seyyid Muhammed Numan'ın büyüklüğünü takdir hususunda tarifin bu derecesini yeterli görebilirim. Fakat ticaretin ne olduğunu bilmeyenler için acaba takdirin bu derecesi cidden kâfi gelebilir mi?

Yoksa paragrafımızdaki "büyüklük" tabiri de mi okuyucularımızı garipsetti? "Bir tacirde nasıl büyüklük olabilir? Tacirler arasında da büyük adam bulacaksak dünyada küçük adam kalmamış olmaz mı?" derler.

Osmanlılarımızın arasında ticaret ne yazık ki en ziyade bilinmeyenlerden olduğu için böyle bir kanı ve hitaba uygun pek çok kimse bulunabileceğine kesinlikle hükmedebiliriz. Lakin ne batıl kanı! Ne manasız hitap!

Büyük adam her meslekte bulunabilir. Yani insanın kendi mesleğinin büyük adamlarından sayılması için emsaline nispetle sahip olması gereken seçkin niteliklere erişmesi o adamı büyük adamlardan saydırabilir. Fakat büyüklük denilen şeyin diğer mesleklerden ziyade ticaret mesleği erbabı arasında bulunabileceğini, bulunduğunu, bulunmanın kuşkusuz ve kaçınılmaz olduğunu inkâr imkânsızdır.

Bir malı bir piyasa üzerinde kendisi on kuruşa alıp başkasına on ikiye satmakla oluşan iki kuruş fazlalık yok mu? Tacir o malın meziyetini artıracak hiçbir yapay tedbir almamıştır ya? İşte anılan fazlalığı oluşturabilecek kabiliyet, tacirin bü-

yüklüğüdür. Anılan fazlalığı doğru tabiriyle yoktan var etmiştir. Tacirde o kabiliyet bulunmasa on kuruşa aldığını yine on kuruşa satabilmesi şöyle dursun, dokuzu, sekizi tutturabilmesi dahi uzak olurdu. Nasıl ki tüccar arasında bu kabiliyetsizler, bu küçük adamlar görülmez değilse de ticaretin en ziyade önemli inceliklerinden biri de bu olmak üzere deriz ki: Küçüklük ve kabiliyetsizlikle tacirlik mümkün olamayacağından ve tacir öyle yaptığı hataların yalnız manevi sorumluluğuyla kalmayıp dehşetine ve maddi tahribine de doğrudan doğruya kendisi hedef olacağından çarçabuk batar gider.

Devlet dairelerinde bulunan muhasebe bürolarının bakmakla görevli olduğu hesabın neden ibaret olduğunu şöyle bir düşünmeli, bir de düzenli bir tacirin hatta bir simsarın bakmasıyla görevli olduğu hesabı karşılaştırmalı. Kuşkusuz hükmolunur ki Seyyid Muhammed Numan gibi takas işlerinde bulunan bir adamın hesap kayıtları için koca bir büro oluşturulmasına lüzum görülür de o hesabı ticarethanede yalnız iki yazıcı görebilir.

Neyse, inşallah bizde de ticaret fikri genişler, ona ilişkin malumat yayılır da bizden sonraki romancılar ticaretin önemini, tüccarın büyüklüğünü bu şekilde okurlarına anlatmayı hâsılı tahsil ve malumu ilam sayar.

2

Seyyid Muhammed Numan'ın işlerinin böyle dağınık, dallı budaklı olduğunu zaten öğrenmiş bulunduğumdan sohbetimizin bu tarafında Seyyid Muhammed Numan gördü ki ticari meseleler bence meçhul olmadığı gibi kendi işleri de meçhulüm değildir. Bunu gördü, memnun da oldu. Meğer bizim sanatımız da onun meçhulü değilmiş. Zira kendisine "Mağazanızın yalnız haberleşmesine yaptığınız nezaretin olur olmaz çalışkanları yoracak bir iş olduğunu takdir edemez değilim" dediğim zaman gülerek "Sizin okuma yazma işlerinize nispetle bizimkisi devede kulak kalmaz.

Gençliğimde ben de bir aralık yazı işlerine merak duymuş ve İskenderiye'de bir Yahudi Fransız ile ortak olmuştum. Arap basınında adeta mucitlerden sayılırım!" demesin mi? Koca ihtiyar! Hakikaten meslektaşlarımızın öncülerindenmiş.

Bu şekilde açılan sözden Mısır'a geçtik. Mısır'dan İstanbul'a nasıl taşındığını anlatmaya girişti.

Zamanımızdan kırk kırk iki yıl kadar önce Mısır'da İbrahim Paşa'nın vefatıyla valilik Abbas Paşa'ya geçtiği esnada Mehmet Ali ve İbrahim'in biraz zorbaca terbiyesine alışmış olanlar yeni valinin Avrupa usulüne fazlaca yaklaşmasını beğenemedikleri gibi Abbas Paşa'nın da bunlardan tatmin olmaması üzerine Mısır ileri gelenlerinden bazıları Dersaadet'e[1] taşınma mecburiyetini hissetmişlerdi.

Bizim Seyyid Muhammed Numan işte o zaman İstanbul'a gelmiş, kendisi Mısır memurlarından değilmiş. Ama Mısır ileri gelenlerinin tasarruf ve idare ettiği gayet geniş çiftliklerin işlerinde çalıştırılan adamlar da bir nevi hükümet memuru sayıldığından işlerdeki haragüreye alışkındı. İşte bizim Seyyid Muhammed Numan da bunlardan birisiymiş.

Efendisi olan ... Bey'in dokuz on kadar geniş çiftliği varmış. Bunların her biri bir nazırın gözetimi altında bulunurmuş. Seyyid Muhammed Numan hepsinin üzerinde nazır olarak elde edilen ürünleri İskenderiye'de Avrupalı tacirlere teslime, onlarla hesap görmeye memurmuş. Bilinmelidir ki daha o zaman otuz otuz beş yaşında bir adam olup daima tüccarla düşe kalka genel ticaret hakkında büyük bir fikir, büyük bir nasip sahibi olmuş.

Dil bile öğrenmiş. Ama öğrendiği dile yalnız genel olarak dil demek mümkünmüş, yoksa İngilizce, Fransızca gibi adını koymanın mümkün olamadığını kendisi de gülerek pek tuhaf bir şekilde anlattı. İtalyanca, Yunanca, Fransızca, İngilizce, İspanyolca birçok kelime öğrenmiş; bunları birbirine katarak hiç bilmediği şeyleri de Arapçadan karıştırarak konuşurmuş. İskenderiye'deki Avrupa tacirleri bu acayip karışımı yine anlarmış.

---

1 İstanbul.

Mensup olduğu ... Bey'in dairesinde bizim Seyyid Muhammed Numan'a "Nu'mânü'l-Kıbt"[1] derlermiş. Malum ya Mısır'da Kıptiler asıl eski Mısır halkından kalma bir sınıftır. Ama Numan'ın bu lakabı alması Kıptilikten dönme olduğu için sanılmamalı. Kendisi gayet hızlı muhasipmiş. Hesapta hızlılık Mısır'da Kıptilerin özelliklerindendir. İşte bu münasebetten dolayı böyle lakaplandırılmış. Yoksa kendisinde seyitlik bile bulunduğu işte isminden anlaşılıyor.

İstanbul'a geldiği zaman gerek kendi efendisi olan ... Bey ve gerek diğer ileri gelenler Osmanlı hükümeti tarafından hallerine uygun memuriyetler ihsanıyla taltif buyuruldukları gibi Seyyid Muhammed Numan'a da şimdiki kaymakamlıkların ve hatta üçüncü derecede mutasarrıflıkların karşılığı olarak bir müdürlük teklif edilmiş. Fakat Seyyid Muhammed Numan bu lutfa minnettarca teşekkürünü arz etmekle birlikte teklif edilen memuriyeti kabul etmemiş.

Şaştınız mı? Sizi bilemem ama ben şaşmıştım. Seyyid'e kabul etmeyişinin sebebini, bunun hikmetini sormuştum. Cevaben gülümseyerek demişti ki:

— Sizin gibi fikir ve bakışı hikmet nurlarıyla aydınlanan bir adam bundaki sebep ve hikmeti bilemez mi ki sorup öğrenmeye ihtiyaç duysun?

Ben bu hikmet bilir ihtiyarı mutlaka söyletmek arzusunda olduğumdan dedim ki:

— Bizim bakışımız her halde çocuk bakışıdır. Hikmet nurlarıyla aydınlanmak biraz da göz kamaşmasına neden olur. Pek çok gerçeği ters görme ihtimali asla yakamızdan ayrılamaz. Sizdeki tecrübenin hikmeti başkadır.

— Beni mutlaka söyletmek istiyorsunuz, öyle mi?

— Öyle oluverirse günaha mı gireriz?

Koca ihtiyar kahkahaya yakın bir derecede güldü. Bunun ise kendisinde pek nadir görülen hallerden olduğu hal ve tavrındaki daimi ciddiyet alametlerinden anlaşılıyordu.

---

1 Kıpti Numan.

Bu gülüş Seyyid Muhammed Numan'ın bir meziyetini daha meydana koydu. O da ağzındaki iki sıra dişin inci dizisi gibi göz alıcı olmasıdır.

Hatırdan çıkarılmamalıdır. Yaşı yetmişi aşkın demiştik. Kendisinin söylemesine hacet kalmaksızın anlayıverdim. Seyyid Muhammed Numan, nice israf ve hor kullanmayla daha gençliğinde beden sağlığını berbat eden gafillerden değilmiş. Daha yaşı kırkı geçmeden dişleri dökülerek, kanı azalarak, tüyleri ağararak ihtiyarlık yolunu tutuverenlerle Seyyid Muhammed Numan arasında hiçbir karşılaştırma mümkün olamaz. Onlar ne kadar genç olsa ihtiyar, bunlar ne kadar yaşlı olsa dinç ve dolayısıyla genç sayılır.

Dişlerinin dikkatimi çekmesini o dikkatli ihtiyar da anladı. Hatta attığı kahkaha, teklif edilen memuriyeti ne hikmete dayanarak kabul etmediğini bana anlatacağı hakkında bir vaat demek iken o vaadin ifasını erteleyerek dedi ki:

— Dişlerimi yapma diş mi sandınız?

— Hayır öyle bir zanda bulunmadım. Gerçek oldukları besbelli.

— Öyleyse ben yaştaki bir adam için bu dişlerin peynir dişi olduğuna hükmetmek lazım gelir değil mi?

— Bu mana hatır ve hayale gelebilecek manalardan mıdır?

— Azizim, bedensel gücüm dişlerimde gördüğünüz hal ile mütenasiptir. Yaşımın sayısı dişimin sayısının iki katını geçti. Hamdolsun otuz yıl önceki halimden hiçbir eksiğim yok. Ama ömrüm boyunca tütün, afyon, esrar, işret gibi muzır şeylerden hiçbirisi dudaklarıma yaklaşmamıştır.

Nasıl? Seyyid Muhammed Numan'ı zeki ve zarif diye vasıflandırmakta hatam var mıymış? Şu "Yaşımın sayısı dişimin sayısının iki katını geçti" tabiri kadar zarif bir sözü veya onun benzerini bunca zarif insanla görüştüğüm halde hiçbirisinden işitmemişimdir. Seyyid Muhammed Numan'da ise böyle zariflikler nadir şeylerden değildi.

3

Seyyid Muhammed Numan teklif edilen resmi görevi kabul etmeyişindeki sebebi anlatmak için bana öyle bir söz söyledi ki hakikaten bir felsefe kitabının en önemli bölümünü teşkil edebilir. İşte o sözü hemen aynısı gibi aşağıda veriyorum.

"Azizim, devlet memuriyetini doyumluk diye, arpalık diye görmemeli. O bir kazanç değildir, bir şereften ibarettir. Mısır toprakları Osmanlı topraklarının parçasıdır. Fakat bakın orada nasıl bir usul konulmuş.

Hükümet ricalinin tümü arazi sahibi, ticaret erbabıdır. Herkes evinin idaresini ziraatı, ticareti sayesinde temin etmiştir. Bu halde akıl ve dirayeti, gayret ve cesareti hükümetin gerek kalem hizmeti ve gerek askerlik hizmetinde bulunmaya yetenler o şerefle de müşerref olur. Ama geçimin yine ziraat, yine ticaretle sağlanmasına devam edilir.

Geçim denilen şey, ailenin genellikle ortak olduğu bir keyfiyettir. Ailenin geçimi ziraat ile ticaret ve şimdilerde Mısır'da kurulup geliştirilmesine epey gayret gösterilen sanayi gibi şeylerle güven altına alındıktan sonra o aile daha sonra hizmet şerefiyle teşerrüfe gerçekten ehliyet ve istihkak gösterebilecek evlat yetiştirmekten âciz kalmaz.

Hükümetteki hikmet ve siyasetin gerçekleri de bir memleketin ileri gelenlerinin zenginlik kaynaklarıyla ilgilenmesini gerektirir. Çiftçilikte, çobanlıkta, imalatta, alışverişte yalnız çalışamayacak durumdaki âcizler bulunacak olur da zengin ahali bunlardan uzak kalırsa o zenginlik kaynakları yavaş yavaş körlenip gitmez mi?

Mısır zengindir diyorlar. Kölemenler zamanında neden zengin değilmiş? Zenginlik kaynaklarında fellahların[1] âcizlerinden başka kimse bulunmadığı için! Tarih kitaplarında okumuşsunuzdur ya, Kölemen denilen zorbalar ahaliyi soyup memleketi viran etmekten başka neye yararlarmış?

1 Çiftçi.

Mehmet Ali ziraata, ticarete koyulduğu zaman Ali Beyler, filanlar onun fellahlarına, onun ticaret kâhyalarına diş geçiremez olmuşlar. Mehmet Ali bunları himaye ettikçe alaylı kahkahalarıyla gülerek "ful[1] taciri" diye eğlenirlermiş. Ama biraz sonra o ful tacirinin, pamuk tacirinin kılıç gücü karşısında mağrur kafalarını eğmeye mecbur oldular.

Hâsılı azizim, bir memleketin zenginlik kaynakları ileri gelenlerin elinde bulunmalıdır. O ileri gelenler kendine mensup olan küçükleri de korur, teşvik eder. Bu ileri gelenlerden devlet makamlarında bulunanlar ülkenin durumuna ve halkın haline doğrudan doğruya vukufları dolayısıyla görevli olduğu işlerde daha sağlam ve muhakkak başarılara mazhar olur.

Aralarına girdiğim Avrupalılardan aldığım bilgiye göre orada da siyasi gerçekler bu şekilde görünüyormuş. Soylular hangi araziye sahipse, o malikanenin adını alırlarmış. Arazi sahibi olmayan büyükler, akıllı kişiler de işte büyük büyük fabrikalar kurarak, ticaret şirketleri oluşturarak dünyanın zenginliğini kendi milletlerine çekiyor. Bunlar halkın ve çiftçilerin yapabileceği işlerden midir?

Oysa bizim İstanbul'umuzda bu fikirler henüz uyanmamıştır. İleri gelenlerden hiçbir kimse ticari kazanca heves etmiyor. Atalarından kalmış bazı çiftliklere sahip olanlar bunları yalnız gezinti yeri olarak görüyor. Herkesin gözü devlet memuriyetine dikilmiş. Ondan başka geçim kaynağı bilinmiyor. Halbuki devlet hazinesi yalnız geçinmeleri için oraya göz dikenleri neyle doyuracak? Gelirle değil mi? O geliri ziraat, sanayi, çobanlık ve ticaret getirmeyecek mi? Bunlar zayıfların, çalışamaz durumda olan zavallıların elinde bulundukça hazineye getirecekleri gelir de zayıfça, miskince olmaktan kurtulamaz. Düşünün oğlum, düşünün. Bir bölük zayıfın bir bölük kuvvetliyi bahtiyarca besleyebilmesi mümkün mü?

İşte İstanbul'a geldiğim zaman burayı şu halde görerek pek üzülmüştüm. İstanbul'da iş güç, kazanç bulunmasa neyse ne; gördüm ki yetmiş iki buçuk millet buraya doluyor.

1 (Ar.) Ful: Mısır'da yetişen bir bakla cinsi.

Servet kaynaklarının her birini birisi yakalayarak büyük kazançlarla hızlıca zengin oluyor da İstanbulluların bunları kıskanmaları şöyle dursun, durumdan haberdar oldukları bile görülmüyor. Onlar daha çocukluktan kurtulmaksızın devlet dairelerinde birer sandalye edinmeye koşuyor. Sözün daha doğrusunu mu istiyorsunuz? Edinmesi için can attıkları sandalyeler üzerinde oturanlara ne yolda ve ne derecede bilgi gerektiğini düşünüp o bilgi kazandırılarak hazırlanmalarına bile önem verilmiyor. O sandalye üzerinde her kim oturursa bilgi, dirayet ve yeterlilik onun ayaklarına kendi kendisine gelecek sanılıyor.

Bu hali görünce bu gözlemle ne kadar üzülmek lazımsa ondan fazla üzüldükten sonra artık kendimi de o sınıfa katabilir miyim? Ne zevk var ki kapılayım? Ne fevkalade yararı var ki tamah edeyim?

Ha, mülkü mamur, ahaliyi bahtiyar, devleti zengin edecek bir iş yapılacakmış da ben de onun erbabıymışım. O zaman din, devlet uğruna can fedası derecesinde çalışmak herkes için görev olur.

Ama memuriyet teklifi zaten muhtaçlar için yeterli olmayan ekmekten bir lokmasını da bana sadaka etmek demek olunca kendimi de devlet üzerine niçin yük edeyim? Bari o muhtaçların arasında bir ben eksik olayım. Ben de er olayım da kendi başımın çaresini göreyim. Kendi gayretim, kendi ihtiyacıma yetsin. Ben de iki eli bir başının selametini temine kâfi bir erkek olduğumu görerek benliğimden iftihar edebileyim. Başka benim gibi birçok âciz tarafından kayırılmak ihtiyacında bulunacağıma kendi kendimi kayırayım.

Ama temiz elbise giyemeyecekmişim, nefis yiyeceklerle beslenemeyecekmişim; kendi kendimin yediricisi, giydiricisi olamayacak olduktan sonra o temizlikten, o nefasetten ne anlayım? Halbuki hakikat aranınca bu fikrin tümüyle saçma olduğu kendi kendisine meydana çıkar, fırlayıp insanın ibret gözüne batar.

Nimet içinde yaşama denilen şey çalışarak kazanma yolunda neden mümkün olamasın? Asıl o yolda mümkün olur. Helalinden milyonlar kazanmak için başka yol var mı? Av-

rupa'ya baksanıza, çalışmaları sayesinde her biri bir beyzadeden âlâ! Kazanma güçlerini bizim memleketlerimizde bile kullanarak bize bile kibarlık taslıyorlar. Memleketimizin zenginleri onlar, fakirleri biz sayılıyoruz.

Bu uyanıklık daha halkımıza gelmemiş. Fakat devletimize gelmiş. Hem çoktan beri gelmiş. Türlü dokumalar için fabrikalar açılmış. Geçen yaz Boğaziçi'ne gitmiştim de görmüştüm. Şişe, kristal ve mum yapmak için bile fabrikalar açmış. Kâğıthaneler, ipekhaneler yapılmış. Ne yazık ki devletin bunları yapmaktan maksadı anlaşılamamış. Bunlar halkımızı o yola alıştırma gibi bilgece uyanık bir fikirle açıldığı halde halkımız bunu anlayamamış. Maksadın anlaşılamaması yüzünden onları idare edebilecek memur ve onlarda çalışabilecek işçi dahi yetişememiş. Dolayısıyla ilerleyememişler. Bazıları tümüyle, bazıları hükmen metruk ve atıl kalmış.

Çenemi gevşettiniz oğlum! Bence bir aşk, bir sevda, bir tutkunluk demek olan şeyi tahrik ettiniz. Başınızı ağrıttımsa af dilemeye mecburiyetim yok. Çünkü siz kendiniz istediniz, kendiniz sebep oldunuz."

Başımı ağrıtmak demek ne demek? Platon kadar güçlü koca ihtiyar! Bana bu kadar mühim, bu kadar açık bir bilgelik dersi versin de başımı ağrıtmış olsun ha?

Hemen yerimden fırlayıp o esmer, nahif ihtiyarın kuru ellerini yakalayıp dudaklarıma götürdüm. Ne yapmak istediğimi birdenbire anlayamadı; aklını başına alıp da elini kurtarıncaya kadar iki defa öptüm.

İhtiyardaki bu bilgelik dolu fikir bizde yaygınlaşacak olursa, devlet ve milletimizin birinci derecedeki zengin ve güçlü devletlerden, milletlerden olacağında kimin şüphesi kalır?

İhtiyar Arap'ın hatırlattığı gibi işte tarih meydanda. Bizde bunaltıcı güçlükler genel servetimizin Avrupa'ya akmaya başlamasından, dolayısıyla bizde mevcudu azalmasından beri meydana gelmiştir. Paranın değerinin düşürülmesi tedbirlerine görülen lüzumları düşünelim. Ulufe[1] arsızlıklarını

1 Üç aylık maaş.

hatırlayalım. Bu incelemeler bize gösterir ki gecikmelerimiz, gerilememiz dünkü, evvelki günkü iş değildir. Bir iki asırlık bir geçmişi vardır.

Her biri devletin maharetli doktoru olmak gibi mağrur bir iddiayla ne kadar devlet adamı ve ileri gelen gelmiş. Acaba bizim Seyyid Muhammed Numan'ın mahareti derecesinde bir maharet bunların kaçında görülmüş?

Velev ki bir haylisinde görülmüş olsun. Doktorun hazırladığı ilaçları iyi kullanma istidadı hastalarda bulunmazsa doktorun maharetinden ne fayda gelecek? İşte apaçıktır ki herkes devlet hazinesinden almaya göz dikeceğine biraz da herkes devlet hazinesini doldurmaya gayret etse iki asırdan beri müzminleşen hastalık çarçabuk geçer gider.

Hem de âlâ şey! Devlet hazinesini dolduracak olan zenginliğin yolu yine kendi ceplerimizdir. Çalışmamızın mahsulü önce kendi ceplerimizi doldurur, onun bir kısmı da hazineye doğru akar gider, orayı da doldurur. Gerçekten su yolları gibi ki sonlarındaki depo ancak dolgun kanallardan gelen suyla dolar.

Ah! Vaizlerimiz halka bu gibi gerçekleri vaaz vermeli. Hatiplerimiz bu yolda hitabette bulunmalı. Şiir gücü olan ediplerimiz bu manalara göre kaside söylemeli. Gazetelerimizin sayfaları bu konularla dolmalı. Zihinler hep bununla meşgul olmalı. İşte böyle olmalı da Osmanlılar da diğer ilerlemiş milletlerin mertebesini hızla bulmalı.

İhtiyarın bilgece ifadelerine ben de bu yolda mukabelede bulundum. Ne kadar haz aldı! Türkçeyi de kaybederek "Tûbâ tûbâ! Bârekallah! Ahsen ahsen!"[1] diye kupkuru kurumuş, buz gibi donmuş iki eliyle kan kaynamasından artan içgüdüsel hararetimden dolayı ateş kesilmiş olan bir elimi tutarak kâh sıkıp kâh okşamaya başladı.

İhtiyarla görüşme süremiz üç saati geçti. Halbuki o da meşgul adamdır, ben de. İkindiden sonraydı ki ayrılmaya mecbur olduk. Fakat sözün doğrusu birbirimizden ayrılamaya ayrılamaya ayrıldık.

---

1 (Ar.) Güzel, güzel. Maşallah. Aferin, aferin.

Ayrılmadan önce Seyyid Muhammed Numan "Görüşmemiz yalnız bu defaya mı mahsus kalacak?" demişti. Cevaben "Gönlüm onu asla doğru bulmaz" dedim. O da aynıyla bu sözü söyleyerek şunu da ekledi:

— Ben sizin yanınıza gelecek olsam sizi de arkadaşlarınızı da işten güçten alıkorum. Siz buraya gelecek olursanız bizim için hiçbir engel çıkarmazsınız. Zira gördünüz ya, bizim işimiz bir kurulu düzendir. Her nokta bizim fikrimizle hallolunmaz. Tarafımızdan bir nezaret, bir başkanlık yeterli. Ama kuvvetle tahmin ederim ki hatta iyi bilirim ki sizin işiniz böyle değil. Her noktaya kafa yormanız kaçınılmaz. Dolayısıyla ne zaman canınız sıkılıp latifeli konuşan bir ihtiyarın sohbetiyle gönül eğlendirmeye ihtiyaç görürseniz teşrif edersiniz, olmaz mı oğlum?

Olmaz olur mu ya! Bundan daha doğru görüş bulunabilir mi? İhtiyarın teklifini cana minnet bilerek kabul ettim. En derin saygılarımla selamlayarak çıktım, matbaaya geldim.

Yazıhaneme gelir gelmez Seyyid Muhammed Numan'ın saçtığı bilgelik incilerini önemli bir kutuda koruyabilmek gayretiyle beş on gündür elden düşmeyen not defterini yakaladım. Can atarak birçok kayıt düşürdüm. Hatta onun sözleri haricinde kendi hatırıma gelen şeyleri bile ekledim.

Malum ya, Cenabıhakk'ın istidatlı kalplere indirdiği düşünceler birbirini izler. İnsanda bir görüş başka bir görüşe yol açar. Başka zamanlarda hatıra bile gelmeyecek nice gerçek ve incelik, işte böyle istidadın açıldığı zaman birbirini izler. O kadar hızlı ki zihne doğanları kalemin yazmaya yetişemediği zaman çok olur.

Diyebilirim ki *Sevda-yı Sa'y ü Amel* ve *Taksim ü Teşrik-i Mesai*[1] gibi felsefi eserler ile *Tercüman-ı Hakikat*'te birçok özel makalede beyan ettiğim çalışma düşkünlüğü duygularının tohumunu zihnime eken Seyyid Muhammed Numan olmuştur.

---

1 *Sevda-yı Sa'y ü Amel* (Çalışma Sevdası) *Taksim ü Teşrik-i Mesai* (İş Bölümü ve Ortak Çalışma) Ahmet Mithat'ın *Tercüman-ı Hakikat*'te tefrika edildikten sonra 1296/1879 yılında yayımlanan kitaplarıdır.

Bu zeki ihtiyarla görüşmemizin bir defaya mahsus kalmadığını hatırlatmaya gerek göremem. Kendisinin de dediği gibi canım sohbet istedikçe gider görüşürdüm. Her defasında da kendisinden yeniden yeniye hikmetler dinlerdim. Fakat bu hikmetlerin hemen tümünün nakaratı "çalışma düşkünlüğü" perdesinde karar kılardı.

Seyyid Muhammed Numan'a göre insanın hakkıyla reşit olması, kendi ekmeğini kendi kırmasıyla mümkün olabilirdi. Başlı başına bir iş sahibi olamayan insanı hareketlerinde özgür bile saymak istemezdi. İnsan için kahramanlık denilen erdemin meydanının çalışma meydanı olduğu hükmüyle bu meydandan kaçanları ve çalışkanlıktan üşenenleri, korkanları adam bile saymak istemezdi. Kendi başına dermanı olamayanların din ve devletine, vatan ve memleketine nasıl ciddi hizmetleri olabileceğini kestiremezdi. Koca herif!

Zenginlikle iftihar insan için en meşru, en haklı iftiharlardandır. Servetini gizleyen, daima fakirliğinden bahseden tıynetsizler şerefçe şükreden zenginlerden olmak şöyle dursun, sabreden fakirlerin derecesine bile varamaz. Zengin çocuğu olanlar niçin aşağılayıcı "mirasyedi" tabirine muhatap olur? Baba servetine vâris olmak gayrimeşru mudur? Oysa bir adama zengin denildiği zaman haz alır ama "mirasyedi" denildiği zaman aksine tereddüt içinde kalır.

Şuracıkta büyük bir hikmet vardır. Buna biraz daha derinden bakmak gerekir.

Zengin çalışmasının sonucu olarak mal mülk edinmiş olandır. Geçinebilmek derecesindeki bir başarı bile insan için şükre ve büyük başarılarla iftihara layıkken bir de geçindikten başka fazla kazanımları ile zengin olmak daha büyük başarı sayılmaz mı? Ya "büyük adam" diye çok ve birbirini izleyen başarıların sahibine denilmez mi? Öyleyse zengin olmak hükümde, hakikatte büyüklükle eş anlamlıymış da onun için zenginlik haz almayı, iftiharı gerektiriyor.

Mirasyedi öyle midir? Babasının malına vâris olmuş. Bir yaratılış sırrı o babaya evlat ve o mala namzet etmiş. Ama o malın toplanmasını sağlayan başarıların büyüklüğü de

beraberce intikal etmemiş olur da babasının bunca başarılı çalışmayla topladığı malı o çocuk korumaya bile muvaffak olamayarak nice israfla yok etmeye aday olursa, şüphe yok ki mirasyedi unvanından üzülüp acı çekmelidir.

Ama o çocukta da babasının başarılarına veraset iktidarı varmış. Öyleyse mirasyediliğin yol açacağı muhakkak olan iflastan hiçbir endişe edilemez. Nasıl ki bu hakikati bundan evvel açıklamıştık.

Seyyid Muhammed Numan'la bir günkü görüşmemiz Refet Bey hakkında bir konuşma ve sohbetle geçti. Demişti ki:

— Bana ilk yazdığınız pusulada Refet Bey'le tanışıklığınızdan bahsediyordunuz. O tanışıklığınız eskiye mi dayanır?

Elimde olmadan gülümsedim. Dedim ki:

— Neden sordunuz?

— Aranızda bir benzerlik ve münasebet göremedim de ondan. Ha eğer tanışıklığınız eskice bir şeyse gençlik hevesleri aranızda böyle bir münasebet kurdurmuştur diyebilirim.

— Ben gençlik heveslerini tümüyle terk ettiğim zaman sanırım Refet henüz o heveslere başlayabilmek için çocukluktan çıkamamıştı. Kendisiyle tanışmam yenidir. Birkaç haftalık bir şey.

— Fakat Refet hâlâ Beyoğlu'na müdavimdir.

— Evet ama o devamda bir tehlike görülemez sanırım. Eski haline nispetle pek olgunca sayılabilecek şeylerdendir.

— Tehlike görünebilmesine mahal kalmadı ki tehlike aransın. Babasından kalanı yedi bitirdi. Şimdi kendi kazancıyla, hatta dediğiniz gibi gerçekten olgunca bir yaşayışta bulunuyor. Kazanabiliyor ya! Varsın israf etsin. Bence asıl hikmet ve ehemmiyet kazanabilmektedir. Kazanabilen israf etmemeye de muktedir olabilir. Öyle değil mi?

— Pek doğru söylüyorsunuz efendim. Babasının kazandığını yiyen, onu bitirmeyince o sefahatten, o israftan mümkün değil kendisini alamaz.

Kendi kazandığını yiyen elbet bir gün gelecek, ettiği israfa acıyacaktır. Kazancın güçlüğü onun gözünü açarak harcamada ve özellikle yemede de güçlükle karşılaşmak ge-

rekeceğini kendisine anlatacaktır. Hem bu uyanışın Refet'te başladığını da görüyorum. Şüphem yok, bu da terbiyenizdeki lütfun eseridir.

Mısırlı ihtiyar gülümsedi. Ama gülümsemesi şu son görüşümü onaylar gibi değildi. Dedi ki:

— Hayır oğlum hayır. Ben gençlere yiyip içme, gülüp oynama, düşüp kalkma, bu vadilerde israf etme diye hiçbir nasihat vermem. Tesiri olmaz ki vereyim. Gençlere böyle vaaz ve nasihati sık sık tekrarlamak, kendini onların gözünde gevezelikle mahkûm etmeye varır. Dinlemeyecekleri, kabul etmeyecekleri sözleri neden söylemeli? Asıl sözü hayranlıkla dinleyecekleri şeylere dair söylemeli. Bendeki asıl sebebi artık anladınız ya? Mümkün mertebe kolayca ve çokça para kazanmanın yolunu öğretecek sözler söylemeli. Benim Refet'e söylediğim sözler Odessa ve Varna yoluyla Rusya ve Avrupa'ya turfanda mahsul gönderirse henüz açılmamış olan bu ticaret yolundan kendi de para kazanıp bana da para kazandıracağını öğretmekten ibarettir.

— Bunu bana anlattı.

— Ya! Anlattı mı?

— Evet, hem de iyi karşılayıp tam bir riayetle anlattı. Bu rehberliğinize pek müteşekkir, pek minnettar.

— Bu da benim için pek büyük bir müjde. Zaten bunu ben de hissediyordum. Bir saat bile görevinden ayrılmaması işte muhabbetini, aşkını, sevdasını kanıtlar. İşte bu sevda bir gencin adam olmasını temine kâfi belirtilerdendir. Varsın sefahat etmiş olsun. Varsın hâlâ ediyor bulunsun. Bu sevda ticaretinin, kazancının ilerlemesiyle mütenasip olarak arta arta diğer merakların tümüne baskın gelecektir. Elbette hem kendine hem halka yararlı bir adam olmasıyla sonuçlanacaktır.

Seyyid Muhammed Numan'ın "turfandacılık" diye başlangıçta hafife alınan ticareti yeniden icat etmiş olduğunu bilir misiniz? Ama bu icadı Refet'le başlamış değil. Ondan evveli başkalarıyla başlayıp sonra da Refet'e havale etmiş. Seyyid Muhammed Numan'a gelinceye kadar bu ticaret yolu keşfedilememişti. Yol yoktu ki bu ticaret de icat edilebilsin.

Rusya vapurlarının düzenli gelişim göstermesi, Varna şimendiferinin inşasıyla Romanya yollarının da ona kavuşması Seyyid Muhammed Numan'da bu icat fikrini uyandırdı.

Evet, bu da bir icattır. Yalnız bu değil, ticaret âleminde her şey icattır. Yeniden yeniye kâr temin edecek şeyler icat edilemezse zaten bilinen şeylerin pek büyük getirisi olmaz. Zira gözü açık, fikri uyanık olan başka bin tane ticaret erbabı o şey üzerine hücum ediverir, tabii ve zaruri olan rekabet de onun getirisini azalta azalta zarar ile kâr arasındaki farkı hemen eşitlik seviyesine vardırır.

Ah! Ticaret insanda ne güzel uyanıklığa yol açan bir meşguliyettir. En küçük bir başarı, kendi kumandasındaki askerle bir zafer kazanan kumandanın aldığı zevk kadar vicdani zevkler uyandırır.

Seyyid Muhammed Numan biraz da Refet'in babasından bahsetti. Pek iyi adam olduğunu söylüyor, yalnız iltizamcılığa[1] ziyade koyulmuş olmasını beğenmiyordu. Onun gözünde iltizamcılık bir nevi kumarbazlıkmış. Mültezimlerin[2] zekâsı mevcut olmayan bir serveti vücuda getirmeye harcanmazmış. Belki diğer çalışanların elde ettiği servetten kendileri, hakkından fazla hisse almaya yani fakir ziraatçileri zarara sokarak yararlanmaya harcanırmış. Koca bilge! Adam Smith'ten[3] felsefe dersi mi aldın?

Evet, başkalarının elde ettiği şeye hissedar olmak hususunda eserlerini gösteren zekiliğe zekilik dememeli. Adeta şeytanlık demeli. Hakikaten kumarbazın şeytanlığı gibi. Asıl zekilik ise halkın çıkarına uygun olan mutluluk sebeplerini kolaylatmak, çoğaltmak yönünde başarı eserlerini gösteren üstün beceridir.

Refet'in babası hakkında yalnız şu mültezimlikten başka beğenemeyecek bir şey bulamayan Seyyid Muhammed

---

1 Vergi toplayıcılık.

2 Vergi toplama memuru.

3 Adam Smith (1723-1790) İskoç düşünür ve siyasal iktisatçı. Oxford, Edinburgh, Glasgow üniversitelerinde eğitim gördü. Ahlak felsefesinin ışığında ekonomik açıklamalarda bulundu.

Numan o adamın diğer hallerini ziyadesiyle övdü. Gönlü doğru, cömert, cesur, zeki, çalışkan, mükemmel bir adam olduğunu anlattı. Dedim ki:

— Tamam. İşte Refet de babasından bu vasıflara mükemmel şekilde vâris olmuş. Babasından kendisine intikal eden miras, makbul olmayan iltizamcılık yüzünden kazanılan paraymış. O da sefahat ve israf yolunda elden çıkmış gitmiş. Refet de bir bakıma arınmış.

— Evet, öyle olmuş. O büyük servet geldiği yoldan dönüp gitmiş. Hatta Refet'in kendinden büyük iki kız kardeşi daha varmış. Bunların büyüğü daha babası Bedrettin Bey hayattayken doktor miralaylarından[1] bir zata verilmişti. Bedrettin Bey bu kıza bir hayli çeyiz vermişse de kocası alacağı kadını zenginliğine göre seçen kocalardan olmayıp sadece kızın kendisi için aldığından bu kız bahtiyar olmuş ama asıl bahtiyarlık sebebi Bedrettin'in vefatından sonra hissesine düşen miras olmamış. Kız ondan önce de bahtiyardı. Mirasın bahtiyarlığı artırma hususunda da hiçbir tesiri görülememiştir. İkinci kızı Bedrettin Bey'in vefatından sonra evlendirdik. Kocası müdürlüklerde, kaymakamlıklarda gezer bir adamdı. Zengin bir kadın aldıktan sonra memuriyeti de terk ederek mirasyediliğe vurdu; iltizam parasından, fukara hakkından biriken servet ona da hayretmedi. Şimdi bu kızların ikisi de dışarda. Fakat doktorun karısı hâlâ bahtiyar, kaymakamın karısı hâlâ bedbaht.

Refet'in geleceği hakkında da ihtiyarın ümit ve görüşünü öğrenmek istedim. Lakin bu arzu tamamıyla gerçekleşemedi. Çünkü Seyyid Muhammed Numan dedi ki:

— Bir adamın geleceği hakkında ne hüküm verilebilir? Geçmişine göre şimdiki hali gerçi Refet için istikbalce de büyük ümitler verdirirse de gelecek denilen şey nice gizlilikleri içinde bulundurduğundan geleceğin kesin gelişine kadar onu keşfe insan kudret bulamaz.

---

1 Albaylarından.

4

Seyyid Muhammed Numan'ın bir hayli çocuğu olmuş. Ne yazık ki hiçbiri yaşamamış. Nihayet en son evlendiği kadından bir kızcağızı dünyaya gelmiş. Bizim görüşmemizin gerçekleştiği sırada on yedi yaşına kadar gelmişse de o da pek cılız, pek hastalıklı bir şey.

Seyyid Muhammed Numan'a göre bu kıza bir hal olmuş. Bir tarafı ihtiyarın özelliklerini bize daha iyi anlatmaya, diğer tarafı hikâyemize ait en önemli kişilerden birini daha etraflı tarife yardım edeceğinden söz konusu hikâyeyi okuyucularımıza anlatmak gerekiyor.

Gereken yerleri biraz genişletilecek olsa, başlı başına bir roman teşkil edebilecek olan bu hikâyede olayların toplandığı kişi hükmünü alan kızın adı Feride.

Annesi güzelce bir Çerkes ise de Feride babasına çekmiş olduğundan yüzünün genel şekli adeta bir Mısırlı. Esmerce ten, kara gözler, yassıca burun, irice dudaklarıyla Mısırlılar arasında bayağı güzeller bulunabilirse de bu güzellik, bu cemal bir ressamın dikkatini çekecek sanatkârane güzelliklerden değil. Gayet hoppa olan Mısır güzelleri haddinden fazla işvebazlıklarıyla dikkat çekebilir.

Hâsılı Feride güzel değil, çirkin bir şey. Bu bilgiyi aldığım Refet'in demesine göre bedensel zayıflığı ve babasının bir taneciği olması dolayısıyla eğitim için hiç sıkıştırılmamış.

Antuvan Kolariyo'nun karısı Novart'ın kocasından değil başka birinden doğurmuş olduğunu bundan önce öğrendiğimiz ve Refet'i Seyyid Muhammed Numan'la barıştırmakta aracılığını Siranuş'un hikâyesinden anladığımız Karnik, bir gün efendisinin huzuruna gelerek giriş cümlelerinden sonra ihtida arzusunda bulunduğunu söylemiş. Seyyid Muhammed Numan o parlak gözlerini Karnik'in gözlerinin içine dikerek "İhtida mı? Gerçek mi söylüyorsun?" deyince Karnik'e korku gibi bir hal gelmiş. İkirciklenerek "Evet efendim, müsaade buyurursanız ihtida etmek istiyorum" demiş. İhtida için müsaade talebi, dikkatli ihtiyarı biraz güldürmüş; demiş ki:

— Müsaade istiyorsun ha? Öyleyse istediğin müsaadeyi vermeden önce anlamalıyım. Müslümanlık ile Hıristiyanlık arasında ne fark gördün de birini diğerine feda veya birini diğerine tercih etmek istiyorsun?

Karnik şaşalamış, vereceği cevabı derhal bulamayarak "Rüyasını ettim... şeyde gördüğümden.... hak din şey ise de..." gibi belirsiz sözlerle ezilip büzülmeye, yutkunup tıkanmaya başlayınca Seyyid Muhammed Numan tavrındaki ciddiyet alametlerini artırarak demiş ki:

— Oğlum! İhtida denilen şey hiç kimseden izin alınarak gerçekleşmez. İnsan kendi kendine ihtida eder. Bir insanın tek ve ulu olan Hak Teâlâ'ya ve onun şanlı peygamberine imanı izne filana bağlanamaz. O bir nurdur ki bizim tabirimizce, Elest meclisinde[1] kalp fenerimiz içinde yakılmıştır. Elest meclisinin ne olduğunu bilir misin?

— Şey efendim, sayenizde öğrenirim efendim.

— İnşallah! İnşallah! Fakat o nurla hidayete eren insan öyle vaftiz gibi merasime hacet kalmaksızın Müslümanlığı kabul eder. Hükümetçe yapılacak işlemler onun ihtidasının resmen tanınmasından ibarettir.

— İşte artık her hususta olduğu gibi bu konuda da bendenizden babalığınızı esirgememenizi rica ederim.

— Onu kimden esirgemişim ki senden esirgeyeyim? Fakat işin bence asıl düşünülecek, asıl önem verilecek tarafı bu değil. Karnik, bilirsin ki seni bazı arkadaşlarından çok severim. Zeki şeysin, çalışkan şeysin.

— Teveccühünüze, güveninize teşekkürler ederim efendim.

— Teveccühümü, güvenimi sen de bildiğin için benim yanımda mümkün olabilen gelişmenin üst derecesine varmak istersin değil mi?

— Ona şüphe mi ister efendim? Anam da sizsiniz, babam da. Allah bu kapıdan başka kapı göstermesin.

Karnik bu sözleri olabildiği kadar ciddiyetle söylese de Seyyid Muhammed Numan öyle gülümseyerek karşılık ve-

---

1 Allah'ın ruhları yarattıktan sonra "E lestu bi rabbikum?" (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) diye sorması, ruhların bir ağızdan "Belâ" (Evet) demesi hadisesinin yaşandığı meclis.

riyordu ki karşısında Karnik'ten başka dikkatli biri bulunsa, bu gülümseyişlerin içinde bir de alay rengi görebilirdi. Karnik bundan âciz kalarak aksine efendisinin sevincini, ihtidasından dolayı hazlanmadır zannıyla seviniyordu.

Seyyid Muhammed Numan, Karnik'in son teminatına daha ziyade haz alarak mukabele ediyormuş gibi davranarak dedi ki:

— Aferin oğlum! İşte böyle olmalı. Kapı da budur, halkası da budur diye canı gönülden sadakat ve dürüstlükle çalışanlar şüphe yok ki bahtiyar olur. O kapıda mümkün olabilecek gelişmenin en üst derecesini arzu etmeye hak kazanırlar. Mesela efendisine damat olmak mertebesi!

Karnik bir aralık kıpkırmızı kesilerek saçları içinden sızan bir kaynar ter alnını, şakaklarını istila etti. Fakat olanca kuvvetiyle kendini tutuyordu. Öncekinden ziyade yutkunarak mutkunarak alçakgönüllülüğünü göstermeye ve ispata başladı. Seyyid Muhammed Numan daha güler yüzlü, daha memnun bir tavırla "Sıkılma oğlum. Doğru söyle. Atasözü vardır, 'Müslüman dini âşikâre olur' derler. Mademki ihtidaya niyet ettin, bu sadakat nuru kalbinde parlamaya başlamış demektir" diye herifin önüne dökülünce artık Karnik'te emellerini gizleyecek hal kalmadı.

Fakat Karnik'i de avanaklardan sanmamalı. Öyle birdenbire yılışıp her şeyi itiraf ediverir mi ya? Minnettar ve mahcup bir tavırla gözlerini yere eğerek, "Ben emelimi o kadar yüksek derecelere vardıramam. Fakat efendim beni hangi lütfa layık görürse, sadece kendi fazilet ve ihsanıdır, diye teşekkürümü ifadede kusur etmemeye çalışırım. Her şekilde efendime teslimim" demişti. Bunun üzerine Seyyid Muhammed Numan'ın evvelki güler yüzü, memnuniyeti manidar bir kabalığa dönüştü. Epeyce öfkeye kapıldığı gerek gözlerinin parlamasından, gerek sesinin titremesinden anlaşılıyordu. Bununla birlikte söyleyeceği sözleri yumuşaklıkla, öğüt verircesine, irşat eder gibi söylemeye kendini zorlayarak dedi ki:

— Oğlum! Senin şimdi ihtida etmen şöyle dursun, anadan babadan Müslüman doğmuş olsan bile benim kızımı alamazsın!

Vay Karnik'teki bozgunluk! Adamcağız yıldırımla vurulmuşa döndü. Elinden gelse hemen dönüp kapıdan dışarıya fırlayacaksa da muktedir olabilir miydi?

Seyyid Numan sözün arkasını kesiyor mu? Diyor ki:

— Evvela benim kızım kocaya verilecek halde değil; zayıftır, hastalıklıdır. Öyle olduğu için eğitim görmemiştir. Karılığa kocalığa dair onda bir fikir bile yoktur. Doğal güzelliğe de sahip değil. Bir erkeğin evleneceği kadından bekleyebileceği hallerin hiçbirisi kızımda yok. O halde sen kızımda beğenebilecek ne buldun ki bu hevese düştün?

— .....

— Ne susuyorsun? Söyle, söyle bakayım neden korkuyorsun?

Zavallı Karnik neyi söylesin? Söyleyebileceği şeylerin tümünü şeytan ihtiyar biliyor. Hatta bildiğini söylemekten de çekinmiyor. İşte diyor ki:

— O halde kızımda beğenebilecek bir şey varsa, o da zengin bir babanın kızı olmaktan ibaret kalıyor, değil mi? Baba yetmişlik. Kız pek çelimsiz, pek zayıf. Annesi henüz Türkçesi kıt bir Çerkes. Ha? Baron Karnik! Hesap pek etraflı, öyle değil mi? Kayınpederin bir ayağı çukurda, kızın iki ayağı birden. Çünkü bu kadar çelimsiz, kansız cansız bir kızı biraz da ziyadece sevgi ve hırs dolu bir hayat çarçabuk verem döşeğine düşürüp öteki dünyaya gönderiverir değil mi a ahbar?[1]

5

Ey artık Karnik için sebat ve mukavemete imkân kaldı mı ya? Korkusundan dudağı çatlayıp dizlerinin bağı çözülerek yıkılsın kalsın mı?

Hayır! Bir cüret daha ederek yıkılıp gitmeyi tercih etti.

Refet bu hikâyeyi bana şöyle enikonu anlatıncaya kadar; sanki hikâyenin yalnız bu kadarı bir roman teşkiline layık ve hayretleri çekmeye değmezmiş de pek sade, pek tabii şey-

1 (Erm.) Ahbar: Kardeş, birader.

lerdenmiş gibi anlattıktan sonra "Birader! İşin daha garibini bundan sonra dinle" girişiyle dedi ki:

— Karnik, Seyyid'in huzurundan çıktıktan sonra mağazada da dikiş tutturamayarak kaybolmuş gitmişti. O akşam Seyyid beni çağırdı, dedi ki: "Oğlum! Bu akşam Beyoğlu'na git. Ağabey miydi, neydi? Hani ya o seninki? Onu bul."

Ben — Vay! Haberdar ha?

Refet — Yalnız bundan mı haberdar a birader? Lakin o zaman benim yerimde olmalıydın ki bu sözleri asıl Seyyid'in ağzından işitmeliydin. O zaman yüreğinin gümbür gümbür nasıl çarptığını da ben seyretmeliydim. Dedi ki, "Seninkini bul. Söyle ki o da Karnik'i bulsun. Ona haber versin ki kızımı Karnik'ten esirgeyişim bana teklif ettiği ihtidayı ciddi görmeyişimden dolayı değildir. Belki Karnik sözün doğrusunu bana söylüyordu da Siranuş'a söylediği sözler yalandı. Belki Siranuş'a söylediği sözler doğruydu da yalanı bana söylüyordu. Her halde iki sözünden birisi yalan ve iki tarafa ettiği muameleden birisi hata ve hıyanetti."

Ben — Vay! Siranuş'u da bilirmiş ha?

Refet — Hem de henüz benim bilmediğim bir zamanda.

Ben — Ay sen o zaman Siranuş'u bilmiyor muydun?

Refet — Hayır.

Ben — Acayip! O haşarılık âlemlerinde görmemiş miydin?

Refet — Siranuş benim gezip tozduğum âlemlere duçar olacak mahluklardan değildir ki bir yerde rast getirip de görebileyim.

Ben — Deme Allah'ı seversen Refet!

Gerçi bundan önce gerek Refet, gerek Siranuş bana bir hayli malumat vermişti. Fakat söz konusu malumat genellikle Karnik olayları hakkındaydı. Birazı da bu kızın ortaya çıkış şekline filanına dairdi. Malumatın o tarafını şimdi bu münasebetle tamamladıysa da bence henüz okuyucularıma hikâye edecek sıra gelmiş değil. Bu garip hallerin sırasını bozmamak, tadını kaçırmamak için hikâyenin her tarafı hakkında kararlaştırdığım sırayı, tertibi yine bozmayacağım.

Refet, Seyyid Muhammed Numan'ın kendisine verdiği talimatı şu şekilde anlatmaya devam etti. Dedi ki:

— Bundan başka Seyyid yine Agavni vasıtasıyla Karnik'e bildirilmek üzere bana dedi ki: "İşin neticesi Karnik'in meyli Siranuş'ta olmaktır. Siranuş yüzünden kendisine tertip ettiği mutlu hayatı tamama erdirmek için bir de bana damat olmayı zihninde tasarlamış. İhtidayı da bunun için tertip etmiş. Gerek ben sağ kalayım, gerek vefat edeyim, benim servetimle ve zavallı hasta kızcağızımın kahrolmuşluğuyla Siranuş'un meclisinde keyif çatmayı kurmuş. Bununla beraber o heves düşkünü delikanlıya hınçlanmak da istemiyorum. Benden babalık, efendilik istedi. Esirgemeyeceğim. Âşıkane ilişkide bulunduğu Siranuş'la evlenirse mükemmel bir düğün masrafını kendim verdikten başka yine hizmetimde kullanıp aylığını da artıracağım. Çünkü elimde doğmamışsa da elimde büyümüştür. Şimdiye kadar hiçbir fenalığı da görülmemiştir. Aksine sayesinde hayırlar görmüşüm, paralar kazanmışım. Yalnız şu son meselede şeytan onu aldatmış ama Rahman benim imdadıma yetişmiştir. Anladın mı oğlum? Sana verdiğim şu görev gayet nazik ve insanca bir görevdir. Sen de Karnik'i görecek olursan, düşmanca yaklaşma. Baba gibi davranarak kendisine nasihat ver. Haydi göreyim seni!"

Ben — Koca Seyyid Numan!

Refet — Evet, hakikaten kocaman!

Ben — Ee! Bu gerçekten nazik olan görevi nasıl yerine getirdin bakalım? Çünkü bu görevin nazik bir yönü daha var. Yani Seyyid Muhammed Numan, Karnik'in mükemmel olarak düğün masrafını vermeyi ve aylığını artırmayı vaat etmekle göstermiş ve anlatmış olacak ki kızını ondan esirgemesi onu umduğu paraya nailiyetten alıkoymak için değil. İstediği şey para ise işte onu esirgemiyor. Bu nazik görevi güzelce yerine getirmek de zor işlerdendir.

Refet — Aynıyla efendimin tarif ettiği gibi yerine getirdim. Gittim, Agavni'yi buldum. Tebliğ edilecek şeyleri tebliğ ettim. "Zavallı Siranuş!" diye hayıflandı.

Ben — Seyyid Muhammed Numan'a yahut kızı Feride'ye hayıflanmadı mı?

Refet — Bunu ben de sormuştum. "Feride'yi koruyacak o kadar zeki ve akıllı bir baba var. Asıl acınacak Siranuş'tur" cevabını verdi. Ben alkışladım. Zira Siranuş ile Karnik arasındaki münasebeti bilmiyordum. Hiç bilmiyor da değildim. Karnik bir kızın arkasında dolaşıyor diye kulağıma çalınmıştıysa da o kız kimdir, kimin nesidir, nasıl şeydir öğrenmeye merak bile etmemiştim.

Ben — Sonra öğrendin. Öğrendin de şaşa mı kaldın?

Refet — O cüret daha sonraları oldu. İlk öğrendiğim şey Karnik'in Siranuş'la pek ciddi ilgilenmesinden ve adeta aralarında evlilik vaadi verilip alındığından ibaretti. Agavni Madam C'nin pansiyonundan çıktığı zaman Siranuş oraya yeni girmiş henüz üç aylık bir öğrenciymiş. Sonraları Karnik ile Siranuş arasında aşk ilişkisi başlayınca, iffetli bir Ermeni ailesinin evinde ikamet eden Siranuş'la evde görüşüp ilişki kurmuş. Hatta Karnik'in nesi olduğu pek de belli olamayan bu kadını Siranuş Karnik'ten kıskanarak bir aralık yüz vermemek bile istemiş. Agavni bu konuda kesin güvence vererek oraya gelişinin aksine Karnik'le evliliği meselesine bir şekil vermek için yine Karnik tarafından edilen ricalara dayandığını anlatmış. Agavni hakikaten dışarıdan anlaşılamayacak derecelerde temiz kalpli bir kız olduğundan bu Karnik'in bazı özelliklerini Siranuş'tan saklamamış.

Ben — Evet, işin bu tarafı bana da anlatılmıştı! Karnik'in maddeten bir fenalığı duyulmuş değilse de ahlaki erdemlerinin pek de denenmiş ve muhakkak olmadığını Agavni Siranuş'a söylemiş. Zavallı Siranuş bunu Karnik'i kendi gözünden düşürmek maksadına vererek inanmakta mütereddit kalmışmış.

Refet — Nihayet birkaç görüşme ve müzakereden sonra Siranuş Karnik'le evlenmeye karar verir. Bu işe Agavni de, ben de dahildim. Siranuş'un kazancı malumunuz olan bin iki yüz liralık kadar bir sermayesi var ki Mısır konsolidesine yatırılmıştır. Onun yedi sekiz liralık geliri kızcağızın geçim kaynağı.

Ben — Zavallı Siranuş!

Refet — Ne kadar zavallı! Seyyid Muhammed Numan'a da müzakerenin şekli ve devamından malumat veriliyor. Ha şunu unutmayalım ki işin biraz yoluna girmesini müteakip Karnik geldi. Seyyid'in ayaklarına kapanarak affına da mazhar oldu.

Ben — Evet, evet. Hatta on bin frank düğün masrafı adıyla bir de ihsana nail oldu değil mi? Beş yüz Napolyon!

Refet — İşte alt tarafını biliyorsun ya.

6

Evet, alt tarafını biliyordum. Daha önceden öğrenmiştim. İşte öğrendiğimi, bildiğimi okuyucularıma arz edeyim:

Evvela şunu söylemeliyim: Seyyid Muhammed Numan'ın böyle beş yüz lirayı birden ihsan edivermesi zenginlikte Rotschild'e[1] denk olup da o kadar parayı küçük görmesinden ileri gelmez. Kendisi her halde ticaret erbabı, alışverişle uğraşan bir iş adamı olduğundan bu beş yüz Fransız lirası Seyyid Muhammed Numan'ın gözünde de büyücek meblağlardandır. Fakat bu adam gerçekten lüzumu olmayan, bir sebebe dayanmayan yerlere para sarf etmemekte ne kadar mutasarrıf ise yüce gönüllülüğü gerektiren ve aklına yatan yerlerde el açıklığı fevkaladedir.

Çocuk yaşından beri yanında bulunup da kendisine damat olmaya kadar heveslenmiş olan, bu maksadına ulaşma basamağı olmak için din değiştirmeyi göze alan Karnik'i Seyyid Muhammed Numan kahrederek kovamazdı. Her halde herifin hevesi gayrimeşru değil a! Ama içinde başka gizli maksatlar varmış. Ama diğer taraftan Siranuş adlı bir kızla ilişkisi, maiyetinde çalışan adamların meraklı gözlerinin parıl parıl parlaması Seyyid'in malumuymuş.

1 On sekizinci yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa'nın birçok merkezinde banka kuran Yahudi kökenli Alman ailesi.

Varsın olsun. Seyyid görmüş geçirmiş bir adamdır. Evlenen delikanlılardan birtakımının metreslerine son vedayı ta zifaf gecesi ettiklerini, hele bazılarının *au revoir*[1] şartlı vedasıyla zifafa girdiklerini çok işitmiş, çok görmüş. Yalnız böyle bir tertipteki gerçek hıyanetten, gerçek kasıttan kendisini kurtarmak gerektiğini kılı kırk yararak düşünmüş, Karnik'in kendi kızından ümidini kesip, istediği şey babalık, efendilik ise onu işte böyle emrindekilerden hiçbirisine yapamayacağı fevkalade bir şekilde göstermiş.

Aradaki vasıtalar hep Agavni, Refet ve bir de Seyyid Muhammed Numan ticarethanesinin en kadim, en güvenilir memurlarından olan ihtiyar Petro Polo olduğu halde evliliğe karar verilerek bir pazar günü nikâhları kıyılmak üzere bazı eşe dosta perşembe gününden davetiyeler gönderilmiş. Yine o perşembe günü beş yüz Fransız altını Karnik'e teslim edilmiş. Ondan başka cumartesi akşamı da Ermeni Patrikhanesi'nden kaldırtılan ufacık bir çelik çekmece Agavni'nin odasına kadar gönderilip Karnik'e verilmiş ki açıldığı zaman içinden çıkan Mısır konsolidelerini Agavni, Refet, Petro Polo ve hatta Siranuş da mevcut olduğu halde saymışlar. Üzerlerine Karnik kendi kalemiyle birer birer kendi ismini de yazmış.

Her iş bitti ya! Ertesi pazar günü nikâh için huzuru lazım gelen zevat kilisede toplanmış. Ama Karnik yok. Ha şimdi gelecek, ha şimdi gelecek! Ne gelen var ne gelecek. Zira akşam olduğu halde Karnik yok.

Zavallı Siranuş'un iki gözü iki pınar. Zavallı Agavni'nin de iki gözü iki pınar.

Ya zavallı Refet'in?

Koca Refet! İçlerinde tedbirini şaşırmayan yalnız bir Refet olmuş. Hemen Beyoğlu Mutasarrıflığına koşup vukuatı haber vermiş. Agavni'nin odasında Karnik'in birkaç fotoğrafı bulunarak icra edilecek arama ve zaptiye takibatında işe yaramaları için onları da mutasarrıflığa vermiş.

---

1 (Fr.) Hoşça kal.

Daha sonra bir yol koşup durumu Seyyid'e haber vermiş. Seyyid bir kere hayret denizine dalıp onun girdapları, dalgaları içinde bir hayli yuvarlandıktan sonra başını kaldırarak sormuş:

— Oğlum, Karnik'in başka hangi kadınla münasebeti vardı?

Refet işin bu tarafından tamamen habersiz olduğunu söylediği ve garanti verdiği halde Seyyid Numan ikna olmamış. "Hayır hayır! Bu işin içinde bir karı daha bulunacak" diye inat etmiş. Refet'te sessizlik. İhtiyar ise aklından geçen şeyleri kendi kendisine başını sallayarak tasdikle beraber Refet'e demiş ki:

— Şu anda Karnik ya şeytanların bile izini bulamayacakları bir yerde bir karıyla beraber gizlenmiştir veya yine şu anda bu habis, İstanbul'da bulunmayıp yanında bir karıyla birlikte firardadır.

Refet'te hâlâ sessizlik. Hem de şaşkınca bir sessizlik. Hiçbir şeyden haberi yok ki bir şey söyleyebilsin. Hiçbir şeye imkân veremiyor ki hiç olmazsa zannını, tahminini ileri sürsün.

İhtiyar ise hâlâ düşünüyor. Hem de derin derin düşünüyor. Pek derin düşünüyor.

Bir aralık hayret denizinden bir daha başını kaldırarak sormuş:

— Refet, bu Siranuş denilen kız güzeldir değil mi?

Refet:

— Güzel efendim.

— Pek mi güzel?

— Hakikaten pek güzel. Hem pek güzel hem gayet terbiyeli hem de...

— Ee, hem de?.. Sözünü kesme.

— Pek de namuslu.

— Acayip! Namuslu olduğunu neden biliyorsun?

Refet bundan önceki sözünü gayet mahcup bir tavırla söyleyebilmişken Seyyid'in son sorusu üzerine ya bin kat daha mahcup olmak veya küstahça bir cüretle utancını üstünden atmak mecburiyeti arasında şaşkın kalmış. Fakat derhal ikinci şıkkı tercih ederek demiş ki:

— Seyyid! Siz her şeyi biliyorsunuz. Bildiğiniz şeyleri de bize söyletmek istiyorsunuz. Emrinize boyun eğmiş olmak için işte diyorum ki Siranuş'un pek de namuslu olduğunu, bu yüce onuru bir kere yitirdikten sonra tekrar ele geçirmenin özlemli gayretiyle kendini ıslah etmek için çabalayan bir kadından işittiğim ve kendine kesinlikle güvendiğim için söylüyorum.

— Agavni'den değil mi?

— Evet efendim.

— Aferin! Doğru söylediğine teşekkür ederim. Öyleyse bilmiş ol ki Karnik'in mağlup olduğu karı ne güzeldir ne terbiyeli ne namuslu. Zira o melunun aradığı şeyler bu faziletler olsa, kızımı almak için beni de kandırmaya çalışmazdı, Siranuş'u ümidinin üzerinde bir Tanrı nimeti bilerek öper, başına kordu.

— Siz zekisiniz Seyyid, bilgesiniz. Kesinlikle inanıyorum, bu tahmininiz doğrudur.

Refet böyle söylemiş. Hakkı da varmış. Yani Seyyid Numan gerçeği pek doğru tahmin etmiş. Zira işin üzerinden bir hafta geçmeksizin Bulgaristan Kapı Kethüdalığı[1] vasıtasıyla Varna'dan Zaptiye Nezareti'ne[2] gelen bir cevap telgrafında "Fotoğrafını gönderdiğiniz Ermeni, beraberinde yaşlıca bir şişman karı da olduğu halde üç gün önce Rus pasaportuyla Varna iskelesine çıkıp Rusçuk'a giden sürat katarına binmiş olduğu pasaport memurluğundan bildirilmiştir. Fotoğraf derhal Rusçuk polisine de gönderilmiş, bu adamın yine o karıyla birlikte Rusçuk'ta eğlenmeksizin Corceve'ye geçtiği cevabı alınmıştır" haberi verildiği gibi o zamanlar bu durum gazetelere de malzeme olduğundan bir sabah Beyoğlu'nun orta halli Ermeni ahalisinden altmış yaşında ve iyi haliyle tanınmış bir adamcağız mutasarrıflık dairesine gelerek adı geçen Karnik'le firar eden şişman karının kendi karısı oldu-

1 Kapı kethüdası, Osmanlı döneminde, Osmanlı egemenliği altındaki beyliklerin, yabancı devletlerin, eyalet valilerinin, vezirlerin ve beylerbeylerinin devletle ilgili işlerine bakan görevli.

2 Osmanlı Devleti'nde kolluk kuvvetlerinin bağlı olduğu teşkilat.

ğunu, bir haftadan beri ortadan kaybolduğunu, her tarafta aransa da izinin bulunamadığını, o hain karının beş bin liralık kadar Fransız hisselerini bin beş yüz liralık mücevheratla beraber alıp götürdüğünü zavallı ihtiyar ağlayarak söylemişse de ticaretçe itibarına halel gelmemesi için bu musibetin ilan olunmayıp gizlenmesini rica etmiştir.

Nasıl? Seyyid Muhammed Numan'ın tahminine diyecek var mı? Yaşlıca ve şişman olduğunu Varna cevap telgrafında gördüğümüz hain karının oldukça hatırı sayılır çirkinlerden bulunduğunu da kendisini tanıyanlardan haber almıştık.

7

İnsanlık âlemi işte böyledir. İnsan evladında bazı öyle haller görülür ki gerçek cinnetten farkı pek azdır.

Yalnız Karnik'e şaşıp kalmayalım. Dostlarımızı, tanıdıklarımızı şöyle bir hatırdan geçirelim. İçlerinde bir haylisini görürüz ki evinde barkında, ırzıyla, edebiyle helalinden adeta ibadet eder gibi sefa ve bahtiyarlık sebepleri mevcut ve mükemmelken Beyoğlu'nun hatta Galata'nın ne murdar yerlerinde sürünürler! Namuslarını, haysiyetlerini, servet ve sıhhatleriyle beraber ne yaman tehlikelere uğratırlar!

İnsan için hikmetin belli başlılarından birisi de kendini tanımaktır. "Kendini tanımak" denildiği zaman elindeki nimetin kadrini bilmek de o söze dahildir.

İnsan şimdiye kadar geçmiş şeylerin ne iyiliğinden ne fenalığından gelecek şeyler için kesin bir hüküm çıkaramaz. Nice yıllar sefalet içinde avare olan bir bedbahtı görürsünüz ki bir talih saati gelir, kesin pişmanlıkla sırma gümüşü gibi arınıverir. Diğer birini görürsünüz, iyi haliyle âlemin beğenen bakışlarını üstüne çekerek yaşayıp giderken bir şeytan aldatmasından kendini kurtaramaz, geçmiş ömrünü de geleceğini de berbat eder gider.

Bilge işte insanlığın bu genel hallerini eleştirel gözden uzak tutmayıp öncelikle her şeyin akıbetinin neye vardığını

araştırandır. İleri görüşlü olanlar görür ki hiçbir şey cezasız kalmıyor. Kötü hallerden gerçek anlamda pişman olarak Allah'ın affına sığınan tövbekârlar mutlaka berhudar oluyor. İyi hallerini nefsin aldatmasıyla değiştirenler de elbette layık olduğu cezayı çekiyor. Herkes yaptığının karşılığını buluyor. Zerre miskali hayır edenler hayır görüyor. Zerre miskali şer edenler şer görüyor. Şerden kurtuluş ancak canı gönülden pişman olarak Allah'ın affına sığınmakta bulunabilir.

Bu vaaz verircesine muhakemeleri, kuru kuruya hikmetli sözler etmekten ibaret sanmamalı. Dünyanın hallerini araştırmaya devam etmeli ki anılan gerçeklerin kesin ve maddi gerçekler olduğu sabit olsun.

Biz hikâyemize devam edelim. Karnik'in kaçışından sonra Seyyid Muhammed Numan, Refet'i bir daha huzuruna çağırıp der ki:

— Evlat! Benim tarafımdan Siranuş'a gidip selam söyleyeceksin. Teselli için ne kadar söz söylemek lazımsa söyleyeceksin. Rica edeceksin ki Agavni'nin oturduğu eve taşınsın. Zaten bol para içinde yaşamaya alışmış, geçinmesi zor bir kadın değil ki geçinmesinden korkulsun. Beni kendisine baba, seni birader bilsin. Allah kerimdir. Belki Karnik'in kastı firara kadar değildi de benim kendisine gösterdiğim efendiliğin, babalığın ciddiliğine inanamayarak ve geleceğini Siranuş ile bizim aramızda bulunmaktan çok, o ihtiyar şişman karının kucağında güvende görerek bu işi yaptı. Bu halde kızcağızın felaket sebebi ben sayılırım. Ettiğim fenalığı tazmine çalışacağım. Bakalım Hak Teâlâ ne gösterir?

Refet zaten ihtiyarın benden fazla bilgeliğinin hayranı olduğundan bütün bilgece, âlicenapça emirlerini nasıl hayranlıkla ve kılı kırk yaran bir tavırla telakki ederse, bunu da öyle telakki eder. Kalkar; önce Agavni'ye gidip durumu anlatır, görüşünü sorar. Agavni, Seyyid'in gerçek maksat ve meramını anlayamaz; kuşkulu bir tavırla Refet'e "Refet! Sakın sizin Seyyid ömrünün sonlarında gencelmiş, dincelmiş olmasın!" derse de Refet, Seyyid Muhammed Numan'ın iyi halinin öyle olur olmaz şeytani vesveselerle sarsılabilecek hallerden olma-

dığına kesinlikle emin olduğundan, "Aklını mı bozdun Agavni! Eğer Seyyid hakkında da böyle bir şüphe muhtemelse artık insanlığımızdan hayâ ederek şu dünyadan vücudumuzun kalkması temennisinde bulunmalıyız" der.

Bununla birlikte Agavni yine tam manasıyla emin olamaz. Kuruntulu kadın "Biz tesadüf etmedikse de okuduğumuz romanlarda çok gördük. Böyle zengin ihtiyarların metres demekten hayâ ettikleri ve bir bakıma manevi evlatlarıymış gibi görmek ve göstermek istedikleri gencecik, güzelce, körpecik kimseleri bulunuyor. Genellikle Amerika'da ve İngiltere'de görülüyor" diye alaycı görüşlerine biraz daha devam etmişti. Nihayet Refet o kuruntulu kızı sözle ikna edemeyeceğini anlayarak üstelemeye lüzum görmemiş. Agavni'ye "Biz her halükârda bize verilen görevi yapalım da kabul etmek veya etmemek Siranuş'a kalsın" demiş. Kalkmışlar, Siranuş'un yanına gitmişler.

Bu kız için demincek "İki gözü iki pınar" dememiş miydik? Hâlâ da öyle. Hele hele Siranuş hakkında öteden beri okuyucularımıza verdiğimiz bilgiden anlaşılmış olacağı gibi bu kız kalbi kuvvetli, fikri sağlam kişilerdendi. Azametli, kibirli bir şey olduğu halde iki gözü iki pınar.

Hak verilir değil mi? Kıt kanaat geçim kaynağı olabilecek sermayeciği elden gitmiş. Bu haliyle, ahlakıyla kime boyun eğecek?

Siranuş'un durumunu bizim bildiğimiz kadar okuyucularımız da bilse, şu anda bizim bu kızcağıza acıdığımız kadar okuyucularımızın da acıması gerekirdi.

Bazı durumlarda yüzsüzlük, arsızlık bir sermaye sayılır. Aç kalmama konusunda arsızın o hallerinden istifade ettiği olabilir. İzzetinefis sahibi gururlu insanlar bu bakımdan daha çok acınmaya şayandır.

Gerek Agavni gerek Refet Bey, Seyyid Muhammed Numan tarafından tebliğ edecekleri şeyleri nasıl söyleyecekleri hususunda şaşkın kalarak bir hayli zaman yüz yüze bakıştı. Bu tereddütlerinin Siranuş'un merakını artırdığı apaçık görülmemiş olsa, belki hiç de ağızlarını açamayarak dönerlerdi.

Nihayet kızcağızın "Canım Allah aşkına ne olmuş? Ne var?" diye amana düşmesi üzerine taşıdıkları emaneti verebildiler.

Siranuş bunların sözlerine söz katmaksızın baştan sona kadar dinledi. Nihayet "Seyyid Muhammed Numan bana karşı hiçbir tazmine borçlu ve mecbur olmadığı halde beni sadakasına muhtaç görüyor demektir" dedi. Lakin bu görüşüne Refet ile Agavni tarafından cevap verilemedi. O yürekler acısı bedbaht kızcağız yine kendisi söze devam ederek, "Evet, o kadar cömert bir zatın sadakasına ihtiyaç duyabilirim. O nankör gaddara ettiği babalığın kadri bilinemediyse, bana ettiği babalığın kadri bilinecektir. Minneti çekilecek ve şükrü ifa olunacaktır" dedi.

Koca Refet! O gönül sahibi kızın bu nimet bilirce sözünden etkilendi, gözleri doldu, ayağa kalkıp elini uzattı ve "Öyleyse kardeş olduk!" dedi.

Siranuş ise, "Bu cömertlik elini evvela bana babalık teklif eden muhterem zatın eline vekildir diye, sonra bir... bir kardeş elidir diye kabul ediyorum" dedi. Bu mecliste hazır olan üç zatın altı gözü şıpır şıpır yaş dökmeye başladı. Bunları her kim görse, onun da gözleri yaşarırdı.

8

İşte Mektep Sokağı'ndaki eve Siranuş'un taşınması bu şekilde gerçekleşmiştir. Gelin olmak emeliyle kızcağızın çamaşır ve elbisece her şeyi tam olup ihtiyacı yalnız ölmeyecek kadar yemeye münhasır kaldığından idaresi Seyyid Muhammed Numan için hiç de dayanılmaz bir yük hükmünde değildi. Refet masrafların genel hesabını yaptığı sırada o zavallının da hesabını görüyordu. Kuşluk ve akşam yemekleriyle oda kirası on bir on iki liralık bir toplam teşkil ediyordu. Söz konusu tutar Seyyid Muhammed Numan için değil a, Refet için bile büsbütün yılacak, altında ezilecek şeylerden sayılamaz. Çünkü Agavni'nin Refet'e hiç ihtiyacı ve Refet'in de bir tek anneden başka bakacak kimsesi yoktu.

Mademki idareden, geçinmekten bahsediyoruz, şunu da haber verelim: Bir hesap görülmesi sırasında Siranuş masrafların toplamını öğrenince, bunu şimdiye kadar kendi harcadığı miktardan fazla görerek masrafın azaltılmasını söylemişti ama Refet, "Bana verilen talimatın sınırlarının dışına çıkıyoruz" diye reddetmişti. Hatta Siranuş, "Ta sınır başına kadar varmak da mecburi değildir ya! Bu evden çıkmalıyız. Kendimize mahsus iki odalı küçük bir ev tutmalıyız. Yemeğimizi kendimiz pişirmeliyiz. Cömert birinin sadakasıyla yaşarken, öncekinden fazla bolluk içinde sosyetik hayatı insafa yediremiyorum" demiş, Matmazel Agavni, "İyi ama sen insaflı hareket edesin diye bizi de zillete düşürmeye hak kazanamazsın ya!" karşılığıyla reddetmişti. Refet, Agavni'ye hak vererek "Hele hele o halde Seyyid Muhammed Numan'ın da emri dışına çıkmış olacağız. Ben Seyyid Muhammed Numan olsam, sizin tarafınızdan gerekli görülecek bu tedbiri kendi cömertliğime, yüce gönüllülüğüme karşı bir hakaret sayardım" deyince artık Siranuş teslim olurcasına sessiz kalmaya mecbur olmuştu.

Okuyucularıma söylemeliyim ki romanımızın bu olayındaki kahramanlarla tanıştığım zaman bu geçim şekli hakkında verilen kararın üzerinden dört ay kadar zaman geçmişti. Hikâyenin bundan sonrasını anlatmadan önce şu eksikliği tamamlamalıyım:

Bu karar dört aydır uygulandığı halde ne bir gün Seyyid Muhammed Numan Beyoğlu'na gelip himaye ettiğini görmüştü ne bir gün onu İstanbul'a çağırarak görüşmüştü.

Malum ya, fikrinde şeytanlık yönü daima ağır basan Matmazel Agavni, o cömert ihtiyarın bu zavallı kızcağız hakkındaki eli açıklılığına doğru anlam vermeyerek yanılgıya düşmüştü. Dört aylık bir zaman, kızın bu kötü zannını gereği gibi düzeltti ama büsbütün sildiğini kimse iddia edemez. Bu halin daha ne zamana kadar devam edebileceği kimsenin bilemeyeceği bir durumdur. Normal hallerden değil ki devamı hakkında fikirlerde, kalplerde de istikrar oluşabilsin.

Yalnız Matmazel Agavni değil, Siranuş'ta da bu istikrar yoktu. Gerçi Seyyid Numan'ın cömertçe inayetine pek müteşekkirdi. Ancak işin sonu nereye varacak? Her aklı başında insanın asıl dikkatini çevireceği şey, sonunda ne olacağını düşünmek değil mi? İşin sonunun neye varacağının bilinmemesi o talihsiz kızcağızı adeta daimi bir işkence halinde bulunduruyordu. Hani ya Şirket-i Hayriye vapurunda bunlara ilk rastladığımız gün yanlarında gördüğümüz yaşlıca kadın yok mu? O kadın işte bu eve taşınmadan önce Siranuş'a kendi evinin bir odasını kiraya vermiş, bu arada analık vazifesini de gören iyi halli bir kadıncağız olduğundan Siranuş musibet mi yoksa saadet mi olduğu hakkında kesin bir hüküm veremiyor, kâh biri, kâh diğeri hakkında karar değiştiriyordu. Bu durumdan pek sıkıldıkça kadıncağızı çağırır, onunla sohbete dalardı. Zaten her ne zaman sokağa çıkacak olsa bu kadını mutlaka yanında bulundururdu ya!

Bereket versin ki bu kadın gerçekten iyi halli, iyi düşünceli, namuslu, edepli bir şey olduğundan Siranuş kendisiyle dertleşmeye giriştikçe "Kızım! Birisi yetmişlik zengin, aklı başında, itibarlı, iyi haline dünya şahit bir tacir! Diğeri genç, yüce gönüllü, kahraman, her şeyi görmüş geçirmiş, iyi hale dönmüş bir asilzade. Babalık, kardeşlik vaadiyle senin korunmanı, idareni, geleceğini üstlenmişler. Daha ne endişe ediyorsun? Bir alçak yüzünden kaybettiğin şey pek de önemi olamayan bir servetten ibaret değil mi? Buna karşılık şu iki dostun sana olan taahhüdü milyon değer. Kendini ne üzüp duruyorsun? Birincisi Cenabıhakk'a tevekkül ederek, ikincisi o hamilere güvenerek zevkine bak. Ye, iç, gül, oyna. Hak Teâlâ'ya şükür, dostlarına da dua et!" yollu tesellilerle kızcağızda kaybolan ferahlığı geri getirmeye çaba gösteriyordu.

Bu kalbi kırık kızcağızı teselli edip ferahlatmak için gayret eden yalnız Vartov Dudu sanılmasın. Bilmem bundan önce söylemiş miydik? O insaniyetli kadıncağızın ismi Vartov Dudu'dur. Evet, gönül derdine mağlup olduğu esnalarda Siranuş'un imdadına yetişen yalnız Vartov'du denilirse, Agavni için de Refet için de hatta Seyyid Numan için de büyük haksızlık edilmiş olur.

Agavni'nin piyanodaki maharetinin Siranuş derecesinde olmadığını önce de söylemiştik. İkisi bir pansiyondan çıkmışlarsa da Agavni, Madam C'nin pansiyonunda bir ara sadece kendi felsefe dünyasına daldığından eğitim ve öğrenimin hiçbirisine önem vermiyordu. En çok önemseyerek ilgilendiği şey roman okumaktan ibaretti. Siranuş ise aksine kendisine her ne öğretilirse olanca kudret ve gayretiyle onu öğrenmeye çalışırdı. Hoş yakında kızcağızın bu hallerini de anlatacağız ya. Agavni ise kendi istifadesinden ziyade Siranuş'u eğlendirmeye sebep olmak üzere vakit buldukça arkadaşını piyano başına çekerek saatlerce meşgul ediyor, kendi de meşgul oluyordu. Siranuş'un piyanoyla meşgul olmaktan da sıkıldığını gördükçe artık kocaman bir kütüphane teşkil etmiş olan romanları ortaya yığarak Agavni'nin arkadaşını eğlendirmeye ne kadar gayret ettiğini görseniz, bunları arkadaş değil, kız kardeş sanırdınız. Hatta kendi okuyarak, Siranuş'a dinleterek eğlendiremediği ve romanın sonuçlarını görmeye arkadaşının acele ettiğini anladığı zaman sabırsızlıkla üzülmemesi için sözlü olarak ve kısaca anlatmaya kadar da varırdı.

Ya Refet?.. Ya koca Seyyid Muhammed Numan?.. O kâmil ihtiyar sanki Agavni'nin sandığı gibi Siranuş'a âşıkmış, hem de görmeden âşık olmuş gibi Refet'e sık sık, "Çocukları sıkmamalısın. Onlar gezmek, yürümek isterler. Gülüp oynamak isterler. İsrafa varmamak şartıyla fevkalade harcamalarda bulunabilirsin" emrini tekrar ettiğinden Refet bu iznini akıllıca uygulamaktan geri durmuyordu.

Evvelce anlattık ya; bunlarla tanışmamız bir bahar mevsimine rastlamıştı. O yıl Frenklerce "mikarem"[1] denilen perhiz ortasında verilmesi âdet olan umumi balolardan birine bile, fakat kıyafet değiştirerek bu kadınları götürmüştü. Hava müsait oldukça akşamları Şişli'ye, Feriköy'e, Taksim Bahçesi'ne, geceleri Tepebaşı Bahçesi'ne de götürüp gezintileri hususunda ihtimamdan ayrılmıyordu. Yalnız Seyyid Muhammed Numan'ın kesin talimatı uyarınca kadınları Vartov Dudu'dan başka hiç kimseyle görüştürmüyordu.

---

1 (Fr. Mi-carême) Büyük perhizin üçüncü perşembesi.

9

Hiçbir kimseyle görüştürmediği halde benimle nasıl görüştürdüğü şimdi hatıra gelmiştir ya.

Fakat ben de derhal hatırlatırım; beni görüştüren Refet olmamıştır. Ben kendim görüşmüşümdür. Refet'in bir cesareti görülmüşse de o da beni Siranuş'la görüştürmeyi kurduğu zaman Seyyid Muhammed Numan'dan izin istemeyip Siranuş'un kendisinden izin alması meselesinden ibarettir.

Ben bir ara bunu Refet'e de sormuştum. Efendisinin emirlerinden, yasaklarından zerre kadar dışa çıkmadığı halde nasıl olup da beni efendisinin himaye ettiğiyle görüştürebildiğini sormuştum. Demişti ki:

— Eminönü'nde ilk görüştüğümüz sabah kıvırmış olduğun mini mini yalanı unuttun mu? Güya sana bir mektup gelmiş, onda Siranuş'un durumundan, sırlarından bahsedilmiş. Himayemizdekini ilgilendiren böyle bir hale karşı kayıtsız kalabilir miydim? İşin neden ibaret olduğu anlaşılmalıydı da sonra efendime vereceğim haberi ona göre vermeliydim. Öyle değil mi?

O mini mini yalancığı bu surette yüzüme vurması, doğrusu ya beni epeyce utandırmıştı. Bununla birlikte sormuştum:

— Eee, sonra efendine haber verdin mi?

— Vermez miyim ya? Cismimle canımla sadakatle bağlanmış olduğum efendimden bu işi gizleyemezdim ya!

— Eee, Seyyid Muhammed Numan ne dedi?

Refet tavrını değiştirerek, kaşlarını çatarak demişti ki:

— Yok azizim, gerçi aramızda akdedilen dostluk pek ciddidir ama bir sadık bende ile efendisi arasındaki özel konuları ifşaya mecbur edecek hiçbir kuvvet düşünülemez. Meramın bana yalan söyletmekse, o başka. Fakat doğruyu mümkün değil söyletemezsin.

Şimdi siz olun da şu kahraman çocuk hakkındaki sevginizi artırmayın. Kendisi bir beyzade. Binlerce kese akçe miras yemiş. Sefahatinin sonunda kendisini kovan adama bir kere bağlanarak sadakat vaat ettikten sonra sözünde durmada bu kadar devamlı olan bir insan-ı kâmil sevilmez mi?

Onun yerinde başka bir soysuz olsa belki de bunca iyiliğini gördüğü zat tarafından bir zaman bir haklı tekdir, bir mürşidane kovulma gördüğü için kalbinin en derin katmerlerinde melunca bir intikam duygusu saklayarak emirlerine ve yasaklarına böyle canı gönülden bağlanmak ve boyun eğmek şöyle dursun, türlü fesatlıklar, melanetler etmekten bile çekinmezdi.

Bununla birlikte Seyyid Numan'ın Refet'e benim için ne yolda talimat verdiğinin anlaşılmasında da gecikme olmadı. Bütün hareket ve davranışlarından efendisine bilgi vermeyi sadakatin gereği bilen o kahraman çocuk bunlarla birkaç görüşmemi ve vukuatı yazdığımı da haber vermiş. Gariptir ki bu durum, ihtiyar Seyyid'in merakına bile dokunmuş.

Kendisiyle de birkaç defa görüşerek epey teveccühünü kazandığım gibi güvenine de mazhar olduğumu ümit ettiğim bir zamanda bana demişti ki:

— Bizim Beyoğlu'ndaki çocuklarla görüşüyormuşsunuz.

— Evet.

— Hatta onların serüveni hakkında da bir kitap yazıyormuşsunuz.

— Buna henüz evet cevabı verilemez. İş daha o kitaba zemin olacak bilgileri toplamak ve bir mecmuaya kaydetmek derecesindedir.

— Bazı kuşluk ve akşam yemeklerine de kalınıyormuş.

— İki defa oldu. İlkinde akşam, ikincisinde kuşluk yemeğiydi.

— Hikmetli düşüncenizi bunca inceliklere erdirdiğinize göre elbette şunu da düşünmüşsünüzdür: Onlar bize sığınmıştır. Arapların durumunu bilirsiniz ya! Bize sığınan ne demektir? Himayemiz altındadır.

— Şüphesiz.

Şüphesiz ama bizim bilge ihtiyarın şu sözü adeta haysiyetimize dokundu. Ne demek? Bizde bir saldırı fikri, tecavüz bakışı var da bunlar Seyyid cenaplarının sığıntıları, himaye ettikleri diye çekinip kendimizi yasaklanmış mı göreceğiz?

Garip şey! Seyyid'in bu sözü bende olan etkisini hızla artırmaya başladı. İhtimal ki üzüntümü o da anladı. Anlasın anlamasın, anlamamış kabul ederek anlatmaya lüzum gördüm. Dedim ki:

— Bu kızların himaye ettiğiniz, size sığınmış kişiler olduğunu bilmez değilsem de o sığındırma ve himayenin benim gözümde ne önemi olabileceğini hiç düşünmemiştim. Düşündüğüm şuydu: Birisi, en büyük fazileti yetiştirmenizin hakkını itiraftan, tam riayetten ibaret olan, diğer erdemleriyle beraber bu erdemin de büyüklüğünden dolayı bence pek ziyade sevilen, pek büyük dost olan kahraman bir gencin metresidir. Bilemem siz İstanbul âlemlerinde düşüp kalkmış mısınız? Fakat bu âlemlerde gezip tozanlar, düşüp kalkanlar bilir ki bir adam benim Refet'le olan dostluğum kadar dostluk kurduğu adamın metresine karşı kendisini de hami ve muhafız bilir.

Ay, bizim Seyyid Numan'a korku gibi bir hal geldi. Rengi attı. Epeyce tereddüt içinde ve daha doğrusu gereği gibi korkak bir tavırla dedi ki:

— Hayır, demek istediğim o değildi.

Muhterem ihtiyarın bu korku halini görünce adeta yüreğim acıdı. Dedim ki:

— Emin olun peder, dediğinizi pekâlâ anladım. Asıl çekinceniz ötekindendir değil mi? Emin olun dedim ya! Emin olun. Benim onun kadar evladım var. Bu bakımdan gözüm doymuştur. Bıkmışım, usanmışım bile. Bıkamadığım, usanamadığım bir şey varsa, o da insan hallerinin gerçekleri hakkındaki araştırma ve incelemelerdir.

Muhterem ihtiyarın çehresinde güven belirtileri görülmeye başladı. Halinde, duruşunda ve edasında büyük bir yumuşaklıkla dedi ki:

— İnsan hallerinin sanki hangi tarafı ibrete şayan değildir? Salt bunlar değil a, kimin özel durumunun gerçekleri araştırılacak olsa, ibret dolu, hikmet dolu bir kitap yazılacak zemin bulunur.

— İnşallah bu kitabı yazar bitirirsem size de gösteririm. Umarım ki beğenirsiniz.

— İnşallah.

10

Seyyid Muhammed Numan'la kızlar hakkında şu konuşmanın geçmesi üzerine o taraftan ayağımı kesmeye mecbur oldum. Zaten epeyce vakitten beri gitmemiştim ya. Yine epeyce vakte kadar, yani gerçekten lüzum olacağı zamana değin gitmemeye karar verdim.

Kuruntulu ihtiyarla şu son görüşmemizin üzerinden bir hafta kadar zaman geçti. Bu müddet zarfında Refet iki defa matbaaya gelip bana göründü. Kendi hakkındaki muameleme zerre kadar halel getirmediğim gibi, daha dostane, daha merdane muamelede bulundum. İki defasında da ayrılırken matmazellere tarafımdan selam götürmesini rica ettim.

Ancak himaye ettikleri hakkındaki sözüm yalnız bu selam göndermekten ibaret kalıyordu. Kendileriyle görüşme arzusunda bulunduğumu anlattırabilecek herhangi bir imada bulunmak şöyle dursun, hatta bu olanları bilahare bir kitap yapmak için başlamış olduğumuz kayıtlardan da bahsetmeyerek adeta bu sevdadan da vazgeçmiş gibi görünmeyi gerekli görüyordum.

Aradan üç dört gün daha geçtikten sonra Refet bir daha geldi. Kendilerini yakadan mı attığımı sormaktan başlayarak bu kadar zamandan beri gelip görünmemiş olmamın matmazelleri merakta bıraktığını söyledi. Yazılmış müsveddem bulunmadığı için gitmeye mecburiyet görmediğimi söyledim. Safiyane bir tavırla gülerek dedi ki:

— İyi ama senin bize bir de borcun var.

— Borcum mu? Acayip! Hatırlayamıyorum.

— Neden? Gazetecilerde bu kadar unutkanlık olur mu?

— Unutkanlığın en çoğu gazetecilerde olur. Zira zihinlerine gelen şeyler pek çok, çeşit çeşit ve birbirinden farklı olduğundan bellekte bunlar dönüşümlü olarak yer tutabilmek için kendilerinden önce orada yer tutmuş olan şeyleri kovmaya mecbur olurlar.

— Hayır hayır. Artık benim gazetecileri, yazarları, edipleri, filozofları arzuhalci sandığım zamanlar çoktan geçti.

Ben sizin halinizi, sanatınızı pekâlâ öğrendim. Çırak olarak matbaanıza gelirsem az zamanda kalfa çıkarım.

— Gerçek, hatırama gelmiyor. Borcum neymiş?

— Öyleyse hatırlatayım. Sen bize bir ziyafet borçlu değil misin? Fiyatını bile sorup öğrenmedin mi? Topu on altı franktan ibaret değil mi?

Oo! Demek oluyor ki asıl maksat bizi davettir. Ne diplomatlık! Kendileri tarafından davet edilecek olsam şayet meşru ve gayrimeşru bir özür bularak gitmekten kaçınırım diye bizi bir ziyafete borçlu çıkarıyorlar. Borcu ödemekten kaçınmanın mümkün olamayacağını düşünüyorlar.

Bu fikir beni derhal uyardı. Dedim ki:

— Ha bu mu? Evet, borcumu kabul ediyorum. Ne zaman isterseniz ödemeye hazırım.

— Biz tüccarız kuzum. Borçlularımıza o kadar uzun süre veremeyiz. Hemen bu akşam borç ödemeye hazır mısınız?

— Hemen bu akşam mı? Vakit müsait mi? Şimdi saat kaç?

— Saat beşe geliyor.

— İyi ama Seyyid Muhammed Numan'ı ne zaman göreceğiz, Beyoğlu'na ne zaman gideceğiz?

— Bugün Seyyid'i mi görecektiniz?

— İzin almak için.

Refet üzgün bir tavırla ayağa kalktı. Daha bu üzgün tavrından anladım ki Seyyid Muhammed'den izin almaya gördüğüm lüzumun neden dolayı olduğuna Refet de aklını takmış. Bunu o da açıkladı. Dedi ki:

— Haydi o kuruntulu! Haydi o ihtiyar! Siz nesiniz?

— Ondan daha kuruntulu, ondan daha bunak!

— Yok! Ben iki kuruntulu, iki bunak arasında ezilemem. Beyoğlu'nda ilk akşam kaldığımız zaman nasıl kardeşçe zaman geçirmişsek, yine öyle zaman geçirilecekse, haydi gidelim. Yoksa aramızdaki dostluğun bekasını pek ziyade rica etmekle beraber...

Ben de yerimden kalktım. Kalktığımı görünce kahraman delikanlı sustu. Benim ne söyleyeceğimi bekledi. Bense bir

yandan ceketimi, fesimi giyerek "Beni ilk akşamki kardeşlik halinden yüz çevirtecek hiçbir kuvvet bulunamaz. Haydi bakalım!" deyip yürüdüm. Refet de pek büyük bir memnuniyetle arkamdan geldi.

Benim uzun uzadıya açıklamama hacet var mı? İşte artık anlaşıldı ya! Refet kıvrak zekâlı ihtiyar tarafından bizi razı etmekle görevlendirilmiş, daha fazla üstelemek lazım değil.

O akşam Beyoğlu'na vardığımız zaman kırk yıldan beri hasreti çekilen bir dost birdenbire ortaya çıkıvermişçesine iyi karşılandık. Ya Refet, ne kadar şen şakraktı! Daha merdivenden çıkarken "Borçluyu yakaladık, getirdik. Derhal borcunu ödemeye mecburdur!" diye bağırıyordu.

Bu akşamki eğlencemiz diğer defaya da kıyaslanır olmadı. Edilecek hasbıhal, okunacak müsvedde bulunmadığından yemekten evvel bir âlâ konserto yapılarak kulaklarımıza bayram ettirdik. Yemekten sonra ise hep edebiyata, felsefeye dair tartışmayla zaman geçirdik.

Ancak Köprü'nün açık olduğu zamana kalmaksızın biraderin evine kapağı atmak mecburiyetini beyan ettiğimde Refet yine kalkarak bana eşlik etmek istedi. Kalması için konuşma gücümün müsaadesi derecesinde rica ve ısrar ettim. Mümkün değil kabul ettiremedim. Matmazellere her zamankinden daha dostça, daha safça bir veda ederek Refet'le beraber döndük. Gerçekten de Köprü'yü açık bulamadığımızdan gece vakti sandalın külfet ve tehlikesine düşmeksizin Köprü'yü yürüyerek geçtikse de İstanbul tarafında birer kâğıt fener edinme mecburiyetinden yine kendimizi kurtaramadık.

BEŞİNCİ KİTAP

KARMAŞIK ZORLUKLAR

1

Himayeleri altında olan kızlar hakkında benim için kuruntuya kapılan Seyyid Muhammed Numan'ın bu kuruntusunu gidermeye hiçbir kimsenin aracılık etmiş olmadığını ve sırf benim hakkımda yaptığı inceleme neticesinde öyle olur olmaz aldatmaların tesiriyle yolunu şaşıranlardan bulunmadığıma kesin kanaat getirdikten sonra yanılgısını gidererek tekrar münasebet kurmak için beni razı etmeye Refet Bey'i görevlendirdiğini zeki ihtiyarla tekrarlanan birkaç görüşmede anladım.

Hatta sonunda bunu ihtiyar da gizlemedi. Safiyane bir kalple durumu bana itiraf ederek yalnız hal ve mevkiin nezaketinden dolayı mazurluk derecesini bana da tasdik ettirmeye çalıştı. Ben de tasdik ettim.

Mütecessis, meraklı, zeki ihtiyar, Siranuş, Agavni, Refet ve Karnik arasında dönen romandan zaten habersiz olmamakla beraber ona dair olan malumatını tamamladıkça kaleme alınacak hikâyeye de merakını artırdı; şimdiye kadar yazılmış olan müsveddelerin kendisine gösterilmesini, müsvedde yazımına devamımı da rica etti. Ricasını reddedememek lüzumu âşikârdır. Dolayısıyla "Müsveddeler sonraki eklemelerle pek karıştı. Müsaade ederseniz bir kâtibe temize çektireyim de öyle görün" dedimse de cin fikirli herif gülümseyerek "Ne zahmet efendim, ne zahmet! Daha doğrusu bu işe bizim de zahmetimiz geçmiş olsun. Ben temize çektiririm. Müsveddeleri öyle girişli çıkışlı karma karışık görmek daha tabii olacağından daha ziyade hoşuma gider" dedi. Anlayabildiniz ya? Kendisine gösterilecek müsveddelerin bir daha

düzenlenmesi ihtimalinin bu suretle önünü almak istiyordu. Benim için bu inceliği anlamamış gibi görünmek lazım geldi. Bununla beraber teklifine gerçekten rıza gösterivermeyi de diplomasiye muvafık buldum. Dedim ki:

— Bizim karışık müsveddeleri yolunu sırasını bulup da temize çekebilmek her kâtibin harcı değil. Yine bizim hizmetlerimize alışkın olan kâtipler yapabilir.

Seyyid Muhammed Numan bu sözümü onaylamakla birlikte, "Merak etmeyin demedim mi? Bu işle bizzat ilgileneceğim. İşin beni yorması şöyle dursun, aksine fazlasıyla eğlendireceğini temin ederim. Başka işim, eğlencem yok ki! Bakalım, bir tecrübe edelim. Becerebilirsem ne âlâ! Yapamadığım surette sizin müsveddeleriniz hep elde olacağından yine istediğiniz gibi düzeltebilirsiniz" yollu teminatla bizi razı edebilmiş oldu. Hele müsvedde yazımına devamımızı pek ziyade rica etti. Bence de asıl maksat bu olduğundan bu ricayı hiç reddedemedim. Mevcut müsveddeleri ihtiyara göndererek yazımına devam edilecekleri yazmaya başladım. Bu defa yazılan müsveddeler Matmazel Siranuş'a ilişkindi. Kendi hakkında şimdiye kadar aldığım malumatı ayrıntılı olarak yazmaya başladım.

Bu iş için dört gün geçirdimse de her gün sabahtan akşama kadar çalıştığıma verilmemeli. Diğer günlük işler vaktimin en çoğunu alıyor, asıl günlük görevleri yaptıktan sonra bulabildiğim saatleri bu yazım işine sarf ediyordum.

Kuruntu istidadı zekilik ve zeyrekliğine bile galip olan ihtiyarı bu yüzden de temin etmiş olmak için bu müsveddeleri de alıp yanına gittim. Dedim ki:

— İşte bunlar asıl himaye ettiğiniz Matmazel Siranuş'a dairdir. Ancak henüz kendisine okuyup gereken düzeltmeleri yapmadım. Bu haliyle size bırakayım mı? Yoksa serüven sahibine okuyup ilave ettireceği şeyleri de ekledikten sonra mı size vereyim?

Seyyid Muhammed Numan:

— Usulümüzü bozmayalım oğlum. Siranuş bunları görmeyince siz bile yazdığınız şeyleri güvenilir bulmazsınız. Bir

kere kendisine okuyun. Lazım gelen yerleri düzeltip tamamlayın, ben sonra göreyim.

Bu doğru düşüncenin benim tarafımdan da doğru görülmesi üzerine ihtiyar daha da haz alarak dedi ki:

— Sahi! Asıl vazifeyi ifada gaflet ettim. Tebrik ederim oğlum. Hikâyenin kaleme aldığınız kadarı ne güzel kaleme alınmıştır!

İhtiyarın bu tebrikinden ben de memnun oldum. Dedim ki:

— Bir eseri sizin gibi ayırt etme gücüne kimsenin diyeceği olamayan bir ihtiyara beğendirmek gerçekten iftihar kaynağıdır.

— Müsveddeleri tamamen okuyup bitirdim. Ondan sonra bir kâtibe imla suretiyle yazdırmaya başladım. Yazısı ve imlası pek yolundadır. Sanırım beğeneceksiniz.

Bu sözü söylemekle beraber çıngırağı çaldı. İçeriye giren bir adama emretti, temize çekme işiyle görevlendirilen efendi yazdığı şeyleri getirip gösterdi. Mükemmel ciltli bir deftere kaydediyormuş. Gerçekten yazısı da güzel, imlası da doğru. Ben de memnun oldum. Seyyid Muhammed Numan'a teşekkür ve kâtibi takdir ettim.

Bugün ihtiyarla vedalaştığımda saat altı buçuktu. Mağazanın alt katına indiğim zaman Refet'i orada buldum. Sordum:

— Bu akşam matmazelleri görmek mümkün mü?

— İmkânsız değil.

— O ne demek? Mutlaka istersen görebileceğiz demek mi?

— Evet.

— Yani mutlaka lazım olmayıp da bu akşam görmesek daha iyi demek istiyorsun, öyle mi?

— Birader, dört gündür annem pek fena hasta. Aklım başımda yok. Tabipler humma olduğuna kanaat etmek istiyorlar da...

— Ne? Vah vah vah! Humma mı? Bu kötü haber.

— Siz isterseniz yalnız gidin.

— Amma yaptın ha! Vehimleri, kuruntuları henüz üstümüzden atamamışken bir de seni kuruntuya düşürecek olursak!

— Beni mi? Asla. Ben senin kim olduğunu, ne olduğunu o kadar öğrendim ki fazla bilgiye ihtiyacım yok.

Kahraman Refet'in bu güvenine gerçekten sevindim; ama o akşam gitmeyi doğru bulmadım. Ertesi sabah erkenden gideceğimi, öğleden önce işimi bitireceğimi, sonra doğruca matbaaya geleceğimi haber verdim. "İstersen sen de matbaaya gel, kuşluk yemeğini beraber yiyelim. Geçen gün sana tarif ettiğim çiğ kıymalı yumurtayı yaptıralım" dedim. Refet teklifi kabul edemedi. İşlerinin buna mani olacağını söyledi. Vedalaştık, ayrıldık.

2

Güzel ahbaplarımızın yattıkları, kalktıkları zamanı artık layıkıyla öğrenmiş olduğumuzdan ertesi gün tam gereken saatte Beyoğlu'na vardım.

Âlemin halleri ne kadar değişkendir. Buraya ilk geldiğim günkü halimi düşününce bugüne kadar yaşanan değişimlere kendim de şaşıyordum. Kapıyı çaldım, açan kapıcıya iltifat edercesine birkaç kelime söyledim, merdiveni çıkarken yukarıdan sözlerimi işiten Siranuş merdivenden aşağıya uçarcasına bir sevinçle beni karşıladı. İkimiz de ilk karşılaşmada söyleyeceğimiz sözleri evvelden ezberlediğimizden ikimiz beraber söze başladık. Hangimizin hangimizi dinlemesi gerekeceğini bile hatırlamayarak "Sakın ha! Fikrime itiraz etmeyin! Bugün size bir kuşluk yemeği borçlandırmaya geldim ki Refet'i faiziyle birlikte bir akşam yemeğine borçlu edeyim!" dediğim sırada Siranuş da "Ama buraya sizi Cenabıhak gönderdi. Yalnızlıktan patlıyordum. Agavni burada yok. Vartov Dudu da bir işe gitti" diyordu.

O benim sözümü çarçabuk anlayıp tasdik ve tasvip de etti. Ben onun sözünü o kadar çabuk anlayamadım. Sordum:

— Vartov'un ne işi varmış?

— Galiba Karnik'in kaçırdığı söz konusu madamdan kocasına bir haber gelmiş. Karnik'i de tutuklatmak için bazı önlemler alınması mümkün olacakmış.

— Hele hele! Şu yorulduğunuz şeye bakın. İntikam fikrinde mi bulunuyorsunuz? Öyleyse hükmederiz ki Karnik'i pek seviyormuşsunuz.

Siranuş'a hafifçe bir pembelik geldi. Dedi ki:

— Sevmek mi? O sevda denilen şeyi şimdiye kadar hiçbir kimse hakkında hissetmemişimdir.

Halbuki bu sözü söyledikten sonra o latif pembelik tümüyle geçtikten başka hiç de letafeti bulunamayacak bir sarılık bile zavallı kızcağızın güzel yüzünü kapladı. Dedim ki:

— İnsan sevmediği bir adamla evliliği kararlaştırır mı?

Hem söyleşiyor hem merdivenden yukarı çıkıyorduk. Şu üç metre genişlik ve altı metre uzunluğundaki dayalı döşeli sofaya geldik. Siranuş dedi ki:

— Bütün durumu size anlattığım halde bu soruya gerek mi vardı?

— Ha, evet, hata ettik. Hatta hikâye ettiğiniz şeyleri kaleme aldıktan sonra da hata ettik. Bugün size gelişim yazdıklarımı okumak için.

Siranuş'un rengi yerine geldi. Verdiğim haberden memnun olarak dedi ki:

— Yazmanız geciktiği için ben adeta vazgeçtiğiniz kanısına kapılarak ümidimi bile kesmiştim.

— Gecikme yüzünden büsbütün vazgeçmek nasıl anlaşılabilirmiş? Hatta yeni bir kollaboratör (yardımcı yazıcı) bile bulduk.

— Kim? Refet mi?

— Seyyid Muhammed Numan!

— Etmeyin Allahı severseniz!

Sofadaki koltukların birisine ben oturdum, diğerine de Siranuş oturdu. Seyyid Muhammed Numan'la olan macerayı anlattım ama vesvese tarafını değil. Yalnız temize çekme tarafını. Siranuş memnuniyetini artırdı. Dedi ki:

— Şu ihtiyar gerçekten canlı bir muammadır değil mi efendi?

— Çözümü imkânsız muammalardan mı zannediyorsunuz?

— Neredeyse de onun gibi bir şey.

— Neden?

— Ya bu kadar yüce gönüllülük, bu kadar eli açıklık, bu derecede merak olur mu?

— Neden olmasın? Herif seksen yaşına gelmiş. Serveti düzeni yolunda. Daimi kazancı daha yolunda. Zevk, sefa, eğlenceden yana bu dünyada başka bir nasibi yok. Sizi himaye, sizinle ilgilenme hususunun öyle bir ihtiyarda mucip olacağı ruhani zevke söz mü ister?

Güzel esmer yeni işittiği bir şey olmak üzere bu sözlerin her kelimesini başka başka bir şaşkınlık tavrıyla karşılıyordu. Nihayetinde yüzüne bir güven ifadesi geldi. Dedi ki:

— Gerçekten efendi! Bu eli açık zatın bana olan himaye ve yardımına hiçbir mana veremediğim için de içim üzülüyordu. Yaptığınız yoruma yakın sözleri Vartov Dudu'dan da işitiyordum da yine emin olamıyordum.

— Ee, şimdi emin oldunuz mu?

— Epeyce ama bu adamın bir kerecik olsun beni görmesi lazım değil miydi? Kendisinden gördüğüm yardımların teşekkürünü arz için?

— Onun yerinde ben olsam bu merak size gelmeden önce bana gelirdi. Sizin gibi müstesna bir kadını görmekte acele ederdim. Fakat düşüncelerinde kılı kırk yaran ihtiyarın ne hikmete dayanarak bu meraka düşmediğini ne bileyim?

— İşte meselenin bu yanı muamma değil midir?

— Varsın olsun. Bizce halline lüzum ve mecburiyet olmadıktan sonra muamma olsun, ne olursa olsun, zevkimizi sefamızı hiç bozmamalı.

— Vartov Dudu da böyle söylüyor.

— Pek doğru söylüyor.

Bu ön konuşma son bulduktan ve birlikte edeceğimiz kuşluğun ekstraları da uşağa emredildikten sonra ceketimin koyun cebinden çıkarıp sofadaki küçücük masa üzerine koyduğum müsveddeleri okumaya başlama sırası geldi. Siranuş üzerinde oturduğu koltuğu benim tarafıma doğru biraz daha çekip yaklaştırarak tamamen dikkat kesildi. Ben de okumaya başladım.

3

"Miladın bin sekiz yüz şu kadarıncı yılının haziran ayında bir sabah Beyoğlu'nda Kalyoncu Kolluğu civarında yer alan Süryani kilisesinin zangocu, şafaktan önce papaz efendiyi ve bazı ibadet edenleri uyandırmaya gitmek için kilise kapısını açınca eşik üzerinde beyaz bohça gibi bir şey gördü. Yanında da mahalle köpeklerinden ikisi yalanıp duruyordu. Bu bohçanın yeni doğmuş bir çocuk kundağı olduğunu görüp anlayınca zangoç ağanın korkusu hayretine baskın çıktı. Acaba çocuğu köpekler yemiş mi?

Gerçi çocukta ses seda yoksa da köpekler tarafından paralanmış olsa, beyaz kundak üzerinde kan lekeleri bulunmaz mı? Bu düşünce zangoç ağayı derhal teselli etti.

Ama şimdi ne yapsın? Çocuğu burada terk edip de uyandıracağı adamları uyandırmaya mı gitsin? Yoksa o hizmetten vazgeçerek çocukla mı ilgilenmeye başlasın?

İlahi merhamet, zangocun aklına güzel bir çare getirdi. Halep tüccarından Sadık el-Uyûnî de o sabah uyandıracağı kişilerdendi. Adamcağızın evinde kundakta bir çocuk bulunması dolayısıyla şu ana kucağından kovulmuş küçük kurbanı da oraya götürse bir çare bulunabileceğini düşündü. O şekilde hareket etti.

Nasıl? Kilise eşiği üzerine atılıveren şu masuma yüreğiniz acıdı ya? Oysa Avrupa medeniyeti Beyoğlu'nda yerleşeliden beri böyle yürek acısı masumlar nadir görülen şeylerden değildir. Bizde henüz bu gibi bedbahtları barındırmak için Avrupa'daki sığınma evleri gibi yerler yapılmamışsa da kilise kapılarına, bazı zengin ve mürüvvet sahibi ailelerin alt kattaki pencerelerinin içine böyle yeni doğmuş çocukların bırakılması sık yaşanan durumlardandır. Avrupaca *fille mère* yani ana kızlar veya kız anneler denilen meselenin bizdeki Beyoğlu'nca da halli lüzumu çoktan beri hâsıl olmuşsa da henüz halledilmemiştir.

Zangoç, çocuğu Sadık el-Uyûnî'nin evine bırakarak kendisi uyandıracağı başkalarını uyandırmaya gitsin. Sadık el-

Uyûnî'nin eşi bu çocuğa gereken ilk imdadı yetiştirmekte gecikmedi.

Şuracıkta hemen hatırlatalım: Halep, Şam ve Beyrut'un artık Arap sayılan Süryani Ermenileri İstanbul'da kendi mezheplerine uygun Ermeni kadınlarıyla evlenerek yavaş yavaş, mini mini, karışık bir cemiyet oluşturmaya başlamıştır.

Bayzar Dudu, namı diyer Madam el-Uyûnî, çocuğun kundağını açınca 'Aa zavallı! Daha yeni doğmuş! Göbeği bile kesilmemiş!' diye çırpındı, oraya pek yakın olan bir Rum ebesine hizmetkârını koşturdu. Ebe gelip çocuğun göbeğini kesti, yıkadı, kundakladı; bir yandan da çantasında bulunan anason ve peynir şekeri bir cezveye konulup kaynatılmakta olduğundan onu yavrucağa tatlı kaşığıyla içirmeye başladı.

Bu biçare, nur topu gibi güzel bir kızdı."

Okumayı buraya getirdiğimizde Siranuş'un yüzüne baktım ki adeta müthiş bir sertlik kazanmış. Üzüntüsünü dengelemeye sebep olması için dedim ki:

— Şimdi o kız kundaktaki güzelliğinden bin kat daha güzeldir.

Gülümser gibi olduysa da hatır için gülümsediği apaçık anlaşılıyordu. Bununla birlikte o dalgınca üzüntüsünü bırakarak dedi ki:

— Ya okuyucularınız bu malumatı nasıl aldığınızı bilemeyerek hayali olduğu kanısına kapılırsa?

Gerçi Siranuş'un hakkı yok mu? Bu malumat, daha sonra kendisi tarafından zangoç buldurularak, hatta Madam Bayzar el-Uyûnî de görülerek ve o zamanki inayetinden dolayı gereken teşekkürler edilerek elde edilmişti. Ben şu izahatı burada verememiş olmamı eksiklik saydım. İlerde de söz konusu izahın geçmediğini düşündüm. Elimdeki müsvedde paketini karıştırarak söz konusu izahın nereye girmesi lazımsa, oraya işaretini koydum. Sonra okumaya devam ettim.

"O zamanlar İstanbul'da şimdiki gibi emziklerin çeşitleri yaygınlaşmamıştı. Keçi memesi adıyla kese gibi bir tür emzik kullanılıyordu fakat kadınların pek çoğu onu kullanamadığından evlat sahibi olan kadınlar mutlaka kendi me-

meleriyle emzirmeye mecburdu. Çocukların esenliği, sağlığı için de en uygun yol budur ya. Ama Sadık el-Uyûnî Londra ve Amerika'yla alışverişte bulunduğundan Amerika'da yeni icat edilmiş bir tür lastik emziği getirtmiş ve kullanım şeklini karısına tarif ettiğinden bu evde emzik kullanılıyordu. Madam Bayzar bunlardan bir tanesini de şu sokağa bırakılmış çocuğa ayırdı. Aç yavrucuk anne memesi gibi bir özlemle emziği çekiştirmeye başladı.

Bu çocuğun ne yapılacağına, o evde korunup korunmayacağına, başka bir yere gönderilip gönderilmemesi lüzumuna dair henüz hiçbir görüşme yapılmamış, hiçbir karar verilmemişti. Gerek Bayzar Dudu, gerek kocası gayet merhametli insanlar olduğundan, kızcağız için elbette bir çare bulunacağına, kendisini gören ve gördüğü anda beğenip seven ev halkı tarafından kesinlikle inanılıyordu. Ancak işin ilerisi halkın verdiği karara uygun çıkmadı. Bakın ne oldu?"

4

"Zavallı zangocun bu sabah kapıldığı korku ve hayret on altı saat sonra kapıldığı korkuya nispetle hiç derecesinde kaldı. O gün gelip de o gece saat biri, ikiyi bulunca, içinde yattığı kilisenin kapısı şiddetle çalındı. Zangoç ağa neyin nesi olduğunu bilmeyerek, fakat böyle vakitsiz bir vakitte kilise kapısının çalınmasından merak ve telaşa düşerek yalnız bir gömlek ve iç donuyla yalın ayak başı kabak kapıya koşup açtı. Bir de ne görsün? Gulyabani gibi bir herif! Boy en uzun boylu adamlardan sekiz on parmak daha uzun. Vücut en iri vücutlulardan daha iri. Fazla olarak başında yarım köy kabağı kadar bir Tunus fesi. Sırtında önü bükme işli ve Macarvari kaytanlarla ilik düğmeli bir setre. Ayağında paçası dar ve yukarıya doğru gittikçe geniş bir pantolon ki o zamanlar buna Fransız biçimi pantolon derlerdi.

Hafifçe esen rüzgâr zangocun elinde o zamanın yağ mumlarından ibaret şamdanı söndürme derecesine getirdiği

için zangoç birdenbire bu adamın yüzünü göremedi. Kapıyı açar açmaz herif içeriye girdiği için zangoç aşırı hayretinden engel olmayı, direnmeyi aklına getiremedi. Herif kapıyı da kapadığından rüzgârın esintisi, hava akımı engellendi. Fitili gereği gibi uzamışsa da kırmızı dipli olup olmadığı ve Varna'dan gelip gelmediği izaha muhtaç olmayan yağ mumu epeyce ışıladı. Zangoç ağa o zaman gördü ki karşısındaki iriyarı, heybetli herif simsiyah pala bıyıklı, ortaca yaşlı, gereği gibi esmer tenli, sert çehreli, kalın ve kaba sesli, kahraman tavırlı bir Tunuslu.

Bu adam setresinin altından pantolon üzerine bir de kılıç kuşanmıştı. Setresinin önü açık olduğu için kılıcın tokası görünüyordu. Hatta tokanın üzerindeki çapa resmi bile zangocun gözüne ilişiyordu. Anlaşıldı ki bu adam Tunus deniz subaylarındandır.

Deniz subayı olan bir adamın setresi Macaristan'ın Uhlan süvarisi gibi kaytan ve bükme karışımı ilikli düğmeli olur mu diye garipsediniz mi? O zamanlar üniformalarda münasebet ve münasebetsizliğe şimdiki kadar dikkat edilir miydi ya? Mısır ve Tunus deniz subaylarından değil a, çocukluğumda hatta biraz da akrabamızdan olan bir Osmanlı deniz subayının kunduralarında mahmuz görmüş olduğumu hiç unutmam.

Bu Tunuslu subayın heybeti pek korkunç ise de ifade şekli ve duruşu ilk görünüşünden meydana gelen korkuyu derhal dengeleyebilirdi. Mülayim bir tavırla zangoca sordu:

— Dün gece buraya bırakılan çocuğu ne yaptın?

Bu soru üzerine zangocun telaşının ne kadar gülünç olduğunu sormayın. Adamcağız çocuğun ne olduğunu enikonu anlattı. O zaman Tunuslu dedi ki:

— Şimdi beni o eve götürmelisin.

Biçare zangoç gecenin bu vaktinde Sadık el-Uyûnî'nin evine gitmenin ne kadar ters olacağını düşünüp Tunuslu efendiye biraz meram anlatmaya çalıştıysa da o heybetli adam eğer arzularına derhal uyulmayacak olursa işin ne yaman zorlaşacağını kılıcını okşayarak anlatması üzerine zangocun korkusu büsbütün arttı. Hemen öyle gömlek ve iç donuyla

yalın ayak başı kabak sokağa çıkıvermeye davrandıysa da temkinini, metanetini bozmayan subayın uyarısı üzerine yine hiç olmazsa sırtına kürkünü giymek lüzumunu hissedebildi.

Bir zangoçta kürk giymek lüzumuna şaşırdınız mı? Zavallı zangoca bu kürkü çok görmeyin. Çünkü onun yalnız ön tarafından dört parmak kadar yeri bundan yirmi beş sene önce biçare zangoç biraz daha halli vakitliyken karın derisinden yapılmışsa da o zamandan beri döküle döküle uyuz keçi derisine benzemiş. Kürkün ondan ötesi ise vaktiyle kuzu pöstekisiymiş. Onun tüyleri karın derisinden önce dökülüp az zamanda yalnız bir deriden ibaret kalmış. Kürkün dışını hiç sormayın. Ne renkte olduğu değil a, ne kumaştan olduğunu bile tarif edemeyiz. Çünkü kürkün dışında ne tüy kalmış ne renk.

Zangoç ağa Tunuslu subayın önüne düşerek Sadık el-Uyûnî'nin evine gitti. Kapıyı çaldılar. Uykusundan güç halle uyanabilen uşak, bu vakitte ev halkından kimseyi kaldıramayacağını anlatmak istediyse de Tunuslu bir kere içeriye girmiş olduğundan öyle olur olmaz laflarla kapıdan dışarıya çıkarılabilir mi?

Herif kılıcı şöyle bir okşadı, arka tarafta bulunup kendisini Tunusluya göstermeyen zangocun nice gülünç vaziyet ve hareketlerle uşağı razı etmek için verdiği işaretleri görmeliydi ki hem biçarenin korkusuna acıyasınız hem de tavrına gülesiniz.

Uşak yukarıya çıktı. Biraz sonra aşağıya indi. Efendiyi uyandıramamış mı? Yoksa uyandırmış da efendi aşağıya inmekten mi korkmuş? Her neyse uşağın arkasından aşağıya inen Madam Bayzar oldu. Kadıncağız gecelik hali üzerine bir büyük şala bürünmüştü. Tunusluyu görünce heybetinden o da epeyce ürktüyse de Tunuslu, Fransız askerlerinin selamı gibi askerce sağ elinin avcunu madama çevirip parmaklarını şakağına değdirmek suretiyle ve saygıyla kadını selamlayınca korkular, ürküntüler geçti. Tunuslu dedi ki:

— Madam, dün akşam bu adamın buraya bir çocuk getirdiği doğru mu?

— Doğrudur ağam.

— Yok madam! Bana unvan verecekseniz, beyim demelisiniz yahut hiçbir unvan vermemelisiniz.

Madam Bayzar derhal kendisini toplayarak ve olanca nezaketle özür dileyen bir terbiyeli kadın olduğunu duruş ve tavırlarıyla göstererek dedi ki:

— Gerçektir beyim. Çocuk da yukarda, dinleniyor.

— Kız mı, oğlan mı madam?

— Elmas parçası gibi bir kızdır beyim.

— Vah!

Tunuslunun bu son sözü bir üzüntüye işaretti. Yine de çocuğun şimdi kendisine teslim edilmesi gerekeceğini belirtti. Madam Bayzar el-Uyûnî düşünceli bir kadındı. Bu çocuğu ne sıfatla istediğini o heybetli heriften korkmaksızın sordu. Tunuslu, 'Babası sıfatıyla madam!' deyince kadıncağız bu talepten çocuğa bir fenalık gelmeyeceğini anlayarak razı oldu. Bizzat yukarıya çıkıp çocuk kucağında olarak aşağıya indi. Çocuğun kundağı gayet muntazamdı. Tunuslu çocuğun yüzünü ışığa çevirerek dikkatle inceledikten sonra madama da gösterip dedi ki:

— Bu çocuğun benim çocuğum olduğuna, benim bunun babası olduğuma daha şu halindeki benzerlikten büyük kanıt mı istersiniz madam?

Gerçekten de o benzerlik ortadaydı. İri herif yavrucuğun yüzüne dikkatle baktıkça tavrında baba şefkati belirtileri görünüyor, hem de artıyordu. Nihayet kendi kendisine söylüyor gibi bir tavırla, 'Kız olsun, oğlan olsun, hepsi evlat. Hepsi Allah vergisi. Ciğer paresi değil mi?' diye öpmeye davrandıysa da dudaklarından önce palabıyıkları bebeğin nazik yüzüne dokunduğundan adamcağız bir eliyle bıyıklarını kaldırıp dudaklarını meydana çıkararak evladını öyle öpmeye muvaffak olabildi.

Bu hal Madam el-Uyûnî'de hem bir tatlı üzüntü hem de çocuğun selameti için kesin güveni doğurdu. Fakat Tunuslu, kızcağızı öptüğü zaman hâlâ kendisine mırıldanmak tavrıyla, 'Hay merhametsiz karı hay!' demişti de bu hal Bayzar Dudu'da yeniden bir korkuya neden olmuştu. Dolayısıyla

o heybetli herif çocuğu alıp gideceği sırada Madam Bayzar el-Uyûnî kolundan tutarak ricacı bir tavırla, 'Annesine kızıp gazaplanmayacağınızı bana temin eder misiniz beyim?' deyince Tunusluya bir durgunluk geldi. Kadıncağız hakikaten hem merhametli hem düşünceliymiş. Sorusunu, ricasını tekrar etti. O zaman Tunuslu, 'Şu sorunuz, şu ricanız beni epeyce müthiş bir karardan vazgeçirdi madam. Emin olun, annesine hiçbir kahrım dokunmayacak,' dedi. Kadını evvelkinden daha nazik, daha askerce selamladı, çocuğu koltuğu altına alıp kapıdan çıktı gitti."

İhtimal ki Madam Bayzar el-Uyûnî'nin şu hikâyemizde mevkii yalnız bundan ibaret kalacak. İhtimal ki bir daha bu kadın olayların sahnesine çıkmayacak. Ancak ne kadar iyi, ne kadar düşünceli bir kadın olduğuna yalnız şu kadarcık bir gözlemimiz kanıt olamaz mı?

Terk edilmiş bir masum çocuğu böyle temiz pak bir kundağa koyma derecesindeki inayet ve merhamet, olur olmaz kadınlarda bulunabilecek hallerden değildir. İkincisi, gerek çocuğun, gerek annesinin esenlikleri için dehşetli Tunusludan vaat almak lüzumu olur olmaz kadınların değil ya, olur olmaz erkeklerin bile aklına gelemeyecek önlemlerdendir.

Garip ve tatlı hikmet değil mi? Kâh bir dakikalık muamele insanoğlunun mahiyetini takdire yetiveriyor, kâh kırk yıllık tecrübe hâlâ insanoğlunun mahiyetini meydana çıkaramıyor.

5

"Eğer bu subayın arkasına düşseydiniz, Beyoğlu'nda Çukur denilen mahalleye doğru gittiğini görürdünüz. O zamanlar bu mahallede tek tük baraka türünden bazı evcikler yapılmıştı. Sanki Tunuslu takip edilmedi mi sanırsınız? Malum kürkünü giyinen zangoç ağa, bu takip merakını nasıl yenebilir?

Tunuslu, kundak koltuğu altında olarak Çukur mahallesine kadar vardı. Orada 'baraka' ismi az ve 'ahşap' ev tabiri çok

görülecek yeni yapı bir meskenin kapısını çaldı. Pencerelerde ışık görüldüğü gibi kapı çalınır çalınmaz açıldığından anlaşıldı ki içindekiler uyumayıp Tunuslunun gelmesini bekliyor.

Takip eden zangocun pencere altında işitmiş olduğu sözlerden olmak üzere yazıyoruz ve haber veriyoruz ki Tunuslunun bu ev içinde söylediği sözler gayet öfkeliydi. 'Bu çocuğa ömrün oldukça bakmak için bana dinin, imanın adına yemin edeceksin' diyor, bir genç kadın sesi de istenilen yeminleri edip diğer güvenceleri esirgemiyor. Tunuslu 'Hem çocuğun kendi çocuğun olduğunu herkese ilan edeceksin. Böyle ilan etmezsen çocuğa öz annesi sıfatıyla bakacağından emin olamam' diyor. Genç kadın bu taahhütte de kusur etmiyor. Ancak Tunuslu ikna oluyor mu ya? Herif hiddet ve öfke halinde. Maksadını bir kat daha kuvvetlendirmek için kadına 'Çocuğu kilisede kendi adına vaftiz de ettireceksin. Resmen anlaşılsın ki senin çocuğundur' diyor.

Kadıncağız, 'Ya babasının ismini sorarlarsa ne diyeyim?' dediğinde, öfkeli subay 'İstersen benim ismimi ver, istersen başka bir Ermeni ismi bul. Ne yaparsan yap, çocuğun esenliğinden beni temin et' cevabını veriyor. Kâh 'Bilmiş ol ki bu çocuğun kılına hata getirecek olursan, boynun kılıcıma karşı kıldan ince kalır' diye tehdit ediyor, kâh 'Ben çocuğumun idaresinden asla âciz değilim. İdaresi için lazım olan her şeyi yapacağım. Hatta sen de o sayede namerde muhtaç olmaksızın yaşayabileceksin' diye teselli edici teminat vermede kusur etmiyor.

Kapı önündeki zangocun halini düşünüyorsunuz ya?.. Adamcağız adeta rüya görüyorum sanıyor. Nihayet sabah yaklaşıp kilise hizmeti zamanı geldiği gibi dehşetli Tunuslunun işini bitirdikten sonra her adımında küçük evi sarsarak merdivenden indiğini anlayınca zangocun tabana kuvvet nasıl kaçıp kurtulduğunu anlatmaya hacet görülmemelidir."

Okumayı buraya getirdiğimizde Siranuş itiraz edercesine başını kaldırdı:

— Hayır, zangoç kaçmadı. Aksine çocuğun vaftizine vesairesine yardım vaadiyle Tunusluyu sakinleştirdi.

Ben:

— Hayır, zangocun işe müdahalesi ertesi gün başlamadı mı ya? Tuttuğum kayıtlar öyle.

— Yok, daha bu akşamdan başladı. Zangoç kapıdan dinleye dinleye işe vâkıf olduktan sonra ne olursa olsun deyip kapıyı çaldı, içeriye girdi. "Affedersiniz beyim; gizli şeyleri dinlemek iyi değildir ama şaşkınlık ve hayret beni buraya kadar getirdiğinden bu sırlara vâkıf oldum. Anlaşıldı ki bu çocuk sizinle şu kadından doğmuştur. Gösterdiğiniz lütuf büyüktür. Emrettiğiniz şeylerin icrasında benim de yardımımı kabul buyurursanız Allah rızası için yardımdan geri durmam" dedi. Tunuslu bu yardımı kabul etti. Zangoç da ertesi sabah ona göre yardıma geldi.

Ben:

— Pekâlâ, o şekilde düzeltiriz.

Siranuş:

— Hiç Tunuslunun müsaadesi olmasa, annem ertesi gün zangocun teklif ettiği yardımı kabul edebilir miydi? Onlar o adamlardandır ki tehditlerini uygulamakta daima kadir, daima hazırdır.

Müsveddenin alt tarafını Siranuş'un tarif ettiği gibi düzeltmek için gereken şeyleri işaretledim. Daha sonra müsveddelerin daha alt tarafını okumaya devam ettim:

"Çocuk hakkında Tunuslunun verdiği emirler zangoç ağanın da yardımıyla tamamen yerine getirildi. Bu Tunuslu iki ayda bir kere Tunus'tan İstanbul'a gelen bir vapurun süvarisiymiş.[1] Her İstanbul'a gelişinde bir hafta kadar oturup yine memleketine gidermiş. Siranuş'un doğumundan sonra dört sene kadar bu geliş gidiş devam etmiş. Gerek çocuk gerek annesi hiçbir kimseye, hiçbir şeye muhtaç olmaksızın Tunuslunun lütfu sayesinde geçinirlermiş. Adamcağızın gerek çocuğa gerek annesine muhabbeti azalmayıp artıyormuş. Yalnız bazı kereler şu çocuğun kız olacağına oğlan olmasını arzu ederek hiç olmazsa ondan sonra bir de oğlan doğması temennilerinde bulunuyormuş ama Siranuş'un annesi çocuklar büyüdükten sonra elinden alınacağını düşünerek

1 Süvari: Kaptan.

ve artık kadınlığın bazı özel sır ve hükümlerini öğrenerek, çocuk doğurmamak hususunda kadınlardan pek çoğunu kadınlık görevlerine karşı hıyanete sevk eden tedbirlere müracaatla doğurmazmış.

Dört yıl sonra bir aralık Tunuslu İstanbul'a gelmez olmuş. Bu gelmeyişin üzerinden dört beş ay kadar zaman geçtiği halde Siranuş'un annesi yalnız Tunuslunun sağlığı, hayatı için merakta kalmış, yoksa bolluk içinde bir hayatın müsait olduğu birikimleriyle yine hoşça geçinmekten geri kalmamış. Ondan sonra İstanbul'da ticaretle uğraşan Araplardan birisi, bir gün Siranuş'u ve annesini Ermeni Patrikhanesi'ne çağırtmış. O zamanın kese akçe hesabıyla Patrikhane sandığına iki yüz yirmi kese akçe yatırmış ve Tunuslunun vefatını haber vererek başka da vârisi olmadığı için bu akçeyi Siranuş'a vasiyet ettiğini, doğrudan doğruya patrik olan zatı vasi koyduğunu, kızın eğitimine gayret edilmesi arzusunda bulunduğunu bildirdikten sonra beş mühürlü bir de zarf teslim etmiş. 'Kız yirmi yaşına geldiği zaman bu zarfın kendisine teslim edilmesini de şart koşmuştur' demiş. O zamanlar ancak beş yaşında olan Siranuş bu Patrikhane işini o kadar güzel ezberlemiş ki hâlâ gözünün önünden gitmiyormuş. Çünkü bunlar için yanlarında bir de Arap taciri bulunduğu halde Patrikhane'ye müracaat pek fevkalade ve önemli hususlardan olduğu gibi Tunuslunun ölüm haberi üzerine orada annesinin hüngür hüngür ağladığını da görmüş. Bu gözlemlerin mini mini yavrucuk üzerindeki etkileri elbette yok olamaz."

6

Bu etkilerin geçemediği hâlâ apaçık görünüp duruyordu. Çünkü karşımdaki Siranuş'un gözleri sulanmakla kalmayıp şıpır şıpır damlamaya da başlamıştı. Bunun üzerine açıklama istememe izin vermeyen bir tavırla başını salladı ki okumakta devamımı emir demekti. Ben de emre uydum. Müsveddemin alt tarafını aşağıda olduğu gibi okudum:

"Tunuslunun vefatından sonra Siranuş'un annesi iki yıl daha yaşadı. En önce kansızlıkla başlayan uzun bir hastalık kadıncağızı genç yaşında mezara soktu. Ama Siranuş bu felaketten aşırı derecede acı çekmedi. Çünkü annesinin vefatından yedi sekiz ay önce yatılı kız mektebine konulmuş olduğundan annesinin ne hastalığını ne vefatını görmüştü. Yalnız evine izinli çıkma vakti gelince musibetin haberi kendisine bildirilip öteki öksüz çocuklarla birlikte mektepte kalacağı söylenince hemen yalnız mektepten çıkamamak derecesindeki bir elemle üzülmüş, annesinin vefatının ne demek olacağını başka türlü takdir edememiştir.

Siranuş'un gerek ilk sınıflarda, gerek orta ve yüksek sınıflarda derslerinden gayet parlak sınavlar vermesinden başka ahlak yönü de muallime ve mürebbiyelerinin daima takdirlerine, aferinlerine mazhar olurdu. Hangi sınıfta bulunsa ders ve ahlak bakımından sınıfının birincisi sayılmaktan başka adeta mürebbiyelerinin, muallimelerinin arkadaşıymış gibi seçkin sayılırdı. Sofralarda başkanlık muallimelerin, mürebbiyelerin göreviydi, en küçük sınıfın sofrasında başkanlık şerefi de Siranuş'a layık görülmüştü. Diğer öğrencilerden hiçbirinin hiçbir zaman böyle bir şerefe nail olduğu mektepçe görülmüş değildir.

Bizim Siranuş on üçünü bitirip on dördüncü yaşına girdiğinde vesayet hakkını elinde bulunduran Ermeni Patrikhanesi'nin delaletiyle yalnız Fransız lisan ve edebiyatında mükemmelleşmek için Madam C'nin pansiyonuna da konulmuştur. Önce de bildirdiğimiz gibi Matmazel Agavni'nin o mektepten çıkmak üzere bulunduğu esnada Siranuş mektebe girmiştir.

Agavni'nin bu mektepte ergenlik yaşını beklemek için lüzumundan çok fazla beklettirildiği malumdur. Bu münasebetle Agavni artık mektebin öğrencilerinden sayılmaktansa, yönetim ve öğretim kurulundan sayılma derecesinde imtiyaz sahibi olmuştu. Siranuş da her sınıfında birincilik ve ahlak bakımından mükemmeliyet şöhretini kazanarak Madam C'nin pansiyonuna geldiğinden ve bir anda bütün öğrencile-

rin dikkatli bakışlarını üstüne çektiğinden Agavni ile pek az zamanda çok sağlam münasebet kurmuştu.

Gerçi o zamanlar Agavni adeta bir kadın, hem de kadınlığın doğal haklarından rüştüyle, özgürlüğüyle istifadeye can atarcasına hazır bekler bir kadın olduğu halde Siranuş henüz kadınlık sıfatını belki de kazanmamış sayılacak çocuklardandı. Agavni'nin hafifmeşrepliğine karşın Siranuş'un ağırbaşlı mizacı, asıl kadınlığı Siranuş'ta gösterdiği gibi tahsilce de kendisinin ablası olabilen Agavni'ye kat kat üstünlüğünü herkese, hatta Agavni'nin kendisine de teslim ettiriyordu. Dolayısıyla yaşça aralarındaki farkın bir hükmü kalmamış, bu iki kız ehemmiyetçe bir eşitlik kazanmıştı.

Agavni tam mektebinden çıkacağı sıralarda kendi kadınlık duygularından Siranuş'a da bahsetmek ve onunla kadınca konuşmak istese de Siranuş henüz bu şekildeki konuşmaların mahiyetini takdir edemeyecek kadar çocuk olduğundan...."

Güzel esmer burada sözümü kesti:

— Hayır efendim, hayır! Çocuk olduğumdan değil. O zaman için beni o kadar küçültmeyin. Kadınlık tabiatım bile anlatmak istediğiniz derecenin üzerindeydi. Hele aklım her şeye eriyordu. Çıkıp geldiğim mektepte sanki benden büyük kızlar yok muydu? Sanki onlar hırçınlıkta Agavni'den aşağı mıydı? Fakat ben öyle konuşmalardan haliyle hoşlanmıyordum. Kimsesizliğim, nasipsizliğim içimi söndürdüğünden midir nedir, gerek bugünüm, gerek geleceğim için daima endişe ederek kendimi diğer kızlardan başka türlü korumaya mecbur buluyordum.

Siranuş'un bu sözlerini layık olduğu gibi dinledim. Müsveddeler üzerinde ona göre düzeltmeler yapmak için kayıtlar da tuttum. Daha sonra yine müsveddeleri okumaya devam ettim:

"Siranuş bu okulda üç yıl kaldı. Daha sonra anılan okulun gerek fen gerek edebiyat derslerinde, müzik ve el işlerinde şimdiye kadar bir misli daha görülmemiş en parlak öğrencisi olarak sınav verip oradan çıktı. Yine Patrikhane'nin uygun

gördüğü gibi Vartov Dudu ile kocası Bogos Ağa'nın evine misafir ve emanet verildi. Siranuş'un bu evden çıkmasının ta Karnik'le evlenmesi meselesinin o üzücü sonuca varmasından sonra gerçekleştiği malumumuzdur.

Bogos Ağa'nın evinde bulunduğu sürede Siranuş'u artık zorbaca bir baskı altında mazlum bir öksüz kızcağız diye algılamamalıdır. Hiç baskısız, büsbütün başıboş ve Agavni gibi aklı ne tarafa eserse o taraflarda gezer tozar takımından hiç saymamalıdır. Vartov Dudu ile Bogos Ağa gerçekten namuslu ve dürüst insanlardı. Bu okumuş, terbiyeli kız hakkında analık babalık görevini hakkıyla yerine getirdikleri için Siranuş adeta hali vakti yolunda bir aile kızı gibi giyinip kuşanmakta, yiyip içmekte, gezip yürümekte, yerine göre gülüp oynamaktaydı.

Konu komşu bu öksüzün hatırını saymada kusur etmezdi. Aksine cehalet veya yine ona yakın eksik bilgi ile mükemmel öğrenim ve eğitim arasında görülecek olan fark, Siranuş ile o mahalle kadınları arasında da görülürdü. Siranuş onların teveccühüne ihtiyaç duymazdı, onlar ise bu mükemmel kızın insanlığındaki yüceliğe meftundu. Hatta bazı kızlar ve genç kadınlar, kendisinden müzik ve Fransızca öğrenmeye de gelirdi. Güzel esmerin öğrencisi olmaya en fazla mahalle delikanlılarının hevesli olduğunu da hatırdan çıkarmamalı. Ama Vartov gençlerin, gençliğin bu yoldaki gereklerini çoktan öğrenmiş ve fakat yaşı dolayısıyla unutmaya yaklaşması gerektiği halde unutmamış olduğundan, komşu delikanlılarının ilişki kurma hakkındaki hevesleri üzerine Siranuş'un değil, delikanlıların dikkatini çekerdi. 'Siz heveslerinize uygun kızı Siranuş'ta bulamazsınız. Gidin başka kapıları çalın, yoksa...' derdi. Serbestçe davranışlarında biraz daha ileriye gidecek olurlarsa, görecekleri karşılığı vurgulamaya gerek görmeden anlatırdı.

Siranuş Beyoğlu kızlarının can attığı, hatta nail olmak için en büyük fedakârlıkları göze aldıkları balolardan bile geri kalmıyordu. Aksine zevkin bu türlüsünü en iyi süren kız kendisi oluyordu.

Makas ve iğne denilen şey güzel ellerinin yabancısı değildi. Moda gazetelerinden bilgi çıkarma hususunda da aczi olmadığından ve öyle birkaç kuruşa kiralanmış, bin sefilin üstüne geçirilmiş, bunların terlerine, kirlerine bulanmış çarşı elbisesi fazlasıyla iğrendirdiğinden karnaval mevsiminde iki üç kat güzel balo giysisini bizzat biçer, diker, donatır, hatta yanından ayırmama zorunda olduğu Vartov Dudu'ya da haline münasip bir kapüşon diker, baloya öyle giderdi.

Baloda her türlü adamla görüşür, her arzu edenle dans ederse de hiç kimseyle büfeye gitmez, hiç kimsenin yanında yüzünü açıp kendini tanıtmazdı. Hatta tanıtmamak ve bu arada söz konusu olan tehlikelere düşmemek için tanışıklığı olan kızlara, kadınlara bile kendisini bildirmezdi. Nihayet bir gece kızcağızı tanımayı pek ziyade merak eden bazı arsız erkeklerden usandığından lüzumu oldukça himayesinden istifade için yalnız bir kavalyeye yüzünü açmıştı."

7

— Ah sağlık selametle ona da yüzünü açmamış olsaydı!

Bu sözü söyleyenin Siranuş olduğu anlaşılıyor ya? Biçarenin hakkı da var. Çünkü yüzünü açtığı o kavalye Karnik yüzsüzüdür. İşte müsveddelerimizin devamında durumu görülecektir.

"Siranuş'un kendisine kavalye seçtiği adam Matmazel Agavni'yle tanışıklığı, münasebeti olan Karnik'tir. Gerçi o zamanlar Agavni'nin hal ve şanıyla Siranuş'un hal ve mevkii arasında hiçbir münasebet olamayacağı ortada ise de Siranuş, Madam C'nin pansiyonunda kurulan münasebet üzerine arada bir Agavni'yle görüşmekte yine bir sakınca göremiyordu.

Bu sakıncayı yalnız Siranuş değil, Vartov Dudu ile kocası Bogos Ağa da göremiyordu. Çünkü Agavni öyle özgürce sefahat âleminin en murdar sefillerinden olması şöyle dursun, belki nice emsalini imrendiren sefil kibarlardan sayılıyordu.

Siranuş'la görüştükçe o âlemlerin durumundan asla söz açmıyor, hatta pansiyonda kızlar arasında geçmesi âdet olan sohbetlere bile girişmiyordu.

Agavni her ne kadar elinde olmadan kendisini vur patlasın çal oynasın âlemlerinde kaybedip gitmişse de Siranuş gibi ete kemiğe bürünmüş bir iffetin karşısında bulundukça onu pek yüce, kendisini pek düşkün buluyor, zilletin yüceliğe, fuhşun iffete karşı her zaman mecbur olduğu saygıyla boyun eğmekten vicdanını kurtaramıyordu.

Hatta bu teslimiyet Agavni için bir ruhani hazzı, bir vicdan zevkini de getiriyordu. Daha sonra Agavni kendi ağzıyla itiraf etmiştir ki o ayıplanan vadide dolaşmaktan bıkması, usanması da Siranuş'ta görüp daima hayran kaldığı melek iffetine sonunda imrenmesi sayesinde gerçekleşmiştir.

Ne yazık ki Agavni, Siranuş yüzünden kurtuluş nimetine nail olduğu halde, zavallı Siranuş sırf Agavni yüzünden zarar görmüştür. Çünkü balolarda himayesinden istifade için bir kavalyeye ihtiyaç görüp o kavalyeyi de Karnik olmak üzere tercih ve tayin etmesine sırf Karnik'in Agavni'yle münasebeti olması sebebiyet göstermiştir."

Burada da Siranuş, güzel siyah gözlerini kaldırıp yüzüme bakarak, "Ama bu halden dolayı Agavni'yi sorumlu tutamam" dedi.

Ben de, "Biz de onu sorumlu tutmuyoruz ya! İşte neden sorumlu olmadığı meselesi bunun ardından geliyor" dedim, hemen müsveddenin devamını okumaya başladım.

"Ancak Agavni, Siranuş'un Karnik için sorduğu şeylere dosdoğru cevap vermekten kaçınmadı. Gerçi bu delikanlıdan bilfiil bir kötülük geldiğini görmemiş. Hovardalık âlemlerinde gezip tozarsa da diğer gezip tozanlardan iyi haliyle üstün görünürmüş. Ama gereği gibi hatırı sayılan züğürtlerden olup kumarı ziyadece sevmek kusurları arasında sayılırmış. Birkaç patırtıda gürültüde bulunmuş, bazısında döven, bazısında dövülen sıfatıyla galibiyet ve mağlubiyeti de ona göre ortaya koymuşsa da öyle belaları kendisi davet edecek ataklardan değilmiş.

Siranuş da böyle balolar âleminde kendisine arkadaş edeceği kavalyeyi Aynaroz[1] mabetlerinde ibadet ve perhize ömür vakfedecek dindarlardan seçecek değil ya! Karnik züğürtse, kendisi değil. Karnik'ten bir limonata derecesinde ikram isteyeceği de yok. Eli yüzü yunmuş, sözü sohbeti yolunda, temiz pak, güzelce bir delikanlı.

Bir karnaval mevsimini Karnik'le birlikte geçirdiler. Vartov Dudu da bu delikanlıda korkacak bir hal görememişti. Çünkü o dikkatli gözleriyle delikanlının her halini, her hareketini inceleyerek görmüştü ki Karnik arsızlığı, yüzsüzlüğü yine o yoldaki eğlencelerden haz alan kızlarla kadınlarla ediyor, yoksa Siranuş'u onlardan saymıyor. Güvenin asıl en büyüğü Siranuş hakkında vaki olduktan sonra Karnik'ten de saldırı olmayacağı derecesinde yeterli güven görülmez mi?

İşte bu güven gereğince her cumartesi akşamı baloya devamda Mösyö Karnik kavalye seçilmiş, hatta bir akşam Vartov Dudu hastalanarak kendisi baloya gidememiş, kızı Karnik'le yalnız göndermişti. Ama bu hastalık yapmacıktı. Onlar gittikten sonra kendisi komşulardan bir başka renkli kapüşon alarak baloya koşmuş, peşlerinden giderek hal ve hareketlerini araştırmıştı. Kendisi de orada olduğu zamanki hal ve suretten başka hiçbir şey göremeyince kalben tam güven hâsıl etmişti."

Siranuş'un bir daha yüzüme bakması şurada da düzeltilmesi veya tamamlaması lazım bir sürçme veya eksiklik bulunduğunu anlattı. Fakat hatırına gelen şeyi meydana koymak hususunda pek ikircikli görünüyordu. Ben sormayınca söyleyemeyeceğini anladım. Meramını sorduğumda çehresi ağararak, yutkunarak, dudakları titreyerek dedi ki:

— Bu balolar esnasında yaşanan bir olaydan haberdar olamadığınız için yazmamışsınız. Ama ondan Vartov Dudu bile haberdar olamamıştır.

— Şimdi tamamlayabiliriz ya.

— Eğer mümkünse.

---

1 Kuzey Yunanistan'da Khalkidike yarımadasının tamamen manastırlarla kaplı olan ucu. (Hakkında geniş bilgi için bkz. Semavi Eyice, Aynaroz, *DİA*, 4/267)

— İmkân demek sizin rızanız demektir.

— Ben söyleyeyim de kalbimden o ukde de gitsin. Münasip bulursanız yazarsınız. Bu vaka beni Karnik hakkında uyarmalıydı. Ama ben uyanamadım. Onu Karnik'in alçaklığına yeterli delil görsem, o habisle evliliğe kadar ilişkiyi ilerletmekten kendimi alıkordum. Oysa işin içinde Karnik'in gafil görünmesinin yapmacık ve zorunlu bir gaflet olduğunu anlayamadığımdan murdarı mazur gördüm.

— Muhakemesini sonra ederiz. Şimdi vakaya bakalım.

— Karnik'i kavalye edindiğim zaman bazen maske altında boğulacak kadar sıkıldıkça yüzümü açmaya cüret etmiştim. Yanımda namuslu bir kavalye olduktan ve ben de mizaç hafifmeşreplikle mimlenmemiş olduktan sonra bu yüz açma cüretinden dolayı kınanamam değil mi?

— Tabii.

— Davranışlarına bakılırsa bir İngiliz, bir centilmen sayılabilecek Kirkor adlı bir Ermeni, beni öyle hararet basmasından kızarmış bir halde görünce adeta âşık olmuş. Ama ismini Kirkor diye söyleyişim yanlış oldu. Malum ya, böyle frenkleşen Kirkorlar, "Gregoire" ve Ohanesler, "Jean" ve Viçenler "Vincent" filan olur.

— Tabii tabii.

— Bu arsız herif yavaş yavaş bize sokuldu. Karnik de bunu bana hem terbiyeli hem zengin bir adam olmak üzere tavsiye etti. Bu halde bulunan bir kızın şu kadarcık bir ham hayale kapılmasını mazur görmeniz şartıyla itiraf ederim ki ben de bu adamda gelecek için bir koca hayal ederek o kadar çekingen durmadım. Yalnız balodan başka evime de gelmek için arzular göstermeye kalkışınca haliyle men ettim. Nihayet beni kendisince çağrılabilecek yerlere de davete kalkışmasın mı? Cüzdanından bir kartvizit çıkartacak olsa cüzdanında beş on bin franklık banknotlar görülür. *Porte-monnaie*'sinden (para cüzdanından) bir çeyrek çıkaracak olsa, içinde yirmi otuz lira görünür. Bir akşam taktığı yüzüğü, boyunbağı iğnesini filanı diğer akşam takmaz. Taktığı bütün elmaslar pek değerli şeylerdir.

— Tam bir kadını, hele hele o zamanki haliniz gibi tecrübesiz bir genç kızı kandırabilecek gösterişler. Öyle değil mi?

— Şüphe mi edersiniz? Asıl dikkat çekici şey Karnik'in gafletidir demiştim. Hem de yapmacık ve kasıtlı gafleti! Çünkü herif mesela üç limonata parası vermek için Karnik'e bir lira verip bozdurtur, fakat paranın üst tarafını istemez. Yılbaşı için elbise yaptırmak üzere Karnik heriften beş liralık bir banknot borç almış, bir daha ödememek şartıyla! O şartları o zaman bilseydim belki yine uyanırdım. Sonradan öğrendim.

— Karnik isim değiştirerek kendisi için Alfons adını münasip buluyor demekse de siz anlayamıyorsunuz.

— Nihayet herif bizi adeta kendisi gibi yakışıklı ve zengin centilmenlere metres yani gönül eğlencesi olmaktan başka bir şeye istidatlı ve layık bulmayarak tekliflerini biraz da zorbaca pazarlık yoluna düşürünce fena bir çehreyle arkamı çevirdim. Habisle bir daha yüz yüze gelmemeyi ve yüzümü de açmamayı gerekli gördüm. Biraz terbiyesi olsa bu reddedilmeyle yetinmesi gerekirdi değil mi? O ise benden intikam için beraberlerinde yaşadığı sefihlerin arasında bana üstün geldiğini bile ilana başlamış, metresi bile olmuşmuşum. Hatta kim bilir hangi milletten bir aşüfteyi Siranuş olmak üzere bazı mahfillerde dostlarına prezante etmiş. Zavallı ben dillere düşmüşüm de kendim haberdar değilim.

— Hay murdar hay!

— Bu şöhret balo mevsiminden sonra ağızdan ağıza ta bizim Vartov Dudu'ya kadar gelmiş. Bereket versin ki o gibi kötü şöhretlerin doğruluğunu ispat edecek zerre kadar halimi bana yakın olanların hiçbirisi görememiş olduğundan iftira her ne kadar pek müthişse de bir iffet ve kesin masumluk karşısında su gibi erimiş gitmiş. Siz bu adamı da gördünüz.

— Kimi? Mösyö Gregoire'ı mı?

— Evet, Şirket-i Hayriye vapurunda uzaktan görür görmez kontrolümü kaybederek geçici bir cinnetle tokatladığım herif!

— Vay! O muydu o?

— Ta kendisi.

— Halbuki hafızam beni yanıltmıyorsa o herif sizinle tanışmadığından bahsediyordu.

— Öyle olacak değil mi ya? Balolardaki tanışmanın başka yerde hükmü olur mu? Âlem içinde tekrar görüşülse, tekrar prezante edilmeye ihtiyacı olur. Balo denilen şey, bu âlemin dışında başka bir âlemdir.

— Umumi olan balolar... Yoksa resmi, gayriresmi, hususi balolardaki tanışma her zaman makbul ve geçerlidir.

— Bizim de gittiğimiz balo tavşan balosu denilen en umumi, en rezil yerlerden değil miydi?

Vapurda bu kadından gördüğüm o olağanüstü cüreti şimdiye kadar incelediğim haline bir türlü yakıştıramadığımdan pek büyük meraktaydım. Bu merakın da bu şekilde hallinden, giderilmesinden memnun kaldım. Elimdeki müsveddelerin geri kalanını da aşağıda olduğu gibi okudum:

"Karnaval mevsiminin geçmesinden sonra Karnik, Bogos Ağa'nın evine devamdan ayağını kesmedi. Siranuş'la görüşüyordu. Şöyle ırz ve edep dairesindeki sohbetlerinden Vartov Dudu ve Bogos Ağa da hiç kuşkulanmıyordu. Bütün yaz bu hal devam etti, konu komşu bu durumun nihayet bir evlilikle sonuçlanacağı zannına bile kuvvet vermekteydi.

Ama bu zanlara ne büsbütün boş diyebiliriz ne de tümüyle doğruluğuna kanaat ederiz. Karnik'in Siranuş'a âşık olduğunu sanmayın. Çünkü aşk denilen şeydeki ciddiyet, her şeyden önce âşığın öyle sevda arısı kesilerek her çiçekten bal almaya yeltenmesini engeller. Karnik ise gençliğinin gereklerine uymaktan geri durmuyordu, fakat yüzünden hiçbir ümit olmaması dolayısıyla yalnız o güzellik bahçesinin çiçeğine uğradıkça balı, kokusu olmayan bir çiçek olması itibarıyla ve hiç saldırmadan sade bir tavafla etrafında dönüp dolaşıyordu.

Siranuş'a gelince... Karnik'ten hiç hoşlanmıyordu diyemeyiz. Karnik'e âşık olduğuna ise hiç hükmedemeyiz. Karnik'in çirkin sayılmayacak kadar güzelce olması, hele kendine karşı durumunun söz götürmemesi Siranuş'u canı gönülden hazlandırıyordu. Ama sohbeti, ilişkiyi sevda şekline dökmek ve evlilik gibi şeylerden bahsetmek bunların programlarında asla yoktu.

Bu hal ileriki karnavalda yavaş yavaş yüz göstermeye başladı. Er geç bir kocaya varılacağına göre Siranuş şöyle Karnik gibi kendi emir ve yasağına itaat eden, boyun eğen bir adamla ebedi hayat arkadaşlığı kurmada pek büyük menfaat umulmasa bile zararın hiç umulmayacağını düşünüyordu. Buna karşı Karnik'in ne düşündüğünü bilemeyiz. Düşünceleri sonucunu bilahare ortaya koymuş olan bu herifin o zaman yalnız Siranuş'a ne şekilde göründüğüne önem veririz.

Bu görünüş de pek muvafıktı. Siranuş'a anlatıyordu ki kendisine koca olabilmek, hayalinin ötesinde bir bahtiyarlıktır. Kendisince hemen hemen imkânsız sayılan bu bahtiyarlığa nail olmasını farz ettikçe Siranuş'un ebediyen minnettarı kalacağını sezdiriyordu.

Bir ara Seyyid Muhammed Numan mağazasında Karnik'in maaşına epeyce bir zam yapılması Karnik'i o gereği gibi züğürtlükten yine gereği gibi kurtardı. Bu hal delikanlının Siranuş'un gözündeki önemini de artırdı. Ama muhabbet derecesinde değil. Muhakkaktır ki Siranuş Karnik'i sevda derecesinde muhabbetle asla sevmemiştir. Oğlanın hali tavrı hesabına geldiği için işi evlilik derecelerine kadar vardırmıştır.

Safdil Agavni, Siranuş'un kendisine bu emeli açtığı sırada da Karnik için öyle evlilik derecesindeki emellerin pek de yerinde görülemeyeceğini gizlememiş, söylemişti. Ancak daha hikâyemizin başında belirtildiği ve bir iki yerde de tekrarlandığı gibi, Siranuş bu konuda Agavni'nin saflığından emin olamamıştır."

8

Okumayı buraya kadar getirdiğimizde kuşluk yemeği zamanı gelerek tabii ara verildi. Hatta yemekten sonra müsveddelerin alt tarafı okunmaya devam da edilmedi. Zaten hikâyenin bundan sonrası okuyucularımızın malumu olup bahsi geçen müsveddeleri okumamıza ihtiyaç da duymazlar. Siranuş'la okumaya devam edemememizin sebebi ise sofra başında açılan yeni bir söz oldu.

Buraya kadar yazılan şeyleri gerekli düzenleme ve düzeltmelerin yapılması şartıyla Siranuş kabul etti, daha kaç bölüm ve ne kadar kâğıt bulunduğunu, içindekileri sorduktan, tarafımızdan da gerekli izahat verildikten sonra dedi ki:

— Şu Agavni ve Refet Bey'le bu eve taşınmamızdan sonraki olayların arasına bir bölüm daha sıkıştıracaksınız.

— O bölüme neyi yazacağız?

— Henüz bilmediğiniz ve şimdi benim ağzımdan alınacak olan sırları.

— Sırları mı? Bunu özel bir önemle söylüyorsunuz.

— Öyle ya, hem az önemli değil. İnsanın kanını biraz üşütecek, derisini biraz buruşturup tüylerini de gereği gibi ürpertecek kadar önemli sırlardan.

Sanki Siranuş benim hạlimi tasvir ediyordu. Söz söylerken takındığı tavır ve ciddi vaziyet bende böyle bir etkilenmeyi mucip olmuştu. Dolayısıyla "Üzmeyin, merakımı artırmayın! Çabuk söyleyin bakayım! Benim vâkıf olmadığım sırlar ne gibi şeyler?" dediğim zaman biraz daha kendisini çekip çevirerek dedi ki:

— Azizim! Bu evdeki dirliğimiz bizim için pek geçicidir. Yakında bu dirlik bozulacak. Hem de hepimizin kalbinde büyük bir tesir bırakarak bozulacak.

— Beni korkutuyorsunuz. Böyle bir hükmü vermek için fal mı açtınız?

— Hayır, geleceği keşif için oyun kâğıtlarına müracaat edecek kadar kalbi zayıf kadınlardan değilim. Aldığım doğru haberler üzerine söylüyorum.

— İzah edin efendim.

— İzahı şu ki Refet yakında Seyyid Muhammed Numan'a damat olacak.

— Ne diyorsunuz Allahı severseniz?

— Damat olacak diyorum, fakat bunu size bir sır olarak söylüyorum. İhtimal ki henüz Refet'in kendisinin de haberi yok.

— Refet'in kendisinin bịle haberi olmayan şeyi siz nereden haber almış olabilirsiniz?

— Şimdi onu da anlarsınız. Fakat bilmiş olun ki Seyyid Muhammed Numan'ın kızı Feride, Refet'e âşık.

— Suphanallah! Kendimi Alexandre Dumas'nın romanları içinde kaybetmiş ihtiyarlara benzeteceğim geliyor.

— Alexandre Dumas'nın romanlarını da sırf hayaldir diye reddedemezsiniz ya! Hiçbir şey sırf hayali olamaz. Hakikat âleminde vücut bulan şeylerin hülyaya intikal eden hükümleri, sizin gibi yaratıcı güç sahiplerini hayallendirir de o romanlar meydana gelir.

Kızın bu sözleri gerçekten beni şaşırttı. Adeta telaşlı bir tavırla sordum:

— Canım bu haberi kimden aldınız? Bu inanılmayacak haberi!

— Şimdi onu sormayın. Öyle bir evlilik gerçekleşince Agavni'nin ne olacağını sorun.

— Gerçi orası da öyle ama...

— Aması yok, siz belki dikkat etmiyorsunuz, Agavni Refet'i neredeyse benden bile kıskanır.

— Gerçek mi?

— Nasıl gerçek mi? Delikanlının güzelliğini, mertliğini, yüce gönüllülüğünü, eli açıklığını, latifliğini biraz fazlaca övecek olsam, Agavni'nin benzi kül gibi uçar, övgüdeki abartımın kalp muhabbetine delalet edeceğinden bahseder, Refet'in o kadar da kıymetli, değerli bir av olmadığını temine çalışır. Aklınca takdirimde, muhabbetimde yanıldığımı anlatmak ister.

— Canım bunlar kadınlık gereklerinden olan şeyler. Vaktiyle siz de Karnik'i Agavni'den kıskanmıyor muymuşsunuz?

— Orası öyle ama Agavni'nin Refet'in deli divanesi olduğu kadar ben Karnik'in delisi divanesi değildim. Benimkisi bir hesaptı. Agavni'ninkisi ise bir sevda. Eğer o da benim gibi hesap üzerine hareket etse gönlünü bu yersiz sevdaya kaptırmazdı.

— Neden yersiz olsun?

— Evvela aralarında yaşça bir hayli fark var. Kadın kocasından ne kadar küçük olsa zararlı görünmez ama kocasından büyük olunca pek zararlı görünür.

— Yok yok! Farkları o kadar değildir.

— İkincisi; birisi Müslüman, birisi Hıristiyan. Bu münasebetten bir evlilik beklenebilir mi?

— Bizce müsaade var. Yahudi ve Hıristiyanlarla evlenebiliriz.

— Ama yine o kadar münasip düşmez.

— Pek de canları isterse Agavni din değiştirerek İslamiyet'i kabul ediverir. Emsali çok.

— Siz de bir avukat gibi savunuyorsunuz. Fakat ne kadar savunsanız boş. Hatta dediğiniz gibi bunların birbirine evlenme derecesinde layık olduğu farz edilse bile bedbahtlıkları da o nispette büyümüş olur. Zira diyelim ki Agavni de sevda işini böyle evlilik derecesine kadar vardırma mertebesini bulsun. Diyelim ki Refet de bu arzuya yok demesin. Ya orta yere Feride'nin Refet'le evlenmesi meselesi girerse?.. Agavni'nin hali bin kat daha zorlaşmaz mı?

Kalbimden Siranuş'a hak veriyordum. Bununla birlikte görünüşte metanetli davranıyordum. Sordum:

— Canım size bu haberi kim getirdi? Yanlışlık asıl bu haberde.

— Hiç yanlışlığı yok. Seyyid Muhammed Numan'ın himayesine gireli beri bizim Vartov Dudu, Seyyid'in evine gidip gelmeye başladı. Seyyid'in kızı Feride'nin Refet'e âşık olduğu haberini getiren de Vartov Dudu'dur.

9

Atasözüdür, "Yâri an, kucağını hazırla" derler. Bir miktarını yemekte, birazını yemekten kalktıktan sonra yürüttüğümüz sohbeti tam şu kerteye getirdiğimizde kapı çalınıp ardından Vartov Dudu şişman vücudunu merdivenden yukarıya sürükleyebilmekte zorlanarak, inleye inleye çıkmaya başladı. Siranuş kadıncağızı karşıladı. Vartov Dudu beni de selamlayarak ve bir köşeye oturarak elindeki temiz keten mendille bir yandan terini silerek diğer taraftan, "Öff! Git-

tiğime de değmedi. Zahmetimiz de boşa gitti" diye şikâyet ederek gittiği yerden hiçbir haber alamadığını anlattı.

Bizce zaten sadra şifa verecek bir haber umuluyor ve bekleniyor da değildi. Şu anda en çok önem verdiğimiz şey, Vartov Dudu'nun Seyyid Muhammed Numan'ın evinden getirdiği diğer haber olmasıyla onu sormak mecburiyetindeydik.

Fakat temkinli, hazımlı kocakarıyı söyletebilmek için Siranuş ikna edici bir başlangıç konuşması yapmaya mecbur oldu. Aramızda geçen sözleri kadına anlattı. Böylelikle güven sağladıktan sonra Vartov Dudu güya orada bizden başka bir kimsenin daha gizli olması muhtemelmiş gibi çekine çekine ve etrafını aranarak, hep korka korka durumu anlatmaya başladı:

— Evladım! Ben başımdan korkarım. Fakat kızıma getirdiğim haber de asla yanlış değil. Feride'nin kendisiyle görüştüğüm gibi annesiyle de görüştüm. İkisi de bu işi canıgönülden arzu ediyor.

Ben:

— Feride'yle nasıl görüştünüz? Anasıyla nasıl? Bunu bize birer birer anlatın. Önce hangisiyle görüştünüz?

Vartov:

— En önce kızla görüşmüştük. Hem bir kere değil, birkaç kere. Ne zaman gitsem, beni mutlaka bir dakikacık yalnız bularak Refet'i sorardı. Refet'in mantenotası[1] olan karıyı da sorardı.

Ben:

— Agavni'yi değil mi?

Vartov:

— Evet, evet, Agavni'yi zahir. Hani ya kızım Siranuş'tan şüphe ediyor zannetmeyin, Agavni'yi soruyordu. İşte böylelikle giderek kız bana derdini açtı. Gönlünün Refet'te olduğunu hiç saklamayıp söyledi.

Ben:

— Refet'le görüşmüşler mi? Yahut kendisi Refet'i görmüş mü?

Vartov:

---

1 (İtal. *mantenuta*): Kapatma, metres.

— Görüşmemişler. Yalnız kendisi Refet'i görmüş. Bazı hesap zamanlarında Refet konağa geldikçe...

Siranuş, Vartov'un sözünü kesti:

— Unuttun mu ya? Daha önceki zamanlar da görüşürlermiş de.

Vartov:

— Ha, sahi. Kuruyasıca aklım! Her şeyi de aklımda tutabilir miyim ya! Çocukken görüşürlermiş de. Nihayet Karnik kızı almak için Müslüman olmaya kadar göze alıp da kovulduktan sonra bir gün Feride Hanım bana, "Refet Bey'e söyle. Beni babamdan kendisi isterse babam reddetmez, verir" dedi. Ben, "Aaa kızım! Ben böyle şeye nasıl karışırım? Babandan, anandan korkmadan" dedim. Kızcağız ağlamaya başladı. "Anam babam benim halimi bilirse, elbette merhamet ederler" dedi. Nihayet bir defasında kız daha ziyade üstüme vardığından keyfiyeti anasına da anlatmaya mecbur oldum.

Ben:

— Anasını ne halde buldunuz?

Vartov:

— Kız benden önce işi anasına da açmış. Ana değil mi, zavallı kadıncağız! Derhal kızından yana olmuş. Ben işi kendisine açtığımda o da ağlamaya başladı. Hem de dili ne tuhaf bir kadın! Çerkes'miş. Sözlerini güç anlayabiliyordum. Kızı zaten zayıf olduğundan bu sevdayla, bu umutsuzlukla bir hale uğrarsa ne yapacağım diye ağlıyordu.

Ben:

— İşi kocasına kendisi niçin anlatmamış?

Vartov:

— Aa haddine mi düşmüş? Hiç Seyyid Muhammed Numan'a laf söylenir mi? Zavallılar heriften tir tir titriyor.

Siranuş:

— Varsın titresinler. Baba değil mi? Böyle mühim bir işte...

Bu defa da Siranuş'un sözünü ben kestim:

— Yalnız korktukları için değil matmazel. En çoğu utandıkları için söyleyemezler. Bırakın Dudu hikâyesine devam etsin.

Vartov:

— Hikâyede devam edecek bir şey kalmadı. İşte söyledim, bitirdim.

Ben:

— Bu işi henüz Refet'e söylemediniz ya?

Vartov:

— Allah göstermesin! Kızım Siranuş'a söylemeden kime söylerim? Ona söyleyince de sizin için "Bir kere efendiye soralım. Onun fikrini almadan hiç kimseye bir laf çıtlatmayalım" dedi.

Siranuş'un yüzüne baktım. O da hal ve tavrıyla Vartov Dudu'nun sözlerini onaylıyordu.

Yine bu aralık Vartov Dudu yeniden hatırına bir şey gelmiş gibi davranarak dedi ki:

— Hatta bundan dört gün önce yine konağa gittiğimde Feride Hanım beni bir kenara çekerek keyfiyeti Refet Bey'e söyleyip söylemediğimi sordu. Henüz münasip bir vakit bulup söyleyemediğimi anlattığım zaman çıkarıp bir de mektup vererek Refet Bey'e teslim etmemi rica etti. Şüphe yok ki bu bir aşk mektubuydu. Ama korktum, alamadım. Zavallı kızcağız o kadar yalvarıp yakardığı halde bir türlü cesaret edemedim. Kızcağızı ağlaya ağlaya bırakıp hemen kendimi sokağa atarak kaçtım geldim.

Ben:

— Keşke o mektubu almış olsaydınız.

Vartov:

— Aman evladım! Ben başımdan korkarım.

Ben:

— Alıp da yine Matmazel Siranuş'a getirmiş olsaydınız. Çünkü bildiğim kadarıyla Feride öyle okuryazar kızlardan değil. Sevdiğine söyleyeceği sözleri mutlaka birine söyleyip yazdırmıştır. Biz bu incelemeden türlü manalar çıkarabilirdik.

Siranuş:

— Bir daha mektup verirse kabul etmelisin, iyi mi?

Vartov:

— Siz bilirsiniz. Mademki emrediyorsunuz.

10

Bu Feride Hanım meselesinden ta bizce işe bir karar verilinceye kadar ne Agavni'ye ne Refet'e hiçbir şey söylenmemesi kararını tazeledik. Benim de artık işim bitmiş, matbaadaki işlerim beni oraya davete başlamış olduğundan kalktım, Vartov'la Siranuş'a veda ederek İstanbul'a geldim.

O akşam Refet'le görüşemedim. Çünkü Beykoz'a gidecek akşamımdı. Matbaada işlerimi bitirip vapura bindim. Ama bu hikâyede birdenbire meydana çıkıveren karmaşık güçlük, zihnimi adeta perişan ediyordu. Bu meselede Agavni'nin hali gerçekten önem verilecek şeylerdendir. Bu düşüncede Siranuş'un yerden göğe kadar hakkı vardır.

İki akşam evimde kaldıktan sonra üçüncü günü matbaaya indiğimde arkadaşlardan birisiyle Siranuş'a ait müsveddeleri zarf içinde Seyyid Muhammed Numan'a gönderdim. Giden adama Refet'i orada görürse bugün kendisiyle biraz görüşmek arzusunda olduğumu bildirmesini de tembih ettim.

Gönderdiğim adam gelmeden önce Refet çıkageldi. Koltuğu altında bir de bohça vardı. Seyyid Muhammed Numan'ın selamıyla beraber bu bohçayı da önüme koydu. İçinde müsveddelerin temize çekildiği o muntazam ve süslü defter, onun da içinde aynen bizim müsveddeler vardı.

Anlamalı ihtiyar tacirdeki nezaketi ki bana göndereceği bu eşyayı benim gönderdiğim adamla göndermemiş. Daha ziyade ihtimamlı davranarak özel adamıyla göndermiş. Refet'e dedim ki:

— Bugün benimle görüşmeye vaktin var mı?

— Zaten Seyyid beni sana gönderdi. Burada ne kadar kalacak olsam, nihayet senin tarafından bir selamla gittikten sonra hizmetten uzaklaşmış sayılmam.

— İyi ama ben sana pek ciddi bir şeyden bahsetmek isterim.

— İyi ya işte. Söyleyeceğin şey ne kadar ciddi olursa olsun, ben de dinlemeye hazırım.

Kahraman çocuk! Şu başlangıç sözleri acaba merakını çekecek mi diye dikkatle yüzüne baktığım halde Refet'in yüzünde zerre kadar çaba gösterme eseri görmüyordum.

Sevgili kahramanı karşıma oturtup birer kahve birer de sigarayla keyif çatarak gayet güleryüzle ve hayırsever tavırla dedim ki:

— Refet, ben seni evlendirmek istiyorum.

— Ne? Evlendirmek mi?

— Vay! Evlenmek, evlendirmek ayıp şeylerden mi?

— Valide can üstünde be!

— Bak ben bunu hatırdan çıkarmıştım.

Kendimi toparlayarak ve bahsin o tarafını da tamir ederek dedim ki:

— Allah şifa versin birader. Valide kırk yıl yatacak değil ya!

— Ne bileyim ama bence valide pek de kalkacağa benzemiyor.

— Deme Allahı seversen. Öyleyse bu yârenliği edecek zamanı fena seçmiş olduk. Şimdi dursun da inşallah valide iyileştiği zaman konuşuruz.

— Efendi! Bilmelisin ki ben Hak Teâlâ Hazretleri'ne tevekkülü pek tamam olan adamlardanım. Ölüm dirim bizim içindir. Validenin hastalığı söyleyeceğiniz şeyler için mani olmasın.

Bende zorunlu bir gülümseme oldu. Dedim ki:

— Galiba tatlı bahis hoşunuza gitti, öyle mi?

— Beni o kadar da ağzı sarı yavrucuk mu sanıyorsun?

— Her halde bilmiş ol ki Refet ben seni evlendireceğim.

— Anlaşıldı. Ben de evlenmem demeyeceğim. Fakat sen de bana sarışın güzeli alacaksın değil mi?

— Yoook!

Bu son sözdeki o'ların her birini o kadar uzatmalı ki bu kelimeyi nasıl telaffuz ettiğim anlaşılabilsin.

Haliyle çehrem de telaffuzuma mütenasip bir tavır almıştı. İşte bu tavır Refet'i biraz kızdırmış oldu. Sordu:

— Agavni'yi almayacaksın ha?

— Sen bu arzuda mıydın?

— Senin sözün üzerine artık ben hangi arzuda bulunduğumu söyler miyim ya? Sen söyle bakalım kimi alacaksın?

— Söyleyeyim. Hem de hiç tereddüt etmeden, çekinmeden, açıkça söyleyivereyim.

— Ee, söyle bakalım.

— Seyyid'in kızını.

— Feride'yi mi?

— Seyyid'in başka kızı var mı ya? Elbette Feride'yi.

— Amma yaptın ha! İşte şimdi ben de senin gibi upuzun bir "yooook" diyeceğim.

— Canım niçin?

— Be canım, Feride'yi ne yapayım? Çirkinlikte çirkin, sıskalıkta sıska, terbiyesizlikte terbiyesiz, cahillikte cahil. Benim gibi gezmiş tozmuş, bin türlü güzel sarmış bir adama Feride karılık edebilir miymiş? Hem bunda büyük bir sakınca daha var. Onu düşünmüyor musun?

Ben artık hiçbir şey düşünecek halde değildim. Zavallı kızcağıza o kadar yüreğim acımıştı ki Refet'in sözüne cevap bile vermedim. Alık alık yüzüne bakakalmışım. Nihayet yine kendisi cevap vererek dedi ki:

— Karnik meselesinden ibret almadın mı? Seyyid'in kızını istediğin gibi bizim de kıza değil, mala talip çıktığımıza hükmediverecek o cin fikirli, o kuruntulu ihtiyar!

— Düşündüğün buysa, bunun çaresi kolay. Senin hakkında öyle bir zan oluşturmama imkânı elimizde.

— Hayır hayır! Mâni yalnız o zan değil.

— Canım, Seyyid Muhammed'den gördüğün babalıktan o kadar memnuniyet gösteriyorsun, o kadar müteşekkir kalıyorsun da adamcağıza gerçekten evlat olmayı kabul etmemek nasıl olabilir?

Zeki çocuk bu sözüme kuvvetlice güldü. Dedi ki:

— İşte kendisine gerçekten evlat olmak istediğim içindir ki o halde kız kardeşim olması gereken kıza koca olmak istemiyorum. Seyyid Muhammed gibi bir adama evlat olmak gerçekten arzu edilecek saadetlerdendir. Ancak Feride'ye koca olmak hiç de saadet sayılmayacak şeylerden, değil mi?

Refet'in bu sözüne ben de güldüm. Sordum:

— Öyleyse sence Agavni ile evlenmek kesindir öyle mi?

— Yok. Kesin de değil. Kendisiyle buna dair hiçbir söz ettiğimiz yok.

— Ama Agavni'ye muhabbetin pek büyük olduğundan...

— Hayır hayır! Muhabbetim de pek büyük değil. Hiç bile büyük değil. Biz işret âlemlerimizde sevda denilen bağışı körletmişiz. Artık bizden öyle pek büyük muhabbetler ümit etmemeli.

— Demek oluyor ki Agavni'yle münasebetin akıllıca bir hesabın sonucu.

— İşte onun gibi bir şey.

— Ama ben onun sana muhabbetini pek büyük görüyorum.

— Bu müşahedeniz yanlış değil. Ben ilkin öyle değildir de öyle gösteriyor sanıyordum. Ama işte işin üzerinden yıllar geçti. Kızdaki muhabbet artıyor, eksilmiyor. Benim için de bu muhabbete hürmet gerekiyor. Nankörlük mü edeyim?

— Hakkın var.

11

Evet, Refet'in hakkı var. İnsan Agavni gibi bir kadın tarafından o derecelerde seviliyorsa, bu muhabbete hürmet etmek kadirşinaslığın, teşekkür etmenin şanındandır.

Her muhabbet çıldırasıya bir sevda hükmünde olamaz. Sevdalar o çılgınlık derecesine devam edemez. Öyle olması gerekse, dünyanın bir sevdalılar dünyası olması, herkesin Kays[1] gibi dağlara düşmesi lazım gelirdi.

Sevdanın o Mecnunca şekli insanın başına bir iki defa ya gelir ya gelmez. O da her insanda görülmez. Muhabbetin asıl ciddi şekli iki tarafın her halinin, her şanının birbirinin hesabına, arzusuna, menfaatine muvafık düşmesidir. Devam ve sebat da işte sevdanın bu türlüsünde görülür.

---

1 Leyla ile Mecnun hikâyesinin erkek kahramanı.

Muhabbetin bu türlüsü iki taraf için bir tehlike, bir zarar şöyle dursun, iki taraf için de esenlik getirir. Karılık kocalık âleminde dirlik düzenlik denilen şey de muhabbetin bu türlüsüyle imza altına alınmış olur. Kadınlar "Sevip varma!" derler. Hakları da vardır. Öyle çıldırasıya muhabbetlerle gerçekleşen evliliklerin sonunun gelmediği nadir değildir. Gerçi bizde sevişme ile evlilik hiç de umumi değilse de kadınlarımızın dikkatlerine nadir örnekleriyle sunularak bu hikmetli sözü söylemişlerdir. Avrupa'da ise "Sana taparım! Senin için ölürüm! Ömrümü sana kulluğa adayacağım!" teminatı tekrar tekrar verilerek âşıkane, Mecnunane evlilikler pek çok yapılır da bunların pek çoğu balayının geçmesiyle beraber tadını kaybeder, karı da koca da kendilerine başka gönül eğlenceleri bulmaya kalkışır.

Refet'le görüşmemiz daha fazla uzayıp gitmedi. İnşallah annesi iyi olduktan sonra görüşmenin sonucu alınıncaya kadar devam edeceğimiz kararıyla geçici bir son verilerek Refet çıktı gitti. Ama bizdeki üzüntüyü artırdı da öyle gitti.

Zavallı Feride! Bir boş hayal uğrunda üzülüp gidiyorsun.

Bir hafta zarfında Refet'le birkaç görüşmemiz daha oldu. Hem ne acı görüşme! Oğlancağızın annesi yakalandığı hummadan kurtulamayıp Hakk'ın rahmetine kavuştuğundan biçareyi teselli için görüşme. Gerçi kahraman çocuk pek büyük bir metanetle bu acıyı karşılasa da yine derinden derine müthiş yürek acılarıyla kıvranıyordu. Anne denilen şeyin kıymeti, küçük çocuklar tarafından o kadar takdir edilemez. İnsan yirmi, yirmi beşi geçmelidir ki anne kıymetini bilsin. Daha yaşlı oğulların daha ihtiyar annelerine muhabbetleri bile Refet derecesindeki oğulların anneleri hakkındaki muhabbetlerine benzeyemez. Çünkü o zaman anneler pek ihtiyar olarak bunamaya yaklaşır, gevezeliklerini de artıracaklarından tadını kaçırır.

Refet'le görüşmelerimizin bir ikisi de Beyoğlu'nda olmuştu. Ancak orada da evlenmesine dair kendisiyle tek kelime edilmedi. Siranuş'la baş başa kalınabilecek bir zaman da bulunamadığından Refet'le ilk geçen konuşmamızı Siranuş'a da haber verememiştim.

Seyyid Muhammed Numan ipek işlerine ait bir görev uydurarak Refet'i Bursa'ya gönderdi. Asıl maksadının delikanlının gezintisi meselesi olduğu ortadaydı. Refet Bursa'da bulunduğu müddet, Beyoğlu'ndaki himaye edilenleri görmek, gözetmek işi kuruntulu ihtiyar tarafından bize verildi. Dolayısıyla neredeyse günaşırı birkaçar saat olsun kendileriyle görüşebilmeye başladık.

Bu görüşmelerin çoğunda Siranuş ile Agavni'yi beraber gördüğümden Siranuş'u tek görüp de öteden beri arzu ettiğim konuşmaya yol açabilmek, hâlâ zorluğunu sürdürüyordu.

Çünkü Matmazel Agavni, Refet'le yaptığı anlaşmayı pek halisane ve safiyane bir şekilde yaptığından bazı alışverişlerden veya hamama gitme gibi zorunlu işlerden başka hiçbir şey için kapıdan dışarıya çıkmamakta, kendisini öyle mesirelerde filanlarda halka göstermemekteydi.

Hele bir sabah Siranuş'u yalnız Vartov Dudu ile birlikte bulup Agavni'yi orada göremediğimden bu fırsatı ganimet bilerek kızcağızı hemen konuşmaya davet ettim. Önce Refet'le geçen konuşmamızı baştan sona anlattım, ardından görüşlerimi bildirmeye giriştim.

12

Dedim ki:

— İşte Refet'in bir taraftan Feride ve diğer taraftan Agavni hakkında bu görüşlerde bulunması mevcut zorlukları bir kat daha karmaşıklaştırıyor değil mi?

Siranuş:

— Neden? Bana kalsa zorlukları azaltıyor.

Ben:

— Hayır, çoğaltıyor. Çünkü Feride'nin arzusu ve duyguları Refet'te yok.

Siranuş:

— İyi ya işte, gerçi bu durum müşkülatı Feride için artırıyorsa da bizim için azaltıyor. Eğer Refet'te de böyle bir

heves olsa, o zaman asıl Agavni'den korkmak lazım gelirdi. Agavni her şeyi yapmaya istidatlıdır. Feride ise yalnız acınmaya şayan.

Ben:

— Ya Seyyid Muhammed Numan da kızını Refet'e vermek teklifinde bulunursa?

Siranuş:

— E o zaman ne olma ihtimali var sanırsınız?

Ben:

— Ne sanacağım? Refet kabul etse de etmese de zorluk artacak. Kabul etse Agavni yüzünden bir bela çıkacak. Etmese kendisini efendisinin hışım eline atacak. Belki de işini kaybedecek.

Siranuş:

— Refet ondan korkmaz. Başlı başına ticaret edebilecek kadar bilgi sahibi olmuştur. Yalnız öyle baba yerinde bir efendinin hizmetinde bulunma nimet ve şerefinin bulunmamasından dolayı üzülür. Fakat üzülmeyin dostum. Bence Seyyid Muhammed Numan'ın bu teklifi etmesinden ziyade etmemesi ihtimale yakındır. Refet kızına talip çıkmadıkça Seyyid Muhammed Numan'a eşi yalvarsa bile Seyyid tarafından böyle bir teklif Refet'e yapılamaz.

Ben:

— Allah versin de öyle olsun.

Biz Siranuş ile bunları konuşurken zavallı Vartov Dudu gayet umutsuz bir tavırla hikâyeyi dinlemiş, hatta gözleri de sulanmaya başlamıştı. Konuşmanın sonunda kadıncağıza önceden verdiğimiz talimatı değiştirmek gerekti. Dedim ki:

— Dudu! Feride size bir daha mektup verirse alıp bize getirmenizi söylemiştik. Gördünüz ya işte, Refet'e öyle mektuplar gelmesinden fayda olamayacağı anlaşıldı. İhtimal ki karşılaştığımız zorlukları o gibi mektuplar bir kat daha artırır.

Vartov:

— Anlıyorum beyim. Anlıyorum paşam. Zavallı kızcağız! Zavallı hanım!

Ben:

— Feride Hanım bir daha size bu sözü açacak veyahut mektup filan verecek olursa Refet'i uzun uzadıya kötüleyerek kendisinden soğutmaya çalışırsınız. Refet'in şöyle çapkın, böyle hovarda olduğunu, Agavni gibi alafranga kaltaklarla düşüp kalktığını, ondan kendisi gibi bir hanım kız için hiçbir hayır ve menfaat umulamayacağını söylersiniz.

Siranuş:

— Evet, bizim için en büyük menfaat bu tedbirle gerçekleşir. Feride'deki sevdayı, arzuyu men edecek olursak, işin hiçbir tarafında zorluk kalmaz.

Siranuş'un bu sözü üzerine ona hitaben dedim ki:

— Refet'in Feride ve Agavni hakkındaki görüşleri üzerine artık siz de ikna oldunuz ya? Bu evin dirliğinin yakında perişanlığa döneceği hakkındaki zannınızdan vazgeçtiniz ya?

Siranuş:

— Daha pek belli değil. Aksine önceki zannımın daha çok güçlenmesi gerekiyor.

Ben:

— Neden?

Siranuş:

— Ya bu ev de Seyyid Muhammed Numan'ın evi demektir. Onun himayesi, onun yardımı kesilince...

Ben:

— Hayır hayır! Bu fikriniz tümüyle yanlış ve kabul edilemez. Önce bu ev üçlü ortak usulüyle idare edilir. Seyyid Muhammed'in size olan himayesi üçte bir nispetindedir. Refet ile Agavni'den ibaret bulunan üçte ikiye tesiri olamaz. Zira kendiniz söylediniz ki Refet tek başına da ticaretini yürütebilir.

Bu sözlerim o içli, düşünceli kızcağızı dehşete düşürdü, derin bir dalgınlığa kapıldı. Anladım. Onun söylemesine hacet kalmaksızın görüşünü anladım. Fakat o da anlatmaktan çekinmedi. Dedi ki:

— O halde de ben Agavni ile Refet'in himayesi altında kalacağım.

Görülüyordu ki bu görüş güzel esmeri haddinden fazla hüzünlendiriyor. Acaba bir şey söylesem hüznünü artırır mı?

Bunun için bir hayli düşündüm. Nihayet o söyleyeceğim şeyi söylemeden önce dedim ki:

— Hakkımdaki görüşünüzün aslını bilsem, şimdi size bir söz söylerdim ki herhalde kendinize verdiğiniz zahmetin pek anlamsız olduğunu inkâra, iddiaya, ısrara mecaliniz kalmazdı.

Pek manidar bir şekilde fakat pek umutsuzca gülümsedi. Tebessümüyle beraber o fena dalgınlık çehresinden gitmemişti. Sanki güzel gözlerini bana çevirse de bana bakmıyordu. Beni görmüyordu. Galiba hiçbir şey görmeyecek kadar dalgındı. Sanki benden başka birisine hitap ediyormuşçasına acayip bir tavırla:

— Size olan görüşüm mü? Sizin hakkınızdaki düşüncem mi?

Ben:

— Evet kızım!

Bu "kızım" tabiri Siranuş'u birdenbire uyandırdı. Eski dalgınlıktan hemen hiçbir eser kalmamak derecesinde silkinir gibi bir hareketle kendisini topladı, dedi ki:

— Rica ederim tekrar edin.

Ben:

— Neyi tekrar edeyim? Bir şey demedim ki! Yalnız bir "evet" dedim. Onu mu tekrar edeyim?

Siranuş:

— Hayır. Bir şey daha dediniz. Beni gayet mübarek bir kelimeyle vasıflandırdınız.

Ben:

— Ha! "Kızım" dedim. Bu vasıflandırma sizi teselli edecekse bin defa tekrar ederim. Çünkü her defası beni de bahtiyar eder.

Güzel esmerin o güzel siyah gözleri yine yaşardı. Gayet umutlu bir beklenti tavrıyla bu defa doğrudan doğruya gözlerimin içine bakarak dedi ki:

— Yalnız o hitap beni bahtiyar etmeye yeter. Zaten demincek söylemek için başlangıç hazırlamak istediğiniz sözü de siz söylemeksizin ben anlamıştım. Hani ya şu kendime verdiğim zahmetin pek boşuna olduğunu bana itiraf ettirmeye yetecek olan sözü!

Ben:

— Hayır, ısrar ederim ki anlayamadınız.

Siranuş:

— Yemin ederim ki anladım. İsterseniz siz de ben de ayrı ayrı o sözü birer kâğıt üzerine yazalım. Bakın nasıl birbirinin aynı çıkar.

Merak bu ya, hem de bir tür eğlence olmak üzere kızın teklifini kabul ettim. Ben kâğıt üzerine şu cümleyi yazmıştım:

"Hakkımdaki görüşünüz Refet ile kurulan kardeşlik kadar mukaddes olsa, Seyyid Muhammed Numan yerine kendimi koymayı bahtiyarlık sayardım."

Siranuş da kâğıdı üzerine şu kelimeleri yazmış:

"O halde beni Agavni ile Refet'in himayelerine terk etmeyerek kendi himayenize alacağınızı teklif edecek değil miydiniz?"

Birbirimizin kâğıdına nasıl can atarak bir baktığımızı okuyucularımız görmeliydi. Bense Siranuş'u pek üzgün gördüğümden derhal teselli olabilmesi için dedim ki:

— Matmazel! Bu noktada ortak duygularımızın bulunmasından dolayı büyük teşekkürler ederim. Fakat ben Seyyid Muhammed Numan'ın yerine kendimi koyacak olursam, size edeceğim muamele sizin hürriyetinize daha ziyade şayan olacaktır. Malum ya, biz yayın hizmetinde bulunuyoruz. Sizin bunca hüneriniz, iktidarınız arasında iki hüneriniz var ki sizi kimsenin sadakasına muhtaç olmaksızın pekâlâ geçindirebilir. Birisi Fransızca ders verme, diğeri müzik meşki. Temiz kalp sahibi, eşi dostu çok, kaleminin namusuyla ünlenmiş bir yazar sizi tavsiye edecek olursa, öğretme feyzinize muhtaç olacak az muteber aile mi bulunur?

Bu sözüm o ağırbaşlı, yüce gönüllü kızcağızın o kadar hoşuna gitti, zavallıcığı o kadar sevindirdi, ümitlendirdi ki iştiyakla, özlemle bir ah ile yerinden kalkarak elini uzatıp elimi tuttu. Hatta öpmek için dudaklarına da götürmek istediyse de men ettim. Dedi ki:

— Efendi! Ben kibirli, azametli bir kız değilim. Açgözlü hiç değilim. Gayet kanaatkârım. Henüz kendimi tecrübe etmedimse de zannediyorum ki pek de çalışkanım. Kimseye yük olmamak için kendi çaba ve gayretimle geçinme bahtiyarlığını elde etme yolunda gece gündüz çalışmaya kendimi pek istidatlı buluyorum. Efendi! Bilmiş ol ki hikâyesini yazdığınız o Tunuslunun bana bıraktığı iki yüz yirmi kese akçe, benim hürriyetim demekti. Karnik'in bana en büyük düşmanlığı beni bu hürriyetimden mahrum bırakması oldu. Beyan ettiğiniz yolda himayenize mazhar olursam, benim için gerçekten ikinci Tunuslu siz olursunuz.

Ben:

— Gerçekten ikinci babanız ha?

Siranuş:

— Kuşkusuz!

Ben:

— Öyleyse demin men ettiğim şeyi şimdi işte kendim teklif ediyorum. Alın kızım, ikinci babanızın elini öpün.

Siranuş ateş gibi yanan dudaklarını elimin üstüne koydu. Fakat ondan daha ateşli iki damla gözyaşı elimin üstünü ıslattı. Ne yalan söyleyeyim, benim gözlerimden yuvarlanan iki damla da onun siyah saçları üzerinde dikiş tutturamayarak ensesi üzerine doğru yuvarlandı gitti.

ALTINCI KİTAP

CAHİLLİK VE ÂCİZLİK

1

Matmazel Siranuş ile şu son anlaşmayı yaptıktan sonra oradan çıkıp biraderin evine nasıl bir gelişle geldiğimi okuyucularımın bir güzel hayal etmesini arzu ederim.

Şirket-i Hayriye vapurunda Siranuş ile ilk karşılaştığım günü bir kere hatırlamalı. Bu eve ne kadar büyük korku ve çekingenlikle geldiğimi, bu kızın karşısına ne kadar tereddüt ve beceriksizlikle çıktığımı düşünmeli. Ama onu düşünür düşünmez birdenbire hayali bugünkü gelişime ve bugünkü çıkışıma nakledivermemeli. Arada bir kademe daha var, onu da unutmamalı. O kademe ise kuruntulu Seyyid Muhammed Numan'ın benden şüphelenmesi ve geçici bir zaman için bu evden ayak kesmeme sebebiyet göstermesidir.

Bu zanlılık beni o kadar üzmüştü ki anlatamam. Anlatamayacağım içindir ki hikâyemin o taraflarını gayet zayıf yazmışımdır. Daha kuvvetli yazamadım. Yazamam ki.

Nasıl yazayım? Karşımda bir Seyyid Muhammed Numan var. Sanıyor ki yüce gönüllülükten zevk alan yalnız kendisidir. Sanıyor ki genç, güzel bir kadının kadınlık letafetinden tümüyle vazgeçerek yalnız ona sahip olmaktan, yalnız onu himayeden, yalnız ona "kızım" diye hitaptan zevk almak yetmiş seksen yaşında ihtiyar olmaya bağlıdır. Kırk yaşında, bedensel gücü yerinde, bu yaşıyla beraber henüz sakalından bir kıl ağarmamış olan bir adamın bu gibi ince hususlarda yetmiş seksen yaşında bir ihtiyar kesilmesine ihtimal bile veremiyor. Merhum sağ olmalıydı da şimdi o adamı elli yaşında görerek hâlâ sakalındaki beyazların pek sayılı

olduğuna şaşmakla beraber, hal ve şanının seksenlik doksanlık ihtiyarlarda görülen saflığa benzer olduğuna şaşsın da kalsın. Övünme değil, minnet Allah'adır, nimete şükür!

Zaten kalbimde bu duygular yer tuttuğu için değil midir ki bugün Siranuş'un evinden çıkıp biraderin evine gelinceye kadar ne halde bulunduğum hayal etmeye değer?

Ben bugün kendi kendime bir paye vermiştim. Hem de nasıl paye! Seyyid Muhammed Numan'ın payesinden daha yüksek!

Ama dikkat lazım. Bundan birkaç hafta önce Siranuş'tan dolayı Seyyid Muhammed Numan bana bazı sorular sorma yetkisine sahip olduğunu sanıyordu. Bugün öyle bir zanda bulunamaz. Bugün ben ona cevap ve teminat vermeye mecbur değilim. Ben ona sorular sormaya yetkiliyim. O bana cevap vermeye mecbur.

Niçin sormayım? Sorarım. Bu kız onun nesidir de ona ayda şu kadar bir masraf bütçesi belirleyerek "himayem altındadır" diye böbürleniyor? Acayip! O kız bir besleme mi, bir mantenota mı ki aylık ücretine bakılarak onun üzerine himaye hakkı tayin ediliyor? Öyleyse müzayedeye koyalım. Ondan bir ise, belki öte taraftan "beş" diyen bulunur.

Yazık! O zat müzayedeye koyulabilir değildir. Kişisel ve medeni haklarına tamamıyla sahiptir. Onun ihtiyacını paraya münhasırdır sanmak insanlığın ne olduğunu bilmemektir. Bu zatın ihtiyacı yalnız himayeye, yalnız delaletedir.

Siranuş'u himaye et. O ağırbaşlı zata delalet göster. Ne Seyyid Muhammed Numan'ın on on beş altınına, ne gerçek babası olan Tunuslunun birkaç yüz kese akçe sermayesine ihtiyaç mecburiyetini hissetmeksizin kalbinde henüz tecrübe etmediği halde varlığından şüphesi olmayan çalışkanlık duygusunun büyük sermayesiyle kendi ihtiyacını kendisi karşılayabilecek.

Nasıl kendi ihtiyacını? Yalnız kendi ihtiyacını kendisi karşılayabilmek bile bir kâmil insan için şan olamaz. Hele kendi kudreti kendisine yetmeyen ve başkalarının kudretine muhtaç olan biçareler hiç insan sayılamaz ya! İnsan odur ki

kendi kudretiyle kendi başının çaresini görebildikten başka birkaç biçareye de yardımcı olabilsin.

Zira toplumda çaresizler çoktur. Çocuklar var, ihtiyarlar var, sakatlar var. Kudretlilerin mürüvvetlerine tabiatıyla muhtaç dermansızlar çok. İşte kendi başının çaresinden başka böyle çaresizlere de çare bulabilmelidir ki o iki ayağı üzerinde yürür, derisi tüysüz, yaradılışça Dahhâk[1] olan mahlûka "insan" denilmesi caiz olabilsin.

Bakın bakın, ben bu akşam nelerden dem vuruyorum? Hissim, tabiatım ne kadar yücelmiş. Maneviyatım ne kadar yükselmiş. Bu haller bende o kadar ruhani zevkler uyandırıyor ki bir Siranuş değil ya, bin Siranuş bir araya gelerek metresim olsa, ondan hayal edilecek maddi zevkler bu ruhsal duyguların yanında tahta pabuç kadar kalamaz.

Bu kadar da değil. Görüşlerim demincek bıraktığım noktada da kalmamıştır. Daha neler düşünüyorum! Daha neler diyeceğim!

Diyeceğim ki kimsenin sadakasına muhtaç olmayan hatta kendi gücüyle sadakaya muhtaç olanların imdatlarına yetişebilmek istidadında bulunan bir zatı sadakaya muhtaç sanmak ve onun hakkında o şekilde muamelede bulunmak maneviyatça büyük bir cinayettir. O Seyyid Numan nerede? Onu bu vicdan mahkemesine çağırarak sorgulamalı, itham etmeli, yargılayarak mahkûm etmeli! Çünkü yalnız bir delaletle tabii serbestliğinden hakkıyla istifade edebilecek olan olgun bir insanı, yetmiş seksen yaşındaki bunamış hikmetiyle dilencilik derecesine indirmiştir.

Artık sormayın. Eğer bu akşam bendeki hissiyat Siranuş'ta varsa, bahtiyarca geçirmesi gereken ilk akşamı işte bu akşam olmuştur.

İnsan evladını sever. Hayrına, selametine çalışır. Çünkü mecburdur. Yaradılışça, medenilikçe bu zorunluluk altında-

---

1 Eski İran mitolojisinde geçen, Hint-İran ortak geleneğinden kalma insan vücutlu ejder veya ejder görünümlü insandır. Adı Avesta'da Azi Dahâka, Pers literatüründe Azdahâ, Pehlevî metinlerinde Azi Dahag'dır. (Geniş bilgi için bkz. Mustafa Uzun, "Dahhâk", DİA, 8/409.)

dır. Yalnız evladını değil, akrabasını, yakınlarını, kendine mensupları, emrinde olanları da sever. Aynı şekilde yaradılışça ve medenilikçe bu mecburiyet altındadır. Ama pek çok kimse durumları dolayısıyla bu muhabbetin gereklerini yerine getiremediğinden böyle dünyalar değer bir zevkten kendilerini mahrumiyete alıştırmak için o lezzeti de inkâra kadar kendilerini zorlar. Fakat Siranuş gibi genç, güzel, bilgili, zeki bir kız elde bulunur da ona hiçbir mecburiyet olmaksızın ve hatta maddi ve bildik mecburiyetler birçok terslikleri hissettirir ve kışkırtırken, onunla temiz bir baba tavrıyla münasebet kurmaktan dolayı aldığı ruhani zevk kaç milyon kişiden birisine nasip olabilir ki mahiyeti kolayca takdir edilebilsin?

Hey hey! Bu akşam şu güzel esmer bir elimi öpmekle, bana bir "baba" demekle beni milyonlarca insan arasında seçkin bir mevkiye çıkarmış oldu.

Okuyucularımdan genç olanlar bu zevkin mertebesini mümkün değil zihinlerinde bulamaz. Çünkü onlar henüz tabii ve medeni babalık zevkini bile tecrübe etmemiştir. Bilemem ki babalık mertebesini kazanmış yaşlılar bu zevkin derecesini takdir edebilirler mi? Çünkü gerçekten milyonda bir insana belki de nasip olamayacak bu zevki alabilecek adamlar bulunabilse de verebilecek Siranuşlar pek nadir bulunur.

Temin ederim ki Siranuş'tan başkası Agavni Magavni ve başkaları da –Panosyan'ın dediği gibi– bana bu zevki tattıramazdı. Çünkü bunun dayandığı şey, kesin ve mutlak ciddiyettir. Mesela tam el ele verdiğimiz saniyede, salisede başka anlamlara çekilebilecek belli belirsiz bir tavır, en az, en küçük bir tebessüm bu halin içindeki mutlak ciddiyeti derhal bozar; gözlerimizdeki o mübarek ve mukaddes, o tatlı gözyaşlarına bedel kalplerimiz şeytani saçmalıklar ve nefis pislikleriyle doluverirdi.

Ne bayağı şey! Çünkü herkese nasip olabilir. Herkes için mümkün. Altı üstü beş on altınlık bir meta.

Ama bizimki, hazineler harcansa ele geçirilemeyecek bir nimet.

2

Artık bu akşam bendeki neşeye nihayet mi olur? Mevsimin kış olmadığına ve ortada boza bulunmadığına bin teessüf! Zira hal ve şanımı bilenlere hatırlatmaya hacet yoktur, en neşeli olduğum zamanlar çoluğa çocuğa en büyük ikramım bozadır. Ne yapalım? Yaratılışta Çerkeslikten en büyük hüküm şu boza düşkünlüğü kalmış.

İşin içine biraz da eğlence katalım. Bir kıştı, yine biraderin evine devamım sıklaşmıştı. Hamdolsun o kış şükredercesine neşeli gecelerim birbirini izliyordu. Çoluğa çocuğa her gece boza ikramı mükemmellik derecesindeydi. Nihayet biz ailece kendi evimize gideriz. Fakat bozacı alışmış. Belirli saatte kapının önünden ayrılmak bilmez ki! "Ha boza", "Mırmırık boza", "Kaymak gibi boza" naraları birbirini takip ediyor. Cevdet ise bozanın en büyük düşmanı. Oğlancağız nihayet kapıyı açıp bozacıyı çağırarak ve o akşam alınabilmesi beklenen bozanın parasını Arnavut'a vererek "Hemşerim! Boza merakında olan adam burada misafirdi. Gitti! Rica ederim artık bizim kapının önünde bağırıp durma!" diye zavallı bozacıyı gönlünü alarak gönderir.

Bozaya kapılmayalım da sadede dönelim. Bu akşam semavi lezzetler, meleklere yaraşır zevkler kalbimi doldurmuş halde bir gece geçirdim. Bir sazende, bir hanende sizde beş dakikalık bir ruhani zevk uyandırabilirse, onu ne türlü mükâfatlara nail görürsünüz? Ücretle şarkı icrasında bulunan sanatçılardan ise ümidinin üzerinde ihsanlara layık bulursunuz değil mi? O da kendi keyfi için sanatını icra ediyorsa ne kadar minnettarca tebriklerle gönlünü almaya çalışırsınız.

Oysa Siranuş'un bende bu akşam uyandırdığı hal böyle birkaç dakikalık bir ruhani mesele değildir. Tabiatımda yer etmiş, istikrar bulmuş gerçek bir zevk.

Buna karşılık ben kendisine ne yapacağım? Kendisindeki öğretme gücünü harekete geçirmek için bir aracılık. Bunun için gazeteye yazacağım bir ilana ilk defa için satırı altmış

para ve diğer defalar için yarısı itibarıyla bir hesap. Tüh! Ne cimri şey! Ne rezilce hesap!

O akşam biraderin evinde görebildiğim yakınlarla gülüp oynayarak, zevk ü sefalar ederek yatağa girdim. O kadar güzel rüyalarla bir sabah ettim ki ömrümün hep böyle bir rüya olarak geçmesini arzu etmek en büyük kendini düşünmeye, bencilliğe verilse, değer.

Rüyamda hep Siranuş'u, hep Refet'i, hep Agavni'yi görüyorum. Üçü de benim için sevimli kişiler. Artık Siranuş hakkındaki duygularımı anladınız. Fakat Agavni ve Refet hakkındaki duygularım da bilmediğiniz şey mi?

O yiğit kız! O sarışın güzel! Evet, ayıplanan sefahat âlemlerinde hayli dolaşmış, fakat o âleme bilerek girmiş, yine bilerek çıkmış. Nefsini yoldan çıkarmada, yola getirmede yalnız kendisinde kudret var. Eşekler gibi başkalarının ifsadına kanarak düşmemiş. Âcizler gibi başkalarının irşadına ihtiyaçla kalkmamış. Onun halini düzeltmesi işinde Refet bir vesile olmuş. Refet'in vesile olabilmesi de karakterindeki yücelikten, kendisindeki büyüklükten ibaret olmuş. Kızcağız Refet'in mertliğine dayanarak kendisini o sefahat ve sefaletten kaldırıp kurtarmışsa, Refet'i de kurtarmış. Bu kadar yüce yürekli kızcağız insanlığın güzelliklerine âşık olanlarca söylemeye layık değil midir?

Ya Refet? O Agavni'den daha çok incelenmeye layık bir kahraman. Evet, genç yaşında mirasyedi olarak yapmadığı kalmamış. Sonra varını tüketerek sürünmeye başlamış. Fakat pişman olmuş bir kadın kendisine bir teklifte bulunduğu zaman kimin galip, kimin mağlup olacağında, kimin kimi kurtaracağında bir çekinme ve tereddüt halinde yüce gönüllülük baskın çıkmış. Daha sonra kendini de kurtarma gücü gösterecek olan zatı ayaklarına kapandırmış. Ne büyüklük! Binde bir, milyonda bir mirasyedide bulunamayacak bir büyüklük. Sonra da yaptığı anlaşma hükümlerine harfi harfine bağlı. Seyyid Muhammed Numan'ın kızı Feride adı altında her servetini yiyip tüketmiş mirasyedileri tamaha düşürebilecek bir servet vaat edilmişken hâlâ "Agavni" diyor. Yüz binlerce aferin!

İşte sabahı bu sevgili çehrelerin arasında ettim. Gerçi arada bir Seyyid Muhammed Numan'ın kupkuru yüzü, cam gibi parlak gözleri de görünüyordu. İsterseniz şaşın, rüyalarımda bundan da ürkmüyordum. Bu çehreyi de seviyordum. Çünkü o erdemli ihtiyarın da Siranuş hakkındaki muamelesini –bir aralık tabiatıma hücum eden çatışma duyguları bir yana– pek büyük buluyordum. O kavrayışlı çehre uzaktan uzağa göründükçe acaba ayıplanacak bir halim, eleştirilecek bir hareketim var mı diye kendi kendimi yoklamaya mecbur oluyordum da o buğday renginden daha esmer Mısırlı yüzünde görünen latif güler yüzlülük, zanlarımdaki hatamı ilan ederek gönlümdeki ferahı büyüttükçe büyütüyordu.

Ah o rüyalı, hayal dolu gece! Yalnız o mesutça inayet bir ömür kadar değerlidir.

Sabahleyin uykudan kalktığım zaman vücudumu, zihnimi o kadar rahat buldum, keyfimi, neşemi o denli mükemmel gördüm ki gerçekten anlatamam. Bizim birader hayli oburdur. İyi yemeği pek sever. Nefse mülayim ve muvafık gelecek yemekler için bizzat ilgilenir. Hele şükran ve övgüyle itiraf ederim ki beni kendinden daha fazla düşünür. Yalnız beni değil, çoluk çocuğumu kendi çoluk çocuğundan fazla düşünür. Sevgili kardeşimin bu meziyetine minnettar olduğum için Rabbülâlemin'in huzurunda bile itirafıyla iftihar ederim.

Oğlancağız sabahleyin kalkar kalkmaz gözlerini ovuşturarak soluğu kasapta almış. Kıymalık eti alıp aşçısına getirmiş. Kahvaltı için çiğ kıymalı çırçır böreğini gereken tarifleriyle ısmarlamış. Heyhat! Bende o iştah var mı ya? Ruhani iştah açıcılar, görünen bütün zevklere baskın çıkmış. Şeker yesem tuz yemiş sanacağım.

O sabah bende yalnız bir arzu vardı. O da Siranuş'u bir de baba gözüyle ve soğukkanlılıkla görmekten ibaretti. Hemen kalkıp yüzümü yıkayabildimse de sakalımı taramayı filanı düşünmeyerek mümkün mertebe giyinip kuşandım ve Cevdet'in, "Canım, çiğ kıyma ile kaba kaba çırçır böreği!" demesine de kulak vermeyerek kendimi sokağa attım.

Ver elini Beyoğlu!

3

Meğer bu sabah uykudan uyanışım epeyce geçmiş. Zira Beyoğlu'ndakileri de uyanmış buldum. Onlar ise sabahları biraz geç kalkar takımdandır.

Fakat kapıdan girerken kapıcı elime bir mektup tutuşturmuştu. Mektubun üstü güya Fransızca fakat gayet acemi bir çocuk yazısıyla yazılmış idiyse de yalnız yazının kötülüğünden dolayı değil, kelimeleri sökmekten dolayı da hayli zahmet çektim. Bu zarfı okumakta uşak benden âlim çıktı:

"Efendim, yazı Fransızca ama sözler Osmanlıcadır" diye zarfın üstünü şöyle okudu:

"Bu mektup Beyoğlu'nda Kalyoncu Kulluğu civarında Matmazel Agavni'nin evinde mürüvvetli Refet Beyefendi'nin kendi eline ulaştırılsın. Ondan başka kimse açmasın."

Hiç şüphem kalmadı; mektup Feride'den. Bu kadar safderunluk ondan başka kimseye verilemez. Uşağa sordum:

— Bunu buraya kim getirdi?

— Bir Yahudi.

— Yahudi'yi tanıyor musun? Buralarda görünen, göz alışkınlığı olan adamlardan mı?

— Hayır, hiç gördüğüm adam değil. Hatta burayı da Matmazel Agavni'nin evi sanıyordu.

— Yahudi yalnız mıydı?

— Evet efendim, yalnızdı.

— Hayır! Mutlaka yalnız olmayacak; yanında bir başkası, pek kuvvetli tahminime göre bir Osmanlı kadını da bulunacak.

— Ta şurada fırının yanında bir Osmanlı kadını duruyordu.

— Genç miydi?

— İşte onu fark edemedim. Dikkat bile etmedim. Aklıma bir şey gelmedi ki.

"Yahudi buradan gittikten sonra keşke bir dikkat edip baksaydın, mutlaka o kadınla aralarında bir münasebet olduğu görülecekti. Neyse..." diye merdivenden yukarıya çık-

tım ki zaten yukarıdan sesimi işiten Siranuş, merdiven başına kadar gelip beni bekliyordu.

Merdiveni çıkarken o da sordu:

— Uşakla ne görüşüyordunuz?

— Refet Bursa'ya gideliden beri fahri vekilharcınız ben değil miyim? Vekilharcın da vazifesi aşçı ve uşakla görülür.

Küçücük sofaya girerken kapıcının verdiği mektubu ceketimin cebine sokmuştum. Orada Siranuş ile selamlaşıp hal hatır sormuştuk. Kızcağızın bugünkü güler yüzlülüğü, bugünkü şakraklığı emsali hiçbir zaman görülmemiş derece olduğundan, "Kızım! Allah daha ziyade etsin. Sizi bugün pek neşeli görüyorum. O neşe ve şakraklığı da güzel yüzünüze ne kadar yakıştırıyorsunuz!" dediğimde gayet minnettarca bir şükran bakışıyla yüzüme bakarak dedi ki:

— "Kızım" diye ettiğiniz hitabın ruhani etkisidir. Bunu bir kat daha artırmak isterseniz bana siz diye hitap etmeyerek benimle senli benli konuşursunuz.

— Ona biraz daha vakit var.

Siranuş dün akşam kendisinden ayrıldığım dakikadan beri ne kadar bahtiyarca düşüncelerle, ne güzel mesutça hayallerle zaman geçirdiğini anlattı. O benden fazla bahtiyarlık hissetmiş. Artık bundan böyle kimsenin himayesi altında değilmiş. Başlı başına özgür, bağımsız, çalışkan bir öğretmenmiş. Kendisine Osmanlı kibar ailelerinden bir hayli öğrenci bulmuş. Sadakat ve gayretle çalışarak az vakitte öğrenciler üzerinde eğitim feyizlerinin eserlerinin görülmesiyle ailelerin pek büyük teveccühüne mazhar olmuş. Ama öğrencileri o kadar artmış ki hangi birine yetişebileceği hususunda hayrette kaldığından yine ailelerin uygun bulup teklif etmeleriyle, hatta maarifi destekleyen yardımlarıyla bir mektep bile açmış. Nasıl mektep? Bir pansiyon. Bir hayli yatılı öğrenci bulmuş. Lisan dersleri bir tarafta, müzik ve el işleri bir tarafta. İşi büyüttükçe büyütmüş.

Bunları bana o kadar ciddiyetle anlatmaya başladı ki ben bile aynıyla gerçeği söylüyor hülyasına düştüm. Hatta o gayretli kızcağızın bu yoldaki gayretli ümitlerini zayıflatmamak için dedim ki:

— Sanki siz bunları sırf hayal mi sanıyorsunuz? Böyle bir mektep Osmanlı kibar aileleri için yalnız arzudan da ibaret değil. Gerçek bir ihtiyaç. Kız çocukları için ilk ve ortaokul varsa da bir yüksekokul yok. Yokluğunun tesiri de her yürekte yer tutmuştur. Allah bilir, iki yıl geçmez, şimdi hayal gibi anlattığınız şeylerin gerçek olduğunu siz de görürsünüz, âlem de görür.

Aman Yarabbi! O temkinli, vakarlı Siranuş nerede? Bu hayal üzerine sevincinden zıp zıp sıçrayacağı geliyor.

Matmazel Agavni'nin nerede olduğunu sordum; dedi ki:

— Dün gece biraz geç yatmıştık. Hoş o da kalktı ya. Fakat onun tuvaleti biraz uzunca sürer.

— Dünkü görüşmemizden kendisine bir şey açtınız mı?

— Refet'e, Feride'ye dair olan meseleden hiçbir şey açmadım. Fakat sevincimi bir türlü yenemediğimden benim için öğretmenlik yolu hakkındaki görüşmemize dair biraz konuştum.

Agavni ile nasıl konuştuğunun, işi ona ne yolda anlattığının ayrıntısına girdi. Yalnız Seyyid Muhammed Numan'ın himayesinin kesilmesinden dolayı bu teşebbüste bulunulacağı suretini değiştirerek kendisine babaca bir himayenin de bu şekilde benim tarafımdan vaat edildiğini söylemiş. Agavni de bu tasavvuru tamamıyla takdir edip beğenmiş.

Bunun üzerine biraz yavaş sesle dedim ki:

— Agavni inmeden evvel sizinle şu görüşmeyi de yapalım. Uşakla ne konuştuğumuzu soruyordunuz. Bakın şu mektuba.

Cebimden çıkarıp verdiğim mektubu eline aldı; bir hayli evirip çevirdiği halde o da okumakta güçlük çekti. Uşaktan aldığım ders üzerine ona okuyuverdim. Dedim ki:

— İşte bu mektup Feride'den.

— Demeyiniz Allahı severseniz! Demek oluyor ki Vartov Dudu'ya gördüremediği işi başkasına gördürmüş.

— Tahminde hatam yoksa bizzat kendisi görmüş olmalı, diye uşakla olan konuşmanın özetini anlattım.

Dedi ki:

— Ya Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor mu?

— İhtimal ki bilmiyor. Bu hareket zaten bir cahillik eseri. Bir de umutsuzca âcizlik kızcağızın cüretini artırmış olmalı.

— Bunda hakkınız var ama Refet'in Bursa'da olduğunu bilmiyor diyemem. Bana kalırsa mektubu buraya kadar ulaştırma fırsatı bugün eline geçmiştir de ilerde o fırsat güç bulunur hesabıyla hemen fırsattan istifade etmiştir.

— İhtimal ki öyledir.

— Bu yazı kendi yazısı mı?

— Hiç ummam. Fransızcası değil ya, içindeki Türkçesi bile kendinin değildir.

— Mektubun içinin Türkçe olduğunu nereden biliyorsunuz?

— Nereden bildiğimi bilemezsem de hiç şüphe yok ki Türkçedir. Hem Fransızcası ne kadar fena ise Türkçesi de o kadar fenadır. Büyük bir ihtimalle bir kadına yazdırmıştır.

Siranuş'un garipsemesi arttıkça artıyordu. Dedi ki:

— Haydi şunu açalım.

— Açalım ama bu hareket kanunca bir suç, insaniyetçe bir ayıptır.

— Ee! Refet'e mi verelim dersiniz?

— Edilecek hareket ondan ibaret.

— Hayır; biz Feride'nin de Refet'in de hatta Seyyid Muhammed Numan'ın da dostu olduğumuzdan ve bu hadisenin tehlikelerinden her tarafı korumak tedbirinde bulunduğumuzdan tedbirlerimizde kusur olmaması için mektubu açmalıyız.

Ben mektubu açmaya kolay kolay kani olamadım. Fakat Siranuş ikna edici düşüncelerini pek ileriye götürdü. Nihayet bu sırdan Refet'i de haberdar etmek kararıyla mektubu açmaya bizi ikna etti.

4

Gerçekten de tahminde hiç hatamız yokmuş. Mektup Osmanlıca yazılmış, hem de o kadar acemi yazısı ki imlasızlıktan dolayı okunmaktan uzak!

Ya ifade tarzı? Bunu yazanın bir kadın olduğu besbelli olduktan başka hatta gençlerden olmayıp kocakarılardan olduğu bile apaşikâr görülüyor. Çünkü mektep görmüş, bir parça da kitap okumuş genç kadınlarımızın imlaları ne kadar yanlış olursa olsun, ifadeleri bu kadar berbat değildir. Bilgiçlik taslamayarak söyledikleri gibi yazıverdiklerinden, yazışları da söyleyişleri gibi dürüst ve güzeldir.

Bu mektubu aynen buraya alamayız. Yalnız imlasının okunma imkânını tümüyle ortadan kaldıracak derecede bozuk olduğu için değil. İstersek imlayı biraz düzeltebiliriz, fakat ifade pek berbat. Okunması her yerde utandıracak şekilde yazılmış. Hiçbir kadın, hele hiçbir kız, hiçbir erkeğe böyle bir aşk mektubu yazamaz. Olsa olsa zürefa[1] denilen kadınlar birbirine bu yolda saçma şeyler yazabilir. Dolayısıyla imla ve ifadenin yanlışlarını düzelterek dahi anılan mektubu okuyucularımızın gözü önüne koymaktan utanırız.

Fakat içeriğinden haber verebiliriz. Zavallı Feride, Refet'e olan muhabbetinin eskiliğinden bahsediyor. Kendisini Arzu'ya, Refet'i Kamber'e benzetiyor. Çocukluktan beri kendine meyli, muhabbeti olduğunu teminle beraber "yârim" tabiriyle Refet'in güzelliğine, cemaline, vasıflarına, hallerine dair diller döküyor. Söz konusu eski tabirlerde olduğu gibi uzun boydan, ince belden, bir karış gerdan, püskürme benden, nazik yürüyüşten, güzel edadan filandan bahsediyor ki bunlar Refet'in özellikleriyle kıyas dahi kabul edebilecek şeylerden olmadığı için düşünenlerin kahkahalarla güleceği gelir. Ama biraz hikmetli fikirle üzerinde durulacak olursa, kızcağıza gülmek değil ağlamak lüzumunda kanaat hâsıl olur.

Asıl maksadı kendini babasından talep etmesini tavsiyeden ibaret olup o "Ne gecem gece, ne gündüzüm gündüz. Gündüz hayalimde, gece rüyamda" tarzındaki acıklı sözlerle eğer dediği olmayacak olursa kendisini kuyulara atacağından filandan da dem vuruyor.

---

1 Sevici kadınlar.

Böyle bir hale karşı bilgece düşünerek biraz üzerinde durma zorunluluğu var.

Ahlakçılarımızın birçoğu kızlara, kadınlara yeni romanların okutulmaması görüşündedir. Fakat okutturmama imkânını bulamadıklarından hükümlerini biraz daha ileriye götürerek yazılmaması fikrindedirler.

Kızları, kadınları gönül duygusuna ilişkin şeylerden tümüyle men edebilmek kabilse deriz ki bu da bir hikmettir. Yararından, zararından hiç bahse girişmeye lüzum bile görmeksizin bunun aslında bir hikmet olduğunu onaylarız ve sonucunun zararlı veya yararlı olacağını da uzun tecrübeye havale ederiz. Ancak durumumuza biraz göz gezdirince bunu kesin olarak engellemenin imkânsız olduğunu görüyoruz.

Haydi yeni romanlar hiç yazılmamış, hiç tercüme edilmemiş olsun. Ya bizde eski romanlar yok mu? Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Kerem, Şah İsmail filan nedir? Bunlar nesih ve harekeli yazı ile sırf okuması az olan kadınlara kadar herkese okutturulmak için basılmamış mıdır?

Bunların da varlığını ortadan kaldıralım. Ya o kocakarı masallarını ne yapalım? Kızın yattığı pencereye gelip içeriye girdikten sonra silkinerek insan kılığına giren güvercini nereye koyalım? Gizli bir sevdanın mahsulü olan ciğer paresini doğurabilmek için bir merhametli kadının kümesine, kömürlüğüne kabul ediliveren kızcağızı ne yapalım?

Hangi birini sayalım? Bu yoldaki kocakarı masallarının hangisi incelenecek olsa, hep âşıkane duygulara dair olduğu görülür. Hem de ne safderunca şeyler! Onlara kapılan kızlar, kadınlar bir namerdin biraz aldatmasına bile direnemeyecek ve adeta "eblehlik" denilebilecek safderunluklardan dolayı ne büyük tehlike içinde bulunduklarını güzelce düşünmelidir.

Kadınlar meclisinde bu masalların ne büyük dikkatle dinlenildiğini değerlendirmek için düşünmelidir. Bir buçuk saat sürekli söylenen masalı dinleyenler, baştan başa belleyip ezberler. Tekrarı kendilerinden istenecek olsa hemen hiç

noksansız tekrar edebilirler. Çünkü o koca masal kelime kelime, harf harf gönüllerine kazılmıştır.

İşte bu masallara kadar her şeyi ortadan kaldırarak o şekilde kadınları melekçe bir masumluk dairesinde terbiye etmek mümkünse, tekrar ederiz ki bu da bir hikmettir. Bu da bir yoldur. Ama bu şekilde terbiye edilecek kadının o olağanüstü masumluğunun bilahare ister istemez doğal uyanışa dönüşmesi gerekince, söz konusu değişimin ne göstereceği enikonu tecrübeye muhtaç kalır.

Mademki bu taraf imkânsızdır, o halde bize kalırsa kızlara, kadınlara roman okutmalı. Bizim okutmamıza ihtiyaçları yok ya. Biz ne kadar men etmek istersek isteyelim, onlar yine okuyor ya. O halde diyelim ki onların roman okumasından o kadar büyük korkuya, endişeye kapılmayalım, hatta bu okumaların yararlarını da düşünelim.

Kocakarı masallarında, eski romanlarda âşıklar genellikle o saf şekilde tasvir edilir. Sevdalıları o açıdan gören masum kadınlar, diğer taraftan nice melun hainin o yıktıklarından haberdar bile olamaz. Gördükleri her erkeği ya peri padişahının oğlu yahut Âşık Garip sanırlar. İnsan hallerinin iyisini de kötüsünü de romanlar anlatır. Romanları okuyanlar pek çok felaket işitmiş, her birinden bir ibret almış olur.

Ne hacet! İşte Seyyid Muhammed Numan gibi dikkatli bir babanın kızı gözümüzün önünde duruyor. Feride'nin gösterdiği âcizlik ve cahilliği bu yolda benzeri görülmemiş tek vaka mı sanırsınız? Cidden bu zandaysanız hükmederiz ki durumumuzdan haberdar değilsiniz.

Bazı kızlar tarafından bazı delikanlılara şu gözümüzün önünde duran mektup gibi acayip, korkunç ve müthiş mektupların gönderilmesi az rastlanır olmak şöyle dursun, çerden çöpten bir çıkın doldurup "mani" diye göndermek bile nadir olaylardan değildir. Bir santimetre uzunluğunda kaytana bir kıl geçirilerek ve bir parça da siyah renkli kayış eklenerek tertip olunan mani çıkını ne diye tercüme edilir bilir misiniz? Söyleyelim de şaşınız.

Kaytan bıyıklı eşim
Kara kaşlı oynaşım
İmdada yetişmezsen
Mevlaya kaldı işim

diye tercüme edilir. Anladınız ya? Kaytan parçasına geçirilen kıl, kaytan bıyığa ve kara kayış parçası da kara kaşlıya delalet ettiğinden yalnız bu iki kelimeyle bu maniyi çıkarıyorlar.

Avrupa'da çiçeklerin manası varmış. *Langage des fleurs* diye her çiçeğin taşıdığı mana, o tarzdaki bazı kitaplara da alınmıştır. Bizim eski kadınlardan kalma bir âdet olarak taşın toprağın, çerin çöpün bile manası vardır. Hatta bu manalar kocakarı masallarına da girmiştir. Bir kadın pencere karşısındaki aşinasına bir aynayı uzatıp bir kere aynasını, bir kere de tersini gösterdikten sonra bir de tespih sallamış. Bunun manasının ne demek olduğunu karşıdaki adam anlamış. Bu masalı işitmediniz mi? Bunun manası, "Gece gelme, gündüz gelme, halk camideyken gel" imiş. Sözü uzatmak istemiyoruz, yoksa bu yolda o kadar mana vardır ve kocakarı masallarında da o derecede yer tutmuştur ki zararları en açık romanların okunmasından da fazladır.

Fakat değerlendirme yapıldığında, o en açık romanların bile okuyanların ibret gözünü açtığını, bu kocakarı hallerinin kadınlık denilen şeyi somut eblehlikten ibaret bıraktığı için ince düşünce sahipleri kötünün iyisinin romanlarda olduğunu kabul eder. Çünkü hiç olmazsa akıllıca düzenlenmiştir.

5

Biz Siranuş ile olan görüşmemizde bu değerlendirmelere girişmedik ya. Yeri mi? Biz Feride meselesini sakinleştirme arzusundayken işin şiddetini artırdığını görerek üzüldük. Hatta görüşmemizi daha ileriye götürme fırsatı bulamadık. Çünkü biraz sonra Matmazel Agavni'nin yukarıdan inme-

siyle sohbeti yalnız Siranuş'un öğretmenliği hakkındaki hayallere döktük.

Hayal ama büsbütün ham hayal değil. Mümkün olanları hayal ediyoruz. Söyleştiğimiz şeyleri kuvveden fiile geçirecek gücümüz var.

Frenklerin "*château en Espagne*" dediği şeyler bile bazı meclislerde bulunanları eğlendirir. Bu söz "İspanya'da köşk yapmak" manasında olup hükmü hayal kurmak demek. Matmazel Siranuş'un hayallerinin doruğu olan muntazam kız mektebi, İspanya'da köşk yapma derecesinde hayallerden midir? Bu ihtiyacı yeni bir şekilde hisseden kibarımız az değil. Temin ederiz ki iş başlangıçtan ibaret kalmıştır. Bugün elimde bir Siranuşum bulunsa bugün şu işe başlayıverirdim.

Bu hayalin bizi meşgul etmesi, diğer yandan Refet ve Feride meselesinin sırlarını gizlemeye fırsat verdiği için pek güzel işimize yaradı. Fakat o gizli meseleye dair Siranuş ile görüşmeyi sonuçlandırmadan ve bir karar vermeden ayrılmak gerekti.

Aradan birkaç gün geçti. Refet de Bursa'dan döndü. Tabii mektubu Refet'e gösterdim. İşin gittikçe büyümesi üzerine dikkatini çektim.

Bu mektubun bana hangi yoldan ulaştığını anlattığım sırada bu meselede Siranuş'un da sırdaş olduğunu bildirmek gerekti. Hatta daha evvel Vartov Dudu'dan nasıl haber aldığımızı da söyleştik. Sonuçta bu işte Refet'ten hiçbir şeyi gizlemedik.

Delikanlıcık ciddi ciddi düşünmeye başladı. Bana dedi ki:

— Birader, insan kendi işini kendisi düşünemiyor. Mutlaka dostlara muhtaç kalıyor. Bu beladan yakayı kurtarma işinde benden dostluğu esirgeme.

— Şüphe mi edersin birader?

— Sen ne dersen, ben senin görüşünden çıkmam.

— Ben de görüşlerin en uygununu aramaktan geri durmam.

Hatta şimdiki hale göre en uygun fikir bence hazırdı. Vartov Dudu'ya gidip onu bazı talimatla Seyyid Muhammed Numan'ın evine gönderip Feride'ye öğüt verdirmek yönünü düşünmüştüm. Bu görüşü Refet de doğru buldu. Gittik, kadını bulduk. Birkaç gün önce vermiş olduğumuz talimat henüz uygulanmadığından ona şu mektup meselesini de ekledik. Bu teşebbüsün sonu çıkmaz bir teşebbüs olduğunu kıza nasıl anlatması lazım gelecekse kocakarıya öğrettik. Mektubu da kendisine teslim ettik.

Vartov Dudu'nun ertesi gün konağa gitmesi kesin olduğundan görevinin sonucunu ertesi akşam bize anlatması için bir daha toplanmaya karar vermiştik. Bu toplantı akşamdan sonra Vartov Dudu'nun evinde yapıldı. Kadıncağız pür telaş Feride'nin haline yana yakıla dedi ki:

— Evladım! O kız aklını bozmuş. Ondan böyle şeyler umulur muydu? O kadar pısırık kız! Kendimi öldürürüm diyor da başka bir şey demiyor.

Refet:

— Allah Allah! Kendini öldürürse bize ne? Kendine karşı bir taahhüdümüz mü varmış?

Vartov:

— Hatta mektubu Beyoğlu'na kadar kendisi getirmiş. Umulur mu? Aman Yarabbi! Ne dehşet! Bir Yahudi bulmuş. Refet'in mağazadan kalkıp Beyoğlu'na geldiği bir akşam Yahudi'yi arkasına katmış. Yahudi, Refet'in nereye gittiğini görüp belleyerek sonra Feride'nin önüne düşüp getirmiş.

Ben:

— Agavni'nin evini öğrenmekten Feride'nin ne maksadı olabilir? Olsa olsa bir maksadı olabilir ki onu düşünmek dahi benim tüylerimi ürpertir.

Refet:

— Sanki oraya girer yahut çıkarken beni bularak yahut Agavni'yi görerek bir rezalet çıkartır diye mi düşünüyorsun?

Ben:

— Bunu neden uzak görüyorsun? Bir zavallıda ki cehalet var, âcizlik var, umutsuzluk var; bu üçü birleşince öyle

çılgınca bir cüret doğurur ki hiçbir şey umulmayanların beklenmedik hareketlere cüretleri işte bundan ileri gelir.

Üçümüz de düşünmeye başladık. Düşünsek de zihnimizde bir çözüm yolu bulamıyorduk.

Her durumda bu işten Agavni'ye asla renk verilmemesi kararıyla Vartov Dudu'nun evinden çıktığımızda ben İstanbul'a geldim. Refet de Agavni'ye gitti. Zaten annesinin vefatından beri Refet her akşam Beyoğlu'na gider olmuştu.

O akşam aklıma bir şey geldi. Ertesi sabah erkenden Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasına gittim. Seyyid henüz gelmemişti. Refet bile benim oraya varışımdan sonra geldi. Aklıma gelen şeyi Refet'e de söyledim. Dedim ki:

— Kızının halinden Seyyid'e haber vermeliyim. Senin Seyyid'e damat olmama hakkındaki görüşünü de söylemeliyim. Nasihat vermeliyim ki adamcağız kızını bir kimseyle evlendirsin.

Refet düşünüp dedi ki:

— Herif pek kuruntulu. Sakın bunun tersini düşünerek üzülmesin?

— İyi ama ortada böyle bir mesele bulunur da onu Seyyid'den gizlersek, sonra kendisine vermiş olduğumuz dostluk, içtenlik, sadakat vaadi nerede kalır? Bu işe sen karışmayacaksın. Ben yalnız kendim söyleyeceğim.

— Vallahi birader sen bilirsin. Esmayı üstümüze sıçratmayalım[1] da ne yaparsan yap!

Biz bunları konuşurken ihtiyar geldi. Erkenden beni orada bulduğuna biraz şaşırdı. İkimiz birlikte yukarıya kendi odasına çıktık. Kahvelerle, sigaralarla hal hatır sorduktan sonra maksada başladık.

İşi pek çok değerlendirmeye, muhakemeye boğmaksızın ve fakat açıklanması gereken yerleri de eksik bırakmaksızın meseleyi açtık. Kıvrak zekâlı ihtiyar sözlerimi baştan sona kadar tek kelimeyle kesmeden dinledi. Dinledikten sonra başını önüne eğip düşünmeye başladı.

---

1 Esmayı üstüne sıçratmak: Davranışları yüzünden belayı üstüne çekmek.

6

Duygularını her zaman kontrol etme gücüne sahip pişkin ihtiyarın bu düşüncesi esnasında çehresinden anlam çıkarılması imkânsızdı. Tavrında hiçbir değişme görülmüyordu.

Kendi kendine düşünebildiği kadar düşündükten sonra gayet ciddi bir tavırla başını kaldırıp dedi ki:

— Teşekkür ederim oğlum. Beni böyle bir sohbete davet edişiniz, hakkımda hakikaten evlatlık mertebesinde muhabbetiniz olduğunu gösterir.

— Bu konuda tekrar güvence vermeme ihtiyaç duymazsınız sanırım.

— Şimdi ben de size sırlarını evladından saklamaz içtenlikli bir baba sıfatıyla haber vereyim ki ben bu işten habersiz değilim. Bacı geçenlerde bunu bana anlatmıştı. Sanmayın ki Refet'i de Karnik gibi algıladım. Hayır. Hatta ben Refet ile kızımın arasında bir Agavni bulunmasını da engel görmedim. Çünkü Refet mertçe hasletlere mükemmel olarak sahip bir çocuktur. "Evet" dediği şeyin üzerinden mümkün değil dönmez. Kızıma tanıdığı bir hakka artık başkasını ortak etmez.

— Hakikaten Refet'i pek doğru tanımışsınız. Bu delikanlı hakkında benim de görüşüm böyledir.

— Ancak ben bu işte Refet'in bana damat olmakta liyakatsizliğini değil, kızımın Refet'e liyakatsizliğini engel görürüm. Keyfiyeti bacıya da anlattım. Bizim kızımızda Refet'in ilgisini çekebilecek ne güzellik, ne terbiye, ne beceriklilik, ne marifet, hiçbir şey bulunmadığını ve yalnız paramız için de Refet'in bize damat olamayacağını gösterdim. Bu heveslerden, bu sevdalardan vazgeçmelerini tembih ettim. Bakın, meğer onlar başka bir manevra kurmuş. Refet tarafından bir talep gelirse reddedemeyeceğimi düşünmüşler. Hem de öyledir ya.

İhtiyarın bu safça itirafları gözümü açtı. Zaten bizde kız çocuklarının terbiyesine erkekler kadar özen gösterilmiyor ya. Seyyid Muhammed Numan gibi bazıları ise hiç özen gösteremiyor. Gerçi Seyyid kız çocukların terbiyesini gerekli

görmeyecek kadar gözü kapalılardan değil. Sırf evlat yetiştiremediği ve Feride hakikaten tek kızı olup o da çelimsiz, hastalıklı bir şey bulunduğu için terbiyesine özen gösterilememiş.

Yine kendisi gibi sade bir kocayla yetinecek olsa mutlu olabilecek ama uğursuz, tutmuş da erkek cinsinin gereği gibi daha yüksek ilerleme ve terbiye katmanlarında bulunan bir gence heves etmiş.

Görgüce, terbiyece, tavır ve davranışça böyle uygun olmayan evlilikler ne kadar çoktur! Her birinin de içinde az çok birer roman vardır ki bu romanlarda ya kocanın ya karının mazlumluğu onları okuyacak olanları mutlaka acındırır.

Seyyid Muhammed Numan ile bu vadiden sözü daha ileriye geçirmedik. Şu zavallı Feride için bir çare aramak daha ciddi bir meşguliyetti. Lakin Seyyid de ben de derin derin düşünüp taşındığımız halde o çareyi bulamıyorduk.

Kolay kolay bulunabilecek çarelerden değil ki buluverelim. Kararı erteleyerek o gün Seyyid Muhammed Numan'dan ayrıldık. Ayrılırken adamcağız "Oğlum, Refet'e de nasihat ver. O da bu işin çaresini arama yolunda bize yardımcı olsun. Birbirimize zaten hiçbir gücenikliğimiz yok. Mevla'dan hayırlısını isteyelim. Mevla da bize yardım eder" demişti. Gerçekten de Seyyid'in bu sözlerini aşağıya inerek Refet'i bulup söylediğim zaman onun da gözleri doldu. Kol kola verip sokağa doğru yürüdük. Koca kahraman! Bir ara irkilip durarak "Efendi! Acaba cömertliğin o derecesine varabilir miyim? Şu ihtiyarı memnun etmek ve hayır duasına nail olmak için Feride'yi almaya kadar cömertlik gösterebilir miyim?" demesin mi? Bana da bir durgunluk geldi. Korktum bile. Alık alık Refet'in yüzüne bakakaldım. Refet meramını açıkladı:

— Seyyid Muhammed Numan'a mertlik göstereceğim diye Agavni'ye namertlik, nankörlük göstereceğim sanma.

— Ee, nasıl olabilir ki?

— Bu işi olduğu gibi Agavni'ye açmalı. Asıl cömertliği de ondan istemeli. Bana izin versin. Bundan sonra da münasebetimiz bir kardeş, kız kardeş muhabbeti hükmünü alsın.

— Ee, bunu umar mısın Refet?

— Ummaz da değilim. Yani kızcağızda yüce gönüllülüğün bu derecesi bile uzak değildir.

— Gerçek mi söylüyorsun?

— O kadar gerçek söylüyorum ki eğer sen de münasip görürsen hemen şimdi gider, bu işi Agavni'ye anlatırız.

Düşündüm taşındım. Olacak şey değil. Dedim ki:

— Beni götürme. Ben öyle hayalimin bile üzerindeki işlere girişemem. Sen kendin becerebilirsen engel olamam. Hatta ne kadar düşünülse taşınılsa, eğer maksat Seyyid Muhammed Numan'ı kahretmemek ise bundan başka çaresi de bulunamaz sanırım.

Refet daha fazla tereddüde lüzum görmedi. Bana yalnız, "Sen şimdilik ihtiyara hiçbir şey söyleme. Şayet başarılı olamayacak olursak o zaman Agavni'ye karşı kızdırmış oluruz. Agavni hesabına hışmını benden alması da bir şey değil. Fakat kendisi üzülür diye korkarım" dedi ve benden ayrılıp birkaç adım attıktan sonra dönerek, "Bu akşam seni nerede bulurum?" diye sordu. Saat ona kadar matbaada bulunacağımı, sonra biraderin evine gideceğimi söyledim. Bir temenna ile bir veda daha ederek Beyoğlu'nun yolunu tuttu.

Alın bizde bir hayret daha! Görünüşte inanılacak işlerden değil ama herif kahraman! Olabilir ki Agavni de Refet kadar kahraman çıksın. Alın size başlı başına bir roman daha!

O gün saatler geçip de akşam yaklaşmaya başladıkça bendeki heyecanın da arttığını okuyucularım zihinlerinde bulur. Yığılmış olan kitap tashihlerini yapmak için matbaada çalışıyordum. Zihnimin meşguliyetini anlamalı ki mürettip hatalarını adeta görmeyerek ne okuduğumu kendim de anlamıyordum.

Akşamdan sonra saat sekize doğru Refet çıkageldi. Daha odaya girerken çehresinden anladım ki başarı haberi yok. Delikanlı da selam vermeden önce, "Nafile! Umduğumuz cömertliği bulamadık" diye başarısızlığını söyledi, sonra selam verdi.

7

Yol yorgunluğundan başka bizim odaya kadar çiğnenmesi lazım gelen iki uzun dik merdiveni de çıkan Refet, biraz da umutsuzluğun getirdiği zaafla betsiz benizsiz bir halde karşıma oturdu.

Konuşmaya başladık. Dedi ki:

— Şu Agavni de ne tuhaf kızmış! Bunun bu derecesine muhabbet mi yoksa delilik mi demek gerektiğini bilemiyorum.

— İşi nasıl anlatmıştın?

— Pek güzel anlatmıştım. Birbirimizle evlenmemize bin türlü münasebetsizliğin engel olacağını hatırlattım. Er geç bizim için bir ayrılığın kaçınılmaz olduğunu, ne zaman olsa evlenmek için bana izin vermek mecburiyetine boyun eğeceğini güzel güzel anlatmaya başladım. Bilirsin ya, zaten aramızda evliliğe dair ne söz geçmişti ne bir şey.

— Biliyorum. Bunu evvelce söylemiştim. Ey, Agavni nasıl karşılık verdi?

— İlkin adeta kabul edecek gibi göründü. O tavrına bakarak cesaretim arttı. Meseleyi bir kat daha açıkladım. Anlattım ki evlilik için kendisinden istediğim izin kendisinden güzel, kendisinden terbiyeli bir kıza âşık olduğum için değildir. Sırf bir ailenin bahtiyarlığını felakete dönüşmekten kurtarmak için bu izni istediğimi temin ettim. Fakat sonunda alacağım kızın Seyyid Muhammed Numan'ın kızı olacağını açtığım gibi...

— Demek oluyor ki ilkin alacağın kızın kim olduğunu açıklamamıştın.

— Öyle ya; şu evlenme işinin bence bir arzu değil, bir mecburiyet olduğunu kafasına güzelce yerleştirmek istemiştim.

— Ee, Seyyid Muhammed Numan'ın kızı olduğunu açtığın gibi?

— Bir kahkahadır kopardı. "Anlaşıldı efendi, anlaşıldı. Karnik'in kapamadığı lokmaya sizin gaga uzattığınız anlaşıldı!" diye sürekli kahkahalara koyuldu. Kızmaya başladım. Öyle para canlısı adam olmadığımı kendisinin de teslim

edeceği aşikâr olduğundan bu mecburiyetin nasıl gerçek bir mecburiyet olduğunu takdir etmesi için her yönünü açtım.

— Hâlâ kahkahalar devam ediyor ki manaları da bu izin istemenin dinlenilmeyecek, alay edilecek bir şey olduğunu beyan demektir, değil mi?

— Ben hiddetlenmeye başladığım zaman kahkahaların arkası kesildi. O da kendisini topladı. Dedi ki: "Refet! Senin bana büsbütün mal olmayacağını, elbet bir gün gelip bir kızla evlenmeye kalkışacağını düşünmüyor değildim. Ama herkes ölümü nasıl düşünürse, ben de bunu öyle düşünüyordum. Yani daima uzak görerek. Ancak evlenecek olduğuna göre hiç olmazsa beni kıskançlığımdan öldürüp kurtarabileceğin mükemmel bir kızla evlenirsin sanıyordum. Feride ile evliliğin beni böyle bir kurtarma bahtiyarlığından da mahrum bırakır. Bu benim için adeta hakarettir Refet. Feride'nin babasındaki servetten başka nesi olabilir ki sen ona rağbet edebilesin? Sıska kızın sana olan sevdasına, babasının ihtiyarlığına filana hürmeten bir cömertlik ha? Refet! Dünyada böyle bir katakulliye inanabilecek kadar ahmak kaldı mı? Seni sevenlere hürmet ve cömertlikte kendini mecbur biliyorsan beni ne hakla, ne insafla ondan mahrum bırakabileceksin? Diyorsun ki Feride'ye muhabbetin de yoktur. Halbuki birkaç yıl önce bana muhabbet göstermiştin. Kendini sevdirmiştin. Bir zaman sonra olanca muhabbetinle sadece seni sevmeye beni mecbur etmiştin. Zalim! Bunların hepsini cömertlik filan diye yutturmak istediğin bir servete feda ediverecektinse niçin o kadar kahramanca, mertçe, melekçe duruş ve davranışlarınla muhabbetimi artıra artıra böyle çılgınlık mertebesine vardırdın? Bari o gazeteciden bir akıl sorsaydın, sana öğretirdi ki sendeki bu maksat bir çırpıda hâsıl olamaz. Belki önce benim hakkımdaki muameleyi değiştirmekten işe başlamalı. Yavaş yavaş beni kendinden soğutmalı. Zavallı Agavni'yi horlaya horlaya bıktırıp usandırdıktan sonra şöyle yarım ağızla resmen bir izni istediğin zaman tek senden kurtulmak için canı gönülden vermeye beni mecbur etmeliydi. Yoksa bu sabaha kadar dostça, kadirşinasça, bin

güzel tavır, bin gönül okşayan duruşla beni zapt etmeye devam ederek öğleden sonra böyle bir teklifle geliverişine servet sevdasıyla aklını bozmuş olduğundan başka hiçbir mana veremem."

Refet'in Agavni ağzından söylediği bu sözlere nasıl dikkatle kulak verdiğimi elbette okuyucularım takdir buyurur. Hatta benimle beraber kendileri de dikkat buyurmuşlardır ki Agavni'nin bu görüşlerinden bir kelimeyi redde bütün insanların konuşma gücü yeterli olmaz.

Ne demek? Bir çocuk, bir çelimsiz, âciz, anlayışsız, cahil bir kızcağız çocukça bir sevdaya düşmüş; sevdiği adam kendisini aslında istemiyor. Fakat kıza ve babasına cömertlik göstermek için evlenmeyi, fedakârlığı göze almış. Başka tarafta ilişiği olmasa neyse ne! Hatta gerçekten bir cömertlik sayalım. Ama öte tarafta mükemmel bir Agavni var ki kendisinin de dediği gibi vaktiyle Refet onu sevmiş, o Refet'i beğenmiş. Bazı görüşlerden dolayı birleşememişler. Nihayet o görüşlere yol açan durum ortadan kalktıktan sonra öyle bir surette birleşmişler ki kızın günden güne artan muhabbeti, delikanlının da hakbilirlikte, kadirşinaslıkta daima mecburiyetinin artmasını mucip olagelmiş.

Önce de dedik ya, olmayacak iş vesselam! Hayalimin bile ötesinde bir roman.

Bu işte daha ziyade ileriye varmamasını, Agavni'yi umutsuz bırakmamasını Refet'e pek ciddi bir şekilde nasihat ettim. "Ben bu işi bir zemin ve zamanını bularak Seyyid Muhammed Numan'a anlatırım. Senin hakkındaki teveccühünü, muhabbetini artırmaya ve kuvvetlendirmeye çalışırım. Fakat sen ne Seyyid'e ne arkadaşlardan hiçbirisine bu işe dair tek kelime söyleme. Şimdiye kadar nasıl hareket ediyorduysan yine o yoldan ayrılma" talimatını da vererek delikanlıyı tekrar Beyoğlu'na gönderdim.

Malum ya, annesinin vefatından beri Agavni'nin evi Refet'in evi olmuş kalmıştı.

Bir iki gün sonra Seyyid Muhammed Numan ile yaptığım görüşmede Refet'in bu hareketini anlattım. Koca ihtiyar şaş-

tı kaldı. Refet'in fedakârlıkta bu dereceye varabileceğini ummadığını itiraf etti. Fakat Agavni'yi de haksız bulmadı. Ben kızcağıza öfkelenmesi ihtimalinden korkup dururken insaflı ihtiyar aksine, "Ben de Agavni'nin yerinde olsam, bir kere zülfümün zincirine bağladığım Refet gibi bir aslanı bir daha salıvermek istemezdim. Agavni'nin de canı var. Hem de pek tecrübeli bir can, değil mi oğlum?" diye o parlak gözleriyle, o buruşuk çehresiyle bir de gülümsedi. Sözünün ciddiyetini anlatan bu gülümseme bende hiçbir şüphe bırakmadı.

Seyyid Muhammed Numan ile görüşmemizden birkaç gün sonra Matmazel Siranuş ile yaptığımız görüşmede şu cömertlik ve fedakârlık meselesini ele aldık. Zaten Agavni de durumu arkadaşına bildirmiş. Refet'in cömertliğini takdirden geri duramadıksa da Agavni'nin de hakkını inkâr edemedik. Çünkü bizce Refet'teki davranışın Seyyid'in servetine tamah etme olmadığı muhakkaktı. Fakat buna ne Agavni'nin ne de başka hiçbir kimsenin inanamamasını da doğal karşıladık.

8

Kendisine vermiş olduğumuz talimat uyarınca Vartov Dudu da gidip Feride'yi ve annesini görmüş. Söylemesi için talimat aldığı sözleri söylemiş. Hatta kendiliğinden de becerebildiği kadar bilgece sözler eklemiş.

Feride'nin zavallı anacığı boynunu bükerek teslimiyetten başka bir şeye muktedir olamamışsa da Feride, hani ya şu kendisinden hiçbir şey umulmayan Feride, asla mahcubiyet ve zavallılık göstermemiş. Bu iş bütün dostların takdir edeceği bir iş olacakken yalnız o Beyoğlu'ndaki sarı çıyanın varlığından dolayı olamadığını ve fakat büsbütün olamamakla kalmayıp elbette oldurulacağını öyle bir cüretle söylemiş ki Vartov Dudu'nun korkusundan ödü patlamış.

Vartov bize bunları Feride'nin taklidini de yaparak anlatıyordu. O kara kuru, cılız, miskin kızcağız bu sözleri söy-

lerken Vartov Dudu'ya yumruk sıkarak öyle bir tehdit tavrı gösteriyormuş ki Vartov'un bunu taklit etmesi bizi epeyce güldürse de dehşetin ciddilik derecesini düşündürüyordu.

Biçare Vartov bundan böyle kendisinin bu elçilik hizmetinden affı ricasıyla, "Benim elimden gelecek iş değil evladım. Ben artık oraya gidemem. Şu ihtiyarlığımda dayak yiyemem. Oraya göndermeyin. Nereye gönderirseniz can baş üstüne gider, her hizmetinizi görürüm" demişti.

Nihayet Siranuş'a dedim ki:

— Siz artık bu işe bitmiş gözüyle bakabilir misiniz?

— Hayır, aksine romanın henüz başlamış olduğunu zannederim.

— Demek oluyor ki Seyyid Muhammed Numan'ın işin sonunda kızını alması için Refet'e zorlayıcı bir emir vereceğini hesap ediyorsunuz. Demek oluyor ki Feride'nin Vartov Dudu'yu korkutan o umutsuzca cüretiyle babasını da korkutacağı tahmininde bulunuyorsunuz.

— Ne demek olduğunu, ne tahminde bulunduğumu bilemem. Fakat bu işten benim içim ürküyor. Geçen gün ne denilmişti? Cehalet, âcizlik ve umutsuzluk bir yerde bir araya gelirse...

— Hakkınız var ama bu işte bizim için yapılacak başka ne kaldı ki yaptığımız için sorumlu olabilelim?

— Yapılacak başka bir iş kaldığını göremiyorum. İş çıktığında üstümüze düşen hizmeti yapmaktan geri durmayacağımız ortada.

Bu karar bizim için epeyce tatmin edici bir karar oldu. Perde arkasından her ne çıkarsa çıksın, biz sorumlu olmayacağız ya! Vicdanımızın zorlamasının hilafına olarak kayıtsızlık, gayretsizlik göstermiyoruz ya... Bizim için bu kadarı da teselli kaynağıdır.

Seyyid Muhammed Numan'ın bu meselede ne Refet'e olan teveccühüne halel geldi ne Siranuş'a. Metin ihtiyar, cümlemiz hakkında eskiden ne muamelede bulunuyor idiyse yine o muamelede devam ediyor.

Doğrusu ya biz de eğlencemizde, zevk ü sefamızda devam ediyoruz. Hatta okuyucularımızın hatırlayacağı gibi şimdiye kadar bir araya gelişlerimizin çoğunda Siranuş'u teselli mecburiyeti kendini göstermekteyken, elimi öptüğü ve "kızım" hitabına muhatap olduğu günden beri artık Siranuş'un tesellisi meselesi de ortadan kalkmıştı. Sözün doğrusu istenilirse denilebilir ki hepimizden daha şen şatır olanı bile Siranuş olmuştu.

Bu bir araya gelişlerimizin tadının arttıkça artmasının bir sebebi de Refet'in hızlı ilerleme kaydetme meselesiydi. Hani ya o dört beş ay önce bir yazarla bir arzuhalcinin farkını bilmeyen Refet! Bundan önce de düşen münasebet üzerine söylediğimiz gibi Agavni'nin yardımlarıyla bugün Refet yazarın, şairin, edebiyatın, felsefenin ne olduğunu pekâlâ biliyordu. Bunlara dair tartışmalara da girişiyordu.

Avrupa'nın seksen, yüz kadar ünlüsünün biyografisini okumuş. Bütün eserleri hakkında fikir sahibi olmuş. Bazılarının en ünlü eserini okumuş. Benim tavsiyem üzerine Doğulu ünlülerin de bir hayli eserini okuyarak zaten hiç bilgisi yokken bunlara dair epeyce malumat toplamış. Refetimiz başkalaşmış vesselam.

Gece toplantılarımızda bir meşguliyet alanımız da müzikti. Alafranga müzik ile alaturka müziğin birbirine yaklaştırılması tecrübelerinde bulunuyorduk. Kendi kendimize rast ve nihavent makamlarından alafranga taklidi şarkılar, romanslar yapıyorduk. Bunlara alafranga armoni kuralına göre bassolar koyuyorduk.

İki kadından birisini primadonna, diğerini kontralto ve biz iki erkekten birimizi tenor, diğerimizi bariton yahut basso sayarak ve piyanoyu da dört elle çalarak adeta dinlenilebilecek korolu ve armonili parçalar yapıyorduk. Bir zevk, bir sefa ki değme gitsin.

Bir işin sonunun ne olacağını düşünmeksizin hatta yarın ne olacağını düşünmeksizin gün bugün, saat bu saat inancıyla, gelecek hakkında ne olursa olsun hükmüyle yaşamaya

"kalenderlik" demek isterseniz, işte bizim bugünlerdeki hallerimiz kalenderlikti.

Ama ne latif kalenderlik! Öyle yakasına bit dizilmiş, pis, murdar meyhane köşelerinde kalenderlik eden heriflerin halleri değil. Pek çok dünya düşkününün gıptasını, hasedini tahrik edecek bir hal.

Ama bizdeki kayıtsızlık işlerimiz güçlerimiz hakkında sanılmasın. Gündelik görevlerimizde zerre kadar kusurumuz yok. Yalnız izlediğimiz şey kalenderce hikmet. Yerine getirmekte zerre kadar kusur etmediğimiz görevlere karşılık bir de hakkımız yok mu? İşte bu hakkımızdan istifade işinde ne dünkü günün pişmanlığı, ne yarının gamı engel oluyor.

Heyhat! Yarının gamı bizde yokmuş ise meğer yarında bizim gamımız varmış. Meğer feleğin şu birkaç haftalık izni, bize şu bir araya gelişlerden ne kadar eğlenebileceksek çarçabuk eğlenip hesabı tamamlamada bir zorlama ve ısrarmış. O yarın denilen ve gelmiş sanıldıkça henüz gelmekte olanlarında nice bilinmez hükümler gizli olan, belki de gecikmeleriyle mütenasip olarak dehşetleri de arttıkça artan günlerden korkmalı. O yarınlardan ümitlerimizin boşa çıkabilmesi pek yakındır. Korktuklarımız bulunmasa bile yeniden yeniye ortaya çıkma ihtimali bizi daima usandırır. Ne kadar kalender olsak boştur. Kalenderliğimizde devam etmeme ihtimali bile bazı anlarda yüreklerimizi buz gibi soğutur.

9

Mevsim sonbahar mevsimi olmuştu. Artık bu kışı ne gibi eğlencelerle geçireceğimizi de görüşmeye başlamıştık. Hem de nerelerde? Sonbahar âlemlerini icraya gittiğimiz yerlerde.

Bu akşam Şişli, iki akşam sonra Cendere Boğazı, bazı akşam Zincirlikuyu... Nihayet bir cuma günü için Kadıköyü'ne Fenerbahçesi'ne gidilmesi masaya yatırıldı.

Cuma günleri Seyyid Muhammed Numan'ın mağazası kapalı olduğundan Refet'in tatil günleridir. Her yere gidebi-

lir. Fakat bizim tatil günümüzün cumartesi olduğu anlaşıldı ya; gerçi biz de diğer günler bir yere gidebiliriz. Bütün günü bile geçirebiliriz. Ama önceden birkaç gün var kuvveti pazıya, var kuvveti kafaya vererek çalışıp yazı yığmalıyız.

Aksiliğe bakın ki bugünlerde de meydanda bir kalem mücadelesi bulunduğundan gereken karşılıkları sıcağı sıcağına vermek için hasmın hangi taraftan ne hücum göstereceğini her an bekleme mecburiyeti vardı. Dolayısıyla çocuklara dedim ki:

— Siz levazımı alarak sabahleyin gidersiniz. Ben de sabah çıkan gazeteleri okuyup uğradığımız hücumlara karşılıklarımızı, savunmalarımızı hazırlayıp konuşlandıktan sonra tashihleri Cevdet'e havale eder, artık hangi vapura yetişebilirsem onunla gelirim.

Bu sözleşme ve karar üzerine cuma sabahı erkenden matbaaya giderek gazeteleri gözlerimle yercesine gözden geçirmeye başladım. Bizdeki kalem mücadeleleri malum ya, alışılmış tarzı sap yiyip saman savurmak türündendir. O saplara sopalarla, o samanlara çalılarla karşılık verircesine yazdım, çizdim. Hemen bir yazdığımı bir daha okumamak gibi aceleci bir zorunlulukla dizgi bölümüne gönderdim.

Tam öğleden önce hatta çok önceydi ki işimi bu kadar erken bitirdiğime memnun ve müteşekkir olarak giyinip kuşanıp matbaadan dışarıya fırlamak üzereydim.

Bir de ne göreyim? Refet soluk soluğa bizim ikinci kat merdiveninden çıkıyor.

Daha ne göreyim? Daha aşağıki birinci katın merdiveninden de yine soluk soluğa bir madam çıkıyor!

Madamın şapkası, fistanı bence bilindik. Fakat Agavni mi, Siranuş mu?

Bunlar iki olacaklardı. Bugün ikisi beraber bulunacaklardı.

Aman Yarabbi! Yüreğim oynamaya başladı. Bir de Refet'i mosmor kesilmiş bir çehreyle hüngür hüngür ağlayarak yanıma yaklaşır görünce büsbütün tıkandım kaldım.

Refet kendisini bir sandalye üzerine atarak ve eliyle gelen kadını göstererek "Aman! Ona bak, ona!" diyebildi. Fakat ben kendimi toplayıp ona koşuncaya kadar o Refet'ten beter bir hal ile odaya girip bizim eski kanepenin üzerine serpiliverdi.

Saçları, kaşları, kirpikleri kuzguni siyah olmasa, Agavni sanacaktım. O esmer Siranuş işte bu kadar ağarmıştı.

Limon lazım, soğuk su lazım. Yakıp burnuna koklatmak için yün lazım. Durumunu herkesin bildiği matbaalarda bunlar nerede bulunur?

Asıl en çok imdada muhtaç kalan da ben oldum. Zira hâlâ bilmiyorum ki neyin nesidir.

Arkadaşlar imdada koşmak istedi. Derhal kendimi topladım. Anladım ki bunları harekete geçiren yardıma koşmaktan ziyade tecessüs ve merak fikridir. Yardıma muhtaç olanlara bir biçimde hizmet edemeyecekler. Belki telaşlarıyla hallerini beter edecekler. Herkesin yaklaşmasına engel oldum.

Koştum, yüz yıkanan musluğun tenekesini mıhlı olduğu duvardan söküp getirdim. Siranuş'un yüzüne, gerdanına, şakaklarına, ensesine, kollarına epeyce su sürdüm. Gözünü açtı. İki eliyle bileklerimi sımsıkı tutarak, o siyah güzel gözlerini bir aslan gazabıyla gözlerimin içine dikti. Beni tanımıyor gibi bir halde, "Agavni! Agavni!" diyordu. Artık her an benim ne halden ne hale girdiğimi sormayın. Ama bunların halinden gördüm, anladım ki bir büyük felaket var. Pek büyük! Ölüm derecesinde büyük. Adeta ölüm!

Refet kendini daha çabuk topladı. Sordum:

— Allah aşkına, asıl acınacak hale ben geldim. Ne oldu?

Refet güya söylediği sözü Siranuş'a işittirmek istemiyormuş gibi boğuk bir sesle dedi ki:

— Ah birader! Gitti Agavni, gitti! Boğuldu.

Bileklerimi sımsıkı tutan Siranuş'un avuçları gevşedi. Bileklerimi bıraktı. Sendeleyip düşme haline geldi. Kolumu arkasına dolayıp tuttum. Hal ve tavrımla Refet'ten açıklama istiyordum. Dedi ki:

— Vapura girerken...

— Ne oldu? Nasıl oldu?

— Denize düştü.

— Sonra?

— Bir gemiciyle bir de başka adam atladı ama...

— Kurtaramadılar, öyle mi?

"Ah, öyle!" diye zavallı Refet'in gözlerinden bela yağmuru gibi yaşlar boşandı.

Kolum üstündeki Siranuş ise yarı aygın yarı baygın halde, "Gitti! Gitti!" diyordu. Ben ne halde olduğumu hiç bilemiyordum. Ağlıyor muyum ağlamıyor muyum fark edemiyorum. Bir musibet ki maazallah!

Yine en büyük tedbir biraderde görüldü. Merdiven altından şöyle bir kulak vererek işin ne taraftan fena olduğunu anlar anlamaz koşmuş, bize en yakın eczanenin eski zaptiye altındaki eczane olmasıyla oradan eksik olmayan bir tabibe hastaların durumunu da bildirerek sakinleştirici ilaç kavanozlarını, şişelerini, kutularını yüklenip doktorla beraber geldi.

İsabet etmiş. Doktor gereken tedavide elini çabuk tuttu. Hatta o da benim rengimi diğer hastalardan daha fena bularak dozların en kuvvetlilerini bana verdi.

Bu halde biz hastalara en büyük tedavinin kesin istirahat olduğunu tembih edip bir araba çağırdık. Yine Cevdet'in tertip ve delaletiyle bizi Beyoğlu'na aşırdılar. Keşke oraya aşırmasaydılar! Çünkü Agavni'nin eksikliği asıl orada görüldü.

Ağlamayan kim var? Biz ağlıyoruz, diğer kiracılar ağlıyor; uşak, aşçı, hizmetçi ağlıyor. Matemhane vesselam.

10

Bizim için pek değilse de Siranuş için bu gece de bir tabip çağrılmasına lüzum görüldü. Kızcağızda sıtma pek şiddetle görünüyordu. Benim de aklım başımda değilse de sanırım ateş kırkı geçmişti. Tabip derecesini hastanın şurasına burasına koyarak, vuku bulan durumdan dolayı hasta yerine bizi sorguya çekerek reçetesini hazırladı. Tez Vartov Dudu'ya da haber gönderdik.

Vartov Siranuş'a refakat edecekse de Refet'e kim refakat edecek? Çünkü Refet o metanetiyle beraber Agavni'nin odasında yalnız yatabilecek halde değildi. Yalnız değil, bir arkadaşla beraber bile yatamayacağını itiraf etti.

Meğer evde boş bir oda varmış. Onu açtırdık. İçinde yalnız bir yatak varmış. Bir yatak daha yapmasını hizmetçiye emrettik. Zira delikanlıyı bu kadar üzüntülü halde yalnız bırakmamak için benim de o geceyi kendisiyle beraber geçirmem gerekti.

Yemek, içmek kimin aklına gelecek? Refet de ben de tedavi ve yardıma muhtaçken Vartov Dudu ile üçümüz neredeyse gece yarılarına kadar Siranuş'la meşgul olduk.

Kızcağız pek dalgın bir halde. Ne kadar da fena fena sayıklıyor ya! Hezeyanları hep Agavni'ye dair; hep o müthiş boğulma meselesine dair.

Gece yarısından sonra Siranuş biraz rahat eder gibi oldu. Elimizle ettiğimiz yoklamalardan ateşin biraz düşer gibi olduğunu da hissediyorduk ama elimizdeki dokunma duyusuna güvenilebilir mi? Çünkü bizim de ateşimiz normalden fazlaydı.

Hastanın yanında bulunduğumuz sürece yaşanan felakete dair Refet'le konuşamadık. Çünkü hasta, dalgınlık haliyle beraber başladığımız sözleri işiterek onların beyne yansımasından dolayı hezeyanlarını artırıyordu.

Bize ayrılan odaya geldikten sonra biraz konuşabildik. Refet'e hemen meseleyi sormak için acele ettim. Kazanın nasıl meydana geldiğini sordum. Dedi ki:

— Bilemiyorum birader! Nasıl başladığını göremedim. Çünkü ben kadınlardan önce içeriye girmiştim. Seyir sepetini yüklettiğim hamalı kamarotun yanına kadar götürüp yükümüzü kamarota teslim etmek için...

— Demek oluyor ki onlar geriden geliyordu.

— Evet. Onlara yol açmak da bir hizmet olduğundan ben hamalı en öne katıp kendim hamalın arkasından yürüdüğüm gibi onlar da benim arkamdan geliyordu. Ben kaptan mevkiine henüz varmış olduğum bir anda aşağıda

bir velveledir koptu. Kıyametin bizim başımıza koptuğunu ne bileyim ki o anda koşayım? Ben hâlâ eşyayı kamarota teslimle uğraşıyordum. Nihayet Siranuş'un feryadı kulağımı tırmaladı. Artık sepeti filanı düşünemeyerek aşağıya koştum. Kalabalıktan da sokulmak mümkün mü ya?

— Evet, âleme eğlence lazım.

— Olanca kuvveti pazıya vererek, kadın erkek önümde engel olanları itip kakarak koştum. Benim gördüğüm şey, denizde zavallı Agavni ile diğer iki adamın uğraşmalarından ibaretti. Agavni boğulmuştu bile, yahut ihtimal ki bayılmıştı. Ancak iki erkeğin birisi de bir Yahudi'ydi. Agavni can havliyle herifin boğazına sımsıkı sarılmış olduğundan Yahudi de kendini kurtaramama halindeydi.

— Yahudi mi?

Ben bu soruyu fazlaca bir heyecanla sormuş olmalıyım ki sorum Refet'in gözlerini açtı. Sordu:

— Agavni'yi kurtarmak için denize atlayan iki adamdan birinin Yahudi olduğuna neden bu kadar önem verdin?

— Ben mi? Buna önem mi verdim?

— Baksana, rengin bile attı. Gözlerin bile fırladı.

— Besbelli Yahudi'den böyle bir kurtarma çabası umulamayacağı için olmalı. Neyse! Ee sonra?

— Sonrası Yahudi, Agavni ile uğraştığı gibi bir yandan da diğer adamla uğraşa uğraşa takati kesilerek o da diplemek yolunu tuttu veya ihtimal ki artık dibe çökmeye başlayan zavallı Agavni herifin boğazına kilitlemiş olduğu pençeleriyle onu da çekip götürüyordu.

— Yahudi'yi ha?

— Canım Allahı seversen bu Yahudi neden senin bu kadar merakını uyandırıyor?

Yahudi'nin neden bu kadar merakımı uyandırdığını arkadaşıma açıklayacak olsam, hep aklıma gelenleri söylesem, facianın dehşeti bir kat daha artacak. Sabır ve sessizliği gerekli gördüm. Dedim ki:

— Böyle vapura binerken, vapurdan çıkarken denize düşenleri kurtarmaya atlayanlar genellikle gemiciler olur da...

— Evet, diğer adam da gemiciydi. Fakat adamcağız işin fenalaştığını görünce "Bunlar beni de boğacak" diye haykırdı; kendisini kurtararak yüze yüze geldi, vapurun çarkına sarıldı. Sonra davlumbaz kapısını açarak tayfayı vapura aldılar.

— Ya Agavni?

— Ah! Agavni dibe doğru gitti. Yahudi'yi de beraber götürdü.

— Naaşları çıkmadı mı?

— Kim bilir ne vakit, nereden çıkacak!

Biçare Refet yine ağlamaya başladı. Eğer aklıma gelen şeyleri söylesem, hele hele o müthiş düşüncelerim de doğru olsa, oğlancağız kim bilir daha ne hallere girerdi. Fakat olanca metanetimi toplayıp kuşkularımdan zerre kadar ipucu vermemeye kesin karar verdim.

Meğer Refet de Agavni'yi ne kadar seviyormuş! "Ölmeyince, gitmeyince insanın kıymeti bilinmez" derler. Hatta "Kör ölür, badem gözlü olur" diye bir atasözü de vardır. Oysa Refet'in kaybettiği insan bu mesellerin, bu sözlerin pek üzerinde bir şeydir. Zavallı çocuk ne kadar yansa yakılsa yeridir.

Odamıza gece yarısından sonra geldiğimiz halde daha uzun süre uyuyamadık. Hep yaşanan felakete dair hasbıhallerle, birbirimizi teselli suretinde sözlerle yataklarımız içinde bir hayli zaman daha konuşarak nihayet ikimiz de sızmış gitmişiz.

Ertesi gün ta öğleüstü doktor gelinceye kadar uyanamamışız. Doktor geldiği zaman Vartov Dudu bizi de uyandırmış. Bereket versin ki doktor, Siranuş'u pek iyi bir halde buldu. O korkulu ateş geçmiş. Kızcağız neredeyse her zamanki haline dönmüş.

Bu müjde bizi de ferahlattı. Yanına gidip bilgece sözlerle ruhça da tedavisine gayret ettik.

Doktor gittikten sonra Refet'e dedim ki:

— Bugün sen burada kalacaksın. Siranuş'u yalnız bırakmayacaksın. Kendin de rahat edeceksin. Ben Seyyid Muhammed Numan'ı görür, mazeretini anlatırım.

İşin tabii böyle olacağına Refet de kanaat gösterdi. Siranuş ise "Allah aşkına bizi akşama da yalnız bırakmayın, yine gelin!" diye yalvardığından bu ricasının kabulü vaadiyle oradan çıkıp Köprü'ye doğru yürüdüm. Asıl niyetim ve en önce görülecek işim, dün malum saatte Kadıköyü'ne giden vapura varıp şu denize atlayan tayfayı bularak ağzını aramaktı. Fakat vapuru Köprü'de bulamadım. Yine Kadıköyü seferine gitmiş. Üççeyrek saat sonra geleceğini haber aldığımdan o günkü gazetelerin bu faciayı nasıl yazdığını görmek için Köprü üstünde satılan gazetelerin tümünden birer nüsha alarak ve Köprü'nün dehlizine dayanarak okumaya başladım.

Malum ya o zamanlar demir köprü henüz koyulmuş değildi. Eski köprünün parçaları şimdiki gibi birer iskele teşkil etmiyordu. Bunların üzerinde barakalar, dükkânlar, kahveler, kıraathaneler yoktu.

Gazetelerin hepsi vakayı yanlış yazmış. Hatta bizim *Tercüman-ı Hakikat* bile! Bazıları boğulanın yalnız bir kadın olduğunu, onun da bir kocakarı olduğunu rivayet etmiş; kimisi bu rivayete pek de fakir olduğunu eklemiş. Kadınla beraber bir de Yahudi'nin boğulduğu hiçbirisinde yok. Yalnız birisi, kadını kurtarmak için atlayan gemicinin de boğulduğunu yazmış. Ne araştırma! İtiraf etmeli ki basınımızın bu yoldaki araştırmaları genellikle yüzde doksan dokuz buçuk nispetinde yanlış çıkar.

Bir aralık boğulanın Yahudi olmayıp da gemici olduğu hakkındaki rivayetin doğruluk ihtimali aklıma geldi. Bu hatıra bende birçok başka düşünceye kapı açtı. Ama o zamana kadar Kadıköyü vapuru da gelip Köprü'ye çıma attığından hakikat neden ibaretse şimdi anlaşılacağını düşünüp sabrettim.

Vapur yanaştı. Yolcular çıktı. Eğer şimdiki gibi o zaman da Köprü üstünden bilet almak gerekse memurlar elimi kolumu sallaya sallaya vapura girmeme müsaade etmezlerdi. Biletler vapur içinde alınacağından vapura ilk giren ben oldum. Dünkü tayfayı buldum. Vapur yanaştıktan sonra o kocaman çımayı toplamakla meşguldü.

Dün denize düşen kadını kurtaranın kendisi mi olduğunu sorduğumda, adamcağız gayet umutsuzca bir tavırla kurtaran değil, kurtaramayanın kendisi olduğunu beyan etti. Kolundan çekip baş tarafa, ırgatın yanına kadar götürdüm. Orada bir tarafa ikimiz de oturarak sordum:

— Canım arkadaş, bu işin nasıl olduğunu bana anlatmalısın. Umduğundan fazla bahşiş de alacaksın.

— O kadın sizinle ilgili biri miydi?

— Sorma oğlum, sorma! Elbette bu kazayı ilk gören sen oldun.

— Gerçi ilk gören ben oldum ama işin asıl başlangıcını ben de göremedim. Ben gördüğüm zaman bir kadınla bir Yahudi birbirine sarılarak iskele üzerinde dengelerini kaybedip denize düşmek üzereydi. Diyebilirim ki ayakları iskeleden ayrılıp vücutları da denizle iskelenin arasında aşağı doğru uçuyordu. Asıl Köprü'ye on bir numara yanaşmıştı da biz onun üzerine yanaşmıştık. İki geminin arasına korkuluksuz ince iskelelerden yalnız bir tanesi uzatılmıştı. Olacağa bakın ki ip bile gerilmemişti.

— Bir kadınla bir Yahudi birbirine sarılarak dedin. Bu sarılmak nasıldı? Bana asıl bunu anlat.

— Vallahi efendim nasıl tarif edeyim? Zannıma kalırsa kadın sendeleyip denize düşeceğini aklı kesince Yahudi'ye sarılmış olmalı. Çünkü Yahudi kendisini kurtarmaya çalışıyordu. Kadın da Yahudi'nin yakasını bırakmıyordu.

— Fakat bana dediler ki kadın denize düşmüş de Yahudi de kurtarmak için sonra kendini atmış.

— Hayır efendim hayır. Denize ikisi beraber düştü. Şöyle gözlerimin önünde olan şeyi göremeyecek miymişim?

— Ya denize düştükleri zaman Yahudi o kadını kurtarmaya çalışmıyor muydu?

— Alt alta, üst üste boğuşuyorlardı. Dibe doğru birkaç defa batıp çıktılar. Ben atlayıp da biraz çekmemiş olsam köprünün altına gireceklerdi.

— Böyle boğuştukları esnada ağızlarından bir lakırdı işitilmedi mi?

— Ne lakırdı işitilecek? Bir yandan karınlarına su doluyor. Bir hırıltı! Bir gırıltı! Vapur halkı da feryadı ayyuka çıkarıyor. Doğrusu ya ben bunları kurtaramayacağımı anlayınca kendimi de boğdurmamak için çekilip işin içinden çıkmaya mecbur oldum.

Tayfaya birkaç soru daha sordumsa da mahiyetleri hep önceki soruların tekrarından ibaret kaldı. Dolayısıyla tayfa verdiği haberlerden daha fazla bir şey söyleyemedi. Lakin aman Yarabbi! Ya zihnime hücum eden şeyler doğruysa?

Bir aralık tayfaya sordum:

— Şu Yahudi ne şekil ve kıyafette adamdı?

— O! Hâlâ gözümün önünde. Gözümün önünden gideceği de yok. Açık kumral top sakallı. Ufarak bıyıklı, iri yapılı, genç, güçlü kuvvetli bir adamdı. Ayağına yelken bezinden bir kısa dizlik giymişti; baldırları çıplaktı. Arkasında yine o bezden bir giysi vardı ki kalın Amerikan bezinden yapılmış bir gömlek üzerine giymişti.

Tayfanın bu kadar sorgulanması bence kâfi görüldü. Lakin yakamı yeni bir merak yakaladı. O merakı da halletmeyince mümkün değil İstanbul tarafına geçemedim. Gerisin geri Beyoğlu'na kadar vardım. Kapıyı açan uşağa sordum:

— Şu geçenlerde bana verdiğin mektubu sana kim getirmişti?

— Hani ya şu üzeri Fransızca yazıyla Türkçe yazıldığı için okuyamadığınız mektubu değil mi?

— Evet, bunu sana galiba bir Yahudi getirmişti değil mi?

— Evet efendim. Bir Yahudi getirmişti.

— O Yahudi ne şekil ve kıyafette adamdı?

— Ne şekil ve kıyafette mi? Vallahi efendim, pek de hatırlayamıyorum.

— Hele bir düşün bakayım. Ayağı potinli, başı şapkalı, eli eldivenli değil ya!

— Yok efendim, yok. Arka küfecisi kıyafetli bir herif.

— Arka küfecisi kıyafetli ama nasıl?

— Sizi yanıltmayım efendim. Kıyafeti de şekli de tamamıyla hatırlayamıyorum.

— İhtiyar mıydı?

— Hayır efendim, hayır. Hiç ihtiyar değil.

— Öyleyse tüysüz bir genç mi?

— Yok! Bıyıklı sakallı bir herif ama ihtiyar değil.

Uşağın verdiği cevaplar bütün şüphelerimi güçlendirdi. Artık zannım neredeyse kesin bilgi derecesine vardı. Uşağa "Benim geldiğimi beyefendiye de, Matmazel Siranuş'a da, kimseye de haber verme" dedim. Uşak da itaat makamında bir reverans yaptı. Şunu da ekledim:

— Şayet görmüşler, işitmişler de bir şey sorarlarsa beyefendi Bursa'dayken aramızda kalan hesaplar üzerine söyleştik diye cevap vermelisin.

— Baş üstüne efendim.

Pencereden bakanlara kendimi göstermemek için evin duvarına sürünürcesine yakın geçerek Tünel yoluyla İstanbul'a doğru yürüdüm ama artık zihnimden, kalbimden geçenleri hiç sormayın.

11

İstanbul'a kadar geldim. Doğruca Seyyid Muhammed Numan'ın dükkânına gidip ihtiyarı gördüm. Seyyid'in henüz hiçbir şeyden haberi yok. Benim çehremi öyle görenleri korkutacak derecede değişmiş görünce birdenbire meraklandı. Hemen sebebini sordu. Dedim ki:

— Bu sabahki gazeteleri görmediniz mi?

— Gördüm, ne var sanki?

— Dün Kadıköyü vapurundan denize düşen kız.

İhtiyarın tavrı benden ziyade değişti. Son dereceleri derhal bulan bir helecan ve hafakanla dedi ki:

— Aman çabuk söyle! O kız kimdi?

— Ah, kim olacak? Biçare Agavni!

— Aman Yarabbi! Ya Refet? Yoksa boğulan kadın ile boğulan da... Zira dün birlikte Fenerbahçesi'ne gitmek için izinliydiler.

— Hamdolsun Refet'te bir şey yok. Bir şey yok değil, umutsuzluk çok fazla ama boğulan kadınla beraber giden bir Yahudi'ymiş.

— Vah vah vah! Demek oluyor ki zavallı Yahudi de denize düşeni kurtarırsam beş on para mükâfat alırım diye...

— Besbelli öyle diye...

— Aman Allahı seversiniz, öğrenebildiğiniz ayrıntıyı lütfedin.

Öğrendiğimiz ayrıntıyı ihtiyara başından sonuna kadar anlattık. Bu sırada ihtiyarın tavrında ne gibi alametler belirecek diye elimden geldiği kadar gözlerinin içine kadar dikkatle bakmakta kusur etmiyordum. Zavallı ihtiyarda gördüğüm belirtilerin tümü, Agavni'ye de Refet'e de yürekten acıdığını gösteriyordu.

Feride'nin babası olduğundan, Feride ile Refet'in evliliğine o bedbaht Agavni engel görüldüğünden, bari nihayet kızını Refet'e verebilmesine imkân çıktı diye olsun, çehresinde zerre kadar bir hoşnutluk belirtisi görünseydi ya! Hayır, hayır!

Hatta ihtiyarın gözleri de kızardı. Sanki yaşlılık gereği damarlarındaki kan gibi gözlerindeki yaş da kurumuş bitmiş, artık gözden dökecek yaş kalmamış gibi bir hale girdi.

Biz ihtiyarla bu acıklı sohbetteyken Seyyid'in adamlarından birisi gelip matbaadan bir hamal geldiğini söyledi. Yanımıza çıkmasına izin verdik. Hamal, "Evvela Beyoğlu'na göndermişlerdi. Orada bulunmadığınız haberini getirdiğimde buraya gönderdiler" diye elime bir pusula tutuşturdu.

Ben pusulaya baktığım zaman ihtiyar, "Nedir Allah aşkına? Yine ne gördünüz?" diye üzerime atıldı. Meğer rengim büsbütün fenalaşmış. Mazur da değil miyim ya? Bakınız birader ne yazıyor:

"Boğulan kadının naaşı ortaya çıkmış. Sizi zabıtadan istiyorlar."

Bunu ihtiyara da gösterdim. Okudu. Dedi ki:

— Metanet lazım oğlum, metanet!

— Bana metanet gelmesini arzu ediyorsanız siz de beraber gelin.

— Hayhay!

Kalktık, bir arabaya binip Bâb-ı Zaptiye'ye gittik. Dün Refet ile Siranuş'un matbaaya geldikleri zabıtaca haber alındığından boğulan kadının bizimle münasebeti olduğu zannıyla malumatımızı sordular. Zabıtadan malumat gizlemek, namusunu tanıyan, vazifesini bilen adamların işi olmadığından bildiğimizi söyledik. Fakat zanlarımızı, şüphelerimizi de söyleyemeyiz ya! Kimseyi ithama kadar varamayız ya! Durun bakalım. Belki zanlarımız da boştur.

Naaş balıkhanedeymiş. Doktorlar muayenesini yapmış. Kolunda, gerdanında çürükler de varmış. Besbelli kurtarmaya atlayan Yahudi can havliyle kıza sıkıca sarıldığı için bu çürükler oluşmuş.

Mahallesinde de araştırma yapılmasına lüzum görüldü. Defni için cenazenin evine kadar teslimi lazım geldi. Allah dostları eksik etmesin. Kızcağızın şu dünyada kimsesi yoksa da Refet ve Siranuş'la münasebetimi önceden anlattığımdan eviyle ilgili işlemlerle zaten hasta olan bu zavallıları bir kat daha üzmemek ricasında bulundum. Ricamı kabul ettiler. Maiyetime sundukları bir komiserin benim rehberliğime uyması talimatını verdiler.

Kalktık, Seyyid Numan ile beraber balıkhaneye kadar geldik. Zavallı Agavni'yi gördüğüm zamanki üzüntümü anlatabilir miyim? Buna cidden imkân yok. Yanımda Seyyid Numan bulunmasa, metaneti, sağlamlığı büsbütün kaybederek olduğum yere yıkılıverecektim. Yalnız o erdemli ihtiyarın haddinden fazla sabır ve teslimiyet alametleri gösteren çehresini gördükçe güç tazeliyordum.

Kızcağız çırçıplak olduğu için üzerine bir çuval atmışlar. Çünkü biraz şişmiş olduğundan vücudu elbisesine sığmayarak patlamış çıkmış. O vakitler Fransız Katolik rahiplerinden Buj adlı bir ahbabım vardı; bilmem ne sebeple rahip kıyafetini giymeyip sivil gezerdi. Bu zatı Beyoğlu'nda tanıyanlar çoktur. Komiserin yanında bulunan jandarmalardan birisini Aya Buj'un ikametgâhını tarif ederek gönderdim. Yarım saat geçmedi, adamcağız koştu geldi. Naaşın kefen

ve defin işlerini kendisine bıraktım. Şu genç bedbahta o da ziyadesiyle acıyarak teklif edilen hizmeti kabul etti.

Bunların âdetince cenazeyi giydirmek lazım gelirse de biçare Agavni'nin giysi dolabında nadir olmayan fistanlarına o şişkin vücudu sığabilir mi? Derhal yeniden ve çarçabuk elbise yaptırılmasına karar verdik. Kızcağızı Santa Maria Kilisesi'ne naklettirerek bir gün, bir gece levazımını tamamladıktan sonra ertesi gün Feriköyü'ndeki Katolik kilisesine defnettirdik.

Bu muameleden Refet'e hiç de haber vermemeyi düşünmüşsem de, bunu kendi hakkında edilmesi lazım gelen merhamete muvafık bulabilsem dahi insanlık mürüvvetine mutabık göremediğimden Refet'e ama yalnız Refet'e haber verdim. Siranuş'a hiç renk vermedik. Refet o sevgili vücudu toprağa ebediyen teslim ve tevdi ettiğimiz dakikaya kadar metanetini kaybetmediyse de suratı mermerden farksızdı. Bu elem verici görevi yerine getirdikten sonra arabamıza binip dönerken hıçkıra hıçkıra, hüngür hüngür bir ağlamaya nail oldu.

Evet, bunu bir nail olmalı saymalı. Çünkü biçare çocuk sırf şu ağlama sayesinde biraz ferahladı.

Beyoğlu caddesine girerken bir gazino önünde arabayı durdurdum. Gazinoya girip en iyi konyaktan bir şarap kadehine yirmi beş dirhem kadar koydurup Refet'e getirdim. Sefalet günlerinde içkiden bıkmış usanmış olan zavallı Refet, bunu bir ilaç olarak tiksinerek dikti. Fakat çarçabuk iyi etkisini kendisi de gördü.

Zorunlu olmadıkça Siranuş'a bugünkü üzücü icraatı haber vermemeye karar vermiştik. Hatta birkaç defa "Zavallının naaşı çıkmadı mı?" diye sorduğu halde Refet de ben de henüz bir haber alınamadığı beyanıyla yalan söylemiştik. Meğer Siranuş gereken haberi almışmış. Beyoğlu'nda bunu duymayan kalmadı ki kendisine bunu haber veren bulunmasın. Yalnız bizim gizlememiz üzerine o da kanaatkâr davranıyormuş.

Hikâyenin başlangıcında anlatıldığı gibi bedbaht Agavni, reşit olduğu gün, taşıdığı İtalyan pasaportunu yırtıp atmış ve ondan sonra hep Osmanlı gibi yaşayagelmişse de vefatının gerçekleşmesi üzerine ağızdan ağıza İtalya elçiliğine kadar giden haber üzerine bir gün elçilik memuru çıkagelmesin mi?

Hatta vaktinde elçiliğe haber vermedik diye az kalmıştı ki bizi de sorumlu çıkarsın. Biz müteveffanın Osmanlı tebasından olduğu ve hiçbir kimsesi bulunmadığı için vefatını Mahlulat İdaresi'ne[1] bildirmek üzere bulunduğumuzu beyan ettik. Elçilik memurunda sevinçle karışık bir telaş. Metruk mallar kendilerine kalacağından dolayı.

Belaya bakın ki müteveffanın felaketinin ardından odasının mühürlenmemesi de sorumluluk getiren durumlardanmış. Fakat o sorumluluk, o zanlılık kime gelecek? Refet'e mi? Refet bu gibi zanlılıkların çok üzerinde bir adamdır.

Odaya girildiğinde biçarenin eşyası hatta birkaç parça ziyneti, elbisesi filanı hep yerli yerinde duruyordu. Fenerbahçesi'ne gidileceği gün meğer ziynet filan da takınmamış. Ucuz, değersiz birkaç halka bilezik, küpe, tarak filanla yetinmiş. Odası, eşyası o kadar muntazam ki ondan sonra el bile dokunmadığı apaçık görünüyor.

Refet'in de bazı eşyası burada bulunduğundan elçilik memuru, "Eşyadan hangileri doğrudan doğruya erkek eşyası ise kanunen onları alabilirsiniz. Akçeye filana dair şeyler odanın asıl sahibi bulunmasından dolayı müteveffaya ve onun da kimsesi bulunmamasından dolayı İtalya elçiliğine aittir" diye başlangıç yapıyordu.

Siranuş ile Karnik evliliği meselesinden getirilmiş olan söz konusu çelik çekmece sonradan Agavni'de kalmış; o biçare de bütün servetini bu çekmecede saklamıştı. Anahtarın saklı olduğu yeri yine Refet gösterdi. Açtık. İçi türlü devletlerin türlü hisse senetleriyle dolu.

En üstünde de el yazısıyla yazılmış bir kâğıt. Bir vasiyetname. Hatta Ermeni Katolik Patrikhanesi tarafından da onaylanmış.

Bu vasiyetname uyarınca Agavni nesi var nesi yoksa tümünü Ermeni Katoliklerinin babaları belli olmayan kimsesiz kızlarını eğitmeye bağışlamış.

Oh! Artık elçilik memurundaki suratı seyretmeliydi.

---

1 Mirasçısız ölenlerin mal mülk işleriyle ilgilenen kurum.

YEDİNCİ KİTAP

CEZA

1

Zavallı Agavni'nin kaybından sonra Siranuş'un oturduğu ev artık işime gelmez olmuştu. Dikkat buyuruluyor mu? "İşime" diyorum. Benim işime. Benim kim olduğumu biliyorsunuz ya! Güzel esmere "kızım" diye hitap etmek yetkisine sahip olan adam.

Zavallı Agavni'nin gençliğine doyamayarak bir kaza eceli ile gürleyip gitmesi bu evin dirliğini bozmuş, büsbütün değiştirmiştir. Birkaç gün Siranuş'un hastalığı esnasında Vartov Dudu refakatinde kusur etmeyip kızı yalnız bırakmadı. Ama Siranuş iyi olduktan sonra kadıncağız kendi evine gitmek için bizden izin istemeye başladı. Öyle ya, o da ev bark sahibi bir kadın.

Henüz elçilik meselesinin meydana çıkmadığı günler, Refet sonradan kiralanan odada yatıp kalkıyordu. Ben bu odada yalnız iki gece Refet'e refakat ettim. Ben de iş güç, çoluk çocuk sahibi bir adamım. Hatta işim gücüm, çoluğum çocuğum başka adamlarla da kıyaslanabilir değil. Doğrusunu isterseniz bu yaz her zamanki meşguliyetime bir de şu romanın eklenmesi beni işimden gücümden hiç de alıkoymamış değil. Bu gibi hususlarda bana mentorluk[1] eden Cevdet'in birkaç defa ekşice suratla itirazlarına da maruz kalmıştım. Dolayısıyla bu odadaki yatakların birini lağvetmek lüzumunu Refet'e anlattığım zaman zavallı Refet bazı itirazlara kalkışacak olduysa da ben asıl kendi haklı düşüncelerimle çocuğun ağzını kapatmıştım.

---

1 Yardımcılık.

Vartov Dudu'nun evine çekilmek için izin istediği gün, Siranuş da dahil, üç kişiydik. Dudu kendi evine çekilecek olursa, Siranuş'un yanında hiçbir kadının kalmayacağını ileri sürdük. Hiçbirimizin suratında bu hali doğru bulacak alamet görünmüyordu. Nihayet ben dedim ki:

— Sanırım söz bana düşecek.

Vartov:

— Öyle ya, siz ne emrederseniz öyle olacak efendim.

Ben:

— Sen ne dersin kızım?

Siranuş:

— Kızlar babalarına ne diyebilir?

Ben:

— Teşekkür ederim. Babalar emreder, kızlar da itaat... Değil mi?

Siranuş:

— Şüphesiz.

Ben:

— Öyleyse kızım da Vartov Hanım'la beraber onun evine gidecek. Fakat şimdilik buradaki eşya kaldırılmayacak. Bir yahut iki hafta bu oda hep Siranuş'un odası sayılacak. Vartov Dudu'nun evine taşınması Agavni'den dolayı meydana gelen umutsuzluk ve kederi gidermek için bir nevi hava değişimi sayılacak.

Vartov:

— Pek münasip efendim.

Ben:

— Sizce de öyle mi matmazel?

Siranuş:

— Matmazelcesinin nasıl olduğunu bilemem. Kızınızcası da öyle.

Bu kararı oy birliğiyle vermiş olduk. Siranuş yine Vartov Dudu'nun evine taşındı.

Refet bundan dolayı hiçbir itirazda bulunmamıştır. Tedbirdeki asıl maksadımızı anlayamamış olduğu için diyemem. Gerçi ben gizli maksadımıza dair kendisine bir şey demeyip

"Agavni'yi düşündükçe kızcağızın burada rahat edemeyeceği ortada" yollu bir şeyler uydurduğum zaman Refet, "Evet, hatta tamamen bu evi değiştirmeli. Çünkü bence de burada ikamet mümkün olamayacak" demişse de geçimin bundan sonrası için hiçbir düşünce, görüş beyan edememişti.

Elçilik işlemi bittikten sonra da Refet o sonradan kiralanan odayı terk etmedi. Fakat evvelki gibi her gece Beyoğlu'na devam etmiyordu. O da üzüntüsünü atmaya çare aramak mecburiyetinde bulunduğundan geçici olarak Büyükada'ya gidip Hotel Cakomo'da bir oda tutmuştu.

Bugünlerdeki halimiz gereği gibi bir şaşkınlık hali olduğundan durumun yarın ne gösterebileceğini hiç kimsenin hükmetmesine imkân yoktu. Hatta bir ara tam dört gün Refet'in Beyoğlu'na hiç uğramadığı, Siranuş'u hiç görmediği de olmuştur.

Ama ben bu dört günün ikincisinde Vartov Dudu'nun evine uğramıştım. Kızcağıza güzel teselliler verdiğim gibi bir aralık Vartov Dudu'yu da kenara çekerek "Siranuş'un idaresi için hiç endişe etmeyin. Ne masrafı olacaksa geri durmayın. Allah kerimdir" diyebilmiştim de o insaniyetli kadıncağız, "Aaa, Allah göstermesin a beyim! Düşündüğünüz şeye bakın. Hiç öyle şey mi olur? Siz hiç merak buyurmayın. Allah kerimdir elbet," teslimiyetinden başka bir de beni temin için "Zavallı kızcağızın zaten yediğinden içtiğinden ne olacak? Kuş kadarcık bir boğazcığı var" bile demişti.

Bir aralık istedim ki Siranuş'u Büyükada'ya götüreyim. Yazın kuraklığı dolayısıyla büsbütün toz toprak kesilmiş olan yerler sonbaharın yağmurlarıyla ıslanmış, her taraf taze çimenlik kesilmiş olduğu gibi Büyükada'nın da letafeti artmıştı. Her ne kadar, "Orada Refet sizi güzel güzel gezdirir, eğlendirir. Manastıra gidersiniz, Diyaskalos'a gidersiniz, İstanbul civarında ada kadar güzel yer var mı?" diye pek çok teşvikte bulundumsa da mümkün değil kızcağıza kabul ettiremedim. Onun müdafaasını da ben kabul etmesem de nihayet, "A canım; kızcağızın kefeni solmadı. Aramızdaki kardeşlik derecesini de geçen münasebet ve refakat üzerine

bir süreliğine biçarenin yasını tutmak insanlık gereği değil mi? Öyle gezip yürüyerek, gülüp oynayarak yas da tutulmaz. Hem bu hava değişimi benim gibi Refet'i de üzer. Her eğlencemizde Agavni'ye alışılmış olduğu halde..." tarzındaki ikna edici sözlerle zeki kızcağız beni susturmuştu.

Şu günlerde Seyyid Muhammed Numan ile de görüşmemize halel gelmişti. Dedim ya; şaşkınlık, bozgunluk bir kere yakamıza sarıldı. Hepimiz birbirimizi kaybetmiş olduk.

Ama hiçbirimizin arasında bir dargınlık, bir küskünlük yok. Neşelerimizin, şakraklıklarımızın mükemmel olduğu bir anda hiç beklemediğimiz müthiş bir felaket herkesin hatırını, zihnini perişan etmişti. Birbirimizle görüşecek olursak yine Agavni sözü açılacak, yine üzüntülerimiz yenilenecek diye korkuyorduk.

Meğer ne bahtiyar kızcağızmış! Öldüğünde arkasından gözyaşı dökecek bir kimsesi bulunmamak insan için hakikaten bedbahtlıktır; aksi hal de bahtiyarlık sayılır. İşte dünya yurdunda hiçbir kimsesi olmayan o zavallı bedbaht, vefatından sonra bari kendisine bu kadar acındırmak bahtiyarlığını görmüş oluyor.

Son olaylar bize yeniden yeniye meşguliyetler açtı. Bu üzüntüler içimizde kalmışken bir hayli müsvedde daha kaleme aldık. Hem de çoğu Agavni'ye dair. Zavallı kızcağız! Mezarında dinleyebilse gidip mezarı üstünde okumalı da arzu edeceği düzenlemeleri yapmalı!

2

Dört beş aydır doğrudan doğruya katılarak meşgul olduğum şu roman, bazı ahbap arasında da yayılmaya başlamıştı. Siranuş adı bazı Osmanlı aileleri arasında da zaman zaman geçiyordu. Bu kız için hayal ettiğim gelecek bazı kişilerin kulağına gitmişti, hatta bunu onaylayanlar da bulunuyordu.

Dahası var. Agavni'nin felakete uğramasından birkaç gün önce ileri gelenlerden bir dostum bana gelip Siranuş

hakkında bir teklifte bulunmuştu. Teklif bence gereği gibi ciddi idiyse de bir vaktini bulup da Siranuş'a açamamıştım. Kızcağızın tekrar Bogos Ağa, Vartov Dudu evine taşınması üzerine bir gün teklif sahibi zatı görerek işi tekrar ettirdim. Teklifindeki ciddiyet bir kat daha yinelendi, bir kere de Siranuş'u yoklamak için izin istedim.

İşte Refet'in dört gün sürekli Siranuş'u görememiş olduğunu söylediğim günlerden üç dört gün sonra yine himaye ettiğimi yoklamaya gittiğim bir günde demiştim ki:

— Artık matbaamızın yolunu öğrendiniz ya! Yarın giyinip kuşanarak bir arabaya binip matbaaya kadar gelmenizi rica ederim.

Korkuyla karışık bir hayretle yüzüme baktı. Fakat sebep sormaya cesaret edemedi. Edepli bir tavırla yine gözlerini indirince dedim ki:

— Oradan sizi bir konağa göndereceğim. Şimdilik şöyle bir ziyaret için gideceksiniz. Siz oradan hoşlanırsanız, onlar da sizden hoşlanırsa, fakat bence daha önemlisi, asıl siz onlardan hoşlanırsanız, ne gibi dersler için haftada kaç gün devamınız gerekeceğini sonra biz konağın efendisiyle görüşeceğiz. Nasıl?

Bir an için mahcup kızcağızda bir morartı hâsıl oldu. Fakat o ânı müteakiben büyük bir sevinçle minnet ve şükran dolu bakışlarını bana çevirerek dedi ki:

— Hayallerimiz gerçek oluyor ha?

— Biz size hayal dedikse büsbütün de masal demedik ya. Hele bir tecrübe edelim, anlayalım bakalım.

— Emriniz baş üstüne.

Ertesi sabah belirlenen saatte matbaa önünde bir araba durdu. Bir dakika sonra Siranuş merdivenden yukarıya çıkmaya başladı. Tepeden tırnağa kadar siyahlar giyinmiş ama matem kıyafetinde olan kadınların tepelerinden dizlerine kadar indirdikleri şu kalın siyah velu[1] yok. İnce bir siyah tül takınmış. Duruşları ve tavırları zaten ağırbaşlı ve olgun olan

---

1 Kadife.

o güzel esmere bu olgun kıyafet ne kadar yaraşmış! Şirket-i Hayriye vapurunda açık yeşillerle ilk gördüğüm günden bin kat daha güzel olmuş. Vartov da beraber.

Bizim bir kahveci Abdullah Ağa var. O sadık, sevimli Habeş'i kim sevmez ki Abdullah Ağa'yı dostlarımız bilmesin. Abdullah Ağa kahvecimizdir, kilercimizdir. İcabına göre odacımız, aşçımızdır. Güzel güveçler yapıp pis lokantaların mide almaz yiyeceklerinden kurtardığı kuşluklar çoktur. Hele harem kâhyasıdır ki salt bizim değil, eşimizin dostumuzun çoluk çocuğundan şunu bunu almak için çarşıya çıkan kadınların önüne düşmek de Abdullah Ağa'ya ait görevlerdendir.

Bundan yirmi beş otuz yıl önce Bağdat'ta vefat eden Gözlüklü Reşit Paşa merhumun kilercisi olan Abdullah Ağa'nın şimdi kaç yaşında bulunduğunu ona göre tahmin edin. Irz ve edebini, terbiye ve nezaketini de ona göre mukayese buyurun.

Abdullah Ağa'ya gereken talimatı verip Siranuş'u emanet ederek göndereceğimiz yere kadar gönderdik. Aradan üç dört saat geçtiği halde dönmediler. Saat dörde yakındı; beş vapuruyla Beykoz'a gitmek için hazırlandığım esnadaydı ki Abdullah Ağa çıkagelip, "Buraya çıksınlar mı yoksa arabadan inmeksizin Beyoğlu'na kadar gitsinler mi, diye soruyorlar" dedi. Şimdi indiğimi söyleyerek Abdullah Ağa'yı gönderdim. Biraz sonra da ben indim. Bu akşam Beykozlu olduğumu anlatarak ziyaretin sonucunu sordum. Dedi ki:

— Benim ziyadesiyle hoşlandığımdan emin olun. Ama onların benden hoşlanıp hoşlanmadıklarını bilemem.

Vartov:

— Ne güzel hanımlar! Ne kibar şeyler!

Ben:

— Asıl bencesi sizin hoşlanmanızdı. Onlar kibardan ise biz de sıgardan[1] değiliz ya!

Siranuş:

— İki güzel matmazel var. Fransızcayı epeyce paralamışlar. Biraz da piyano metodu yapmışlar. Pek cana yakın şeyler.

1 Küçük insanlardan.

Vartov:

— Saatlerce piyano çaldılar. Hanımefendiler de bir hoşlandılar ki! Ben göz ucuyla bakıp görüyordum. Birbirinin kulaklarına eğilerek kızımı övüyorlardı.

Ben:

— Pekâlâ pekâlâ! Zaten övgüye layık olan bir şeyi övüyorlarmış. Ben yarın değil öbür gün Beykoz'dan ineceğim. O ailenin efendisinden cevabı da o gün alacağım. Akşamüzeri size uğrarım.

Daha sonra birbirimizi selamladık. Kadınlar arabayı çektirdi. Ben de Köprü'ye doğru yürüdüm.

O ailenin efendisi daha ertesi gün bizi matbaada aramış. Bir gün sonra geleceğimi haber verdiklerinden İstanbul'a indiğim gün kendisiyle görüştük. Muallimeyi nasıl bulduklarını sorduğumda, "Vallahi azizim, muallime ümidimizin, beklentilerimizin üzerinde. Çoluk çocuk bayılmış. Lakin ders ücreti ciheti acaba bizim kesenin dayanacağı derecelerde mi?" demesiyle ben güldüm. Dedim ki:

— Çocuklar Fransızcayı biraz paralamış.

— Vay, bunu size söylediler mi?

— Biraz da piyano metodu yapmışlar.

— Evet, nice bin zahmetlerle.

— Bu dersleri verenlere elbette ücret veriyordunuz ya! Biz de ücretle yetiniriz.

— Haftada bir liraya mı?

— Ooo, çok bile!

— Çok mu dediniz? Amma yaptınız ha! Bense dikkate alınmasını bile mahcubiyet verici buluyordum.

— Her defasında bir mecidiye kadar araba parası olmasaydı, hakikaten çok derdim de birazını indirtirdim.

— Latife mi ediyorsunuz Allahı severseniz?

— Hayır efendim, latife etmiyorum. Pek ciddi söylüyorum. Bizce mükâfatın en büyüğü biçare Siranuş hakkındaki teveccüh ve himayenizdir. Fakat bu kızın bir iki kusuru var. Haremde ona dikkat etmemişler mi?

— Ne gibi?

— Biraz fazlaca genç. Biraz da fazlaca güzel.

— Oo, öyle şeyleri bizim evde arar mısınız ya? Arasanız bile bulamazsınız.

— Tebrik ederim. Ne günden devama başlanacak?

— Hangi günler matmazelin işine uygun gelirse karar kendisinindir. Bizden ikinci haberi beklemeye hacet yok.

Dostum beyefendi bu görüşme ve karar üzerine memnun olarak döndü. Ya beni ne kadar memnun bıraktı? Alın işte Siranuş'un özgürlük ve bağımsızlığı sağlandı. Araba kirasından başka ayda on altı mecidiye. Vartov Dudu'nun dediği gibi kuş kadarcık ağzı var. Hele hele ağzı var dili yok, hiçbir israfı, hiçbir masrafı yok.

Hem bu bir başlangıç. İntisap ettiği aile gerçekten haysiyet, vakar ve faziletle meşhur bir ailedir. Arzu ettiğim derecede emniyetlerini, teveccühlerini kazanıyorsa Siranuş büsbütün kurtulmaktan başka kendisine bir mutluluk, bir bahtiyarlık da temin etmiş sayılacak.

O akşamı Cevdet'in evinde geçireceğimi haber gönderip akşamdan sonra saat sekize kadar bütün işlerimi olanca şevkle gördükten sonra gezine gezine Siranuş'a kadar gittim. Pazarlığın sonucunu bildirdim.

Aman Yarabbi! Ne kadar memnun oldu. Adeta inanamayacağı gelerek kendisini şevklendirmek veyahut mahcup etmeksizin kendisine yardımda bulunmak maksadıyla bu işin benim tarafımdan tertip edilmiş olabileceği şüphesini bile dile getirdi.

O şüpheci kabahatliyi azarladım. Aklımdan bile geçmemiş olan bir kabahati benden umduğu için kabahatini pek büyük gördüm. Mahcubiyetten ziyade sevinç zorlamasıyla elime sarılıp öperek dedi ki:

— Kurtuldum ha? Bakın Vartov Dudu diyor ki bu kadar parayla ben bey gibi geçinebilirmişim. Karnik'in bana ettirdiği zarar da hesabımca hemen bundan pek farklı bir şey değilmiş.

— Kurtulmak bir şey değil, Hak Teâlâ'nın hazinesi zengindir. Kendisi cömertlerin cömerdidir. İnşallah saadet ve

refah sebeplerini daha da çoğaltacağız. Şöyle üç dört iş bulunduğu gibi...

— Oo! Rotschild kesileceğiz.

Kızcağızın bu masumane görüşüne hep güldük.

Bir aralık bu güzel havadisi Seyyid Muhammed Numan'a ne yolda tebliğ etmenin münasip olacağını hatırladık. Ben o işin de çaresini bulmanın kolay olduğunu söyledim, hiçbir şey için üzülmemesini nasihat ettim, geceleyin vedalaşarak biraderin evine geldim.

3

Bazı olağanüstü durumlar vardır ki insanın gözü önünde geçer. Hatta insan doğrudan doğruya bu durumlarla ilgili olur da kesin ve muhakkak ciddiliğinde bazı bazı yine tereddüde düşer. "Acaba benim göremediğim, bilemediğim bir taraf var mı? Acaba..." diye derinden derine araştırmaktan, derinlemesine düşünmekten kendisini alamadığı zaman çok olur.

Böyle zamanlar şu meselede benim için de nadir olmuyordu. Siranuş'ta gördüğüm ilginç haller arada bir bende birtakım düşüncelere sebep olmaktan geri kalmıyordu.

Ne demek? Bu gençliği, bu güzelliği, bu hüneri, bu kemaliyle Beyoğlu gibi yabancıların toplandığı bir yerde şimdiye kadar bunca vuslatına ermek isteyen tarafından bu kadar tekliflere nail olan bir kız, bize bu derecelerde masum ve pak görünsün. Artık büsbütün göz önünde denilebilecek bir safça tavırla bu zeki, kavrayışlı esmere inanıvermek mümkün olabilir mi?

Ondaki meziyetlerin onda birine bile nail olmayan, hatta hiç de meziyeti bulunmayan birtakım hemcinslerini görüyoruz; insanlık erdemi denilen şeye hınçla, düşmanlıkla bakarak kendisini sefahat ve sefalet uçurumlarının en alçaklarına atmakta inatlaşma derecesine varıyor. Kimsenin himayesine, yardımına ihtiyaç göstermiyor. "Gençliğim var, güzelliğim var, meftunlarım çok. Neye muhtacım?" diye adeta kibirleniyor.

Doğrusu ya, Siranuş için bulduğum bu işten bence asıl maksat, kızcağızı ciddi bir şekilde imtihandı. Yoksa gerçekten Vartov Dudu'nun dediği gibi biçarenin ne masrafı olacak ki endişeyi mucip olsun? Cömertlik denilen şeyi de Seyyid Muhammed Numan kendi tekeline almamıştır. Parasal güce gelince... Gerçi öyle bir zenginle boy ölçüşmek bizim gibi adamların gücü dahilinde olamazsa da böyle birinin masrafı bizim keseyi değil, yalnız kafayı biraz yormakla kalır. Zaten kesenin neresini yoracak? Hepi topu günde bir iki sütun veya haftada bir iki forma yazı da onun hesabına yazıvermek yeterli.

Kendisini bir muallime etmek hayalleriyle eğlendiğimiz zamanlar gözlerimin olanca kuvvetiyle kızın yüzünü, gözlerinin içini tetkik ve muayeneye koyuluyordum. Bu hayalleri kuru bir eğlence için mi yürüttüğümüzü yoksa kızda böyle bir çalışma gayretinin cidden mi mevcut olduğunu, hal ve tavrında görülecek belirtilerden çıkarmaya çalışıyordum.

Günahımı itiraf edeyim. Kızcağızın hal ve tavrında umduğum ciddiyet belirtilerini tamamıyla bulamayarak kalbimin derinlerinde uyanan şüpheleri bir türlü engelleyemezdim.

Benim hesabıma göre Siranuş'ta kendi çabasıyla bağımsızca yaşama sevdası hakkıyla yerleşmişse, bu gibi hayalleri ben açmayınca kendisi açmamak suretinde davranmaz. O sözü hep kendisi açar. Beni zorlar. Oysa Siranuş bir alışkın kuzu kesilerek biz hangi tarafa gidecek olsak arkamızdan ayrılmıyor. Küçücük bir çocuk, ahmakça bir kadın, meziyetsiz bir kız olsa neyse ne. Bunca meziyeti, olgunluğuyla beraber Siranuş'un bu kadar teslimiyet göstermesi, çalışmaktan yana sohbet sırasında gösterdiği arzuya denk düşmeyecek şekilde yavaş görünmesi, belki de tok gözlülük ederken birtakım uzak emeller ve kılı kırk yaran beklentilerinin mevcut olabilmesi akla hiç mi gelmemelidir?

Ama bu düşünceler aklıma geldikçe kızcağızı kusurlu görüyorum sanmayın. Siranuş cemaline, kemaline meftun olanların fedakârlık keselerinden ödenerek kazanılmış dayalı döşeli bir ev sahibesi, atlı arabalı bir Beyoğlu afeti kesilecek olursa, kimin hukukuna tecavüz etmiş olacak? "Dur!

Bu hal nedir?" demeye kimin hakkı olacak? Sonuçta Seyyid Muhammed Numan, Refet ve Ahmet Mithat gibi izledikleri felsefenin temeli, bir başka adı da eblehlik olabilecek safderunluk üzerine kurulan birkaç dağınık düşünceli filozofun gözünden düşecek. Ona karşın bütün servet sahiplerinin, bütün sefa ve sefahat düşkünlerinin gözüne girecek. Bizim gibi eski safderun dostlarla yolda karşılaşacak olsa selam vermeye bile ihtiyacı, mecburiyeti kalmayacak.

Okuyucu! Siranuş hakkındaki duygularımı layık bulmuyor musunuz? Anılan görüşleri ayıplamak mı istiyorsunuz?

Sizi reddetmem. Fakat Siranuş gibi mükemmel bir varlığı değerlendirişim bende böyle birbirine uymaz, kimi rahatlatıcı, kimi üzücü duygular uyandırmayacak olsa, bunca işim gücüm arasında Siranuş da benim için bir iş güç olabilir miydi? Çelişkili duyguların birbirini izlemesi bu gibi meselelerde insan için harekete geçme sebebidir. Yoksa kayıtsızlık denilen avarelik ve yavaşlık, imkân âleminin böyle gizli kapalı, ince ve gözlemlenmeye, araştırmaya değer köşelerini bucaklarını da dolaşıp izlemekten alıkoyuverir. İnsan bu âlemin bir kapısından girip diğerinden çıkar da çıkarken izini görmek için arkasına baktığı zaman belirsiz düz bir çizginin varlığı ile yokluğu bir hüküm götürebilecek surette özlemli bakışlarını çekiverir.

Âlemin hallerine, hem de âlemin hallerinin en nazik, en manidar, en ilginç, en çok incelenmeye ve hüküm çıkarmaya layık olan taraflarına vukuf gayreti olmaksızın sabahleyin işine, akşamüstü evine gidip gelmek ve yalnız kendi boğazını, kendi zevkini düşünmek, sürekli böyle yaşamak ile bir ineğin sabahleyin otlağa, akşam ahırına gidip gelmesi ve sürekli böyle yaşaması arasında pek de fark göremezsem beni kınamayın. İhtimal ki yaratılışlarda bir başkalık olmalıdır. Âlemin hallerinin iyisi de fenası da dikkatimi çekmekten, beni hissetmekten, meşgul etmekten, yormaktan geri kalamaz. Bence âlem bir tiyatro binasıdır. Onun üzerinde oynanan oyunların inceliklerine vâkıf olmak için pek duygulu ve dikkatli davranmaya mecburum. Yalnız sahne üzerinde ya-

pılan şeylere değil, kulis aralarına, perde arkalarına, suflör bacasına, makinist merdivenlerine, iskelelerine kadar meraklı bakışlarımı ulaştırmaya mecburum.

Bu merak beni kâh kârlı çıkarır, kâh zararlı. Siranuş hakkındaki merak ise pek kârlı çıkarmıştır. Bulduğumuz iş üzerine kızcağızın bugün gösterdiği memnuniyet ve tatmin belirtileri öyle kendini satarak, kadınlık vakarını sevda düşkünlerine kirlettirerek geçinmek hayalinin bu kızın semtine bile uğramadığını ortaya koymuştur. Kendi çabasıyla maddeten bahtiyarca yaşamaya nail olamasa bile onurunu, vakarını koruma bahtiyarlığını cana minnet bilmek gibi doğru ve dürüst bir histe bulunduğunu kesinlikle kanıtlamıştır. Başka türlü nasıl olabilir ki bu kadarcık bir şey kızcağızı o derecelerde sevindirsin?

Onun böyle aşırı derecede sevinmesinin beni de ne kadar tatmin ettiğini düşünürsünüz ya. Bu nokta benim için bir savaş meydanı olmuştu. Şüphe ordularının hücumuna hedeftim. Bazen ricat mecburiyeti bile baş gösteriyordu. Şimdi ise gösterdiğim sebat ve metanetin bana galibiyeti kazandırdığını görmüşüm. Galibim. Bu geceyi de biraderin evinde böyle bir neşeyle geçirdim. Bunun suret ve derecesini takdir edebilecek vukuf ve tecrübe sahiplerinin pek nadir olacağını bilirsem de ne kadar nadir olursa olsun, velev ki bu zevki henüz hiçbir kimse almamış bulunsun, ben kendi neşemle memnun, tatmin olmuş ve dolayısıyla müteşekkirim.

4

Pazarlık kesilmesinden iki gün sonra Siranuş görev yerine devama başladı. Aile halkıyla ilk görüşmedeki muhabbetin arttığını bile o akşam bana söyledi. Ben de ertesi gün Seyyid Muhammed Numan'a gidip himaye ettiği kişinin artık hüner ve marifetinden istifadeye de başladığını müjdelemeye karar verdim.

Bir de Seyyid Muhammed Numan'ı ne halde göreyim? Ne tahmin edersiniz? Adamcağız iki üç hafta zarfında iki üç yıllıktan fazla yaşayıp büsbütün ihtiyar olmamış mı?

Aman Yarabbi! Değil sakalında, kaşlarında bile bir kıl siyah kalmamış. Yüzü gözü bir kat daha çekilmiş, kurumuş. Bütün vücuduna bir de titreme gelmiş.

O sağlam, metin ihtiyarı bu halde görünce şaşırdım kaldım. Dilim varıp da adamcağıza ne hal olduğunu bile sormuyorum.

Fakat sormaya hacet kalmadı. Biçare Seyyid kendi kendine açıklama yapma gereğini hissetti. Haddinden fazla ıstırap haliyle başını kaldırıp dedi ki:

— Ah evladım, halimizi gördünüz mü?

— Aman efendibaba! Gördüm de ürktüm bile. Ne oldu Allahı severseniz, nedir?

— Feride!

— Ne, bir hal mi oldu? Aman Yarabbi! Bu ne peş peşe musibet!

Adamcağız pek derinden bir göğüs geçirdi. Dedi ki:

— Bu daha fena. Öyle bir musibet ki ölüm bunun yanında yüzsuyu.

Hâlâ anlayamıyorum. Dondum, büzüldüm kaldım.

Seyyid Muhammed Numan da yaşanan felaketi anlatmaktan sanki korkuyor. Sağ elini kulağı üstüne ve beyni hizasına doğru kaldırıp başparmağını bilek hizasından avucuyla beraber oynatarak Feride'nin halinin, Allah saklasın, zihin hali olduğunu işaret etti.

Acaba Agavni'nin boğulması üzerine kapıldığım şüphelerin doğruluğunu ispat mı edecek?

Meraktan çıldırıyordum. İhtiyar da halimi anlıyor. Nihayet dedi ki:

— Oğlum, kim haber vermiş bilmem, o bedbaht Agavni'nin felaketi haberi ondan daha bedbaht olan kızcağızımı fazlasıyla etkilemiş. Daha o akşam hastalanmış. Fakat annesi bana söylememiş. Ertesi gün biz o uğursuz balıkhane işine gittiğimizde doktor getirmişler. Akşam eve gittiğimde

bana da söylediler. Hepimiz humma sandık. Kızcağız fena fena sayıklıyordu. Hep Agavni ve Refet isimlerini tekrarlıyordu. Birçok şey söylüyordu ya. Hatta Agavni ile beraber bir de Yahudi'nin boğulduğunu haber aldığından onu bile sayıklıyordu.

Bir hale geldim ki az kaldı ben de Feride gibi sayıklamaya başlayacaktım. Ancak ihtiyarın o gün bana "Metanet! Metanet!" diye ettiği hitaplar aklıma geldi. Metanet lüzumuna kesinlikle kanaat getirdim. Seyyid hikâyesinin arasını kesmemişti. Ben de kulak vermeye devam ediyordum. Diyordu ki:

— Meğer hastalığı humma değilmiş. Doktorlar üç dört gün zarfında kızın ateşini kesebildi. Ama o sayıklayışları kesemediler. Güpegündüz vakti gece sanıyor. Gözü açık olduğu halde korkunç korkunç rüyalar görüyor, gördüğü şeyleri sayıklıyor, nihayet yanında bulunanlar uyanık kızı tekrar uyandırmaya mecbur oluyor. O zaman "Anacağım! Anacığım!" diye yanında kim bulunursa onun boynuna sarılıyor.

Suphanallah! Bu ne hal? Seyyid Muhammed Numan hâlâ sözüne devam ediyor:

— Bazı dostlar bunun hekim işi olmayıp hoca işi olduğunu düşündü. Hekimlerden izin aldım. Bir de hocalara müracaatı men etmediler. Birkaç hoca getirtip okuttuk. Hiçbir faydasını göremedik. Ne yiyor ne içiyor. Ağzından çöp geçmiyor. Doktorlar işte bu yemeden içmeden kesilmesini pek tehlikeli buluyor.

Biçare ihtiyar biraz sustu.

Ben de susuyordum. Aklıma birçok şey geliyor ama söylemeye, sormaya cesaret edemiyorum. Nihayet bir parçacığını sormak için cesaret geldi:

— Feride Hanım, o cuma günü evinden dışarıya çıkmış mı? Bir yere gitmiş mi?

Seyyid Numan yeniden acayip şekilde büzüldü. Birkaç kem küm ederek doyurucu bir cevap bulup da veremiyordu.

Of! Keşke verseydi. Şüphelerim gittikçe kuvvetleniyor.

Nihayet bir yere gitmediğini, zaten izinsiz kapıdan dışarıya çıkmasının mümkün olmadığını temin edici bir tavırla

söyledi ama bu teminler lüzumu olan dakikadan sonra söylenmiş oldu. Bence bir hükmü, bir önemi kalmadı.

Sırf laf olsun diye bu uğursuz haberi kızcağıza kimin getirdiğini, niçin getirdiğini filanı soruyorum. O da cevap olsun diye bir şeyler söylüyor ama ne benim sorularımın hükmü var, ne onun cevaplarının.

Ben düşünüyorum ki bu kazanın haberi Feride'ye gelince Feride'yi üzmemeli, memnun etmeliydi. Acaba bu hal aşırı sevinçten mi kaynaklanmış ola?

Hayır hayır. Kızın o haldeki sayıklayışları babasının bana haber verdiği derece ve suretten ibaret olmayacak. Kız hummalı hezeyanları esnasında daha birtakım sırlar ifşa etmiş olacak. Fakat ihtiyar Seyyid bunları kasıtlı olarak gizliyor.

Hem mesele Feride'nin doğal olarak hastalanmasından ibaret bulunsa, Seyyid Muhammed Numan gibi bunca felaket görmüş, bu kadar evlat gömmüş olan bir adamı bu derecelerde üzmeli miydi? Zavallı adamcağızın can evinde mutlaka evlat acısından büyük bir acı var. Mutlaka cinayet acısı.

Ah! Cahillik ile âcizliğin, umutsuzluğun bir araya gelmesinden ne kötü sonuçlar çıkabileceğini önce de düşünmüştüm. Bu düşüncelerim defalarca yüreğimi buz gibi dondurarak tepeden tırnağa kadar beni dehşet denizine batırmıştı. İşte artık şüphem kalmıyor ki...

Ben bu düşüncelerdeyken dalgınlığıma Seyyid Muhammed Numan dikkat etmiş. O ıstıraplı sesiyle beni ikaz etti. Şu sözlerini işitiyordum:

— Evladım! Bu durumu size pek mahremce söyledim. Bunların bir sır olarak kalmasını arzu ve rica ederim. Sakın ha Refet'e bu sırları ifşa etmeyin. Feride'nin yalnız hastalanmış olmasından haber alsın da Agavni, Refet vesaireyi sayıkladığını haber almasın. Oğlan acayiptir. Dünya daha acayip.

İhtiyara derhal gereken güvenceyi vermek için atıldım. Zaten işin bencesi de böyleydi. Kesinlikle böyle. Yalnız Refet'e değil, Siranuş'a da bendeki şüphelerden zerre kadar sızdırmamalı. Ne olmuşsa olmuş. İşte edenler de cezasını bulmuş. Yahudi derhal! Feride ondan beter!

İhtiyarın yanından kalkıp matbaaya kadar geldim. Fakat sözün doğrusu aşırı üzüntüden elim işe varmadı. Üç dört gün sürekli Beykoz'da zaman geçirmeye kendimi muhtaç gördüm. Bunun için himaye ettiğime bir mektup yazdım. Feride'nin ve babasının hastalığından dolayı Seyyid'e haber vereceğimiz şeyi söyleyemediğimi, kendisinin işine devamda kusur etmeyeceğini umduğumu, benim de şu günlerde üzüntümden dolayı birkaç gün inmeyeceğimi bildirdim. Bu akşamın beş vapuruyla her zamanki gibi Beykoz'a gittim.

5

Beykoz'da üç dört günü aralıksız geçirmek için gazeteye her gün vermeye mecbur olduğum yazıları yukarıdan yine göndermeliyim. Bunun için her sabah Beykoz'dan İstanbul'a bir adam inip yazıları matbaaya ulaştırır. Her akşam da matbaada biriken evrak ile gazeteleri alıp bana getirir. Matbaaca günlük vukuatı da bana yazarlar. Gerçi işin başında bulunulduğu kadar düzenli iş görülemezse de büsbütün de işten kopulmuş sayılmaz.

Feride'nin hastalığını benden önce Refet yine mağazada haber almış. Hatta bu derdin kolay kolay deva kabul edemeyecek dertlerden olduğunu da öğrenmiş. Gerek kızın, gerek efendisinin haline hamiyet gereği çok acımışsa da teselli yolunda Seyyid Muhammed Numan ile hiçbir konuşmaya girişememiş.

Bir gün Vartov Dudu'nun evine giderek Siranuş ile görüşmüş. Kızcağız nail olduğu işi müjdeleyince Refet de haliyle memnun olmuş, yürekten kutlayarak kardeşçe öğütlerde kusur etmemiş. Bunu bana Refet yazdığı gibi Siranuş da yazmıştı.

Bir pazar akşamıydı; İstanbul'dan gelen adam Avrupa postasıyla gelen gazeteleri getirmişti. Meşgul bir adamın çarşaf kadar gazetelerden kırk elli tanesini tamamen okuyabilmesi mümkün olamadığından arkadaşlar göz gezdirdikleri gazetelerde benim dikkatimi çekecek şeyleri kırmızı kurşunkalemle çizerek işaret eder.

Paris gazetelerinden *Journal des Debats* nüshalarının birinde birkaç sütunluk bir bendin tamamen etrafının çizildiğini gördüm. Haliyle her şeyden önce meraklı bakışlarımı bendin başlığına fırlattım. *Un voleur turc* cümlesini görünce merakım arttı. Çünkü bu başlık "Bir Türk Eşkıyası" demektir.

Bendin üç satırını okur okumaz "Karnik" ismini görmeyim mi? Gözlerimin önünde alevler parlıyor gibi bir hale uğradım. Hemen bendi okumaya başladım.

Okudukça merakım artıyor, fakat dört sütunluk bentkolay kolay okunur, biter tükenir mi? Hikâyenin özetini bana iki dakikada anlatabilecek olana ne kadar mükâfat istese vereceğim.

İki gözümü dört açarak bendi okudum, bitirdim. Huuu! Bizim Karnik ne kadar ilerleme kaydetmiş! Daha ne maceralar var!

Altı ayda bu kadar ilerleme! Aman Yarabbi! Görülmüş, işitilmiş şey değil.

Ceza muhakemeleri usulüne vâkıf olanlar için ayrıntıya hacet olmadığı gibi, açık muhakemelerde okunan itham heyeti tutanaklarında ve savcı ithamnamelerinde caninin sabıkasına dair hayat hikâyesi yollu bilgi verirler. Karnik hakkında verilen bilginin İstanbul'a ait olan kısmı onda bir nispeti bile bulamıyor. Filan tarihte İstanbul'da doğduğundan, muteber bir tacir yanında çalıştırılırken yaşlı bir kadın tarafından kandırılıp Romanya'ya kadar kaçırıldığından ibaret bir şey. Gerçi Siranuş meselesi, gerek onun ve gerek Seyyid Muhammed Numan'ın paralarının aşırılması, o yaşlı kadının kendi tarafından kandırılması, onun da evinden bir hayli para ve mücevherat kaldırılması hakkındaki ayrıntı eksik ise de işin Romanya'dan sonrası itham heyeti tutanağıyla savcı ithamnamesini mükemmel olarak donatmaya kâfi olduğundan bu noksan üzüntü verici olmuyor.

Bir yandan Feride'nin hastalığı beni fazlasıyla üzmüşken diğer taraftan ilahi adaletin pençesinin Karnik'in de yakasına sarılıverdiğini görünce ibret alıcı duygularıma haddinden fazla rahatlık geldi. Üzüntülerim arttı. Bin filozof tarafından

bin türlü olaylar ile tatbik ve tecrübe olunarak gerçekleşme aşamasına vardırılmıştır ki adaletlilerin adaletlisi, hâkimlerin hâkimi olan Allah, bazı müstahakların cezalarında süre tanısa da ihmal etmez. Elbette herkesin yaptığının karşılığını verecektir. Tabiatlarında eşkıyalığa düşkünlük olanlardan başka hiçbir kimse bu görünen gerçeği, bu açık seçik hikmeti ret için kendini zorlayamaz.

Zaten bu hakikat, bu hikmet insanoğlunun tabiatında da yer tutmuştur. İnsan kısmı başkasının haklarına taarruzdan ve müthiş cinayetleri işlemekten kendini alıkoymaya çalışıyorsa sanmayın ki kanun hükümlerinden korktuğu için bu çekinmede bulunuyor. İnsan ruhu cürüm ve cinayet işlemekten kaçar. Ruh hisseder ki ilahi adalet mazlumun intikamını alacaktır. Ruh bunu hissederek ilahi bir korkuyla sahibini durumunu düzeltmeye sevk eder. Zihni, kalbi nice batıl şeylerle karışmış, kararmış olanlar o mukaddes korkuyu yitirir de ondan sonra suçlu, cani olur.

Bunakça bir hikmetle gevezeleniyoruz sanmayın. İşte Avrupa gözümüzün önünde duruyor. Oranın kanunları daha şiddetli fakat Allah korkusu yüreklerden çıktığı için cinayetler de çoğaldıkça çoğalmaktadır.

Feride ile Karnik'in durumu bu hikmetin aleyhine kanıttır sanmayın. Suçluların, canilerin bizde de varlığının nadir olmasını, bu gerçeğin inkârına medar olur sanmayın. Birkaç yıldan beri adliye mahkemeleri düzenli istatistik tutuyor. Mümkün oldukça neşir de ediyorlar. Bunlarla sabit oluyor ki bizde cinayetlerin en büyük sebebi cehalet ile sarhoşluktur.

Biz insanı hemcinsine taarruzdan alıkoyan şeyin Allah korkusu olduğunda karar kılmıştık. Bu korku hikmetin başıdır. Her cahil, her bilgisiz o hikmetin nimetine nail olabilir mi? Sarhoş ise geçici bir mecnundur. Hamdolsun fikirleri, gözleri maarif nuruyla aydınlanmış olan Osmanlı halkı arasında cinayet nadir olaylardandır.

Ertesi sabah İstanbul'a inme kararı verilmediğinden *Debats* gazetesinin bu bendini kestim; bir mektuba iliştirerek diğer evrakla birlikte matbaaya gönderdim ki oradan da Siranuş'a göndersinler diye.

Kıza yazdığım mektupta söz konusu kupürün ziyan edilmemesini tavsiye etmiştim. Hatta çevirerek neşretmek emelinde olduğumu da bildirmiştim.

Nihayet bir gün sonra sabahleyin erkenden davranıp ilk vapura yetiştim. Köprü'ye çıkar çıkmaz Köprü başından bir arabaya binip Vartov Dudu'nun evine vardım. Meğer o gün Siranuş'un ders günüymüş. Beni görünce boynuma sarılırcasına kızca ve bahtiyarca bir karşılamayla, "Okudum, okudum! *Journal de Debats*'nın bendini okudum. Hak Teâlâ beni her yandan bahtiyar etme iradesini gösteriyor. Bir yandan hainin cezalandırılmasını müjdeleyerek, diğer yandan başladığım işteki başarılarla" dedi. Bence Karnik meselesi gerçi Siranuş'un kalbindeki ümidi, şevki kuvvetlendirecek maneviyattan bulunduğu için haddinden fazla önemli olsa da maddiyatça ondan daha önemlisi kızın çalıştığı işteki başarıları meselesiydi. Bu konuda bana izahat vermesini rica ettim. Dedi ki:

— Hangi birini izah edeyim? Bana adeta yeniden bir aile kazandırdınız. Öğrencilerim olan matmazelleri canıma sokacağım geliyor. Hem güzel hem zeki hem çalışkan şeyler. Anneleri olan küçük hanım, Frenklerin *comme il faut*[1] dedikleri kadınlardan. Yani hanım olmak için nasıl olmak lazımsa öyle. Osmanlıca okuyup yazması yolunda, yalnız Fransızcaya hiç vukufu yok. Onun da bir annesi var ki büyük hanım diyorlar. Gerçekten de ne büyük hanım! Ne tatlı hanım! Bana "Kızım!" diye hitap ediyor. Benim için bu hitabın ne tatlı bir hitap olduğunu anlarsınız ya.

Eğer anlayamamışsam anlatmak için elimi kapıp öpmeye davrandı. Men ettim. Engellemem kızcağızı mahzun ederek, "Bu şerefi, bu zevki, bu nimeti benden esirgemeyin" diye bir istirham edercesine yüzüme baktı.

Esirgemedim. Bir değil, birkaç defa elimi öperek her defasında da okşayıp sevdi. Ben de onun arkasını sığayıp gayet iyilikseverce ve babaca teşvik ve teselli sözleriyle şevkini artırdım.

---

1 Düzgün.

6

Bugün kuşluk yemeğimizi Madam Vartov ve Matmazel Siranuş'la birlikte yedik. Son turfanda patlıcanlarla Vartov Dudu ne güzel yalancı dolma yapmıştı! Malum ya, yalancı dolmaların çeşitleri Ermenilere vergidir. Balıkların çeşitlerini pişirmek Rumlara vergi olduğu gibi. Hamur işinin en âlâsını yapmak da Müslümanlara vergi olduğu gibi.

Kuşluk yemeğimizi erkence yediğimiz gibi Siranuş da ben de işimizden gücümüzden geri kalmadık. Ne saadet! Şu günde Siranuşumuz da iş güç sahibi emeğiyle yaşar bir çalışkandır.

Bugün Vartov Dudu olmaksızın durumu denenmiş arabacıyla konağa yalnız gitmesine karar verildi. Arabacı kendisini bekleyemeyeceğinden akşam matbaaya gelecek, oradan da Kahveci Abdullah Ağa ile Beyoğlu'na dönecekti.

Muallime matmazel arabasına bindi gitti. Her ne kadar İstanbul yönüne kadar ikimizin yolu birse de birlikte gidemedik. Şehrimizin âdetlerine göre İstanbul'da İslam'dan tanınmış bir zatın her nesi olursa olsun, bir kadınla bir arabada gitmesi yasaklanmış ayıplardandır, değil mi?

O gün matbaada ilk işim *Debats* gazetesinde Karnik hakkında yer alan bendi tercüme etmek oldu. Meğer baron Karnik akçe ve mücevheratını da Franz Joseph Rıhtımı üzerindeki kokotlarla, kumarhanelerdeki kumarbazlarla, opera tiyatrosundaki aktrislerle çarçabuk yiyip bitirdikten sonra en meşhur bir kumarhanenin "grek" denilen hilebazları arasına girmiş.

Avrupa'nın durumunu bilenler için tarife bile hacet yoktur ki Avrupaca "grek" demek Rum veyahut Yunan demek değildir. Belki kumar oyunlarında türlü hilelerle birtakım paralı adamları soyan hilekârlara "grek" derler.

Baron Karnik güya bir Osmanlı beyefendisi olmuş. Ortaklarının Viyana'da ilanlarına göre güya pek zengin bir paşazadeymiş. Aslında Karnik'te böyle bir maharet yok ya.

Lakin arkadaşları Reji'nin[1] bandrolü yapışık olan oyun kâğıtlarını kaynar suda elde edilen buharla gevşeterek söküp içlerindeki kâğıtları istedikleri gibi düzenledikten sonra yine yapıştırıp güya hiç açılmamış bir paket kâğıt olmak üzere o yoldaki paketlerle kendi arkadaşlarına oyun kazandırıyorlar.

Avrupa'nın büyük kumarhanelerinde her oyunda yeniden bir paketi açmak ve bir kere oynadıktan sonra o paketi terk etmek âdettir. Çünkü öyle grekler vardır ki herhangi bir paket kâğıdı bir kere kendisi karıştırıp karşısındaki adama kestirecek olursa, kâğıtları mutlaka istedikleri gibi düzenlemiş olacaklarından oyunu mutlaka kazanırlar.

İstanbul'dan zengin bir paşazade kumarbazın geldiği Viyana kumarbazlarının malumu olunca her taraftan bu zengin beyefendiyle kumar oynamaya can atarlar. Zengin beyefendinin Fransızcası gayet kıt ve Almancası hiç olduğundan tercümanlar aracılığıyla oynuyor.

Gerçi birkaç oyunda arkadaşlarının yardımıyla büyük miktarda para kazanırlarsa da bir defasında kendilerinden daha kuvvetli bir grek "Sir bilmem ne" adlı bir İngiliz meydana çıkar. Gerçi bu İngiliz asilzadesinin uydurma bir şey olduğu veya Hollandalı veyahut İsveçli bir türedi grek bulunduğu Viyana kumarbazları nezdinde anlaşılmaz değilse de yine oyuna girişmekten yüz çevirmezler.

Sir bilmem ne, bunların binlerce florinini oyunda yutar. Ancak Viyanalılar o türediye paraları kolay kolay yutturmak istemediklerinden herif florin banknotlarını alarak ring denilen caddelerden giderken üzerine hücum edip zorla paraları almaya kalkışırlar. O da yumruğuna tükürmüş baldırı çıplaklardan olduğundan direnmeye kalkışır. Nihayet herifin kafasına bir *casse-tête* yani kafa kıran indirirler. Kafasını kavun gibi ayırarak, sesini çıkartmaksızın, vık dedirtmeksizin düzme İngiliz'in işini bitirip paraları alarak savuşurlar.

---

1 Tekel.

Biz bu bilgiyi ithamnameden çıkarıyorsak da o sıralarda *Tercüman-ı Hakikat*'e aldığımız aynen tercümesi okunacak olsa, haliyle bu tafsilat görülemez. Çünkü kuvvet dereceleri Avrupalılara malum olan terimler ile bu hikâye hepi topu birkaç satırla özetlenivermiştir.

Bu cinayetten sonra diğer arkadaşları gibi Karnik'e de Viyana dar gelir. Yalnız Viyana değil, Avusturya toprağı da dar gelir. Karnik zaten Paris'e hevesli olduğundan oraya kadar düşer. Paris'te önce birkaç Mısırlı bulur; kumarbazlıktan ziyade dolandırıcılıkta yeteneğini göstererek herifleri dolandırır. Bunlardan birisi aslen İstanbul'dan gitmiş ve sarraflığı dalkavukluğa, dalkavukluğu başka manevi vasıflara katarak para toplamış ihtiyar bir Ermeni'dir. Karnik Paris'te çarçabuk bulduğu hempalarının yardımıyla Şanzelize kokotlarını avlama merakına düşen Ermeniyi ustaca bir hileyle müthiş bir batakhaneye düşürür. Zavallı ihtiyarın bu belaya düşmesinde kendi parmağı yokmuş da kurtarmasına kendi muktedirmiş gibi kurtuluş fidyesi filan aracılıklarına kalkışır. Ermeni'nin Paris bankalarına ait olan tavsiye ve temin evrakıyla kırk elli bin franklık banknotu üzerinde bulunduğundan bu paraları aldıktan sonra kendisini kendi emin adamıymış gibi o bankalara tasviyeye dair evrakı imza ettirir. Daha sonra arkadaşlarıyla beraber zavallı Ermeni'yi boğup bir gece yarısından sonra naaşını bir çuvala koyar, Concorde Meydanı'nda Mısır'dan gelme bilindik dikili taşın dibine bırakır. Fransa polisinin dünyaca meşhur olan sonsuz becerisi sayesinde cinayet ortakları tümüyle yakalanır, yalnız şu İstanbullu cani ele geçirilemez. Fakat arkadaşlarından alınan bilgi üzerine Viyana polisiyle haberleşilerek adı geçenin oradaki cinayetleri de haber alınır.

Karnik, cinayet sırları üzerine kurulmuş romanları çokça okuduğundan mıdır nedir, derhal Musullu bir Nasturi papazı kıyafetine bürünerek sakalı da uzatmaya başlar. Güya Nasturilerin Katolik mezhebini kabul etmeleri göreviyle Roma'ya gitmişse de orada bir iş göremediğinden Paris'e kadar başvurmuş. Yeni bulduğu adreste kendisini

böyle tanıttırıp polisin aramalarına karşı bir zaman için izini kaybettirir. Ama aradan çok geçmeksizin yani hemen bir iki hafta zarfında bazı Paris canilerinin bir Amerikalının teşvikiyle bir İngiliz'in idamı teşebbüsünde bulunduklarını haber alarak kendisini de bu işe ortak etmeyecek olurlarsa işi bozacağından bahisle müdahale eder. O cinayete de doğrudan doğruya katılır; biraz ücret alırsa da nafile elini bir mazlumun daha kanıyla boyadığına değmeyecek kadar payın azlığından meyus olur. Cinayet ortaklarıyla bir kavga çıkarır. İçlerinden birini kamayla vurup öldürür. Diğerini yaralar. Ama kendisi de sol omzu üzerinden bir Katalan bıçağı darbesiyle yaralanır.

Karnik için yaralı olmak bir şey değil, fakat bu hal bir ipucu demektir. Paris'in bütün cerrahlarına, bütün tabiplerine, bütün eczacılarına polis tarafından "Omzundan yaralı bir adam, bir yabancı, bir Doğulu size müracaat ederse derhal haber verin" emri hızla yayılır. Dolayısıyla Karnik'in ilk müracaat ettiği tabip polise durumu bildirdiğinden, polis komiseri, Karnik bir gün kahvede otururken "Kanun namına sizi tevkif ediyorum" hitabında bulunur. İşte Karnik burada bir budalalık yapar. "Yıldırım gibi bir şiddetle davranırsam, komiserin elinden kurtulurum" saçma hayaline düşer. Kamasını çekip komiserin üzerine saldırırsa da bilmez ki orada dört beş jandarma sivil kıyafetle hazırdır. Sağ omzu üzerine kısa, kalın, içi kurşun dolu bir lobut indiği gibi elindeki kamanın yere düşmesinden başka kol dahi caninin vücudunun sağ tarafında atıl bir organ olarak sarkıverir.

İşte ithamnamede Karnik'in bu cinayetleri de zikredildikten sonra sorgulamasında böyle inkârda bulunduğu, oysa ilk ve son tahkikatında şu emarelerin görüldüğü beyan edilerek savcı herifin idamı talebinde bulunur.

Gazetenin bu nüshasında Karnik'in yalnız bu şekilde ithamı yer alıyor. Muhakemenin nasıl cereyan ettiğine, mahkeme tarafından ne hüküm verildiğine dair muhtaç olduğumuz bilgi gelecek sayıya bırakılmış. Gazetenin o nüshaları da henüz gelmemiştir.

Altı yedi ay öncesi Galata ve Beyoğlu gazeteleriyle mahfillerini gereği gibi meşgul eden bu Karnik meselesi bu defa tekrar edildi. *Debats* gazetesinin bu haberi karşı tarafta basılan Fransızca, Rumca, Ermenice gazetelerin tümüne alındığı gibi biz de *Tercüman-ı Hakikat*'e aldık. Diğer postayla muhakemenin devamı da gelince onu da tercüme ettik. Özeti birçok delil bir yana suç ortakları tarafından edilen itiraflar da Karnik'in inkârlarını hükümden düşürdüğüne, hele hele son olarak polis komiserine bıçak çekmesinin hiç de inkâr edilemediğine dayanarak cinayet mahkemesi oy birliğiyle caninin idamına hükmetmiş. Bu gibi mahkûmları tutmakta kullanılan Rovget Hapishanesinde tek başına, suçluları hapse mahsus olan ufacık odaların birisine koyulmuş, kapısı üzerine numarasıyla birlikte "Karnik" ismi yazılmıştır.

Malumdur ki cinayet mahkemesinin verdiği hüküm yargıtayda da incelenmeyince ve hükümet başkanının affına da yapılan başvuru o taraftan reddedilmeyince mahkemenin hükmü uygulanmayarak mahkûm Rovget Hapishanesinde bekleyecektir.

Biçare Seyyid Muhammed Numan kızının hastalığından dolayı zaten üzgünken bir de Karnik'in uğradığı kötü akıbeti öğrenince üzüntüsü bir kat daha arttı. Dünkü, evvelki günkü adamı değil ki kayıtsız kalabilsin. Çocukluğundan beri hizmetinde bulunan o habis hakkında zavallı Seyyid Muhammed Numan'ın bakışı gerçekten babacaydı.

Karnik'in mahkûmiyetinin bizim koca Refet'te hiçbir tesiri olmadı. Hayır, böyle demeyelim. Bir tesiri oldu. Ama o tesir iyi tesirdi. Refet demişti ki:

— Ben er geç bu oğlanın elinden böyle bir kaza çıkacağını tahmin ederdim. Çünkü pek kabadayı tavırlı bir delikanlıydı. Ya kıçı üzerinde bir kama yahut cebinde bir rovelver eksik olmazdı. Öyle hizmetkâr takımından bir adamın ne gibi tehlikesi olabilir ki namuskârane bir meşru müdafaa mecburiyetiyle üzerinde silah bulundursun. Karnik hal ve tavrında bulunan adamların üzerlerindeki silah elbette sal-

dırı için olur. Elbette bir gün ya bir öfke ya bir tamah ile o saldırı silahını kullanır.

Refet'in bu sözünün ne kadar bilgece bir söz olduğuna dikkat etmeli, önem vermeli. İnsan kısmı hangi meslekteyse saliki ise o mesleğin tavırlarına, hallerine uygun olmayacak hal ve tavırda bulunduğunu görürseniz onda elbette mesleğine göre fevkalade ve uygunsuz sayılacak bir istidat bulunduğuna hüküm verin.

Paçaları dar, ağı geniş pantolonu ve onun üzerinde Trablus kuşağı, sırtında kırmızı veya mavi fanilası, kısa ceketi, küçük fesi, koskocaman püskülüyle gördüğünüz gençlere niçin "tosun" denilir?

Bunlar kimisi sanatkâr, kimisi esnaf, kimisi mirasyedi ve kimisi de memur sınıfından olmak üzere her biri birer başka mesleğin mensuplarından olup şu kıyafetleri ve o kıyafetlerin gereği olan kısıkça, boğukça sesle bir omuzlarını kaldırıp çenelerini uzatarak söz söyleyişleri ve başka halleriyle bunları yalnız tosunluk bir araya getiriyor. Kendilerine mahsus bir lisanları bile var. Hatta geçenlerde meraklılardan birisi o lisan için bir de lügat yazmıştır.

İşte böyle, insanlığın güzel mesleklerinin hiçbirisine benzemeyen bu yolun yolcularının tümünde bir süre cinayet mahkemelerini meşgul edebilecek istidatlar mevcut demektir. Refet'in demesine göre Karnik de bunlardanmış. Görünüşleri pek sessiz sakin olmakla beraber asıl sinsiliklerinin içlerinde saklı bulunması bu sınıfın özelliklerindendir.

Şu günlerdeki memnunluk verici olabilecek şey yalnız Siranuş'un hizmetine devamı ve hizmet ettiği aile nezdindeki makbullüğü ile bir de şu halden dolayı kızcağızın kendisini pek ziyade bahtiyar bulmasından ibarettir. Bundan başka ferahlık verecek hiçbir şey yoktur. Çünkü Refet Agavni kazasından dolayı ilkin yine nispeten metin görünmüşken zaman geçtikçe üzüntüsünü artırarak bir umutsuzluk heykeli kesilmiştir. Gerçi halinden şikâyetle kimseyi taciz ettiği yoksa da bizce Refet demek mertçe, yüce gönüllüce, ağırbaşlıca ve temkinlice bir neşe, bir şen şakraklık demekken zavallı

çocuğun zorunlu olmadıkça laf söylememesi ve kendine has bir mecburiyetle yüzünü buruşturmaktan başka gülmemesi, evvelki gibi eğlenememesi, eğlendirememesi arkadaşları için hiç de hoşa gidecek hallerden sayılamaz.

Hele Seyyid Muhammed Numan'ı hiç sormayın. O biçareyi sormak için Feride'nin halini sormak gerekir. Feride'nin hali ise hiç de sorulacak hallerden değil. Hâlâ ağzından lokma geçmiyor. Doktorlar yapay yollardan beslenmesine çalışsa da o yapılanlara da rıza göstermiyor. Minder üstünde oturabilecek kadar da hali kalmamış. Bir deri bir kemik kalmış. Yatağa serilmiş ki oradan kendi kendisine kalkabileceği umulmuyor. Olsa olsa teneşir üzerine kaldırılacağı zamanı beklemeli.

Bu felaket zamanı da gecikmiş değil. Üç hafta kadar sonra musibet gelmiştir. Fakat o zamana kadar anlatacak başka bazı vukuatımız bulunduğundan her şeyden önce onları hikâye edelim.

7

Bizim muallime Siranuş'un öğretim hizmetine başlamasının üzerinden bir ay geçmişti. Ama bu bir ay zarfında Siranuş'un öğrencilerine yalnız dört ders vermiş olmasını hesap etmemelidir. Haftada bir ders vermek yalnız ilk haftaya özgü kalmıştı. İkinci haftasında vazifesi olan dersi verdikten sonra bir gün hanımlar bazı alışverişler için Beyoğlu'na gelip Vartov Dudu'nun ikametgâhını zaten öğrenmiş bulunduklarından uşak göndermişler ve muallime matmazeli çağırarak arabalarına aldıkları gibi İstanbul'a getirmişlerdi. O gece kızcağızı konakta alıkoymaya kadar varmışlardı ki bu latif hilenin içinde konağın efendisinin de parmağı vardı.

Mahmiyemin[1] gece de alıkonulmasının pazarlık dahilinde olmadığını yarı latife, yarı ciddi tavırla dostum efendiye

1 Mahmiye: himaye edilen, himaye altında tutulan.

söylediğimde o da aynı tavırla "Artık bir iştir yaptık. Ne kadar darılırsanız darılın. Biz hepimiz pek memnun olduk. Bir âlâ konserto yaptık ki değme gitsin. Meğer sizin mahmiyeniz emsalsiz piyanist, emsalsiz şantöz (hanende) imiş. A birader! Gündüzleri konakta bulunmadığımdan matmazelin maharetinden hiç istifade edemiyordum. Şu bahtiyarlığı bana çok mu gördünüz?" demişti. Çok görmedik ama şartlar dışında bir şey olması pek de hesabıma gelmemişti.

Üçüncü hafta iş daha başkalaştı. Matmazel araba ücreti vermesin diye konağın arabasını ta Beyoğlu'na kadar göndermişler. Akşam da matmazelin konakta kalması benim tarafımda endişe uyandırmasın diye yine o arabayla Beyoğlu'na iade etmişlerdi.

İyi ama ertesi gün araba yine gönderildi. Daha ertesi gün yine... İşin böyle her güne binmesi de bizim tarafta endişe verici oldu. Zavallı dostum efendi hayretini dile getirerek dedi ki:

— Birader! İş sizin dediğiniz sınırı da geçti, benim dediğim sınırı da. Sizin matmazel de o kadar munis, o kadar sevimli olmayaydı. Yalnız bizim ev halkı değil, eşten dosttan birçok kadın da bu sanatkârın hayranı olmuş. Siz de ben de ne desek nafile.

Bununla birlikte bizim düşünceler büsbütün de tesirsiz kalmadı. Mahmiyemizi bir iki gün rahat bıraktılar.

Dördüncü hafta içinde iş biraz daha başkalaştı. Diğer bir kibar aile de Siranuş'un öğretim hizmetine talip çıktı. Lakin orada meşk edilecek çocuk yok. Muallime yalnız kendi hünerini gösterecek.

Anlıyorsunuz ya. Bizim düşüncelerin gerektirdiği sonuç. Zavallı Siranuş'un piyanosuna, sesine ve özellikle dostum efendinin dediği gibi munis sohbetine hayran olanlar, bize itiraz vesilesi bırakmamak için bu tertibi de kurmuş.

İşte ayın birincisi bu şekilde geçse de Siranuş'un haftalığı, aylığı ilk verilen karar derecesinde kalmamıştı. İstanbul'a her geçip geldikçe üç çift kadın eldiveni, bir düzine en âlâsından fildekoz kadın çorabı, Paris'ten gelme en âlâ-

sından bir çift potin, tabiatla yarışa çıkılmışçasına latif bir kutu çiçek, en fino cinsinden üçer beşer şişe parfüm, şekerler, şekerlemeler, filanlarla dönen muallime böyle türlü türlü nimetlerin, inayetlerin hangisine ne yolda sevinip ne şekilde teşekkür edeceğini bilemeyerek şaşırıp kalmakta, bu nimetlerin velilerine ona göre duygularını güçlendirmekteydi.

Osmanlı cömertliği bu, Osmanlı yüce gönüllülüğü. Kibar Osmanlılarımızın böyle Avrupaca hizmetkâr denilmesi lazım gelenlere bile evlat muamelesi ettikleri bilinmeyen şeylerden mi? Bir bendelerinden gönülleri hoşlandı mı, istihkakının bin kat üzerinde mükâfata nail ederler.

İkinci ayın başlarındaydı ki bir gün dostum efendi matbaaya gelip muallime matmazele dair açtığı sözler esnasında, "Birader! Sizin mahmiyenin başarı ve zaferleri tahmin edemeyeceğiniz dereceyi buldu. Yarın öbür gün Şirin Sevda Hanım'ın gelin olacağı havadisini alırsanız hiç de garipsememelisiniz" demesin mi? Şirin Sevda Hanım mı? Bir alaycı tavırla dostumun yüzüne bakakalmışım. Dedi ki:

— Evet, Ermenice Siranuş kelimesinin harfiyen tercümesi buymuş. Kibardan bir hanım oğlu için sizin mahmiyeyi pek gözüne kestirmiş.

— Aman birader! Ne diyorsunuz?

— Ne dediğimi daha anlamadınız mı?

— Anlaşılacak, inanılacak şey değil ki.

— Neden inanılmasın? Ayıp mıymış? Emsali nadir miymiş?

— Ayıp değil, emsali de nadir değil, ama rica ederim kızın aklına bu şeyleri getirmesinler. Buna dair mahmiyeme tek kelime söylenmesine asla rızam yoktur.

Dostum kahkahalarla güldü. Bu gülmesine ben de gereği gibi kızdım. Hiddetimi anlayarak dedi ki:

— Tuhaf be! Gerçekten kız babası olsanız bile size düşen şey bu hiddet midir? Aksine iftihar etmeli değil misiniz?

— Ne yapmak lazım geleceğini tayin edecek dakika bu dakika değildir. Benim kesinlikle zannıma göre Siranuş gönlünü henüz hiçbir kimseye vermemiştir. Gönlü hilafında da...

Dostum sözümü kesti. Tepeden tırnağa kadar ciddileşerek dedi ki:

— Merak etmeyin birader. Telaş etmeyin efendim. Mahmiyenizi kapıp kaçıracak değiller. Şu dakikaya kadar da kendisine hiçbir şey açıldığı yok.

— Tasarladığınız damatla görüştüğü de yok ya?

— Yoktur. İş yalnız annesinin arzusundan ibaret.

— Hay Allah razı olsun. Öyleyse olmayacak bir iş için hemen korkuya kapılmaya da lüzum yok.

— Beni dinleyin. Olacağını olmayacağını henüz hiç kimse bilemez. Elçiye zeval olmaz derler. Ben bir elçiyim. Elçilik görevimi yapıyorum. Gereken ciddiyetle sözlerimi dinlemeye hazırlanmanızı rica ederim.

— Buyurun efendim.

— Bu hanım duldur. Pek de zengin. Bir oğlundan başka kimsesi yok. Oğlunun hal ve şanı sizce dahi beğenilecek şekilde. Eğer arada din farkı olmasa, bu işte hiçbir güçlük görülmezdi. O bakımdan biraz güçlük görüldüğünden bu işi size havale etmek istiyorlar. İstiyorlar değil, havale ediyorlar. Bir kere matmazelin düşüncelerini yoklayın. Olduysa ne âlâ, olmadıysa arada yenilmiş, içilmiş, kırılmış, dökülmüş bir şey yok ya!

Bu sözün yarıdan sonrasında bana bir dalgınlık gelmiş. Söz bitince uyandım; dedim ki:

— Zavallı kızcağıza iyilik edelim derken fenalık ediyorsunuz.

— Neden?

— Ya bu gibi meselelerin neticesinde bahtiyarlığının tamamlayıcısı saydığı hizmetinden de mahrum olacak da...

— Estağfurullah! Bu düşünceye sebep ve mahal göremiyorum. Dostlarımızdan bir hanımın arzusu yerine gelemedi diye biz sevgili muallimemizden vaz mı geçeceğiz?

Dostumun şu son düşüncesi bana biraz sakinlik ve rahatlık verdi. Kendilerinden mahmiyeme buna dair hiçbir şey söylememelerini tekrar rica edip söz alarak Siranuş'un yoklanmasını üstlendim. Dostum da ettiğim ricayı canı gö-

nülden kabul etti. "Bu akşamdan tezi yok bizim çocuklara kesinlikle tembih ederim, matmazelin yanında bu işe dair konuşmasınlar. O hanımefendiye de bu yolda talimat versinler" dedi ve bu karardan memnun kaldığını belirterek çıktı gitti.

8

Öyle ya, biz adeta çocukluk ettik. Mahmiyemiz için ümidin değil, hayalin bile üzerinde bir nimet baş göstermiş. Besbelli böyle hayalin bile üzerinde olduğu için uzak görmüşüm.

Bir kadın için beklenti mesut ve bahtiyarca bir evlilikten başka ne olabilir? Mesele bu mesut meseleden ibaret olduğuna göre kadına edilecek teklif kabul edilmese de kadınlık onuruna, izzetinefsine saldırı sayılamaz.

Dostum efendinin dediği gibi bu işte olsa olsa yalnız bir muhalefet noktası var. O da din farkından ibaret. Halbuki yine onun dediği gibi bu da emsali olmayan şeylerden değil. Biz kendisine edeceğimiz teklifte kendi dinine de saldırmayacağız. Şöyle sadece bir teklif olarak söyleyip kabul etmeyi veya etmemeyi yalnız kendi kararına havale edeceğiz.

Bu akşam zaten Siranuş'u göreceğim akşamdı. Hatta bugün kendisi de İstanbul'da bulunarak akşamüzeri Beyoğlu'na dönecekti.

Matbaada işimi bitirdikten sonra kalktım, havanın da güzelliğinden yararlanmak için yürüyerek Köprü'yü geçtim. Tünel ile yukarıya çıkarak, hatta bir de Tepebaşı Bahçesi'ne[1] uğradım. O zamanlar anılan bahçe yeni yapılardan olduğu için Beyoğlu'nda insanların rağbetle toplandığı yerdi.

Bahçede Refet'e de rast geldim. Tuhaf değil mi? Her zaman tesadüf ve karşılaşması bana ferahlık veren sevimli de-

---

1 Beyoğlu Altıncı Belediye Dairesi'nin ilk başkanı Blacque Bey döneminde, 1870'lerde Tünel hafriyatından çıkan toprağın dökülerek doldurulduğu mahalde tanzim edildi. 1880 yılında açılan Tepebaşı Bahçesi'nin içinde 1892 yılında Tepebaşı Dram Tiyatrosu ve daha sonra meşhur Garden Bar yer aldı.

likanlıyla bu akşamki tesadüfüm beni bayağı tedirgin etmiş olursa garipsenmez mi?

Gerçi bu tedirginliğimin sebebi bu akşam Siranuş'a söyleyecek mühim şeylerim olmasından ibaretti.

Bununla birlikte zavallı Refet, her zaman sırdaşımız, dert ortağımız olduğu halde bu akşam yabancımız sayılıyor.

Hayır, hayır, bendeki bu tedirginlik ayıplanacak, nefret edilecek bir şey. Refet bu sırra neden ortak olmayacak? Siranuş'un bahtiyarlığını benim kadar, hatta benden ziyade Refet de arzu etmiyor mu?

Kalbimde beliren o kötü duyguyu engelledim, yok ettim. Bir anlık tavrım değişmişse bile, velev ki kendimi zorlayarak olsun, kardeşçe bir sevinçle kahraman çocuğun yanına sokuldum. Selamlaşmak, hal hatır soruşmak gibi gerekli şeylerden önce "İsabet oldu ki seni buldum. Bu akşam Siranuş'la yapılacak ciddice bir konuşma var" dedim. Bir zamandan beri solgunluk gelen benzine bir kat daha değişme gelerek dedi ki:

— İyi ama bu akşam matmazeli görmek bence kararlaştırılmış değildi.

— Kararlaştırılmış değildi ne demek? Siranuş ile görüşmelerimiz artık birer karar üzerine mi vuku bulacak?

— Vallahi birader, Siranuş'u ne kadar uzun süre görmezsem kederlerimi o nispette unutarak rahat ediyorum.

— Anlıyorum, anlıyorum. Fakat ben seni bundan daha metanetli, daha temkinli sanıyordum.

— Hatta görüyorum ki karşılaştığımız zaman ona da ıstıraplı, elemli bir hal geliyor.

— Tabii, çünkü biçare Agavni'yi o da kız kardeşi gibi severdi. Bununla beraber bu akşam birlikte bulunmalıyız. Zira mesele önemli. Siranuş'un evlenmesi hakkında.

— Evlenmesi hakkında mı? Acayip!

Refet'in bu şaşkınlığı hakikaten acayip düştü. Aldığı haber üzerine ilk hissinin onaylama yönünde olmadığı görüldü. Hatta işin daha ne olduğunu bilmeksizin bu itirazcı tavrı görülürse, ya meseleyi etrafıyla öğrendiği zaman ne diyecek?

İşi ilk kez Siranuş'un yanında dinleyecek olursa şayet bir itirazla kızı da yanıltır düşüncesiyle meseleyi Refet'e etrafıyla anlattım. Verdiğim tafsilatı özenle dinledi. Fakat özenleri hep uzak görürce, hep itiraz ederceydi. Nihayet dedi ki:

— Sen şimdi bu işi olabilecek işlerden mi sayıyorsun?

— Ne olabilecek işlerden sayıyorum, ne de olamayacak.

— Bence olabilmesinden çok olamamasına aklım yatıyor.

— Arada din farkı olduğu için mi?

— Başka hiçbir şey olmasa bu da yeterli değil mi? Bir kız kolay kolay bu fedakârlıkta bulunabilir mi?

— Agavni sana böyle bir fedakârlıkta bulunamaz mıydı?

— Öteye bile geçerdi. Fakat Agavni'de benim için hâsıl olan mecburiyeti Siranuş'ta da o meçhul şahıs için hâsıl edebilecek miyiz?

— Meçhul şahıs ha? Gerçi meselenin bu tarafı ilginçtir.

Refet benim yüzüme bakıyordu. Ben de onun yüzüne bakakaldım. Ama onun bakışı galibâne ve benim bakakalışım şaşkınca ve adeta mağlubâneydi.

Biraz sonra kendimi toplayarak dedim ki:

— Öyleyse biz işe her şeyden önce damadı geline prezante etmekten başlamalıydık. Öyle değil mi? Kız alafranga büyümüş. Birbiriyle görüşmeli, tanışmalı, sevişmeli de...

— Bana kalırsa Siranuş'tan bu haller de uzaktır. Gerçi ben onu senden önce tanımış olsam da sen kendisini benden iyi tanımışsındır. Öyle halleşmek, sevişmek filan Karnik hakkında bile söz konusu olmamıştı. Bu kız ne kadar içli, ne kadar derin düşüncelidir!

Refet'in bu görüşleri merakımı mucip oldu. Daha doğrusu bende yeniden yeniye meraklar uyandırdı.

Ee, dünya bu, insanlık bu... Ne bilirsiniz? Âlemin hallerinin her tarafı bir roman konusudur. Herkesin iç dünyası başlı başına bir roman oluşturur.

Şu aklıma yeni gelen şeyi de bir araştırma ile yoklamak istedim. Ama güya aklıma hiçbir şey gelmemiş, güya bende hiçbir şüphe uyanmamış gibi davranarak dedim ki:

— Öyleyse bunu Siranuş'a hiç de söylememeli değil mi? Zaten söz bir damadın annesi, bir dostumun eşi, bir kendisiyle, bir de benim aramızda geçmiştir. Senden ise hiç sır çıkmaz. Bu sözü sessizlik ve unutma kuyusuna atıveririz vesselam. Dostuma da deriz ki Siranuş asla kabul etmiyor.

Refet güldü, dedi ki:

— Bu da emanete hıyanet değil mi? Siranuş'un bu teklifi kabul etmeyeceği yalnız sence, bence bir zandan ibaret. Ya kabul ediverecekse?

Acayip! İş beklediğim gibi çıkmadı. Eğer Refet Siranuş'un mutluluğundan ziyade kendi çıkarını, kendi muradını düşünse, böyle söylememeliydi. Aksine düşüncemi onaylamalıydı. Bu sözü şüphelerime muvafık çıkmadı.

Acaba temiz kalpli delikanlı önümde perende mi atmaya çalışıyor diye yüzüne pek dikkatli baktım. Hayır hayır. Söylediği sözü pek safiyâne söylüyor. Dedim ki:

— Kabul edivereceği muhtemel ise neden beni alıkoyuyordun?

— Seni alıkoyan var mı? Aksine, işte sen bu işi gizliliğe boğmak için düşünceni değiştirdin ama ben rıza göstermedim.

— Demek oluyor ki tasarladığımız teklifi edelim ha?

— Evet; edelim ama kabul ediverecek ümidiyle etmeyelim. Kabul etmeme ihtimalini daha yakın görelim. Sence bu evliliğin gerçekleşmesi mutlaka arzu ediliyorsa kızı ikna edebilecek delilleri de hazırlayalım.

Zeki oğlan. Korkarım o da benim ağzımı arıyor. Bu evliliğin gerçekleşmesi bence mutlaka arzu ediliyorsa... Demek oluyor ki kendisince arzu edilmese bile bence mutlaka arzu edilen şeye boyun eğecek.

Öf! Bazı nazik noktalarda şüphelenmek ne kadar fena şeydir! Refet kadar açık yürekli, mert tavırlı bir kahramanla olsun, niçin açıktan açığa konuşamıyoruz? İnsan evladı her işinde diplomatlık etmeye neden mecbur oluyor?

Bizde birtakım tuhaf üzüntüler daha yüz göstermeye başladı. Ama Refet'i kötülüyorum sanmayın. Asıl kendimi kötülüyorum. Çünkü asıl şüphelenme bende. İhtimal ki zavallı Refet'te saflıktan, içtenlikten başka hiçbir şey yok.

Nihayet Refet'le Tepebaşı Bahçesi'nin dikdörtgen allesini[1] dört beş defa döndük. Bir defa da köprü tarafında dolaşarak yeşil suları binlerce kurbağaya mesken olan laka[2] da indik. Arada bir hep bu meseledeki tereddüdümüzü gidermeye sebep olabilecek bazı sözler ediyorduk. Sonunda "Bize düşen şey durumu kıza bildirmektir. Kabul edip etmemesi kendine aittir. Kabule meyyal görülürse caydırmak, redde meyyal görülürse kandırmak için tarafımızdan asla emek sarf edilmemelidir" sözünde ikimiz de karar kılarak oradan çıkıp doğruca Vartov Dudu'nun evine doğru yola koyulduk.

9

Siranuş henüz gelmemişti. Vartov'u evinde bulduk. Fakat meseleden ona bir şey çıtlatmamak ihtiyatkârlığında bulunduk.

Böyle davranmak lazım değil mi ya? Arada din değiştirme meselesi var. Taassup meselesi var. Her şey var, her şey var.

Vartov Dudu'nun akşam için hazırladığı nevaleyi inceledik; bir tabak tavuk göğsü ile meyveden başka eksiğini bulamadığımızdan onları da biz tamamladık. Ezandan sonraca konağın arabasıyla Siranuş da çıkageldi.

Meğer biçare Refet'in hakkı varmış ya! Agavni felaketinden beri Siranuş Refet'i gördükçe sanki matem yenilemeye mecbur oluyor. Sanki Refet'in yanında Agavni'yi de arıyormuş da zavallı kader kurbanı hemen o gün kazaya uğramış gibi müthiş bir üzüntü Siranuş'u istila ediveriyor.

Yoksa Refet'in bulunmadığı akşamlarda hele işine ait hususlarda Siranuş'un şakraklığının Agavni'nin sağlığında da görülmeyen derecelere vardığı nadir şeylerden değildi. Yaptığı işlerden başka yapacağı işleri de bana sayıp dökerek saatlerce bülbül gibi diller dökerdi. Lakin Refet'i gördü mü bu haller büsbütün değişerek kızcağız dilsiz kesiliyor. İçin için

---

1 (Fr. *allée*) Ağaçlıklı yol.
2 (Fr. *lake*) Göl.

ahlarla göğüs geçirerek Agavni'yi iki üç kelimede bir anarak sohbetimizi de zehirliyor.

Bu akşam ele alınacak önemli işimizden dolayı Siranuş'un böyle matemini yenilememesi, daha doğrusu o matemzedelik halinde kalıp gitmemesi için olanca gücümle şakraklığa başladım. Görüştüğü hanımlar nezdindeki makbullüğünden, her gün getirdiği hediyelerden filandan bahsederek, "Bu halleri ne kadar kıskandığımı henüz göstermiyorum ama siz anlamalısınız. Galiba hanımefendiler cicilerle bicilerle kızımı kandırıp büsbütün elimden alacaklar. Ama yağma yok efendim, yağma yok!" vadilerine kadar sözü getirdim. Anlıyorsunuz ya! "Kızımı elimden alacaklar" sözü de asıl meseleye sözü getirivermek için bir girizgâh.

Her zaman yemek vaktine kadar bir fasıl piyano çalmak âdetimiz idiyse de Agavni'nin vefatından beri bu gibi güzel âdetlerin hiçbirisi kalmamıştı. Refet'in bulunmadığı bazı akşamlar ben Siranuş'u zorla piyano başına oturtabilsem de Refet bulundukça bu zorlamada da bulunamıyordum.

Yemek vaktine kadar, hatta yemek süresince hep Siranuş'un hizmetine, başarılarına, mükâfatına dair sözler edildi. Yemekten sonra kızın odasına döndük. Orada ciddiyet tavrımızı takınarak, "Eh kızım, latifeler filanlar şu tarafta kalsın da biraz da işimizin ciddi yanlarını düşünelim. Bize bir elçi gelip görevini yaptı. Hatta o hizmeti bize de yıkarak yani yine elçilikle buraya gönderdi. Elçiye zeval olmaz. Bu gibi şeylere darılmak gerekmez. Hatta için için sevinmek lazım gelir" yollu bir başlangıçla durumu anlattık.

Acaba bu sırrı Refet'in yanında açtığımıza canı mı sıkılıyordu? Neydi? Ben sözümün her cümlesini bitirdikçe Siranuş istemez bir tavırla gülümseyerek Refet'in yüzüne bakıyor, hal ve tavrıyla, "Hele şunun söylediği şeylere bak! Böyle olmayacak şeyler için nefes tükettiğine şaşarsınız ya!" manasını sezdirip duruyordu.

Gerçi ben sözümü bitirinceye kadar kızcağız söze hiçbir söz katmadı. Sürekli beni dinliyordu. Ancak Refet'e gösterdiği o hal, o tavır bana çoktan anlatmaya başlamıştı ki Siranuş'tan bir olur cevabı alınamayacak.

Ben sözümü bitirdim. Siranuş sordu:

— Bu ailenin zengin olduğunu söylüyorsunuz. Servetini ne kadar tahmin edersiniz?

Ben:

— Ne bileyim ben?

Siranuş:

— Hele hele! Tahmini olsun bir miktar söyleyin de tasarladığım cevabı ona göre vereyim.

Refet:

— Onları ben de tanırım. Üç dört bin kese akçelik bir aile olmalı.

Siranuş:

— Üç dört bin kese akçe denilen miktarı ben gözümde tayin edemem ki!

Refet:

— On beş, yirmi bin lira kadar bir şey demek.

Siranuş:

— Huuu! Ne kadar çok para! Fakat bizim ona ihtiyacımız yok ki tamah edebilelim yahut bir başka deyişle ne kadar az para! Buna karşın bizim feda edeceğimiz hürriyete değmez ki aldanabilelim.

Ben hâlâ kızın meramını layıkıyla anlayamadığımdan anlatsın diye yüzüne bakıp duruyorum. Yalnız Siranuş'un değil. "Sen ne dersin?" alaycılığıyla Refet'in de yüzüne bakıyorum. O da kâh bana, kâh Siranuş'a bakıyor. Hep birbirimize bakışıp kalıyoruz da hiçbirimiz diğerimizin meramını anlayamıyoruz. Nihayet ben dedim ki:

— Kızım, kızlar için hayat âlemine girilecek kapı evlilik kapısıdır. O kapının üzerine süs olarak bir istavroz koyulmasıyla başka bir süs koyulması arasında sence bir fark varsa...

Siranuş sözümü kesti. Dedi ki:

— Anlayamadınız peder! O kapının üzerindeki süsün nakşı ne olursa olsun kapı hep o kapıdır. Fakat o kapıdan içeriye eli ayağı bağlı, boynu bukağılı, kendi kontrolü dışında, beklentisine aykırı olarak mutlaka girmesi için babalar kızları zorlamaya haklı iseler, beni bulduğunuz damadın on

beş, yirmi bin lirasıyla tamahlandırmaya ne hacet? Babalık haklarınıza dayanarak emrederseniz, ben de girerim.

Ben:

— Yok! Bu hak hiçbir babaya verilmemiştir. Rıza hakkı kızlarındır. Baba ise kendince münasip gördüğü şeyi kızına da beğendirmek için ancak bir teşvikte bulunur. Nazlandıklarından...

Siranuş:

— Hayır efendim, hayır! Öyle naz denilen şeyler çocukluktan gelir. Ben çocuk muyum ya? Yaşım yirmiyi geçti. Benim için gösterdiğiniz iyi niyete, gayret ve himmete teşekkürler ederim. Sizi bu teşebbüste görünce cidden ve hakikaten bir öz babaya nail olma bahtiyarlığını da kendimde buluyorum. Fakat bu teklifte bulunan zata benim tarafımdan münasip bir şekilde cevap götürün.

Epeyce bir hayretle Refet'in yüzüne bakakaldım. Fakat delikanlıdan bir yardım göremedim. Yine Siranuş'a hitaben sordum:

— İyi ama ret cevabını hangi gerekçeyle vereyim?

Sorum pek safça mı oldu ne, yalnız Siranuş değil, Refet'te bile bir gülüş belirdi. Hatta cevabı da Refet vererek dedi ki:

— Söyleyecek başka bir sebep bulamazsan de ki dinini feda edemiyor vesselam.

Bu cevabın Siranuş tarafından onaylanıp onaylanmadığını sorar gibi kızın yüzüne baktım. O da dedi ki:

— Başka türlü cevap vermenin nezakete aykırı görüleceğini düşünürseniz, bu cevabı verin. Bu da bizim için makbul görülecek mazeretlerden değil mi?

İşte sonuç Refet'in tahmini gibi çıktı. Zaten benim tahminim de bundan uzak değildi ya.

Hükmettim ki bu kız gerçekten bir muammadır. Bir kimsenin himayesini bile kabul etmeyi tenezzül sayar. Diğer yandan adeta hizmetkârlık demek olan bir şeye sevincinden çıldırır. Gerçi özerklik ve bağımsızlık bunda olduğu için hakkı var. Ama evlilik denilen şey özerkliklerin en mutlağıdır. Kendi yuvasının sahibi olacak. Kendi külünü eşeleyecek.

Kendi kendime dedim ki: "Mutlaka taassubundan dolayı olmalı. Rahibeler mektebinde terbiye görmüş olan bir kızdan taassup da uzak olamaz. Ya pek çok okuyup Avrupa okumuşlarında görülen düşünce serbestliği derecesine varmalıydı yahut hiç okumayıp cahil kalmalıydı ki din değiştirebilmek kolay olsun."

10

Siranuş'tan aldığımız ret cevabı üzerine dereden tepeden biraz söz daha ettikten sonra saat dokuz buçuğu geçmekteydi ki Vartov Dudu'nun evinden çıktık. Artık mevsim gereği gibi kışlamış, geceler uzamıştı. Hava da bozarak yağmur çiselemeye başladığından önümüze çıkıveren bir arabayı tuttum. Bir de Refet, "Bu gece Beyoğluluyum. Karşıya gitmeyeceğim" demesin mi? Garipsedim. Refet'in Büyükada'dan ne vakit döndüğünü bilmesem de önceki kararının yine İstanbul'daki evini ihya etmekten ibaret olduğunu bildiğim için böyle garipsedim. Garipseme sebebini kendisine de anlattım. Dedi ki:

— Ada'dan geleli bir haftayı geçiyor. Haberin yok mu? İstanbul'daki evi de yeniden düzenledim. Fakat bu akşam Konkordiya[1] Tiyatrosu'nda Fransız Opera-Komik Kumpanyası güzel bir oyun verecek. Kafa dağıtsın diye oraya gideceğim.

— Ay oğul, oyun bitmiştir bile.

— Hayır, saat alafranga dokuz buçukta başlayacak. Bu günlerde öğle vakti saat altı buçukta olduğundan alafranga dokuz buçuk, alaturka saat dördü buluyor. Oyun da gece yarısından yarım hatta bir saat sonra bitiyor.

— On iki buçukta ha? İş güç sahibi adamlar için pek geç. Neyse engel olacak değilim ya! Güzel eğlenmeniz temennisiyle veda ederim.

---

1 İstiklal Caddesi'nde, içinde bir birahane ile yazlık ve kışlık tiyatroların olduğu bahçe. Bunlar 1906'da yıkılarak yerine St. Antoine Kilisesi yapılmıştır.

Böylece vedalaşarak arabama bindim. Refet de Doğruyol'a[1] dikine çıkan sokakların birinden yürümeye başladı. Bizim araba Altıncı Belediye Dairesi[2] önüne kadar geldi. Tam Okçu Musa Caddesi'ne doğru inmek üzereyken arabacıyı durdurdum.

Evet, durdurdum. Gözüme aldığım hareket ihtimal ki okuyucularımın çoğu nezdinde beğenilmeyecek. İhtimal ki pek çoğu beni ayıplayacak. Fakat ben artık ne beğenilmeye bakabilecek haldeyim ne ayıplanmaya.

Bir şüphedir kalbime girdi. Hem de pek büyük, pek müthiş bir şüphe.

Ya benim kahraman Refetim haşarılığı tekrarladıysa? Kafa dağıtacakmış. Bu söz önemli sözdür. Kafa dağıtma!

Gerçi kendisi gezmiş tozmuş, görmüş geçirmiş, düşmüş kalkmış ise de annesi ve onun ardından Agavni vefat ederek Feride'nin de o hale tutulması üzerine Refet'in kafa dağıtması demek, israf ve sefahate tekrar kapılması demek değil mi?

Şüphe yok efendim, şüphe yok. Refet yine selamet yolundan çıktı. Yine tehlike yoluna girdi. Ben sevdiğim delikanlıyı bu ikinci sapkınlık yolunda istediği gibi yürümesi için serbest bırakamam. Gider bulurum. Basarım, asarım. Keserim, biçerim. Söz dinlemeyerek irşadıma ne kadar muhalefette bulunsa, kulak vermem. Çünkü denenmiştir ki sefihçe hayattan pişman olup tövbe edenler, o tövbe ve pişmanlıktan bir kere dönecek olurlarsa bir daha kendilerini düzeltemezler.

Hemen arabacıya "Dön, Konkordiya'ya!" dedim. Adamcağız gerisin geri döndü; yine Tepebahçesi yoluyla Hacopulo Pasajı'nın arka kapısına kadar gelerek arabadan indim. İçimden bir ses, "Ayıp ediyorsun! Ayıp ediyorsun!" diyor. İçimden o söze, "Ayıp etmiyorum. Görevimi yapıyorum" diyorum. Gerçi hareketlerinde, davranışlarında bana hesap vermeye mecbur olmayan bir adamı izliyor ve durumunu araştırıyorsam da bunu kendime vazife bilmişim.

---

1 İstiklal Caddesi.

2 Beyoğlu-Galata bölgesine hizmet veren belediye.

Bırakmayacağım. Sevgili Refetimi sefahat pençesine tekrar düşürmeyeceğim. Eğer bu konuda kayıtsız davranırsam asıl bunu ayıp saymalı.

Belki Refet henüz tiyatroya girmemiş veya hiç de girmeyecektir düşüncesiyle pasajın içinde bir ara irkildim kaldım. Fakat aklımı çabuk başıma aldım; kendi kendime "Tiyatroya girmemişse, bu aşikâre yalanı boşuna söylemiş olmayacağından mutlaka Refet haşarılığa gitmiştir. Yok tiyatroya girmişse, nerede, kimlerin yanında oturup ne yolda görüştüğünü inceleyerek yine gerçeğe ulaşırım. Dolayısıyla her şekilde tiyatroya girmeliyim" dedim ve var cüretimle pasajın öteki kapısından çıkarak sağa bükülüp tiyatroya vardım. Beş kuruşa yalnız bir antre[1] alarak içeriye girdim.

Birinci perde bitmek üzereydi. Tiyatro hıncahınç dolu. Gözlüğümü takıp her tarafa göz gezdirdimse de ne orta yerde ne de localarda Refet'e benzer birini görebildim. Paradi denilen en üst kata çıkacak değil ya!

Bununla birlikte gözlükle bakan gözlerime de güvenemedim. Gardroba gidip on kuruş kira ile bir dürbün aldım. Dürbünle de etrafı gözlemeye başladım. Bir çehre kalmadı ki dikkatli gözlemimden gizli kalabilsin. Hiçbiri de Refet'e benzemiyor.

Bir ara Refet'in tiyatroya gelmediğine karar vererek yalan söylediğine kanaat etmek istedimse de Refet ya kuliste ise? Ya fuayede ise?

Malum ya, karar verdiği haşarılığı tiyatroda edecek olanlar ya kulislere başvurur ya fuayelere. Aradığım adamı oralarda bulmak için önce fuayeye gidip orada bulunanları gözden geçirdim.

Oyuncu kızlar büfeciyi memnun etmek için konyakların en pahalısından, şampanyaların en âlâsına kadar türlü içkilerle kendilerine ikram ettirdikleri avanak müşterilerin keselerini boşalttırıyor. Hele bir tarafta da kumar oynanıyor ki Allah saklasın! Bereket versin ki Refet'i burada bulamadım. Çünkü burası sefahat âleminin en bataklık dar geçididir.

---

1 billet d'entrée: giriş bileti.

Bir de kulise başvurmak istedim. Rejisör yamağı olduğunu sonradan anladığım bir Fransız, bizi nazikçe uzaklaştırmak için kim olduğumuzu sordu. Kartvizitimizi çıkarıp göstererek basın mensubu olduğumuzu söyledik. Fransız efendi gazetecilere mahsus bir loca bulunduğunu bildirse de ben, "Aradığım adam var" diye yürüyüverince engelleyemedi.

Kulise de başvurdum. Hatta orada birkaç tanıdığa da rastladım ki bazıları, "Oo ne bahtiyarlık! Sizi yine içimizde görelim" diye yarı alaylı yarı ciddi bir sevinç de gösterdi. Ben sevinçlerini bozmadım. Buraya bir arkadaşla geldiğim halde onu kaybetmiş olduğumdan kendisini aradığımı söyledim. Kaybettiğim arkadaşın kim olduğunu sorduklarında Refet'in ismini, şöhretini söyledim.

Bereket versin, bu şahsı tanıyan çıkmadı. Bir hayli zamandan beri sefahat âleminden elini ayağın çekmiş olan Refet, bu âlemler ahalisinin adeta yabancısı olmuş.

İşin bu yanına sevindim. Ama işte Refet'in bana yalan söylediği sabit oldu. Tiyatroya gideceğini söylediği halde tiyatroda yok.

Bir adam neden kötü yalan söyler? Ondan daha kötü, daha ayıp hareketlerini örtmek için; öyle değil mi? İşte apaçık sabit oldu, Refet'in benden gizlemeye mecbur olduğu birtakım ayıp hareketleri var. Daha fazla araştırmaya lüzum yok. Artık gidelim de biraderin evinde biraz rahat etmeye çalışalım.

11

Konkordiya'dan çıktım. Vartov Dudu'nun evinden çıktığım zaman İstanbul'a gitmek üzere bindiğim arabayı yine tiyatro kapısında buldum. Evvelki pazarlık üzere yine binerek yola koyulduk.

Ama hiç beni sormayın. Başım ateşler içinde yanıyor. Refet'in tekrar hayat tarzını değiştirmesine o kadar kızıyorum, o kadar acıyorum ki tarif kabul etmez. Şimdi anladım, Refet'in artık Siranuş'un evine gitmek için gösterdiği nazın

hikmeti neymiş. Herif artık öyle eskisi gibi edepli ve iffetli eğlencelerden zevk alamayacak ki. Siranuş onun ümitlerine, heveslerine uygun düşmeyecek ki!

İnsan düşündükçe daha neler buluyor. İşte bir zamandan beri Refet'in hüznü, kederi artmış gibi gösterdiği hallerin de hikmeti anlaşıldı. Evet, oğlancağız gerçekten umutsuz ve kederli olmalı. Zira haraplıktan düzgünlüğe dönüş nedeniyle hâsıl olan neşenin zıttı bir durgunluğun da düzgünlükten haraplığa geçişte meydana gelmesi zorunludur. Tekrar girdiği yolun ne fena yol olduğunu düşünebilecek kadar zekâ Refet'te yok mu? Yeni sırlarını öğrendiğimizde gerek benden gerek Siranuş'tan ne kadar utanacağını öngörüyor da onun için böyle umutsuz ve mahzun görünüyor.

Bu gecem en fena gecelerdendi. Tabiatımdaki ağırlığı, kasveti sormayın. Bu halin bir sebebi daha varmış. Meğer bu gece biçare Feride de Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş.

Bu kötü haberi de bana ertesi gün geldi. Umutsuzluğum, kederim son dereceyi buldu.

Alelacele giyinip koşarak Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasına vardım. Ama o gece uykuya geç varıldığından sabahleyin de hayli geç kalkılmış. Mağazada bir iki uşaktan başka kimseyi bulamadım. Refet'i sordum. Benden önce gelmiş, kötü haberi alır almaz ağlayarak efendisinin evine koşmuş. Ben de yanıma evi bilen bir adam alıp doğruca oraya gittim.

Bugün şu evde yapılan merasimi anlatmaya lüzum var mı? Ne soğuk şey, ne elemli hal! Zaten hikâyemizin bir zamandan beri girdiği fecaat suretine bir kat daha kuvvet vermiş olmamak için bu ayrıntıya girişmeyeceğim. Hele biçare ihtiyarın halini tarife hiç yeltenmeyeceğim. Adamcağızın hali zaten anlatılacak gibi değil. Cenaze Eyüp Sultan civarına defnedileceğinden karadan Yemiş İskelesi'ne kadar gelinip oradan kayıklarla gidildi. Ben tabii Refet'in yanından ayrılmıyorum. Dün geceki halden haberdar ve hiç olmazsa şüpheli bulunduğumu göstermiyorsam da Refet mutlaka benim takibimden şüpheli olmalı ki adeta benden kaçınır görünüyor.

Yoksa bana mı öyle geliyor? Kuruntu ve hayal genellikle insana kendi zannını canlandırma derecesinde haller de gösterebilir.

Neme lazım? Artık kuruntuya, hayale de ihtiyacım kaldı mı? Refet'in mutlaka eski Refet olmadıktan sonra yeni Refet'in nasıl olabileceğini araştırmaya, düşünmeye de hacet yok. Elbet bir gün gelecek, bu sır kendi kendine meydana çıkacak.

Şu son darbe Seyyid Muhammed Numan'ın gözünde dünyayı zindan etti. Zaten o hikmetli ihtiyarı teselli gücü kimde bulunabilir? Teselli edici sözlerimiz adamcağızdaki umutsuzluğun şiddetine göre çocuk oyuncağından ibaret kalıyor.

Adamcağız ticareti bırakarak Allah'ın mağfiretiyle süslenmiş Hicaz'a yakın yaşama arzusuna düştü. Bu arzuyu eyleme dönüştürmek için epeyce bir zaman daha çalışmaya muhtaçtı. Çünkü yakından uzaktan birçok yerle hesabı, alacağı vereceği vardı. Gerçi ticari işleri durdursa da daha bir zaman için hizmetinde olan adamları çıkaramayarak hepsinin yardımıyla hesap kesilmesine çalışmak gerekiyordu.

Seyyid Muhammed Numan'ın bu felaketi Siranuş'u da fazlasıyla üzdü. Nasıl üzmesin? Adamcağızın bu kız hakkındaki himmeti gerçekten babaca bir himmetti. Agavni felaketinden, yani iki buçuk üç aydan beri bir de Feride felaketi her şeyi iptale kadar götürecekken yine Siranuş'u unutmayıp masraflarının, hesaplarının görülmesini Refet'e havale ediyordu. Kızcağız öğretim hizmeti bulduktan sonra Seyyid'in tahsisatına tokgözlü davransa da bir münasip vakit bulunup da bu haber Seyyid'e ulaştırılamamıştı.

Şu muhasebe işlerinin meydana çıkması üzerine Siranuş'un bir aylık hesaplarının görülmesini Seyyid benden istemişti. O zaman fırsatı ganimet sayarak kızın durumunu muhterem ihtiyara anlattım. Hem de etrafıyla, enikonu hikâye ettim. Anlattıklarım onu çok sevindirdiğinden bu halin verdiği cesaret üzerine Siranuş'un evlenmesi için gösterilen rağbeti de anlattım.

Hikâyenin bu tarafını erdemli ihtiyar daha bir dikkatle dinledi, fakat işin sonuçlandırılmamış olmasından dolayı üzüldü.

Bu adama olan muhabbet ve hürmetimin derecesini anlatabilmek için iftiharla diyebilirim ki mecbur olduğu şu iş bırakma ve hesap kapatma esnasında en güvenilir özel danışmanı ben olmuştum. Bütün mektuplarını da ben yazıyordum. Adamcağız yazdığım mektupları okumaksızın imzalıyordu.

Neden boşuna okuma zahmetine girsin? Okuduğu şeyi anlamaya hali mi kalmış? Yapılacak işler, alınacak tedbirler üzerine kafa yorabilecek Seyyid Muhammed Numan'ı artık aramamalı. O Seyyid Muhammed Numan, bir zamanki Seyyid Muhammed Numan'mış. Şimdi karşınızda duran solgun ihtiyar, o zamanki Seyyid Muhammed'in hayali bile olamaz. Zavallı adamcağız, "Evladım, ben artık mal mülk derdinde değilim. Borçlu çıkmayım, kimsenin bende hakkı kalmasın da bir köroğlu bir ayvaz değil mi, ben Medine-yi Münevvere'de tespih satsam yine bir lokma ekmeğimizi çıkarabilirim" diyor. Ancak üzülmesin. Hesaplar gösteriyor ki Seyyid Muhammed Numan hiç de züğürt adam değil. Bütün borçlar ödendikten sonra on bin liradan fazla net para bile kalacak.

İlk hesaplar bu neticeyi umdurduğu zaman zavallı ihtiyarın yüzünde birçok mutluluk belirtisi göründüyse de artık o yarı ölü ihtiyarcağızın çehresine bahtiyarlık alametleri de yakışmamaktaydı.

SEKİZİNCİ KİTAP

SIRLARIN ÇÖZÜLMESİ

1

Seyyid Muhammed Numan'ın yürüttüğü likitasyonda[1] güvenilir danışmanının ben olduğumu, işlerin hemen tümünün benim elimden geçtiğini söylemiştim.

Bu halde adamcağızın bütün evrakının gözümden geçmiş olması zorunluydu. İş bırakma ve hesap kapatma işinin gösterdiği lüzum üzerine en önce, en yeni kâğıtlar görülerek gittikçe eski evraka doğru müracaat edilmekteydi.

Bir gün evrakın içinde gayet kalın elek kâğıdından bir zarf elime geçti, üzerinde siyah mühür balmumuyla üç mühür vardı.

Mühürlerin ibaresi de "Ali Osman Topuz"du. Bu zarfın üzeri adi mektup zarfları gibi yazılmayıp dörtgen şeklinde olan zarfın hipotenüsüne paralel olarak Arapça "Et-temessükâtü'l-âide li-bintihi ve's-sâdıretü min-dâireti'l-batrîkiyyeti'l-ermeniyyeti fî İstanbul"[2] ibaresi yazılıydı.

Henüz açılmamış mühürlü bir zarfı izinsiz açmak bana doğru gelmedi. Zarfı Seyyid Muhammed Numan'a gösterdim. Okumak için eline aldıysa da anlamalı, zavallı adamcağızın birkaç ay zarfında ihtiyarladığını ki epeyce kalın yazıyla yazılmış olan bu ibareyi okumaktan âciz kaldı. Ben okuyuverdim. Dedi ki:

— Topuz Bey'in emaneti. Sanırım bunun vadesi gelmiştir de geçmiştir bile. Üstündeki tarihe bakın.

---

1 Tasfiye.
2 İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nden çıkan ve kızına ait temessük.

Gerçekten de zarfın üzerinde bir değil, birkaç tarih vardı. Birisi "Tevellüdühâ fî..."[1] diye yazılı olup diğerlerini de okuduğum halde Seyyid Muhammed Numan asıl bu tarih üzerine bir hesap yürüterek "Evet, evet, üç buçuk dört ay kadar geçmiş bile" dedikten sonra zarfı açmamı emretti. Mühürleri ayırıp zarfı açtım. İçinden üç dört parça Ermenice kâğıt ile bir de Arapça kâğıt çıktı. Ermenice kâğıtların köşelerinde birkaç işaret daha yazılmıştı. Seyyid Muhammed Numan artan bir üzüntüyle kâğıtları tekrar zarfa koydurup bana dedi ki:

— Bunlar mahmiyeniz... Mahmiyemiz olan Siranuş Hanım'a ait evraklar. Bunlara karşılık Ermeni Patrikhanesi'nde de mühürlü bir zarf var. Hatta kızcağızın parasını hisse senetlerine dönüştürerek kendi eline teslim ettiğimiz zaman Patrikhane bir belge de bana mühürlettirmişti. O da Patrikhane'de saklıdır. Bu evrak oraya teslim edilecek ve oradaki zarf alınıp Siranuş'a verilecek. Artık siz dururken bu önemli hizmeti başka kime havale edebilirim?

Ben ihtiyarın sözlerini dinliyorum ama dinlediğim şey yalnız bunlardan mı ibaret? Birçok hatıra ayak birliğiyle zihnime hücum etmiş. Daha neler dinliyorum neler!

Sırların ne acayip açığa çıkması! Seyyid Muhammed Numan'ın Siranuş hakkındaki babaca himayesini defalarca garipsemiştik. Meğer bunda garipsenecek hiçbir taraf yokmuş. Meğer kızcağız babası tarafından zaten Seyyid Muhammed Numan'a bir emanetmiş.

Ali Osman Topuz! Anlaşıldı ki Siranuş'un babasının ismi budur. Fakat bu ismin bir Arap ismi olduğuna nasıl hükmedebiliriz ki orta yerde koskocaman bir Topuz var; öyle değil mi?

Bu topuz kelimesi bu ismin bir Arap ismi olmasına engel değil. Tunus ve Cezayir taraflarında birtakım aileler var ki ta Barbaros Hayrettin Paşa zamanında oraları istila eden Türk soyundan olup, o zaman ilk babaları ne lakabı almışsa hâlâ bu lakapla anılır.

---

1 Doğumu ... tarihinde.

Tilimsan taraflarında Gurd adlı bir aile Fransızlarla Cezayirlilerin savaşları esnasında epeyce nam almış. O zamanlar bu kelimenin aslının "Kurt" olduğu ve anılan ailenin meşhur Kurtoğlu Kaptan'a mensup olduğu söylenmişti.

Bu haller hep benim hatırımdan geçiyor ama geçmeleri için şuraya yazdığım kadar zamana ihtiyaç mı görülür? Hayal ne kadar hızlıdır! İşte bunlar da o hayal hızıyla zihnimden geçiyor. Yoksa hâlâ gözlerim erdemli ihtiyara dönük, hâlâ o söylüyor, ben dinliyorum.

Nihayet ihtiyar sözü bitirdikten sonra dedim ki:

— Peder! Ortaya çıkan bu sır beni hayrette bıraktı. Demek oluyor ki mahmiyeniz büsbütün de yabancınız değilmiş.

Zavallı ihtiyar içten, hem de derinden bir ah etti. Dedi ki:

— Oğlum! Babası pek dostumdu. Binbaşı Topuz Bey. O zamanlar Tunus'tan buraya düzenli posta seferi yapan vapurun kumandanıydı. Görevinin müsaadesi derecesinde ufak tefek bazı ticaretlerde de bulunur, ticaretlerinde benim aracılığıma başvururdu. Kâmil insandı.

— O belli bir şey. Kızı da kâmil insan çıkmış.

— Hakkınız var oğlum. Görmedim ama tahkikatım dahi bunu teyit ediyor.

Alınız size bir düğüm daha. Sordum:

— Bu kadar inayetinize mazhar ettiğiniz mahmiyenizi görmemekteki hikmeti de anlayamadım.

Cevaben dedi ki:

— O çapkın Karnik'le evlenmesi kesinleşinceye kadar görmeye lüzum yoktu. Düğün için o nankörе beş yüz Napolyon verişimin bir sebebi de aldığı kızın yabancımız olmaması, bir dostumuzun çocuğu olması meselesiydi. Bu evlilik gerçekleşse, haliyle kendisiyle görüşecektim. Hiç olmazsa babasının şu (elimizdeki kâğıtları göstererek) vasiyetini yerine getirmek için mutlaka görmeye mecburdum. Fakat çapkının ettiği edepsizlik beni çok mahcup bıraktığından kızcağızın bizim yüzümüzden uğradığı zarar tazmin edilmeksizin yüzünü görmeye cüret edemedim.

— O tazmine mecburiyetiniz de yoktu.

— Bence mecburiyet vardı oğlum. Ben şu yaşa kadar yaşadığım halde kafamın doğru gördüğü kurallardan başka hiçbir şeye uymadım. Pek çok şey oldu ki kanunlar ve bilinen kurallar onu beğenmediği halde ben beğendim ve kabul ettim. Aksine pek çok şeyi kanunlar ve bilinen kurallar beğendiği halde ben beğenmedim. Benim uymaya mecbur olduğum vicdan ve âlicenaplık kanunu uyarınca kızcağızın zararını tazmin lüzumu inkâr edilemez.

Her haline, her tavrına şaştığım erdemli ihtiyarın bu hikmetine de şaştım. Ermeni Patrikhanesince icrasını bana havale ettiği işte de kusur etmeyeceğimi temin ederek anılan açık zarfı ceketimin koyun cebine yerleştirdim.

Bu işe son verilmeden önce ihtiyar şunu da tavsiye etti:

— Siranuş'a ait olan bu iş şimdiye kadar gizli kalmış sırlardan sayıldığı gibi bundan sonra da o gizlilik devam edecektir.

— Emin olun efendim. Müsterih olun.

— Ama Refet Bey'e de bu konuda asla bilgi verilmeyecek.

— Benim hiçbir haber vermeyeceğimden emin olun. Bu emrinizi Siranuş'a da tebliğ ederim. Ama onun tarafından gerek Refet'e ve gerek başka bir kimseye sır açılacak olursa ondan dolayı bana bir şekilde sorumluluk gelemez sanırım.

— Siz gizlilik meselesini kendisine anlatın da iş doğrudan doğruya kendine ait olduğundan sır sahibi ister gizlesin, ister ifşa etsin. Bunun şan ve kötülüğü bize ait olamaz.

2

Ertesi gün öğleye doğru doğru Ermeni Patrikhanesi'ne başvurdum. Patrik Efendi ile zaten tanışıklığımız olduğundan geldiğimi bildirdikleri zaman memnuniyetle beni huzuruna kabul etti.

Şimdiye kadar hiç ayak attığım görülmeyen bir dairede bugün ilk defa bulunuşum Patrik Efendi'nin gereği gibi merakını uyandırdığından hal ve hatır sorulmasının ardından, "Efendim, ziyaretten maksat..." diye yüzüme baktı. Bekle-

yişini uzatmak istemedim. Koynumdaki evrakı çıkarıp önüne koyarak, "Şunlara bir bakın da efendim, gereken izahatı vermeye hazırım" dedim.

Patrik Efendi evrakı birer birer tümüyle okudu. İş her ne kadar selefleri zamanında olmuşsa da evrak ve emanetlerin devir ve tesliminde bu işe vâkıf olduğunu anlattı. Patrikhanece yapılacak bir işlem bulunup da Matmazel Siranuş'un da varlığına ihtiyaç görülürse onu da getirebileceğimi söylediğimde Patrik Efendi, "İşi en kısa yoldan bitirmek için Patrikhane'nin Seyyid Muhammed Numan'da bulunan bu evrakın geri alınması karşılığında Ali Osman Topuz Bey'in burada saklı tutulan evrakı iade ediliverir. Bir borç için verilen senedin geri alınmasıyla borcun ödenmesi gibi. Bununla birlikte Patrikhane sicilinde bir kayıt bulunması için ya Seyyid Muhammed Numan ya zatıâliniz yahut daha doğrusu Matmazel Siranuş Patrikhane'ye bir makbuz verirse, bu da fazladan işlem sayılmaz" dedi. Ben üçümüz tarafından da imzalı bir makbuz getireceğimi vaat ettim. Patrik Efendi işin bu derecesini lüzumundan bile fazla görerek evrak müdürü olan bir zata emirle yarım saat zarfında saklı tutulan zarfı getirdiler.

Bu zarfın üzerinde beş mühür vardı. Kimden geldiği, ne zaman, kime teslim edileceği de Türkçe, Arapça ve Ermenice olarak üzerine yazılmıştı. Bu mühürlerin açılması Siranuş'un kendisine ait bir yetki olduğundan zarfı açmak aklımıza bile gelmedi. Hemen Patrik Efendi'nin nazik muamelesine teşekkür ederek kalktım. Zaten beni getiren araba beklediği için ta Beyoğlu'na kadar da onunla gittim. Bugün Siranuş'un İstanbul'a gitmek gibi bir işi yoktu. Odasında oturup öğrencilerinin yaptığı tercümeleri düzeltip kendilerine vereceği yeni dersleri hazırlamakla meşguldü. Yanına girdiğimde, "Size adeta ahiretten selam getiriyorum dersem şaşırır mısınız?" dedim. Onun cevap vermesine hacet kalmaksızın gördüm ki kızcağız söylediğim sözün inceliğini kavramayarak şaşırdı kaldı. Bunun üzerine kendisiyle birlikte kaleme almış olduğumuz macerayı hatırlattım. Kendisi beş altı yaşında bir çocukken bir Arap taciriyle birlikte Patrikhane'ye kadar gittikleri günü hatırlattım. O günü hatırlamakta gecikmediği

gibi rahmetli babası tarafından Patrikhane'ye emanet edilen zarf meselesini de hatırlamakta gecikmedi. Bunun üzerine "İşte o zarf budur matmazel" diye beş mühürlü zarfı kızın önüne koyuverdim.

Sanki zarf yırtılınca içinden babası çıkıverecekmiş gibi kızda şiddetli bir çarpıntı görüldü. Yatışmasına ve alışmasına vesile olmak için sordum:

— Babanız olan Tunusluyu hiç gözünüzde canlandırabilir misiniz matmazel?

— Hayır, hiç hayal edemiyorum.

— Ee! İsmini olsun bilirsiniz ya!

— Hayır, annem onu da söylemedi. Zaten babamla olan münasebetini hiç kimseye söylemezmiş.

— Öyleyse ben babanızı sizden çok tanıyorum. İsmi Ali Osman Topuz Bey'dir.

— Aaa, o ne kadar tuhaf isim!

— İşte zarf üzerinde bulunan mühürlerde de bunlar yazılı. Babanızın kendi mührü. Zarfı açarken bu mühürleri kırmamaya, bozmamaya gayret etmeli.

— Şöyle makasla bir tarafından keseriz.

Zavallı Siranuş kendine özgü bir azimle yerinden kalkarak bir makas bulduysa da aşırı heyecandan eli titreyerek onu kullanamadı. Âcizliğini itiraf edercesine bir tebessümle gülerek makası bana uzattı. Ben aldım, zarfı kestim.

İlk dikkatimizi çeken şey yağlıboyayla resmedilmiş olarak çıkan bir muşamba oldu. On iki santimetre kadar eni ve yirmi santimetre kadar boyu olan bu muşamba üzerinde setresinin göğsü bükme harçlı, eğri kılıçlı, kılıç kayışının tokası çapalı, iri fesli, palabıyıklı, iriyarı insan güzeli bir subay resmedilmişti.

İkimize de bir alıklık geldi. Kâh birbirimize kâh resme baksak da sanki nutkumuz tutulduğundan ikimiz de tek kelime söyleyemiyorduk.

Resim diz hizasına kadar yapılmış bir şeydi. Çok mahir bir üstat fırçasından çıktığı da açıkça görülüp anlaşılmaktaydı. Bu halde kesinlikle güvenmek gerekiyor ki resim aslına da benzemektedir.

Neden sonra Siranuş dedi ki:

— Babam!

— Evet matmazel, babanız.

— Ne güzel adam!

— O palabıyıkları tıraş edecek olsak ve çehresine biraz da nezaket versek, tıpkı size benzeyecek.

— Ben de öyle diyecektim de bir türlü cesaret edemedim.

— Halbuki inkâr etmek isteseniz de edemezsiniz.

Ben bekliyordum ki Siranuş babasının resmini görür görmez can atarcasına resme sarılıp öpecek möpecek, ağlayacak mağlayacak. Bu beklentim tümüyle boşa çıktı. Kızcağız alık alık resme bakıp garip garip gülümsemekle kalmıştı.

Bu olaydan yedi sekiz sene kadar sonra bundan daha önemli ve beni şaşırtan bir gözlemim oldu. Bize pek yakından ilgisi olan bir kadın vardır. O kadın kendisinden başka daha yedi sekiz çocuğu olan bir köylü kadından doğmuş. Üç dört yaşındayken bir şehirli kadın onu evlatlığa kabul etmiş. Analığını adeta ana olarak görüyor, evlatlık vazifesinde zerre kadar kusur etmiyordu. Bir de Rumeli göçü dolayısıyla kadının asıl annesi çıkagelmesin mi? Haber alarak, kendisine ihbar edilerek kadıncağız bizi bulmuş. Fakat ne o kızını tanıyor, ne kızı onu. İkisinin birbirine bakışı adeta yabancı bakışı. Gerçi saygıda kusur edilmiyor ama öyle kan çekmek, can çekmek cinsinden can atarcasına karşılaşma yok.

Bu hali gözlemlediğim zaman Siranuş'un babasının resmine bakması aklıma geldi. O zaman kızın resme karşı gösterdiği kayıtsızlıktan dolayı garipsemem ancak bu bakış üzerine geçti.

Zarfın içinden bir de Arapça yazılmış kâğıt çıktı. Onun altına mürekkeple basılmış olan mühür de zarfın üzerindeki mührün aynıydı. Lakin bu yazı da mağribi hattıyla yazılmış olduğundan bizim için okunmaktan uzaktı.

Her halükârda okuyabilmek için pek dikkatli baktım, çalıştımsa da bir şey söktüremedim. Bunu okuyacak adamı yine Seyyid Muhammed Numan vasıtasıyla bulabileceğimizi Siranuş'a anlatarak resmi yine zarf içine, kâğıdı kendi cebime koydum.

3

Resmi ilk görüşte umduğum kadar can atarcasına sevgi belirtisi göstermeyen Siranuş'un gerek babasına, gerek bu resme dair ettiğimiz sözler üzerine gittikçe merakı artıyordu. Zarfa koyduğumuz resmi tekrar çıkararak, uzun uzadıya bakıp inceleyerek buna şöyle güzel bir çerçeve yaptıracağımıza, şöyle saygı duyulan bir yerde bulunduracağımıza vesaireye dair hayallere de giriştik.

Hele ben kıza yaranmak fikrine asla verilmemek şartıyla sadece nasıl güzel, ağırbaşlı, hele hele binbaşı rütbesini haiz bir zatın kızı olduğunu biraz da abartarak, şimdiye kadar kendisini dünya yurdunda bir başına sanırken böyle bir soy sop sahibi olmanın gerçekten iftihar edilecek bir şey olduğunu anlatıyordum.

Bu yoldaki sözlerimin Siranuş üzerindeki büyük etkisini de görüyordum. Çünkü kızcağız bu sözleri büyük bir bahtiyarca sevinçle dinledikten başka, "Cenabıhakk'ın benim hakkımdaki inayetlerini bilmeyerek, takdir etmeyerek, hâşâ sümme hâşâ mürüvvetsizliğine inandığım dakikalar çok olmuştur. Meğer nankörce ne büyük hatada bulunuyormuşum! Babası yanında olan kızlar bile baba mürüvvetine, baba inayetine benim kadar mazhar değilmiş. Babam şu zarf içinde kalarak yasal reşitliğe gelmemi bekliyormuş. O zamana kadar da Seyyid Muhammed Numan gibi faziletli birini Hak Teâlâ bana baba vekili tayin etmiş. Nihayet sizi imdadıma yetiştirmiş ki babaca himayenizin bu kadar mükemmeli binde bir öksüze nasip olamaz" diye teşekkür ediyordu.

O gün bu görüşmeyi daha da uzatarak vakit kaybedilmesini ikimiz de arzu etmedik. Gerçi bu suretle doğan bahtiyarlıktan ikimiz de o kadar haz almış ve alıyorduk ki şu tatlı sohbetler, latif hayallerle üç gün üç gece birlikte zaman geçirecek olsak yine doyamayacaktık. Ancak Ali Osman Topuz Bey'in şu belgede kızına ne sözler söylemiş olduğunu bir an önce anlamak ikimizin de acilen merak ettiğimiz bir şey olduğundan akşam yine dönmek vaadiyle Siranuş'a geçici olarak veda ettim. Tam oda kapısından çıkarken dedi ki:

— Babamın resmini burada bırakıp gidiyorsunuz. Patrikhane'deki zarf içinden neler çıkmış olduğunu Seyyid'in tümüyle görmesi gerekmez mi? Hele eski dostu olan Topuz Bey'i?

Siranuş'a hak verdim. Bunu ondan önce düşünemediğime de şaştım. Koynumdaki kâğıdı da zarf içine koyarak hepsini alıp çıktım, İstanbul'a geldim.

İslam'ın yok etmeye memur olduğu batıl bir dinin her türlü eserini temelden yok etme hikmetinin doğruluğuyla beraber, ressamlık sanatı ne güzel şeydir!

Tarih sayfalarında meşhur olmuş kişilerin vukuatını, başarılarını gördükçe büyüklüğün o mertebesine varmış olan adamlara hayal gücümüz bir de şekil ve suret veriyor. Müzelerde bunların resimlerini gördükçe hayalimizin vücut verdiği şekil ve suret ile bir de o adamların asıl şekil ve suretleri arasındaki farkı incelersek, takdir edici hayretimizi ona göre düzenliyor ve düzeltiyoruz.

Osmanlı tarihimizin sayfalarında meşhur olan büyükler hakkında bunun mümkün olamaması peş peşe üzülmemize yol açan hallerdendir.

Hele bugün Seyyid Muhammed Numan'ı görmeliydi. Patrikhane'den alınan zarftan bunların çıktığını söyleyerek resmi ve Arapça belgeyi önüne koyuverdiğim zaman Ali Osman Topuz Bey'in resmine pençe atarcasına saldırdı; zayıf gözlerinin görmesine yardım için gözlerine pek ziyade yaklaştırarak baktı baktı da o kurumuş gözlerinin neresinde biraz daha rutubet bulunabileceğine şaşılacak bir halle gözleri sulanıp resmi bana doğru uzatarak dedi ki:

— Oğlum! Bu büyük bir adamdı. Gerçi buralarda binbaşılıktan ibaret bir rütbe büyük görülemezse de Tunus gibi bir yer için bu rütbe bile büyüktür ya. Ama koca Topuz'un asıl büyüklüğü kendi şahsında, kendi zatındaydı. Cömertlik, sadakat, temizlik, sebat ve metanet gibi erdemlerin tümünü kendinde bulundurduğu gibi bunların karşılığında hemen hiç kusuru yoktu. Ya aklı? Ya kavrama gücü? Hele ilmi de herkese hatırını saydıracak mertebedeydi. Yazık ki Tunus

gibi bir yerde doğdu. Burada devlet kapısında yetişmiş olsa kendisindeki mükemmellikle din ve devletine pek büyük hizmetlerde bulunacağı gibi din ve devlet sayesinde kendisi de pek büyük feyiz ve ikbal kazanırdı.

Faziletli ihtiyar pek doğru söylüyordu. Resimde görülen alın, hakikaten bu kadar yüce olup o çehrenin sahibinin olgunlukların toplandığı kişi olacağını fizyonomi incelemelerinde bulunanların tümü itiraf ve teslim eder.

Daha sonra Seyyid Muhammed Numan zarf içinden çıkan Arapça belgeyi eline alarak evirdi çevirdi, göz kapaklarına değdirircesine gözlerine yaklaştırdıysa da bir türlü görüp söktüremedi. Hizmetinde bulunan bir Arap'ı çağırıp okuması için belgeyi ona teslim etti. Bu efendi belgeyi yukarıdan aşağıya kadar süzdükten sonra okumaya başladı. O cümle cümle okudukça Seyyid Muhammed Numan da her cümleyi bana tercüme ediyordu ama cümleleri anlamakta ben de zahmet çekmediğimden bu tercümeleri lüzumsuz sayılabilirdi.

Belgenin ilk okunmasında yalnız dinlemekle yetindik. Daha sonra tercümesini yazmak için ikinci bir okumaya daha ihtiyaç gördük. Bu defa elime bir kâğıt kalem aldım; her cümlenin okunuşu, Seyyid Muhammed Numan tarafından tercümesi bittikçe gereken düzenleme ve düzeltileri de ben yaparak kâğıt üzerine yazıyordum.

Tercümeyi bitirdikten sonra aslı ve Ali Osman Topuz Bey'in resmiyle beraber zarfa koyup ihtiyara, "Bugün için artık bendenizden başka hizmet istemezsiniz değil mi? Müsaade buyurursanız hemen gidip babasının vasiyetlerini kızına tebliğ edeyim" dedim. İhtiyar istediğim müsaadeyi canı gönülden vermekle beraber, "Zaten işlerimiz bitmiş demektir. Sizi iki gün daha yoramaz" diye şu likitasyon işindeki yardımlarımdan dolayı minnettarca teşekkürlerini tekrar etti.

İş görmek için değilse bile, o günkü işleri anlamak için bir kere de matbaaya başvurdum. Siranuş'un babasının resmini bazı arkadaşlara göstermekten bir türlü kendimi alamadım. Daha sonra tekrar Beyoğlu yolunu tutmak için Köprü'den geçtim.

Tünel durağında Refet'e tesadüf etmeyim mi? Delikanlı bugün eski sevinçlerini andıracak bir dostça tavırla acele acele yanıma sokulduysa da doğrusu ya, açık yalanını yakaladığım dakikadan beri Refet hakkındaki eski bakışım değişmişti. Yine de renk vermedim. Onun "Siranuş'un babası tarafından Ermeni Patrikhanesi'ne bırakılan vasiyetnameyi görüp anlamak merakına düştüm. Seni beklemek için doğruca Beyoğlu'na gidiyordum" sözlerini pek şevkle söylemesine ben de mukabele ederek "Yalnız vasiyetnameyi mi? Siranuş'un babası Ali Osman Topuz Bey'in resmini de görmeyi merak etmez misin?" dedim. Şevki daha da arttı. Dedi ki:

— Aman Allahı severseniz, şöyle bir kenarcıkta...

— Yook! Burada olur işlerden değil. Biraz sabret. Tünel'in üst başından bir arabaya bineriz. On dakikada...

— Araba içinde görmek mümkün olabilir ya?

— Bak ona diyeceğim yok.

Dediğimiz gibi Tünel'in üst başında bir arabaya bindik. Resmi ve tercümeyi Refet'e gösterdim. İkisini de pek can atarcasına inceleyip okudu.

Delikanlının bu can atarca tavrı hoşuma gitmeye başladı. O tavırda adeta eski Refet'i buluyordum. Hatta bir ara yalan meselesi de hatırımdan çıktı. Yüzüne baktıkça bakacağım gelen, sevdikçe sevdam artan kahraman çocuğu canıma sokacağım geliyordu. Sordum:

— Refet! Nasıl umarsın? Siranuş'un babasının vasiyetlerine uyup uymayacağını ne yolda kestirirsin?

Refet belli belirsiz bir gülümsedi. Dedi ki:

— Herkesin kalbinde bir aslan yatar derler. Siranuş'un kalbindeki aslanın ne istidatta olduğunu benden çok sen bilmelisin.

— Benim ümidim yok.

— Öyleyse benim de yok.

— Çünkü kendisinde böyle bir istidat bulunsaydı...

Ben bu sözü arabacıyla hemen burun buruna geldiğimiz bir anda söylemeye başlamıştım. Çünkü Refet daha son sö-

zünü söylediği zaman Vartov Dudu'nun kapısı önünde araba durmuş, arabacı da kapıyı açmaya davranmıştı. Bu halde sözüm Refet'e hitap olmak suretinden çıkarak arabacıya hitap suretini aldı. Adamcağız, "Efendim?" diye kendisine söylediğim şu sözleri anlamadığından tekrarını talep eder bir tavırla yüzüme baktı. Artık "Hayır, sözüm sana değil" diye sözü kısa keserek Refet'le birlikte Vartov'un evine girdik.

4

Akşam olmuş, mumlar yanmıştı. Refet'le Siranuş pek kısaca selamlaştıktan sonra Siranuş tarafından gösterilen acele üzerine Arapça belgenin tercümesini hemen aşağıda olduğu gibi okumaya başladım:

> Vahid ve Samed olan, doğurma ve doğurulmadan münezzeh bulunup hiç kimsenin kendisine denk olmadığı Hak Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri'ne hamd ü senadan, dini İbrahim dini olarak, iddiası Zebur, Tevrat, İncil ile onaylanmış bulunan Hâtemünnebiyyine[1] salat ve selamdan, her hangisine uyulsa hidayete erme sebebi olan yüce ailesine ve sahabesine dualardan sonra ben Ali bin Osman bin Topuz[2] derim ki:
>
> İstanbul Beyoğlu'nda ev sahibesi olmaması dolayısıyla mahallesi belirsiz ve Ermeni cemaatinden Kazar'ın kızı Takuhi adlı Hıristiyanın doğurduğu ve kilise törenlerini Siranuş adına icra ettirdiği kız benim soyumdan gelmedir. Buna benim tarafımdan itibarlı Ali oğlu Seyyid Muhammed Numan ile yine muteber tacir Muhammed Hartumî oğlu Abdülkadir İsmail şahit edilmiştir. Her ikisi İstanbul'da sakin ve ticaretle uğraşır. Kazar'ın kızı Takuhi tarafından da bu keyfiyete Süryani milletinden kilise hizmetçisi Haçik oğlu Artin ve Ermeni milleti papazlarından Parnas oğlu Boğos şahit edilmiştir.

1 Peygamberlerin sonuncusu; Hz. Muhammed.
2 Topuz oğlu Osman oğlu Ali.

Dünyada çoluk çocuk denilmeye layık kimsem olmadığından, çocuğun selametini, annesi yanında bulunarak ona tâbi olmasında gördüğümden o şekilde büyümesine baba rızasını gösterdim. Bu kızdan başka vârisim olmadığından öldüğümde geriye bıraktıklarımın paraya çevrilerek tutarının kendisine tahsisini de şahitlerime havale etmişimdir ki bunun için gereken evrak şeriat ve kanun yoluyla ayrıca tanzim edilmiştir.

Bu vasiyetler kızım Siranuş'a tebliğ edildiği zaman kendisi yirmi bir yaşını doldurmuş olgun bir reşit olacaktır. Diğer vasiyetlerime uyulmuşsa kızım cehalet karanlığıyla göz nuru sönmüş bir cahil olmayıp, beyni ve kalbi marifet nuruyla aydınlanmış olgun bir kişi olacaktır. Şimdi bu soyumdan gelen kızıma selam ve duadan sonra derim ki:

Ey canımın parçası! Senin baban bir dine tâbidir ki Cenabı Yesû Aleyhisselam'ın kız oğlan kız Meryem'den babasız ve Ruhullah olarak doğduğuna o apaçık din dolayısıyla inanmaktadır. Hıristiyanlardaki ihtilaflar bir yana bırakılırsa Hıristiyanlığın gerçeği de budur. Ama annen bir dine tâbidir ki Hâtemülenbiya Efendimiz Hazretleri'nin gönderilişleri o dince kabul edilmiş değildir. Ey kalbimin mahsulü! Eğer annenin dininde kalırsan, babandan ebediyen ayrı kalmaya rıza göstermiş olacaksın. Eğer babanın dinini kabul edersen, annenin dinindeki asıl ve esaslı gerçeği de korumuş olacaksın. Bu halde annenle babanı kalbinin içinde bir araya getireceksin.

Hıristiyanlık bilgileri dairesinde yetiştirildiğin için bu vasiyetler sana garip görünür. İlkin tabiatın bundan ürker. Ama ihtiyatlı ve temkinli ol. Biraz da İslami gerçeklerle ilgilen. O zaman anlarsın ki İslam'da zorlama yoktur. Benim sana bu vasiyetim de bir zorlama değildir. Olanca şevkin, aşkın seni vasiyetlerimi kabule teşvik edip hırslandıracağı zamana kadar bekle. Eğer Tanrı'nın hidayeti imdada yetişirse, işte reşit olana kadar seni unutmamış ve babalık vazifesini ifada elinden geldiği kadar kusur etmemiş bulunan ve seni seven babanın ruhunu şad etmiş olacaksın. Aksi halde seni öksüz bırakmamaya gücü yettiğince çalışmış olan şefkatli bir babayı sen öksüz bırakmış olacaksın. Çünkü bu âlemde benden olma senden başka bir kimse yoktur

ki anılmam onun kalbinde yer tutsun. Anıldığım yer yalnız senin kalbin olacaktır.

Sen henüz yeni dillenmiş sevimli bir çocukken seni dizlerimin üstüne alıp severek, okşayarak yüzüne de dikkatle bakardım. Bir an önce seni büyümüş görmekte acele ettiğimden hiç olmazsa hayalimde seni büyütürdüm. Dış görünüşte kendime tam benzerliğini gözlemleyerek manevi bakımdan da bu benzerliğin olmasını arzu ederdim.

Görünüşteki benzerliğimizi senin de karşılaştırmana imkân olsun diye en mahir bir ressama suretimi resmettirerek bu zarfa koydum. Eğer manevi olan benzerliğimiz ümit ettiğim mükemmellikte ise sen bu satırları okurken suretini resimde gördüğün cisim ve cesedi artık toprak olmuş bulunacağı ortada olan babanı yeniden ihya derecesinde bir evlat görevi yapmak için vasiyetlerimi kabul edersin.

Etmediğin takdirde sakın zannetme ki seni lanet okuna hedef ederek cezalandıracağım! Hâşâ! Ciğerparemi dinime dahil olmuş diye tasavvur ve hayalden yasaklanmış olacaksam, bari irade ve ihtiyarımla melun tasavvur etmemek bahtiyarlığı olsun bende kalmalıdır. Bahtiyarlığın bu derecesine de şiddetle ihtiyacım var. Her halükârda aziz ve berhudar ol gözümün nuru!

5

Babasının vasiyetlerini okuduğum süre içinde Siranuş babasının resmini elinde tutarak sanki bu sözleri söyleyen o resim ve daha doğrusu resmin sahibiymiş gibi dikkat ve özenle seyredip dinliyordu. Rengi kâh ağarıp kâh kızarıyordu.

Tercümenin sonlarına doğru gelindiğinde kızın hali daha da başkalaştı. İri aslan gözlerinden siyah yaşlar sızmaya başladı. Hele vasiyetin bitiminde, elindeki resmi kız sevgisiyle birkaç defa öperek kalbi üzerine bastırdı ki gerçekten putperest olanlarda bile şu ibadet edercesine hal tasavvura sığmaz.

Kız bu haldeyken biz Refet'le birbirimize baktık. "Ne dersin ha?" manasını çehrelerimizle birbirimize anlatıyor-

duk. Ancak bu sorulara ikimiz de cevap bulamayarak yine hal ve tavrımızla hayretimizi beyan ediyorduk.

Kızın bu halinde baba vasiyetlerini nasıl karşılayacağı sorulabilir mi? Zaten kendisi bu konuda kararını vermiş olabilir mi ki onu bize de söylesin?

Ben aksine buna dair bir söz açılmasını engellemeye lüzum gördüm. Dolayısıyla sohbeti değiştirmek için dedim ki:

— Bu akşam nasıl vakit geçireceğimizi bana sorsalar, Konkordiya Tiyatrosu'na gidelim derdim.

Siranuş uykudan uyanırcasına hayretler içinde yüzüme bakarak dedi ki:

— Tiyatroya mı? Şu anda tiyatro nereden aklınıza geldi?

Ben:

— Böyle insani birtakım duygular istila ettiği zaman ferahlamak için hiç hatır ve hayale gelmedik eğlenceleri düşünmelidir. Bununla birlikte tiyatroyu aklıma getiren şey, yeni gelen Fransız Opera-Komik Kumpanyasına Refet'in gösterdiği rağbettir.

Siranuş daha da garipseyerek Refet'in yüzüne baktı. Bu tiyatro sözü meydana çıkalıdan beri Refet'in de hali değişmişti.

Nasıl değişmesin? Vicdan sahibi çocuk! Bana söylediği yalan işte vicdanı üzerine hücum edip duruyor. Belaya bakın ki oğlancağız bu yalancılıkta sebata da mecbur oluyor, diyor ki:

— Evet, gerçekten pek güzel bir kumpanyadır. Size de söylememiş miydim matmazel? Hatırınızdan çıktı mı?

Siranuş:

— Ha, evet. Söylemiştiniz. Hatırımdan çıkmış.

O ne? Demek oluyor ki Refet bu tiyatro yalanını Siranuş'a da yutturmuş. Besbelli bir akşam kendi sefihçe emelleri için buradan erkence çıkmaya lüzum görmüş de nereye gideceği Siranuş tarafından sorulunca ayıbını örtmek için tiyatroyu aklına getirivermiş. Eğer Refet'in her zaman tiyatroya gidişi, benim takibimde gördüğüm gibi ise bu çocuğa gerçekten acımalı.

Tiyatro üzerine söz biraz daha uzadı. Uzadığı da isabet oldu. Çünkü sohbet o şekle girdikten sonra ben bir ara Ali

Osman Topuz Bey'in resmini, vasiyetnamesini, tercümesini toplayıp zarfa koyarak konsol üzerindeki aynanın arkasına gizleyivermiştim. Sohbetin buna ait olacak şekli de kesilivermişti.

Bugünkü işler için enine boyuna gezip tozduğumdan gerek vücudumu, gerek zihnimi hayli yorgun buluyordum. Bu akşam saat sekiz buçuk sularında İstanbul'a çekilmek için Siranuş'tan izin istedim. Siranuş Vartov Dudu'nun evine geleliden beri ben hiç onunla bir dam altında gece geçirmediğim gibi Refet de geçirmemişti. Hatta şu günlere gelinceye kadar bensiz Siranuş'u görmeye bile gelmiyordu. Ben ayağa kalkıp izin istediğimde o da yerinden kalkarak, "Efendinin bu ricasına ben de katılıyorum" dedi. Gerçi Siranuş, "Bunca üzüntümle beni yalnız bırakmak reva mı?" diye insafsızlığımızdan şikâyete başladıysa da Vartov Dudu'nun hepimizden âlâ refakat edebileceği anlaşılarak istediğimiz izni esirgememe mecburiyetini teslim ettirdik.

Evden çıktığımızda Refet, "Haydi gerçek tiyatroya gidelim. Güzel eğleniriz" dedi. Hay zeki hay! Kabul etmeyeceğimi bildiği için bu teklifte bulunuyor. Ben kabul etmeyim de kendisi bu vesileyle yeni eğlencelerine gitsin diye böyle söylüyor. Tabii ki kabul etmedim. O da gerçekten dedi ki:

— Öyleyse bana izin ver. Ben gideceğim.

— Tiyatroya mı?

— Evet, pek hoşuma gidiyor.

— Men etmem oğlum. Allah gönül sefası versin.

Bu duayla vedalaşarak Refet'ten ayrıldımsa da ayaklarım ileriye doğru gidebilir mi ya? Hele gözlerim yolumun ilerisine hiç bakamıyor. Yüzüm geride.

Gerçi Refet sonu Konkordiya'ya çıkabilecek bir yolu tutturdu ama eminim ki oraya gitmiyor. Tecrübe ettik; denenmişi tekrar denemek akıllı adam işi mi?

Bir aralık kendi kendime, "Adam, senin nene lazım? Genç adam. Daha sefahate doymamış. Varsın başını öncekinden daha katı taşlara vuruncaya kadar sürünsün" dedimse de hamiyet razı olabilir mi ya? Düşüncelerim derhal

değişti. Hazır Refet benden pek de uzaklaşmamışken şunun adımlarını çiğneyerek bir daha takip edeyim dedim. Bu niyeti derhal kesin bir karar şekline koydum. Haşarı çocuğu gözden kaybetmemek için var kuvveti bacağa vererek onun gittiği yola doğru yürüdüm.

Galatasarayı'na kadar Refet'e yetişemedim. Polis Dairesi'nin önüne geldiğim zaman baktım ki Refet de İsponek bakkal dükkânını geçip simitçi fırınının önünden Hacopulo çarşısına doğru yürüyor.

Hah, haşarıyı yakaladık!

Refet gitti, ben gittim. Gerçekten Konkordiya'ya kadar vardı. Hay külhani hay! Siranuş'un evinde geçen sözler üzerine kendisini izleyeceğime ihtimal vermiş olmalı da şüphelerimi gidermek için tiyatroya kadar gelmiş bulunmalı.

Vakit daha erkence. Fakat Refet o incecik bahçe yolundan girip tiyatronun bilet satılan tarafına büküldü. Tekrar çıkmadı.

Ben sokağın karşı tarafındaki Fransız tiyatrosu yanında mümkün mertebe kendimi gizleyerek bekliyor ve gözetliyordum. Evet, Refet çıkmadı. Kendi kendime dedim ki:

— Mutlaka yakasını bir Fransız aktrisin pençesine kaptırmış olmalı. Tiyatroya erkence gelmek buna delalet eder. Oyuncular kıyafet değiştirdiği sırada birkaç lakırdı etmek için.

Seyirciler üçer beşer tiyatroya girmeye başladı. Tiyatrodan çıkanlar pek nadir. Gözlük gözümde, çıkanların hepsini inceliyorum. Hiçbirisi Refet değil. Refet hâlâ tiyatronun içinde.

Acaba ben de girsem mi? Şimdi tiyatroya girersem afacanı elimle koymuşum gibi oyuncular dairesinde bulacağım. Kim bilir beni görünce ne kadar bozulacak? Ne kadar mahcup olacak?

Tiyatroya girip girmeme konusunda karar verinceye kadar kendimle hayli mücadele ettim. Kâh girmeyi yerinde buluyordum, kâh girmemeyi. Zira tiyatroya girmeyeceksem Refet'i buraya kadar niçin takip ettiğimi düşünüyordum. Gireceksem ve hele hele afacanın bir aşüfteyle doğrudan

doğruya özel münasebeti olduğunu ispat edecek hallerini görürsem, elbette ilişik kesme derecesine varmaya kadar her şeyi göze alacağım. Çünkü sefahatin bu dereceye kadar yenilenip tekrarlanmasını mümkün değil uygun görmeyeceğim.

Perdenin açılışından önce her zaman çalınan entredüksiyonu müzika çalmaya başladı. Ben de artık tiyatroya girmeye karar verdim. Bir, iki, üç adım attım; dördüncüsünde!..

Dördüncüsünde sağdan geri! Güya korkacak bir şey görmüşüm de ondan kendimi korumak telaşına düşmüşüm gibi bir telaşla Fransız tiyatrosunun kapısından içeriye kendimi attım ve yine derhal geriye dönüp gözlemeye başladım. Çünkü Refet tiyatrodan çıkıyordu.

6

Artık anlaşılmadık bir şey kaldı mı? Refet tiyatroya gitmiyor vesselam! Maksadı tiyatro olsa tam oyuna başlandığı zaman çıkar mı? Asıl maksadı tiyatrodaki bir kız. Gitti onu gördü. Söyleyeceğini söyledi. Vereceği kararı verdi.

Ya şimdi nereye gidiyor?

Ne safça soru! Bu tiyatro kızlarıyla sefihçe ilişkide bulunanların hali bilinmez bir şey mi? İş güç sahibi olan bir adam saat birde, bir buçukta oyun biterek tiyatrodan çıktıktan sonra metresiyle geceleyeceği yere gelerek birkaç saat daha vakit geçirirse sabahleyin ne zaman kalkabilir? İşine gücüne ne vakit gider?

Geceleri uyanık olarak sabah etmek tiyatrocuların sanatlarına aykırı değildir. Çünkü onlar gündüzleri de ikindilere kadar uyurlar.

Bu halde tiyatro aktrisiyle münasebeti olanlar şöyle saat sekiz buçukta, dokuzda hatta bazıları daha erken yani akşamdan metreslerinin ikametgâhlarına giderek saat bire, bir buçuğa kadar bir âlâ uyku çekerler. Daha sonra bekledikleri sevgili tiyatrodan gelip çorba içerek sohbete koyulurlar.

Ama bu âdet şu yolun kendini bilen aklı başında yolcularının âdetidir. Bizim Refet de herhalde bu akıllılardan olmalı.

Malum ya, ben Fransız tiyatrosunun kapısı altında gizliyim. Refet Konkordiya Tiyatrosu'nun dar bahçe yolundan dış kapıya kadar gelince korku ve telaşla etrafına bakınmaya başladı.

Hay köftehor hay! Hiç şüphe yok ki beni arıyor. İzlendiği hakkındaki şüphesi pek çokmuş. Benden başka kimden çekincesi olacak? Çekincesi olmasa neden etrafına bakınacak? Dosdoğru yoluna düzülüverir. Şu anda başka bir düşünce beni aldı. Şüphe yok ki Refet metresinin ikametgâhına gidiyor. İzlemeli. Bu ikametgâhın neresi olduğunu öğrenmeli. Güzelce bellemeli. Artık bu gece olamaz ama yarın sabah erkenden oraya gidip Mösyö Refet'e bir kartvizit göndererek kabulümü rica etmeli.

Yapar mıyım? Yaparım.

Fakat yarın sabah oraya erkenden gitmek için bu gece İstanbul'a dönmek olmaz. Refet'in yeni sefa yurdunu öğrendikten sonra gider, bu geceyi de Vartov'un evinde geçiririm.

Ama bu olağandışı misafirlikten Siranuş meraka düşecekmiş. Onun merakını pek kolay giderebilirim. Refet'in yeni halini hikâye ederek sevdiğimiz bu delikanlıyı bu halden men için onun da yardımını isterim.

Ben zihnimde bu kararı verdiğim zaman Refet de o zamanlar Bonmarşe Mağazası olan mağaza önünden Galatasarayı'na doğru yönelmişti. Artık daha fazla vakit kaybetmeyerek hemen arkasına düştüm.

Tiyatro oyuncularının çoğunun Avusturya Postanesine inen şu murdar sokaklardaki misafirhanelerde, birazının da Santa Maria Kilisesi karşısındaki dar sokakların içinde bulunan *garni* yani dayalı döşeli evlerde oturduklarını bildiğimden Refet'in Galatasarayı'na doğru değil, dört yol ağzına doğru sapması gerekirdi. Oysa aktrislerin muteberlerinden bazılarının Yeni Çarşı Caddesi'ndeki misafirhanelerde de oturduklarını hatırladım. O gayretle izlemeye devam ettim.

Fakat Refet Galatasarayı meydanına gelir gelmez tahmin ettiğim gibi sağa sapıp Yeni Çarşı'ya inmedi. Hatta ileri doğru yürüdüğü halde sola dönerek İngiliz Sarayı'na doğru da gitmedi. Doğrudan doğruya Taksim yolunu tuttu. İngiliz eczanesine doğru ilerleyip gidiyor.

Acayip! Bu taraflarda aktrislerin ikametgâhı olabilecek hangi ev var?

O gidiyor, ben gidiyorum. Tam Mektep Sokağı'na vardığımızda Refet sola bükülmesin mi?

Anladım artık! Anlaşılmayacak hiçbir şey kalmadı. Bizim Mösyö Refet yine eski evde oda tutmuş. İhtimal ki tam Agavni'nin oturduğu odayı tutarak yeni metresini oraya oturtmuş. Zavallı Agavni! Bununla birlikte Refet için en uygun tedbir de bu değil mi ya? Hazır uşağı muşağı alışkın olan bir ev. Bu ev benim de işime gelecek. Çünkü uşak benden yana. Refet ve yeni metresi hakkında istediğim gibi bilgi alabileceğim. İstersem bu geceyi bile orada geçirmek mümkün. Siranuş'u, Vartov Dudu'yu niçin boşuna rahatsız edeyim?

İşte zihnimde bu düşünceler olduğu halde Refet'i aralıksız takip ediyorum. Hatta gittikçe kendisine yaklaşıyorum bile. O dereceye kadar ki Refet geriye dönüp bakacak olsa beni görebilecek.

Eve varması halinde dönüp gerisine bakmak Refet için tabii bir hareket olacağından tam eve yaklaştığımız zaman ben bilerek durdum, Refet'in biraz daha uzaklaşmasına izin verdim.

İyi ama Refet bizim eski evin önünde durmadı. Yalnız başını kaldırıp bizce en mühim meskenlerden olan bu evi dışardan seyrettikten sonra geçti gitti.

Ooo! Pirelenmeye başladım. Refet bundan daha aşağı nereye gidiyor? Beyoğlu'nun bundan daha aşağısında öyle aktrisler maktrisler oturamaz.

Şüphe ve merakın doğal gereklerinden olmak üzere vücut sıcaklığım artmış. Ateşler içindeyim. Kanımın dolaşımına gelen sürat dolayısıyla kavrayışım da o kadar hızlı ki

zihnim bir anda doğudan batıya sıçrıyor. Şu anda bir intikal daha gerçekleşti.

Malumdur, Refet'i ilk tiyatroda arayıp da bulamadığım zaman delikanlının hiç de tiyatro merakında olmadığına hükmetmiştim. Tiyatro meselesi sırf benden sırrı örtmek için uydurulmuş bir açık yalandı. Asıl kanaatim Refet'in tiyatro âlemi dışında eğlencelere koyulmuş olması yönündeydi. Bir aktrise müptela olması tasavvuru hemen bu gece uyanmıştı. Umduğumun aksine tiyatroya girdiğini gördükten sonra bu zan ve kanı oluşmuştu.

Şimdi bu zannın, bu kanının yanlışlığı ortaya çıkmaya başladı. Demek oluyor ki Refet'in tiyatrocularla alışverişi yok. Zira o taraflarda o cinsten kimseler asla oturmaz. Artık kesin hükme varıyorum. Refet kendisine bir başka türlü eğlence, bir başka sefahat tarzı bulmuş.

Hâlâ Refet gidiyor, ben gidiyorum. Ama takibe devam ettikçe ne hallere giriyorum biliyor musunuz? Ah! Bu halleri bilemezsiniz. Tahmin edemezsiniz.

Takibe devam ettikçe şimdiye kadar vermiş olduğum bütün hükümlerin büsbütün yanlış olduğunu anlamaya başlıyorum. Durun bakalım. On beş, yirmi adım daha atarsak "Gerçek neredeymiş? Ben nerelerde geziyormuşum?" diye yenilgimi itiraf edeceğim. Hem ne büyük yenilgi!

Evet, evet, bu yenilgiyi itiraf ettim. Meğer gerçek neredeymiş, ben neredeymişim? Bakın, Refet'e bakın. Gitti gitti de ta Vartov Dudu'nun kapısı önünde durdu. Aman Yarabbi! Elini tokmağa sürüp kapıyı çalmaya bile hacet kalmadı. Kapı kendi kendisine açıldı.

Meğer Refet'in dönüşünü bekliyorlarmış ha?

Refet içeriye girip kapıyı kapadı. Üst katta Siranuş'un odasında ışık vardı. Refet'in girmesi üzerine gördüm ki bu odanın storları üzerinde beliren bir gölge kapıya doğru hareket ediyor. Hem de Siranuş'un gölgesi. Tanıdım. Zerre kadar şüphem yok ki Siranuş'un gölgesi. Refet'i karşılamaya gidiyor.

7

Tepeden tırnağa kadar buz gibi soğuk bir ter içinde kaldım. Beynim dönmeye, gözlerim kararmaya başladı. Düşmemek için sendeleyerek Vartov'un evinin karşı sırasındaki evlerden birinin kapısına kadar vardım. Kapının önündeki taş merdivenin üstüne oturdum.

Dirseğimi dizimin üzerine, çenemi de dirseğimin üzerine dayatarak, gözlerimi Vartov'un evine dikerek bakıyorum; düşünüyorum.

Ama bakıyorum da ne görüyorum? Düşünüyorum da zihnimde neyi buluyorum?

Hiç! Tümüyle hiç!

Bir ara kendi varlığımı da unutma derecesine geldim. Neredeyim, ne yapıyorum, bilmiyorum.

Bilmem ki uyumuş muyum? Bilmem ki bayılmış mıyım? Ama kendimde olmadığım muhakkak.

Üşüyorum. Ellerim, ayaklarım buz kesilmiş. Adeta dondurma tenekesinin içine girmişim gibi bir hal. Dişlerim bile titriyor.

O aralık merdiveni üzerine oturduğum kapı açılmasın mı? İçerden bir erkek sesi, "Size ne oldu mösyö?" demesin mi? Aklımı başıma aldım. Bunun bir imdat olduğunu anladım. Sözü söyleyenin yüzüne baktığımda Vartov'un komşusu olan bir Almanyalının uşağı olduğunu tanıdım. Efendisiyle de selamlaşırız. Dolayısıyla ümidimi, cüretimi artırarak, "Aman bir kadeh konyak! Büyücek bir kadeh konyak!" dedim. Gayretli uşak ricamı tekrar ettirmedi. Bir dakika sonra yarıya kadar âlâ şampanya, konyak doldurmuş olduğu şarap kadehini elime tutuşturdu. Onu içtim. Ardından midemde ateş çıkmış gibi bir şeyler hissettim. Bu hararet yavaş yavaş vücuduma yayılmaya başladı.

Üç parmağımı yeleğimin cebine sokarak elime geçen bir altını çıkarıp uşağa sundum ve "Bir konyak daha!" dedim. Uşak bu bahşişten çekincesini anlatacak birkaç söz söylemeye davrandıysa da içerdeki ışığın yardımıyla avcuna koy-

duğum şeyin çeyrek olmayıp lira olduğunu anlayınca ikinci konyağı yetiştirmekte acele etti; altın da avcunda kaldı.

Konyağın ikincisini de içtim. Vücudumun harareti arttıkça artıyordu. Bir de sigara yaktım. Kendime geldim. "Geldim" değil, geçtim bile. Yaşanan musibetler olanca dehşetiyle karşıma çıktı.

Eyvah! Gerçek neredeymiş, ben neredeymişim. İnsanoğlu mu? Halledilmez bir muammadır, muamma! Seni Siranuş seni! Seni Refet seni! Ben ikinizi de insanlığın yüksek tabakasına varmış kahramanlardan sayıyordum. Meğer siz... Meğer ikiniz de...

Hayır, hayır! Bu facia her tahammülün üzerindedir. Yapmaya çalıştığımız şeylerin olgunlaşmasından önce paldır küldür yıkıldığını görmek, dayanılmaz bir beladır. Belaya belayla karşılık vermeli. Gerekirse bu gece dünyayı yıkmalı.

Gazabım bir dereceyi bulmuş ki hakikaten bu gece dağları devirmek bence pamuk atmaktan kolay. Arada bir Siranuş'un o melek gibi çehresi hayalimde canlanıyor. Hâlâ melek gibi ama bu saflık, bu masumiyet hayalimde yer tutmuş olan eski çehre. Şimdi kendisini görecek olsam kim bilir ne kadar nefret edilir göreceğim.

Refet de öyle. Hatta o daha beter. Ondan sıdkım daha evvel sıyrılmış. Çoktan iğrenmeye başlamışım. Şu anda onun da hayali karşımda tecelli ederek heyhat pek de kahramanca bir suret tasvir ediyor ama tüh! Haydi hey yalancı kahraman! Haydi hey düzenbaz herif! Açık yalanın bence denenmiş ve ortada olduğu halde kahramanlık senin nerene yakışacak!

Midedeki konyağın buharı sinirleri istila ettikçe duygularıma genişlik geldi. Gazabım arttı diyemem fakat azmim cezmim olgunlaştı. Yerimden kalktım. Uşak, "Arkadaşınız önde, siz arkada geliyordunuz. Neden o sizi beklemeyerek kapıdan girdi? Ben çelebinin tiyatrodan dönüşünü bekliyordum da" diye hâlâ benden izahat ümidinde. Bense, "Zararı yok, zararı yok. İşte ben de gidiyorum. Rica ederim, sen içeriye gir de kapıyı kapa" diye uşağı susturarak doğruca Var-

tov'un kapısına vardım. Öfkeli ve gazaplı olmasın kaygısıyla yavaşça kapıyı çaldım.

İçerde epeyce bir telaş oldu. Öyle ya, olmayacak mıydı? Refet'ten sonra kimsenin gelebileceği beklenmiyordu. Basıldılar!

Sizi gidi hainler! Korkun, titreyin. Utancınızdan yerin dibine geçin! Fakat gerçekten yerin dibine geçecek olsanız arkanızdan ayrılmayacağım. Oraya kadar gidip sizi orada da bularak yüzünüzü hışımlı gözlerime hedef ederek tüküreceğim. Yakanızı bu cezadan asla...

Derken kapı açıldı. Acayip! "Kimdir o?" sorusuna bile hacet yok. Vay! Ben bu kadar mı gafilmişim? Bu kapı her çalana açılıverecek kapılardanmış da hâlâ anlayamamışım ha? Ne gaflet! Ne eblehlik!

Kapıyı açan Vartov'du. İçeriye girer girmez ilk sorum "Sormadan, korkmadan kapıyı nasıl açıverdiniz?" oldu. Kadıncağızda hiç telaş eseri yok. Aksine beni her gördüğünde yüzünü aydınlatan güler yüzlülükle, "Aa! A beyim şu küçük pencereden bakınca kapı önündeki adam görülmez mi?" cevabını verince kendimi toplamaya mecbur oldum. Düşündüm ki gündüzleri bile ben buraya geldikçe önce Vartov Dudu şu pencerenin içerisinden görünür de kapı sonra açılır. Asıl gaflete şimdi düştüğümü anladım. Hele kadının telaşsızlığı beni büsbütün uyandırdı. Son derece iyi düşünmeyi, ağırdan almayı gerekli gördüm. Derken yukarıdan bir ses, "Kimdir Dudu?" diye sordu: Siranuş'un sesi. Şarkı söylerken canlara tesir eden o latif ses! Vartov'un, "Efendidir" demesiyle Siranuş, "Ben size demedim mi? Benim kalbime doğan şey mutlaka çıkar demedim mi?" diye beni karşılamaya koştu.

Acayip! Bunda da telaş yok be! Merdivenden inerken halini inceliyorum. Evvelki halinden fazla bir şey görülmekte ise o da şu ani gelişimden dolayı bir şevk, bir sevinçten ibaret!

Daha söz sırası bana gelmeksizin Siranuş, "Vallahi kalbime doğmuştu. Adeta gelmenizi kalbim bekliyordu. Ne

isabet oldu! Hak Teâlâ Hazretleri işimizi yalnız kolaylaştırmıyor, hızlandırmada da inayet buyuruyor" diyor ki beni hayretten hayrete düşürüyor.

Acaba dram zannettiğimiz şey komedya mı çıkacak?

Ben hâlâ söze başlamadım. Siranuş yüzüme bakarak, "Acayip! Halinizi değişmiş görüyorum. Size ne oldu?" diyor. Vartov Dudu da, "Ben de dikkat ettim ama sesimi çıkaramadım" diye Siranuş'a yardım ediyor. Hele Siranuş, "Aa! Nefesiniz içki kokuyor. Demek oluyor ki çakırkeyifsiniz. Değişmeniz bundan ibaret değil mi?" deyince bana bir de mağlupça utangaçlık geldi. Mutlaka o halde pek gülünç bir tavır almışımdır. Söze nereden başlayacağımı bilemeyerek bir başlangıç olsun da nasıl olursa olsun diye, "Refet burada mı?" dedim. Fakat ikisinin de onayına aldırış etmeden merdivenden çıktım.

Yalnız Refet değil, Vartov Dudu'nun kocası Boğos Ağa da oradaymış. İkisi beraber beni karşıladı. Yalnız Refet'in tavrında birazcık mahcubiyet belirtileri görünüyordu.

8

Aman Yarabbi! Ben burasını ne halde bulacağımı tahmin ederken tahminime ne derecelerde aykırı bir halde buldum!

Benim tahminime göre meydanda ne Vartov Dudu bulunacaktı, ne kocası. Hane halkı uykuda bulunacaktı. Yalnız Siranuş uyanık olacaktı. Ama o da gecelik dekolte gömleğini giymiş halde perişan saçlarıyla âşığını karşılayacaktı. İhtimal ki benim karşı taraftaki evin kapısı önünde geçirdiğim zaman zarfında Refet de soyunmuş dökünmüş bulunacaktı.

Ne uzak hayal! Hane halkının tümü gündüzlük giysileriyle bir arada bulunuyor.

Ben artık içimden geçen şeyleri engellemeye de lüzum görmüyorum. Çünkü beş on dakika önce beni helak haline yaklaştıran üzüntü yok hükmünü almış, içtiğim iki büyük kadeh konyak ilaç için değil, keyif için içilmiş ama beni neşe-

lendiren şey yalnız bu iki kadeh konyaktan ibaret değil. Beni korkutan hallerin bir rüyadan, bir kâbustan ibaret olması bende emin bir neşe yaratmıştı.

"Ne gördün? Ne anladın ki o kadar kuvvetli ve esaslı olan şüphelerin yok oldu?" mu dediniz?

Benim gördüğüm bana kâfiydi. Ettiğim şüpheler Allah saklasın, doğru çıkacak olsa, evin içini böyle mi görecektim? Siranuş bir tarafa düşüp bayılmış, Refet kendisini pencereden aşağı atmaya davranmış görülmeyecek miydi? Bu temiz kalp sahiplerindeki telaşsızlıktan, güvenden, neşeden büyük hangi delil ararsınız ki zan ve şüphelerime karşı söyleyebilirsiniz?

Yukarıya çıkıp bir dakika önce kurulan görüşme meclisine ben de eklendim. O zamana kadar geçen müzakerenin özetini bana da bildirdiler.

Ama bundan önce okuyucularıma şu izahatı vermeliyim ki meğer bir zamandan beri Refet'in Siranuş ile karşılaşmaktan kaçınması, delikanlının gönlünde zaten mevcutken bir ara daha da büyüyen şiddetli sevdayı zapt etmek içinmiş. Meğer bu kaçınmaya Siranuş da ortakmış.

Dahasını mı istiyorsunuz? Meğer bundan evvel Refet'in kıvırdığı tiyatro yalanı da Siranuş'un verdiği talimat ve emir üzerine vuku bulmuş. Yani o gece benden ayrıldıktan sonra Refet başka bir yere gitmeyip bu gece olduğu gibi yine doğruca buraya gelerek Vartov Dudu ve Boğos Ağa da dahil olduğu halde yine böyle bir danışma meclisi kurarak yine bu geceki gibi görüşmede bulunmuşlar. Alın size yeni bir roman daha!

Siranuş tarafından verilen görüşme özeti bana ispat etti ki bu meselede ne kendisi için kınanacak bir kabahat söz konusudur ne Refet için. Şu dört kişi kararlaştırdığı neticeyi bana arz ederek görüşümü, rızamı almadıkça hiçbir icraatta bulunmayacaklarmış.

Sorduğum bir soruma cevaben Siranuş dedi ki:

— Peder! İşte varlığımın sebebi olan asıl öz babamın resmi huzurunda yeminle sizi temin ederim ki ta İstanbullu

hanımefendi beni oğluna alma hevesini ortaya çıkarıncaya kadar ne benim tarafımdan Refet'e ve ne de Refet tarafından bana ilan-ı aşk ve hevesini gösterme yollu tek kelime söylenmiştir. Fakat ikimizde de bu sevda eskidir.

Kızın şu sözü ve hele hele sevdanın eskiliğinden bahsetmesi beni şaşırttı. Güya ona inanmıyormuşum da doğrusunu Refet'ten soruyormuşum gibi delikanlının yüzüne baktığımda, gerçi hicabından mosmor kesildiyse de bir baş işaretiyle o da Siranuş'u onaylamaktan geri durmadı.

Söylediği söze pek de itimadım olmadığını gören Siranuş meseleyi açarak dedi ki:

— Bir kadın kendisine meyyal ve hevesli olan ve hele hele kendi hakkında ciddi ve temiz bir sevda besleyen adamın halini yalnız bir bakışından anlar. Bunu anlamayana kadın demektense odun demeli. Refet Bey'le bir iki görüşmenin ardından hakkımdaki hissiyatının ne olduğunu anlamıştım. Kendi içimdekileri ona anlatmamak için gönlüme karşı olanca kudretimle mücadeleye girişmiştim. Daha sonra kendisi itiraf etti ki halimi anlatmamaya muvaffak da olabilmişim.

Refet'te onay tavrı.

Ben hâlâ şaşkın bir tavırla, "Ya Agavni?" dediğimde Siranuş dedi ki:

— Evet, Agavni! İşte beni gönlümle uğraşmaya mecbur eden şey o Agavni'nin hatırına, hakkına saygılı kalma meselesi değil miydi? Belki de şimdiye kadar adalet satırıyla kellesi uçurulmuş olan o nankörü Agavni'den kıskanıyor görünüşüm de zavallı Agavni'yi asıl Refet yüzünden kıskandırmamak için bir tedbirimdi. Şu dakikaya kadar bu tedbir bence en büyük sırdı. Her şeyi Refet'e itiraf etmiş olduğum halde henüz bunu haber vermemiştim. Hatta hatırlar mısınız o geceyi, Seyyid Muhammed Numan'ın himayesini kabule mecbur edildiğim zaman Refet, "Öyleyse kardeş olduk" diye bana elini uzatmıştı?

Bu söz üzerine Refet'in çehresinde parıltı gibi bir şey belirdi. Bu gece adeta ilk defa olmak üzere söze başlayarak dedi ki:

— Evet, evet; pekâlâ hatırımda. Siz elimi Seyyid Muhammed Numan'ın babaca cömertlik eline vekil olarak kabulde tereddüt etmediniz de doğrudan doğruya benim kardeşçe elim olarak kabul etmek istemediniz.

Siranuş:

— Biraz noksanınız var. Bir an için bende bir tereddüt hâsıl olmuştu. Fakat o anı müteakiben zavallı Agavni'yi asıl bu sahte kardeşlikle temin etmiş olmak için Refet'in kardeşlik elini de kabule atıldım.

Arttıkça artan hayretim bana şöyle bir soru sorma cesaretini verdi:

— Öyleyse Refet'in Agavni'ye gösterdiği duygu sahte bir şey miydi?

Refet:

— Asla. Sana bunu defalarca anlattım. Agavni hakkındaki ilk hevesim yalnız çocukça, mirasyedice bir hevesti. Daha sonra Agavni ile birleşmeye rıza gösterişim, onun arzu ettiği kurtuluşa benim refakatimle kavuşabileceğini iddia etmesinden ileri geliyordu. Sonra zaman geçtikçe kızcağızın kendini düzeltme husususundaki ciddiyet ve sebatı bende kendisi için büyük bir hürmet uyandırdı. Kalbimin en derin köşesinde Siranuş'un saklı olması bu büyük hürmete bir muhabbetin eklenmesini men edemedi. Çünkü gönlümle Siranuş'un birbirine nispeti bir puthane ile bir put arasındaki nispetin aynıydı.

Delikanlının bu sözünün tamamen gerçek olduğuna nasıl şüphe edilebilir ki bütün hal ve tavrı, cisim ve canı bu iddianın doğruluğuna tanıklık ediyor. Refet sözüne devam etti:

— Evet, Siranuş hakkında benim için zerre kadar ümit olamaması o gönül puthanesinin içinde hoş bir karanlık hükmünü aldığından bence Siranuş'a tapınma bayramları hükmünde bulunan bazı anlarda o ibadethanenin latif tecellileriyle keyiflenebilirdim. Yoksa özellikle son günlerinde Agavni'nin muhabbeti bütün vücudumu istila etmişti.

Refet sözünü bitirince Siranuş başladı:

— Refet'e kendi tarafımdan zerre kadar ümit vermeme işindeki mecburiyetim işte Karnik ile evliliğe rıza gösterişi-

min en büyük, en gizli sebebidir. Yoksa bir zaman olup da Refet'e meylimi iftiharla ortaya koyabilme imkânını bir an aklıma getirmiş olsam, o imkân zamanını ömrümün sonuna kadar bekler de ne Karnik'in ne başkasının evlenme teklifine "Evet!" cevabını verirdim. Dağ gibi bir Agavni'nin kaza eceliyle tekerlenip gidivereceğine kim ihtimal verir? Uzak varsayım ile farz edilsin ki bu ihtimali verebilecek adam da var. Fakat bakalım ben kendi hevesinin gerçekleşmesini bir dostunun ölümü yüzünden beklemek gibi bir alçaklık derecesinde kendimi görebilecek miyim? Kendi ölümümü buna bin kat tercih ederim.

Arada konuşulan ufak tefek sözlerden anlaşıldı ki Siranuş'un bu kalp sırlarına en büyük sırdaşı olan Vartov Dudu da ortak değilmiş. Yine söz sırası Siranuş'a geldi:

— Bir yandan Karnik'in alçaklığı, diğer yandan Agavni ve hele her taraftan Refet tutkuları benim için hep birer musibet, hep birer zorluktu. Bunların karmaşıklığıyla zaten gönlüm perişandı. Bir de Feride ile Refet'in evlilik meselesi çıkıverince karmaşıklık bir kat daha zorlaştırılmış oldu. Ah bu musibetin böyle iki başlı bir facia teşkil edeceğini kestirebilmiş olsam, olanca kuvvetimi, nüfuzumu kullanır, hiç olmazsa iki faciadan birini olmadan önce engellemeye çalışırdım. Ya Refet'in Feride ile evlenmesine muvaffak olarak Agavni'yi feda ederdim ya Refet'i Agavni ile evlendirerek Feride'yi kurban ederdim. Fakat insan evladının tedbirinden, kudretinden ne olur? Hele benim gibi bir âcizin! Bir perişanın!

Bizim güzel esmer bir filozof gibi konuşuyor. Söylediklerindeki isabeti takdir için geçmiş olayları gözden geçirmeli. Onun gördüğü şekilden daha doğrusu bulunabilir mi? Ben hiçbir görüş belirtmiyordum. Önemle sırların sonuçlarının ortaya çıkışını inceliyordum. Siranuş da sözünü kesmeyerek diyordu ki:

— Bir de iş gele gele İstanbul'dan bize bir kısmet açılması derecesine geldi. Sayenizde o itibarlı aileler nezdinde gördüğüm makbuliyet bence zaten dünyaya değer bir nimetken o makbuliyetin en iyisi olmak üzere teklif edilen evlilik redde-

dilebilir mi? Bunun için olsa olsa yalnız bir engelleme sebebi olabilir ki o da Refet'in gönlünde yer eden sevdasıdır. Siranuş bu sözü söylerken Refet'in yüzüne baktı. Zavallı Refet ne kadar minnettarca bir bakışla şükranlarını sundu!

Siranuş yine ifadesine devam ederek dedi ki:

— Bu evlilik teklifine karşı size ret cevabını hâlâ Refet'le yüz yüze bir kelime etmeksizin verdim. Ardından gönlümü Refet'e açtım. Bu teklif tekrarlanacak veya başka bir talip çıkacak olursa, nasıl davranacağımı sordum. O da ağlayarak, beni de ağlatarak bütün sırlarımızı ortaya koyduk.

9

Bir elimle Siranuş'un, diğer elimle Refet'in arkalarına vurarak "Demek oluyor ki tiyatroya gitmek yalanlarıyla beni savdıktan sonra burada toplanılarak şu iş müzakere ediliyordu, öyle mi hilebazlar?" dedim. İkisi de beni kucaklayarak özürler dilemeye başladı. Vartov Dudu ile Boğos Ağa'nın da şahitliğiyle inandırdılar. Temin ettiler ki müzakerede bence her ihtimalin dışında görülecek olan bu sırrı bana nasıl açabilecekleri müzakeresinden başka hiçbir hal ve harekette bulunmamışlar. Hatta o müzakereye de bir netice verememişler.

Bu kadar mertçe, sabırlıca, mücahitçe bir meselede kendilerine yardım ve desteğin bence bir babalık görevi olacağını teminle beraber, bu işte Siranuş'a bazı hususları gizlice sormak için şu odada bir çeyrek, yarım saat kadar yalnız bırakılmamızı rica ettim. Refet, Boğos Ağa ve Vartov Dudu ricamı onaylayıp kabul ederek odadan çıktı.

O zaman Siranuş'a sordum:

— Babanızın vasiyetnamesinden ev sahiplerine bilgi verdiniz mi?

— Bir dereceye kadar.

— Hangi dereceye kadar?

— İhtida için ettiği tekliften başkasını.

— Aferin kızım. İyi ihtiyat etmişsiniz. Ben de böyle olmasını arzu ediyordum. Eee, babanızın vasiyetini kabul etmek niyetinde misiniz?

— Tamamıyla kabul etmek için her şeyden önce İslam'ın gerçeklerini öğrenmek gerekecek. Babamın vasiyetnamesinde böyle yazıyor, değil mi?

— Evet, yalnız Refet'le evliliğiniz için ihtidadan başka yol olmadığını zanneder de ihtidayı sırf bu zandan dolayı tercih ederseniz yine tamamıyla makbule geçmez. Biliyor musunuz ki kitap ehlinden bir kadınla bizim evlenmemiz caizdir.

— Biliyorum efendim. Bu konuşma sizinle de Refet'le de defalarca yapılmıştır.

— Ama ihtimal ki o sözleri yalnız bilgece bir sohbetten ibaret sanırsınız.

— Hayır, hayır! Öyle zannetmem. Ciddiyetinden eminim.

— İslamiyet'in Hıristiyanlık ile olan farkına ve bu iki dinin nerelerde birleşip nerelerde ayrıldığına dair bazı eserler okudunuz mu?

— Pek az. İşte onun için diyorum ki her gün benzerini gazetelerde gördüğümüz gibi "Filanca ihtida etmişti, şöyle adlandırılmış" suretiyle yalnız sözde ihtida edivermeyi münasip bulmuyorum. Olursa yoluyla, erkânıyla, doğru ve kesin şekliyle olsun diyorum.

— Bu meselede babanızın muhabbeti, hatırı, vasiyeti sizi ne dereceye kadar mecbur ediyor? Yani anlamak istiyorum ki ihtida hususunda babanızın bu vasiyetnamesi size ulaşıncaya kadar sizde bir düşünce var mıydı, yok muydu?

— İstanbul'daki hanımefendinin beni oğluyla evlendireceği haberinin sizin tarafınızdan tebliği dakikasına kadar hiç bende böyle bir düşünce yoktu. Yalnız şu küçük yaşımda en çok Müslümanlarla haşır neşir oldum. En takdir edilir gördüğüm büyüklükleri de onlarda bulduğum için gönlümde büyük bir eğilim belirmişti.

— Neye? Müslümanlığa mı? Yoksa Müslümanlara mı?

— En doğrusu Müslümanlara.

— Ee, o evlilik haberi geldiği dakikada?

— O zaman hatırladım; varsayalım, böyle bir şey olacak olsa, ihtida da lazım gelecek.

— O lüzuma uymak için kalbinizde bir de doğru bulma ve meyil hâsıl oldu muydu?

— Eşimin Refet olabilmesi ihtimaline göre evet.

— Refet'in hatırı için edilecek ihtida bence tam samimiyeti içeremez.

— Ama o yalnız o zamanki fikrimdi. Şimdi babamın vasiyetnamesi de meydana çıktı.

— Varsın çıksın. Sebep denilen şey benim arzu ettiğim kadar makul ve makbul olmadıktan sonra sebeplerin çoğalmasından ne çıkar? Demek oluyor ki babanızın vasiyetnamesi meydana çıkmasa, bir de eşiniz Refet olmasa sizce ihtida arzu edilmeyecek.

Zeki kız meseleyi bu kadar ince eleyip sık dokuduğumun sebebini, hikmetini anladı. Zaten buna dair aramızda gerçekten birtakım sohbetler edilmişti. Sırf Allah rızası için tam manasıyla emin olarak imanın ne demek olduğu hakkındaki düşüncelerimi de biliyordu. Dolayısıyla son sorum üzerine önemli ve manidar bir tebessümle gülümseyerek dedi ki:

— Bu konuda sizi temin için sizce kabulü zorunlu kanıt sürmekten dolayı aczim yoktur. Dinleyin efendim. İhtidama sebep, babamın vasiyetnamesi olamaz. Çünkü ne kadar kâmil bir adam olduğu işte sözlerinden anlaşılan babam ihtidayı bana kesin bir zorunluluk olarak vurgulamıyor. Annemin dininde kaldığım halde de izzetime dua ederek beni takdis ediyor. Refet'le evliliğim de ihtidaya sebep tutulamaz. Çünkü Refet'in beni şu Hıristiyan halimle almasına cevaz var. Bu halde ben ihtida ediyorsam, sadece kendi isteğimle ihtida ediyorum. Hem siz bu meseleye dair bana söylediğiniz sözleri unuttunuz mu? İhtida bir başkası tarafından bende oluşturulacak bir hal değil. İhtida doğrudan doğruya bende vuku bulacak olan ve hatta işte vukua da gelmiş olan bir haldir. Sizler yalnız bu hale tanıklık edeceksiniz ve bana usul ve erkânı öğreteceksiniz. Babamın vasiyetnamesinden bu hükmü yerine getirmede gördüğüm lüzum ve ihtiyaç kendimi

dini gereksinimler bakımından cehaletten kurtarmış olmak içindir. Yoksa insan Müslüman edilmez, Müslüman olur.

Eh, artık bana tam kanaat geldi. Mazhar olduğu hidayeti tebrik ettim. Arzu ettiği malumatı bizzat kendisine öğretip ders vereceğimi vaat ettim. Bununla birlikte o malumatı ne zaman olsa öğrenebileceğini anlatarak Refet'le evliliğinde acelesi olup olmadığını sordum. Dedi ki:

— Bu konuda benim hiçbir fikrim yok. Her fikir, her emir sizindir. Benim isteğim, halimi size anlatarak bu halden dolayı ayıplamamanızı, kınamamanızı sağlamaktan ibaretti. O maksat hâsıl oldu. Gerisi sizin bileceğiniz şey.

— Öyleyse bu sonuçlardan kimseye renk vermeyin. Ben Refet'le görüşerek icraata ne yoldan başlayacağını size haber veririm.

10

Siranuş'la sözü bu noktada kararlaştırdıktan sonra diğer arkadaşlarla tekrar birleştik. Dünyada devasız hiçbir dert olamayacağından ve akıllıca hareket edildikten sonra her müşküle çare bulunabileceğinden bahisle Boğos Ağa ve Vartov Dudu'yu temin edip rahatlattık. Bu zavallılar Refet'le Siranuş arasında ortaya çıkan sırlardan ziyadesiyle ürkmüş, teselliye muhtaç bir haldeydi.

Ondan sonra Refet'e dedim ki:

— Bu gece de tiyatroya mı gideceksin yoksa beraberce İstanbul'a gidelim mi?

Herkes gülümsemeye başladı. Refet dedi ki:

— Hayır, artık tiyatrodan hevesim kalktı. Birlikte İstanbul'a gidelim.

Ev halkıyla vedalaşarak yola çıktık.

Hava soğukça ama ne açık, ne güzel. Gökte hiçbir bulut yok. Güzel bir mehtap, sokakları gündüze çevirmiş.

İki arkadaş kol kola verip yürümeye başladık. Demincek birbirimizi takip ederken dikkate değer halimize nispetle şimdiki bu halimize ikimiz de şaşıyorduk.

Siranuş'la gizlice konuştuğumuz şeyleri yolda tamamen Refet'e anlattım. Kelime kelime onaylamaktan başka ne yapacak? İtiraz edilecek hangi noktası var ki itiraz edebilecek?

Evliliğin ne zaman gerçekleşmesini istediğini sorduğumda, "Ben de Siranuş'un dediğini tekrar ederim. Bu iş kesinlikle sana bırakılmıştır. Tarafımızdan sözüne harfi harfine itaatten başka hiçbir hareket bekleme" diye Refet de görüş ve tedbiri bize bıraktı.

Bir ara bu konuda Seyyid Muhammed Numan'ın görüş ve iznine müracaat edilip edilmeyeceği meselesi de ortaya geldi. Kâh müracaatın lüzumu kâh lüzumsuzluğu kanaatine vardık. Bu iki nokta üzerinde iki arkadaş bir hayli tereddüt ettikten sonra nihayet kesin kararımız lüzumsuzluğu noktası üzerinde oldu. Çünkü biçare ihtiyar artık şu dünya gailesinden el yıkamıştı. Doğrudan doğruya kendisiyle ilgisi olan işlerde bile aczi görünürken Zeyd'in, Hind'in[1] evliliği hakkında ne görüşü olabilecek?

Hele hele ticarethane işi bırakılmış, adamcağız hesap kapatmış. Şu anda Refet kendisinin hizmetinde bulunuyor sayılamaz. Yakında faziletli ihtiyar hepimize ebediyen veda ederek mücavir olmak üzere Hicaz'a gidecek. Son günleri demek olan bugünlerde şu meseleyle adamcağızı neden yoralım?

Yalnız yormak yine neyse; biçare kızcağızı Feride ile Refet arasında bir de sonuçlanmamış bir evlilik meselesi var. Şimdi Refet'in evliliğinden bahsedilecek olsa, "İşte kızınız aradan çıktı ya, o engel kalmadı. Bu iş de böyle olsun" diye küstahça bir hareket edilmiş sayılmayacak mı?

Hâsılı işi hangi yönünden değerlendirdikse hep Seyyid Muhammed Numan'a bir şey açılmaması lüzumunu baskın bulduk. Düğünün de Seyyid'in İstanbul'dan uzaklaşmasından sonra yapılmasını münasip gördük.

Bu sözlerle İstanbul'a kadar geldik. Bu güzel gecede Köprü üstünden geçmek en büyük sefalardandı. Köprü başından

---

1 İslam fıkhı ile ilgili sorunlarda erkeğin adı Zeyd, kadının adı Hind'dir.

her zamanki gibi kâğıt fenerlerimizi alarak iki arkadaş vedalaştık. Refet kendi evine gitti, ben de biradere.

Oraya vardığımda biraderi henüz uyumamış buldum. Gazetenin işleri biraz gecikmiş olduğundan daha matbaadan yeni gelmiş, kahve içiyordu. Sabredemedim. Yedi sekiz aydan beri içinde yuvarlandığımız romanın ne şekilde sonuçlanmakta olduğunu anlattım.

O da Refet'i pek sevdiğinden ve Siranuş'u da ziyadesiyle takdire layık bulduğundan aldığımız kararların tümünü onaylayıp beğendi; tebrikte kusur etmedi. Hatta, "Romanınızın şu *dénouement*'i (sonu) birkaç ay evvel vukua gelse, daha çok memnun olurdum. Çünkü bir yıla yakın zaman oluyor ki sizdeki çalışkanlık yüzde yirmi beş otuz nispetinde azaldı. Bu roman sizi ziyadece yordu" diye arada bir ettiği itirazı son defa olmak üzere bir daha tekrarladı. Dedim ki:

— Merak etme birader. Romanı kaleme aldığımız zaman bu yüzde yirmi beş otuz zararı da çıkartırız. Zaten yazı yazmak için görmek ve duymak lazım. Gözlem ve duygu olmazsa insan neyi yazacak? Meğer ki başkalarının yazdıklarına tercüman olabilsin.

11

Seyyid Muhammed Numan ile dünkü görüşmemizde likidasyon işinin bizi ancak iki gün daha meşgul edebileceği söylenmişti. Ama dün akşamki vukuat beni o kadar yormuştu ki ertesi sabah uykudan uyandığım zaman zihnimi de vücudumu da hâlâ ziyadesiyle yorgun bulmuştum.

Bu yoldaki yorgunluklarımı çıkarmak için Beykoz'a kapağı atmak lazım gelirse de bir yandan Seyyid Muhammed Numan, diğer taraftan Refet ve Siranuş işleri izin veriyor mu ki İstanbul'dan uzaklaşabileyim? Bizim akıl kâhyası Cevdet varsın istediği kadar itiraz etsin. Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Hizmette biraz daha devamdan üşenip kuyruğu kesiverek işi köskütük bırakmak olamaz ya!

Bununla beraber o gün vücut ve zihin dinlendirmek için öğleye kadar kapıdan dışarıya çıkmadım. Öğleden sonra da Sirkeci'den şimendifere bindiğim gibi Ayastefanos'a kadar bir gidiş dönüş gezintisi yaptım.

Matbaaya geldiğimde akşam saat dört buçuğu geçmişti. Dahiliye ve hariciye havadisi, telgrafları filanı gözden geçirerek bazı düzeltilebilir olanlarını yeniden kaleme almak ve gazeteye bir de özet yazmak suretiyle güya günlük görevi yapmış olduk.

Saat altıya doğru Refet geldi. O gün Seyyid Muhammed Numan'ın beni sordurduğunu, kendisinin matbaaya kadar gelip kahveciden gezmeye gittiğimi haber aldığını, bu haberi ihtiyara ilettiğini filanı anlattıktan sonra Beyoğlu için bir diyeceğim olup olmadığını sordu. Dedim ki:

— Dün gece senden ayrıldığım zaman işi ne merkezde bıraktıksa hâlâ o merkezde. Öyle değil mi? Çünkü bugün hiç çalışmadık.

— Evet, dünkü yorgunluğun fazlalığından dolayı.

— İşte matmazele bunu anlatırsınız. Düğünü Seyyid Muhammed'in gidişinden sonra yapma hakkındaki kararı da bildirirsiniz.

Refet gittikten sonra Cevdet'le birlikte istirahate çekildik. Bizim Cevdet birçok güzellik ve meziyetlerine ek olarak bir de âlâ sohbet arkadaşıdır. Neşesi olduğu zaman sohbetine doyulmaz. O kadar komik kesilir ki eşini dostunu gülmekten kırar.

Zihin ciddi işlerle uzun uzadıya meşgul olduğu zaman hâsıl olan yorgunluğu atmak için uğraşıyı değiştirmelidir. Bu hususta latif bir arkadaşın sohbeti ve o sohbetin neşesi, kahkahaları kadar yorgunluğu giderecek ve insanı canlandıracak hiçbir ilaç düşünülemez.

Mevsim artık geceleri bozacıların nağmeleriyle sokakların neşesinin arttığı mevsim olmasıyla Cevdet bize bu akşam bir boza ikramında bile bulundu. Cevdet ki boza düşmanıdır. Dolayısıyla bu ikram Cevdet'in en fevkalade ikramlarından sayılmalıdır.

Bu geceyi de yarına çıkardıktan sonra kendimi tamamıyla dinlenmiş buldum. Cevdet'in bu iki üç gündür toplamış

olduğu notlardan birkaç özel bent ve fıkra çıkabileceği için ben söyleyip ona yazdırarak sabahleyin bir hayli iş gördük. Artık Seyyid Muhammed Numan'ın mağazasına gidecek saat geldiğinden kalktık, oraya gittik. Bugün de akşama kadar likidasyon işlemleriyle ilgilenerek akşamüzeri işin arkasını aldık. Zavallı ihtiyar önümüzdeki hafta yola çıkmak hazırlığındaydı. Hatta ertesi gün Lloyd Kumpanyası'na adam gönderilerek Kızıldeniz hattına ne zaman doğrudan doğruya vapur olduğunu da sordurduk. Doğrudan vapurlar hac mevsiminin yaklaşmasına mahsus olduğundan Seyyid'in İskenderiye'ye kadar Lloyd vapuruyla giderek daha sonra Kızıldeniz için istediği kumpanyayı seçmesi gerekeceğine karar verildi. Adamcağız, "Desenize her kararın üzerinde olarak bir de memleketi görmek mukaddermiş" diye güldü.

Bundan sonra görülecek işlerimiz Seyyid'in mevcut nakitlerini Osmanlı Bankası'na yatırmaktan ve gelirlerini acenteler vasıtasıyla Cidde'den alması işlerini yapmaktan ibaret kaldı. Bütün nakdi on bir bin yedi yüz bu kadar liraya vardığı halde bankaya yatırdığı paranın yalnız dokuz bin liradan ibaret olduğunu bildiğimden iki üç bin lira kadar nakdi yanında bulundurması lüzumuna bir mana verememiştim.

Meğer koca herif bu lüzumu bizim tecrübesi eksik akıllarımızın pek de eremeyeceği bir yüce gönüllülükle tayin etmiş. Vapura bineceği günün sabahı beni, Refet'i ve malum ihtiyar Petro Polo'yu yanına çağırdı. İki anahtarlı kasanın bir anahtarını bana, diğerini Refet'e vererek Petro Polo'ya da zarflı ve mühürlü bir defter teslim edip dedi ki:

— Ben vapura bindikten ve vapur hareket ettikten sonra üçünüz gelip bu kasayı açacaksınız. İçinde bulacağınız çıkınların üzerleri her kime yazılmış ise sahiplerine dağıtacaksınız. Zaten Petro Polo'daki defterde isimler ve miktarlar yazılıdır. Cümlenize ebediyen veda ederek helalleştiğim şu günde bu bağışları adamlarım kabul buyurmalıdır.

Ben kasadaki paranın elbette iki bin liradan fazla olduğunu düşünerek koca ihtiyarın son cömertliğini de takdire, aferine layık buldum. Ama kendisine hiçbir şey söylemedim.

İskenderiye'ye gidecek olan Lloyd vapuru bugün saat dörtte hareket edeceğinden hepimiz sandallara binerek erdemli ihtiyarı ve eşini vapura kadar uğurladık. Bir de Siranuş'u vapurda bulmayalım mı?

Garipseyerek Refet'in yüzüne baktım. Mahcup bir şekilde gözlerini indirerek dedi ki:

— Bir türlü engel olamadım. Size sormaksızın ben bu harekette bulunmama lüzumunu anlatmaya çok çalıştımsa da size sorarsak şayet bazı düşüncelere dayanarak münasip bulmazsınız da alıkorsunuz diye izinsiz bu işi yaptık.

Gerçekten de bana sorsalardı izin vermezdim. Çünkü Seyyid Muhammed Numan Siranuş ile görüşmeye lüzum görse, o görüşmeyi isteyebilirdi.

Bununla birlikte mürüvvetli ihtiyar, kızcağızı gayet babaca kabul ederek gözleri yaşla dolu olduğu halde birçok nasihatlerden sonra iki titrek eliyle başını tutup kulağına bir şeyler söyledi. Bu gizli sözler üzerine Siranuş mosmor kesilip iki eliyle ihtiyarın sağ elini yakaladı. Can atarak defalarca öptü. Siranuş elini öperken ihtiyar da sırtını sıvayarak, eğilip hep kulağına bir şeyler söylüyordu.

İlk düdük çalındı. İkincisi de çalındı. Üçüncüde yolcu olmayanların çekilmeleri gerekti.

En önce ben başlayarak hepimiz aydınlık yüzlü ihtiyarın ellerini öperek veda merasimini saygıyla yerine getirdik. Ayrı ayrı cümlemizden helallik dileyerek her birimize de hayır dualar ediyordu. Kendi gözleri yaşlı olduğu gibi herkesin gözlerinden de yaş akıyordu.

Biz sandallarımıza binerek vapurdan ayrıldığımız sırada vapur da ağır yol hareket etti. Sarayburnu'nu dönünceye kadar vapurun arkasından bakakaldık ki Seyyid Muhammed Numan tam kıçında, bandıra gönderinin yanında bulunarak arada bir eliyle bize veda işaretleri veriyordu.

Vapur Sarayburnu'nu döndükten sonra dumanından başka bir şeyi görülmez oldu. Biz de kalktık, melül ve mahzun bir halde idarehaneye geldik.

12

Bizdeki sabırsızlığı izaha hacet yoktur ya! Petro Polo'daki defteri daha dönüşte sandal içindeyken açmıştık. İsimlerin birincisini "Matmazel Siranuş" diye okuduk ki yanı başında kurşunkalemle "borcun ödenmesi için" işaretleri de vardı. "Lira adedi" başlığının altında da 1200 rakamı yazılıydı.

Refet'le birbirimize bakarak şaştık. Siranuş'tan başka bağışların en büyükleri üçer yüz liraydı. Onlar da Refet'le Petro Polo'nun isimleri hizasına yazılmıştı. Daha sonra veznedarın ismine iki yüz, kâtip ve hademe sınıfından olanların ikisine yüz ellişer, üçüne yüzer ve dört kişiye de ellişer lira yazılmıştı.

Bir ihtiyar tacir için büyük efendilik değil mi?

Emri uyarınca kasayı açıp herkesin bağışını eline verdik. "Helal olsun! Helal olsun!" sözleri herkesin ağzında tekrarlanıyordu. Yalnız Siranuş doğruca Beyoğlu'na gitmiş bulunduğu için onun en ağır olan torbasını da Refet'e yüklettik.

Saat altıya yaklaşmıştı. Refet ile beraber bir arabaya binip Siranuş'a gittik. İlk sorumuzun ne olacağını biz söylemeksizin okuyucularımız anlayamaz mı? Pekâlâ anlar. İhtiyarın kendi kulağına söylediği sözleri sormuştuk. Siranuş gözleri yaşararak dedi ki:

— Gerçekten büyük adammış. Yüzüne bakan kendini bir ölü sanır. Ama karakterindeki yüceliğe hayran olmamak mümkün değil. Karnik'in bana ettirdiği zararı tazmin ettiğini haber verdikten sonra, "Bundan sonra böyle bir zarara uğramamak isterseniz Karnik'in yerine Refet'i koymalısınız" dedi. Ardından babamın vasiyetnamesini hatırlatarak, "Damarlarınızdaki kan Ali Osman Topuz Bey'in kanıdır. Sizin gibi bir kıza, baba vasiyetinin ne demek olduğunu, ne kadar kutsal olduğunu tarif edip anlatmaya ihtiyaç yoktur" dedi.

Ben:

— Siz ne cevap verdiniz?

Siranuş:

— Cevaben kendisine teminat vermeye çalıştımsa da nutkum tutuldu. Ellerini öpmekten başka bir şey yapamadım.

O zaman da eğilip kulağıma ağzını yaklaştırarak birçok dua etti. Bir baba öz kızına ancak bu kadar dua edebilir.

Bundan sonra Siranuş'un İstanbul'da Refet'in evine taşınması, ihtidası, evlenmesi ayrıntısına ihtiyacımız var mı?

İşin yalnız şu tarafı açıklanmaya değer: Muallimelik hizmetiyle dairelerine intisap etmiş olduğu hanım, Siranuş'a analık görevini üstlenmişti.

Gerçi Seyyid Muhammed Numan'ın cömertliği sayesinde kızın paraca hiç kimsenin yardımına ihtiyacı yok ise de bir kızı çeyizlendirmek için görülecek çarşı işlerinde ve ev düzeninde anne delaletine olan ihtiyaç inkâr edilebilir mi?

Bununla beraber yalnız bu aile değil, Siranuş'la tanışan başka hanımlar da değerli hediyelerle ihtida eden gelini yüceltmede zerre kadar kusur etmemiştir. Evin küçüklüğüyle beraber öyle kibarca bir düğün yapılmıştır ki işitenlerin parmakları ağızlarında kalmıştır.

Düğünün üzerinden bir buçuk sene daha geçti. Ticaret işi, kazanç hevesi bizim koca Refet'i Mısır tarafına çekti. Mısır'dan bize yazdığı bir mektubunda haber vermiştir ki:

> Tanrının mağfireti ile süslenmiş Hicaz'da pirimiz Seyyid Muhammed Numan'ın Allah'ın mağfiret denizine daldığını o taraflardaki dostlarımızdan aldığımız mektuplarda ne yazık ki okuduk. Şer'î hükümet vasıtasıyla malının üçte birini Medine fakirlerine vasiyet etmiş. Eşine de vefatından önce böyle bir vasiyetle nam salmasını emir ve tavsiye ederek en güzel şekilde son nefesini vermiş. Dünyada bu adam kadar akıllıca, çalışkan, mesut, müreffeh yaşamış hiçbir kimseyi daha bilemiyorum. Ahiretinin de dünyası gibi mamur olması duasındayım. Sen de bu duaya âmin diyenlerdensin, değil mi kardeşim?

Şüphe yok. Âmin. Hem de yüz binlerce âmin!

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 67

"Okuyucularıma natüralist tarzda bir roman sunmak için hayli zamandır düşünüp durduğum halde roman, hem de daha mükemmeli, tasavvura sığamayacak bir doğallıkla fiilen ve maddeten ayağıma kadar geldi. Daha garibi şu ki güya ben de roman kahramanlarından biriymişim gibi romana karıştırılmaktayım. Böyle yazarın, velev ki yalnız seyirci ve tanık şeklinde olsun, romana karışması Avrupa'da dahi görülmüş şeylerden değil. Bu romanı kaleme aldığım zaman okuyucularım ne kadar beğenecek, memnun olacak diye düşündükçe sevincimden coşuyorum."

Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)

Tanzimat devrinin önde gelen yazarlarındandır. Gazetecilikle başladığı yazı hayatına hikâye ve roman yazarlığını da ekleyerek çeşitli alanlarda sayısı yüz elliyi bulan eser kaleme almıştır. Yazıyı halkı eğitmek için bir araç olarak gördüğünden ansiklopedik bilgilerle dolu eserlerinde okuyucuyla daima diyalog halindedir. Sofya'da *Tuna* gazetesinde önce yazar, daha sonra başyazar olarak gazeteciliğe adım atar. Mithat Paşa'yla gittiği Bağdat'ta ressam Osman Hamdi Bey, Muhammed Zühavi ve Şirazlı Bakır Can Muattar gibi isimlerin de bulunduğu oldukça geniş kültürlü bir çevreye girerek Batı ve Doğu kültürleri üzerine bilgisini derinleştirir. Tahtakale'deki evinde kendi matbaasını kurup kitaplarını yayımlamaya başlar. Bir yandan da yayımladığı *Devir, Bedir, Dağarcık, Kırkambar* gibi gazete ve dergilerle gazeteciliğe devam eder. Yazılarından dolayı Abdülaziz yönetimi Namık Kemallerle birlikte onu da sürgüne gönderir. Üç yıl süren Rodos sürgününde çocuklar için bir okul açarak ders vermeye başlar ve ilk romanlarını yazar. İstanbul'a döndüğünde çeşitli memuriyetlerde bulunur ve Türk basın tarihinin en uzun soluklu gazetelerinden *Tercüman-ı Hakikat*'i kurar.

Hemen her konuda, üstelik yeni tekniklerle de yazan Ahmet Mithat'ın seçme eserlerine Türk Edebiyatı Klasikleri Dizimizde yer vermeyi sürdüreceğiz.

